

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**ESRAR-I BELÂGAT MUKADDİMESİ'NDE SIFATLAR (ÇEVİRİYAZI-
TIPKIBASIM-ARAPÇA VE FARŞA KELİMELEK SÖZLÜĞÜ)**

FATMA TOROĞLU

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ ABDULKADİR ÖZTÜRK

YÜKSEK LİSANS

ORDU 2019

ÖĞRENCİ BEYÂN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak savunduğum "Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi'nde Sıfatlar (Çeviriyazı-Tıpkıbasım-Arapça ve Farsça Kelimeler Sözlüğü)" adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakların "Kaynakça" bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

22. 06/ 2019

FATMA TOROĞLU
16530100019

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Fatma TOROĞLU'nun hazırladığı "Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi'nde Sıfatlar [Çeviriyazı-Tıpkabası-Arapça ve Farsça Kelimeler Sözlüğü" başlıklı tez 04 / 04 / 2019 tarihinde aşağıda imzaları olan jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	Üniversite	İmza
Başkan	Dr. Öğr. Üyesi : Abdulkadir ÖZTÜRK (Danışman)	Ordu Üniversitesi	
Jüri Üyeleri	Dr. Öğr. Üyesi : Hüseyin YILDIZ	Ordu Üniversitesi	
	Dr. Öğr. Üyesi Erdal AYDOĞMUŞ	Ardahan Üniversitesi	

ONAY

21.04/2019

Prof. Dr. Necip Fazıl DURU

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Belâgat, hitapettiği kimselere göre uygun, tam yerinde, düzgün ve hakikatli güzel söz söyleme sanatıdır. Belâgat, hem düzgün, hem yerinde söz söylemeyi öğreten ilmin de adı olur. Aynı kelimeler farklı anlamlar kazanabilir. Yani belâgat geniş anlamda kullanılan, birçok anlamı bulunan bir kelimedir. Belâgat, Arap, Fars, Türk ve Urdu edebiyatları gibi İslâmî kültürlerde merkezî bir unsurdur. Bugün *edebiyat* denilen bilgiye, *ilm-i belâgat* denilir.

Belâgatlar özellikle isim ve sıfatların zengin yönlerinin yansıtıldığı bir sanattır. Sıfatlar, Türkiye Türkçesi gramerlerinde geniş yer tutan konulardan biridir. Bir şeyin özelliğinden, renginden, şeklinden, durumundan, sayısından, konumundan bahsederken sıfatlardan yararlanılmaktadır. Bu özellikleri ile sıfatlar Türkçe'nin en eski dil devrelerinden bu yana isimlerden sonra en çok kullanılan sözcük gruplarından biri olmuştur.

Sözlük, bir dilin bütün ya da belli bir çağda kullanılmış sözcük ve deyimlerin alfabetik sıraya göre alarak tanımlarını veren, açıklayan ya da başka bir dildeki karşılığını veren yapıya denir. Sözlükler bir dilin söz varlığını içerirler. Sözlüklere aynı zamanda *lûgat* veya eski söyleyişle *kâmûs* denir.

Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi adlı eser, çalışmaya kaynaklık etmektedir. Tez çalışmamız, üç bölümden oluşmaktadır. I. bölümde, eserin transkripsiyonu yapılmıştır. II. bölümde, sıfatlar konu edilmiştir. Eserde yer alan sıfatlar gruplandırılarak değerlendirilmelerde bulunulmuştur. III. bölümde ise eserde geçen Arapça ve Farsça sözcüklerin Türkçe karşılıklarının verildiği seçmece bir sözlük hazırlanmıştır. Tezimizde yararlandığımız kaynaklara da Kaynakça bölümünde yer verilmiştir.

Tezimin başlıca amacı, Türk Dili ve Edebiyatı açısından belâgat çalışmalarının önemini ortaya koymaktır.

Tezimin planlanma, araştırılma, yürütülme ve sonuçlanma gibi bütün aşamalarında ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir ÖZTÜRK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmamda maddi ve manevi her zaman yanımda olan, sabırla tezi bitirmemi bekleyen aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR VE İMGELER.....	vii
GİRİŞ	1
BELÂGATIN TARİFİ	1
BELÂGATIN TARİHİ	2
ESRAR-I BELÂGAT MUKADDİMESİ.....	3
1.METİN	10
2.İNCELEME	55
2.1.SIFAT.....	55
2.2.NİTELEME SIFATLARI	56
2.2.1. <i>Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi</i> 'nde Tespit Edilen Niteleme Sıfatları:	57
2.3.BELİRTME SIFATLARI	63
2.3.1.SAYI SIFATLARI.....	63
2.3.1.1.Asıl Sayı Sıfatı.....	64
2.3.1.1.1. <i>Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi</i> 'nde Tespit Edilen Asıl Sayı Sıfatları:	64
2.3.1.2.Sıra Sayı Sıfatı.....	67
2.3.1.2.1. <i>Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi</i> 'nde Tespit Edilen Sıra Sayı Sıfatları:	68
2.3.1.3.Üleştirme Sayı Sıfatı	68
2.3.1.3.1. <i>Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi</i> 'nde Tespit Edilen Üleştirme Sıfatları:	68
2.3.1.4.Kesir Sayı Sıfatı.....	68

2.3.1.5.Topluluk Sayı Sıfatı.....	68
2.3.2.İşaret Sıfatı	69
2.3.2.1. <i>Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi</i> 'nde Tespit Edilen İşaret Sıfatları:	69
2.3.3.SORU SIFATI.....	74
2.3.3.1. <i>Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi</i> 'nde Tespit Edilen Soru Sıfatları:	74
2.3.4.UNVAN SIFATI.....	75
2.3.4.1. <i>Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi</i> 'nde Tespit Edilen Unvan Sıfatları:	75
2.3.5.BELGİSİZ SIFAT	75
2.3.5.1. <i>Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi</i> 'nde Tespit Edilen Belgisiz Sıfatlar:	76
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	79
ARAPÇA VE FARŞÇA KELİMELER SÖZLÜĞÜ	83
KAYNAKÇA.....	94
TIPKIBASIM.....	95
ÖZGEÇMİŞ	211

ÖZET**ESRAR-I BELÂGAT MUKADDİMESİ'NDE SIFATLAR (ÇEVİRİYAZI-
TIPKIBASIM-ARAPÇA VE FARŞÇA KELİMELER SÖZLÜĞÜ)**

TOROĞLU, Fatma

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir Öztürk

Mart, 2019

Sayfa:210

Belâgat, hiçbir yanlış ve eksik anlayışa yer bırakmadan, yorum gerektirmeden mananın açık ve etkili olarak anlatılması sanatıdır. Arap edebiyatında çok eskilere dayanan belâgat çalışmaları, XI. yüzyıl ile bağımsız bir ilim haline gelmiştir. Türk edebiyatında ise XVII. yüzyılda belâgat konulu ilk eserlerin verildiği görülmektedir. XIX. yüzyılın son çeyreği ile XX. yüzyılın ilk çeyreği arasında Türk edebiyatında belâgat çalışmalarında ciddi bir artış gözlemlenmektedir.

Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi adlı eser, bu çalışmaya kaynaklık etmektedir. Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. I. bölümde, *Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi* adlı eserin transkripsiyonu yapılmıştır. II. bölümde, yani inceleme bölümünde sıfatlar konu edilmiştir. Eserde yer alan sıfatlar gruplandırılarak değerlendirilmede bulunulmuştur. III. bölümde ise eserde geçen Arapça ve Farsça sözcüklerin Türkçe karşılıklarının verildiği bir sözlük hazırlanmıştır.

Bu çalışma ile Türk Dili ve Edebiyatı açısından belâgat çalışmalarının önemini ortaya koymak ve bu alanda çalışma yapacak araştırmacılara kaynaklık etmek amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Belâgat, *Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi*, sıfat, söz varlığı.

ABSTRACT

THE ADJECTIVES IN THE ESRAR-I BELÂGAT MUKADDİMESİ
(TRANSCRIPTIONS- ORIGINAL PRINTING- THE DİCTIONARY FOR
ARABIC AND PERSIAN WORDS)

TOROĞLU, Fatma

Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Advisor: Assist. Profesör Abdulkadir Öztürk

March-2019

Page: 210

Rhetoric is the art which is in no uncertain terms and presents meaning evidently and effectively not to need any comments. Rhetoric studies dating back ancient times became in dependent science in the 21st century but in Turkish Literature it is seen that the first studies associated with rhetoric originated in the 17th. century. It is seen that there was a substantial increase in studies of rhetoric between the last quarter of the 19th century and the first quarter of the 20th century.

Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi is the source of our study. Our study consists of three parts. In the first chapter, transcription of the work of art has been made. In the second chapter, in other words in research part adjectives have been entreated and the adjectives taking place in the work have been classified and assessed. In the third chapter, a dictionary which includes Turkish equivalent of Arabic and Persian words has been prepared.

By means of this study, it is aimed to reveal the significance of the rhetoric studies in terms of Turkish Literature and to be a source for the research her doing research in the future.

KeyWords: Rhetoric, Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi, adjective, vocabulary.

KISALTMALAR VE İMGELER

Çev. : Çeviren

DİA : İslâm Ansiklopedisi

EB : Esrar-ı Belâgat

İ.Ü : İstanbul Üniversitesi

s. : Sayfa

S. : Sayı

GİRİŞ

BELÂGATIN TARİFİ

Belâgat, güzel ve doğru söz söyleme sanatı olarak bilinen bir ilim dalıdır (Yılmaz Orak-Orak, 2012, s. 224). Kelimenin temel anlamı olgunlaşmak ve bir şeyin son noktasına ulaşmaktır. Belâgat kitaplarında belâgatın tanımı güzel, düzgün ve açık konuşan, iyi söz söyleme kâbiliyeti olmak şartıyla muktazâ-yı hâl ve mâkam denilen söyleyenin, söze muhatap olanınve dile getirilecek düşünce ve duyguların uygun bir şekilde söylenilmesi olarak tanımlanır. Muktazâ-yı hâl ve mâkam lafızların gösterdiği anlamca belirlenmesi ve anlaşılmasında da önemlidir. Aynı kelimeler farklı anlamlar kazanabilir (Saraç, 2007, s. 35). Yani belâgat geniş anlamda kullanılan, birçok anlama hâiz bir kelimedir. Belâgat ilmi, meânî, beyân ve bedî' bölümlerinden oluşmakta ve edebi sanatlar kısmen beyân, daha geniş olarak bedî' bölümünde açıklanmaktadır. İslâm âleminde belâgat ilmi en yüksek noktaya milattan sonra 9-12. yüzyıllarda çıkmış ve daha sonra gittikçe daralarak bazı temel belâgat kitaplarına yazılan şerh ve haşiyelerden ibâret kalmıştır. Bunda temel söz konusu belâgat kitaplarında daha geniş ve ileri bir eserin yazılamayışı en etkili temelse de, asıl neden o temel kitabın şerh edilmesiyle bazı müşkül konuların anlaşılabilceğinin düşünülmesi olmuştur (Eliaçık, 2013, s. 199). Belâgat, Arap, Fars, Türk ve Urdu edebiyatları gibi İslami kültürlerde merkezi bir unsurdur. Edipler ve ilim adamları için dilin sanatsal niteliği her daim bir odak noktası olmuştur. Bu sebeple belâgat ilim dalı ve belâgat incelemesi uzun süre İslami metinlerin merkezi ilgileri arasında önemli bir yere sahip olmuştur. 7-13. asırla birlikte belâgat ilmi meânî, beyân ve bedî' olarak üç konuya ayrılmak olağan hale gelmiştir. Meânî ilmi bir sözdizimi incelemesidir ve genellikle Arap dili gramerinin ana unsurlarına, cümlenin çeşitli türlerine ve üslup özelliklerine ayrılır (Smyth, 2013, s. 214). Bunlardan ilmi meânî farklı cümle şekillerinden ve bunların yerine göre kullanımlarından bahseder; amacı, sözün yerinde ve duruma uygun söylenmesini sağlayan kuralların tespitidir (Dilek, 2013, s. 5). Beyân ilmi ise kendi içinde üçlü bir yapıya sahiptir. Teşbih, mecaz ve kinayeyi inceler. Bedî' ilminin ilgi alanı ise tıbak ve cinas gibi şiirsel sanatlardır (Smyth, 2013, s. 214-215). Belâgat Arap dili ve edebiyatı ile ilgili ilimler içinde bağımsızlığına en son kavuşandır. Belâgat ilmi bağımsız bir şekle gelinceye kadar ihtivâ ettiği konuların ağırlığına göre ve tarihi gelişimine göre farklı isimlerle anılmıştır (Kılıç, 1992, s.

381). Arap edebiyatında önce tenkit olarak başlayan belâgat İslami dönemde ise Kur'ân'ı Kerîm'in hem edebi hem de câzi tenkit sebebiyle bu faaliyeti daha hızlı devam etmiştir (Kılıç, 1992, s. 381).

BELÂGATIN TARİHİ

Belâgat aslında Kur'ân'ı Kerîm'i anlama çabalarına paralel olarak ortaya çıkmıştır. Kutsal kitabımız Kur'ân'da geçen meseleleri daha iyi anlayabilmek için belâgata ihtiyaç duyulmuştur. Belâgat İslam tarihinde dört dönemde işlenmiştir. Birinci dönem; Kur'an'ı Kerim'in inmesinden X. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bu dönemde belâgat çalışmaları; dil, edebiyat, tefsir, kelâm ve edebi tenkit olarak karışık bir şekilde ele alınmış en önemlisi de Kur'ân'ı Kerîm'in tam manasıyla anlama gayesine yönelmiştir. İslam dünyada genişledikçe Arap olmayan Müslüman toplulukların Kur'ân'ı Kerîm'i yanlış anlama endişesi ortaya çıkınca Arap Dili ve Edebiyatı'nın da gramer olarak kurallar halinde tespit edilmesine ihtiyaç duyuldu (Gümüskılıç, 2016, s. 18-19). İkinci dönem; X. yüzyılın sonlarından XIV. Yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. Bu dönemde belâgat bağımsız bir ilim haline gelmiş ve yeni terimler ortaya çıkması söz konusu olmuştur. Abdulkahir El-Cürcânî'nin Delâ'ilü'l-İ'caz ve Esrârü'l-Belâga ve Türk âlim Zemaşerî'nin El-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil adlı tefsirinde belâgatın klasik ana konuları olan beyân, me'ânî ve bedî'den bahsedilmiştir. (Gümüskılıç, 2016, s. 19). Üçüncü dönem; XIV. yüzyılın ortalarında XIX. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiş. Bu uzun dönemde belâgat ilimlerinde bir duraklama olmuştur (Gümüskılıç, 2016, s. 19). Belâgat adına yapılan çalışmalar Sêkkâki'nin Miftâhu'l-ulûm adlı eserinde belâgatı ilk kez "meânî, beyân ve bedî" üçlü temeli üzerinde sistematize etmiştir (Dağlar, 2007, s. 321). Üçüncü bölümünden faydalanarak Hatîb El Kazvînî tarafından Telhîsü'l-Miftâh adıyla düzenlenen kitap üzerine yazılan şerh, haşiye ve talikatlar şeklinde olmuştur. Artık İslam dünyasında müstakil eserler yerine çeşitli ilimlerde mantıkî birtakım tarif, tasnîf ve değerlendirmelerle yetinilmiş, belâgata dair çalışmalarda da bu durum açık bir şekilde kendini göstermiştir. Dördüncü ve son dönem XIII. (XIX) yüzyıl sonlarından günümüze kadar gelen, İslam dünyasının Avrupa ile temasa geçmesinden sonra birtakım yenilik arayışlarının başladığı dönemdir. Dolayısıyla bu dönemde yetişen belâgatçıları, diğer birçok ilim dalında olduğu gibi, klasik tarz belâgat çalışmalarını devam ettirenlerle onlara modern bir yön vermek

isteyenler olmak üzere iki grupta ele almak mümkündür (Dilek, 2013, s. 7). Ahmet Mustafa El-Merâgî, Emin El-Hulî bu dönemin temsilcilerinden bazılarıdır (Gümüşkılıç, 2016, s. 19).

ESRAR-I BELÂGAT MUKADDİMESİ

Belâgat hitap ettiği kimselere göre uygun, tam yerinde, düzgün ve hakîkatli güzel söz söyleme sanatı. Muktezay-ı hale mutâbık söz söylemek. Belâgat, hem düzgün, hem yerinde söz söylemeyi ve yazmayı öğreten ilmin adıdır.

Belâgatta dinlenilmeye şayan olan aranan adam sözü ancak fikir için, fikirde ancak hakîkat ve fazilet için kullanılmaktır. İfadeye güzellik vermektir. Tüm ilimlerin birleşmesinden edebe katkı sağlamaktır. Bu ilim ki yazarının sözlerini tesirli kılar. Tahsilli kişiye kuvvet verir.

İlmi belâgat beşerin zihinlerini, işlerini mülâhaza üzerine tesis edici olarak herkes (Âlim, Şair, Feylesof ve hatip) istifade edebilir. Herkese nur ve irfan saçar, kâbiliyetine göre istifade eder. Allah'ın kitabı'nın içine aldığı ince manalar, sırlar beşerin anlayacağı biçimde beyân olması sanatı fenn-i belâgat değil midir?

Her ilmin toplanması ve bir tertibe konması gibi edebiyattan kendine ait çalışmaları bir araya getirmiştir. Ediplerin çeşitli sebeplerle muvaffak oldukları ilham ve tabiattan esinlenerek tasvir ve beyânları ilm-i belâgatın meyveleridir.

Kuva-yı akliyemizle hissederiz, tercih ederiz, îrâde ederiz, bu cevher-i ruhani kendine nimet olarak verilen kudret ve takatına anlayarak, gözümüzün göremediği ve yetişemediği sırlara ulaşabilir, hakîkatlere erişebilir. Şu aciz madde kâinata ulaşamaz, kendini idare edemez, bir idareci hâkim ister.

Akıldan sonra zihinden bahseder. Zekâ manasına gelen zihinle nefsin idrâkine vesile olur. Bazıları demişler ki akıl, nefis, zihin bir olup, idrâk ettiği cihetle akıl, tasarruf ettiği cihetle nefis, sanatın resmini çizmek varacağı noktadır. Yani hayalin beşer üzerinde pek büyük bir nüfuzu vardır. Kâh bizi üzüntüye, kâh sevince boyar. Akıl ve zekâyâ hayal hizmet eder. Hayalle tefekkür arasındaki fark, tefekkür eşyanın mahiyetini tanıtır. Hak ile batılı ayırt ettirir.

Zihin öyle bir şey ki hâfizaya aldığım bir bilgiyi, şeyi ileri zamanda tekrar aklımıza getirir. İmam-ı Mâverdi şöyle der; “cem ettiğin kitaplarda binlerce harf

bulunmaktan ise, mahfeza-i sadrında tek harf bulunmak daha evladır. Yani kitap kaybolda zihinden tekrar yazar” kuru kuru ezberlemek doğru bir metod değildir.

Havâss-ı zahire beştir: İşitme, görme, tatma, koku alma ve dokunma hisleri. Acıyı - tatlıyı, beyazı- siyahı, temizi- kokuşmuşu, sesi- sessizliği bu hislerle anlarız. Yediğimiz şey tatlı ise lezzet, tatsız ise elem duyarız. Sevinç ile kederi hiçbir şeye yükleyemeyiz. Bu olan olaylara meyil ettiren nefsin infialidir. Yani ruhun bir hareketi his veya tahayyül sebebiyle ruhun meyllen veya nefreten tesiridir.

Alekseser on bir çeşit infial-i tadât vardır. Muhabbet veya sevmek, buğuz veya sevmemek, arzu, nefret veya istikrâh, sürur, keder, cüret yahut cesaret, ümit ve yeis ve gadap gibi. Bizi lütuf ve ihsanıyla minnettar eden kimseye iyilik meylimiznefsâniye arasına katılmayıp, fazilete icra olunmalıdır. Altı nevifelasife tarafından “şehvânî” diğer beşi ise “gadabi” diye isimlendirilmiştir. Yani şehvet hâkim ise “meyl-i şehveni” gadap hâkim ise “meyl-i gadabi” denmiştir. Bu on bir nevi infialden başka; hâya, haset, gıpta, taaccüp gibi infialler vardır. Nefsimize soracak olursak diyebiliriz ki bizim tüm infialâtımız yalnız bir şeye racidir. Oda muhabbetir. Bir şeye buğuz etmek bile muhabbetten gelir.

Zevk sözün güzelliğini, sıhhatini münasipliğini hisseder. Şiirler methiyeler buna göre yazılmış, söylenmiştir. Zekâ aklın nefsimizde hâsıl eylediği güzel tasavvurları belâgata tatbîk eyleyen bir nuru irfandır ki sözün kusurları arasında bir meziyeti ufak bir hatası bu nur ile tetkik eder. Sanatı layıkıyla anlamaya ve kusurlarıyla meziyetlerini keşfetmek hissi fitri sanattır.

Dünyada iki şey vardır ki; birinde durmayıp, sürekli ilerlemeli, diğerinde ise geçmeyip ilelebed muhafaza edilmelidir. Birincisi ilim ve sanayi, ikincisi mekarim-i ahlaktır.

İbn-i Haldun merhum diyor ki; “Cinsinde yani mensup olduğu nev’de tabakası a’li olan belâgat melekesi ancak a’li olan kelâmı hıfz ile hâsıl olur. Bunun içindir ki fıkhen ile sair ehl-i ulûmun kâffesi belâgatte kasır olur. Eseri mütalaa edilecek müellifin tarz-ı beyânıyla, efkâr ve hissiyatı ahlak ve akaidi dikkate alınmalı, red ve iptal edilerek mertebe-i kemali bulmadıkça ehl-i hevânın eserleri mütalaa alınmamalıdır. Ehl-i hevâ zahirde ihlâs ve samimiyetten uzak olurlar. Kitap yazan kişinin dearabi ilmini de kütüb-ü nahivden birini okumaktır.

Zira bir beliğ, belâgatte tekemmül etse de kıraatte hata edince belâgat hak ile yeksan olur.” Bûlegâ sahabe-i Kiramla bûlegâ-i saite'n, hutbelerini muhataplarını muhâverelerini, müracaatlarını ve onlarda her birinin şahıs veya kavmi için iddia eylediği fezail ile hasımlarının bil mukabele irat eylediği şeyleride ezberlemelidir. Telif olunmuş kitaplar, yenilerin kitapları da gözden geçirilmelidir. Sözlerinde sanat vardır. Zira tarih, maziyi istikbale gösterir.

Halid Bin Safvan mübarese hakkında şöyle demiştir; “dil bir uzuvdur ki el çalışmakla sertlediği, cisim taş kaldırmakla kuvvetleştiği, yürüye yürüye ayak yürümeye alıştığı gibi, oda temrîn ederse temerren eder. Hitabette müeddi kifâyet etmiyor. Eda lazım kâh yüksek ses, kâh engin seslerle münasip hareketler icap eder ki, beliğ sözler tesir etsin. Belâgatte yazıda böyledir. Her ne yazılacaksa evvela etraflıca düşünüldükten sonra vakit geçirmeksizin hemen yazılmalıdır. Yazılan şeyde tekrar gözden geçirilmelidir. Varsa yanlış ve kusuru değiştirilmelidir.

Kur'an-ı Kerim'i ve birçok hadisi Nebeviyeyi pek çok rengin elfaz ve metin dil-nişin bulunan fuhûl-ü şuranın birkaç divanı ezberlemeye cehd eylemek, bu üçünden iktibâsa başlayıp, kendisine bir yol açıncaya kadar, düşe kalka, hata ve isabet ede ede bu yolda devam etmelidir.

Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi, İsmail Hakkı tarafından 1317 tarihinde Kostantiniyye'de Ebuzziya matbaasında basılmıştır. Eser toplamda 100 sayfadır.

Bu eserin fihrist bölümü şu şekildedir;

ESRAR-I BELÂGAT MUKADDİMESİ'NİN FİHRİSTİ

SAHİFE

3	İlm-i Belâgatin tarifi
“	İlmin Tarifi
4	Ulûmun tasnîf ve tertibi.
6	Mantık ıstılahında tecrîd Neye derler
7	Edebiyet kaç kısma taksim olunmuştur.
“	karz şiir ile muhazara fenlerinin tarifleri.
8	Edep iki nev'idir.

- “ İmne mine-1 beyâni le sıhren
- 9 Yunan ecle’i şurasından (Uri Pides) in
İlm-i belâgati vasıf ve sitâyişi.
- 10 Çiçeron ile fenelon’un ilim
Belâgat hakkında mütalaaları.
- 11 İlm-i belâgatin lüzumu.“Usul-ü Belâgat ile temsil edilmelidir.
- 13 Alim, Şair, Feylesof, Mü’râh, Hatip, cümlesi usul-ü belâgatten kendilerine
mahsus âhkâmı istinbât edebilirler.
- 14 Beynelümem müşterek bulunan ihtisat da efkâr ve mania deherede
basının akvâlcide’i edebiyesiy-le istişhâd olunabilir.
- 15 Şuray-1 Arap dört tabaka üzerinedir.

FİHRİST ----- ESRAR-I BELÂGAT

SAHİFE

- 17 Sanat deruğ ile fenn-i belâgat arasında kat’a münasebet yoktur.
- “ Fenni belâgat ile fenn-i inşâ birer fenn-i müstakildir.
- 18 İbn-i Esir künyesiyle meşhur üç bîrâderler.
- “ Evan, bilahere lafızları.
- 23 İlm-i belâgatın sebebi tedvîni.
- 24 Hâsse’i belâgat bir menbadan füyuzan eder.
- 26 Fenn-i Belâgatın erkânı.
- 27 Kuvay-1 akliye
- “ Akıl.
- 29 Akl-1 garizi ile akl-1 mükteseb.
- 30 İlm-i Belâgatın istimdad olunan Kuvay-1 akıl.
- “ Zihin

- 31 Hayal.
- 35 Hayali suistimâl eylemek.
- “ Tahayyül ile tefekkür arasında fark-ı azim vardır.
- 37 Hayalin hüsn-ü istimâli.
- “ Hâfıza
- 38 bu kuvvetin akl-ı beşere hizmeti.
- 40 Havâss-ı zahire.
- “ Havâss-ı zahirenin manası ve aksamı.
- 42 Hissin tarifi.
- 45 Lezzet ile elem.
- 46 İki nev’i his vardır.
- 47 Lezzet ve elem ile sürur ve keder arasında fark.
- 49 İnfîâlât-ı nefsâniye.
- 50 İnfialin tarifi
- 51 On bir nevi infial vardır.

FİHRİST ----- ESRAR-I BELÂGAT

C

SAHİFE

- 55 Kâffe’i infîâlâtımız yalnız bir şeye racidir.
- 57 Hissin muvaffakiyeti pek çoktur.
- 58 Divan-ı Fuzuliden bir nazım dil söz.
- 59 Mersiye
- “ Zevk
- 62 Bu hâsse’i nefisenin mahiyeti iki meziyetten mürekkeptir.
- 63 Hâsse’i zevk üç suretle ikmal olunur.

- 65 Heves kelimesiyle (Bevil heves) tabiri.
- 67 Deha’i.
- “ Asar-ı hüsn-ü tabiat ile asar-ı deha arasında fark.
- “ Bu A’tiye’i Celile’i Rabbaniye kâbil iktisâb değildir. Mamafih mütala ve tefekkürden müstağnî değildir.
- 68 Usul ve kâvânîn belâgate vukuf.
- “ Usul ve kâvânînilm-i beyânda üç faide vardır.
- 69 Mîsâl nedir, şahid nedir.
- 73 Şiir için ilim lazım olduğuna dair Fuzuli’nin hasbuhali.
- 75 Bülegânın sözlerini mütala.
- 76 Hangi eser mütala edilirse tabiat o gaza (Gıda) ile neşvünema bulur.
- 77 İbn-i Haldun’un bu babtaki mütalaası.
- 80 Huteba ve şuaranın mütala’i asarına dair (Elmisli-s sair) den nakil.
- D FİHRİST ----- ESRAR-I BELÂGAT
- SAHİFE
- 81 Şehabettin Hâlebi’nin Talimat-ı Edebiyesi.
- 82 Sanat (Müracaat)ındır.
- 83 İlm-i Beyânda (Münakaza) ne demektir.
- 84 Zehir-i kelâmda (Muazele) etmez.
- 85 (Mütnebi) Elsine’i Enama tercüman-ı beyândır.
- 87 Hazret-i Ömer’in (RA) iş’ar ile temsili
- 91 (Kendi) ile EbulAbbasın muhâveresi
- 92 İdman.
- “ Mümârese ve müzâvele ve temrîn ve tedrib ile temrîn ve tedribin manaları.
- 94 (Demosten) in hitabette idmanı.
- 95 (İbn-i Esir) in idman için tavsiyesi.

- 96 İdman için pek çok yollar vardır.
- 96 İstilah-ı fende “tehzîb ve te’dib” neye tesmiye olunur.
- 97 İbn-i Esir’in talim-i kitabet hakkında mülâhazası.

ESRAR-I BELÂGAT MUKADDİMESİ’NİN HATA VE SEVAP CETVELİ

SAHİFE	SATIR	HATA	SAVAP
29	4	Tubendeki	tu derbendeki
34	7	vardır:	vardır.
65	9	Halâkına	Halafete
76	6	Feyza	Feyzine
81	2	İla sana’ateli tevessül	İla sana’atü-t tersel
91	7	İnne Abdullahe Kaim	İnne Abdullahe
Likaim			
94	9	Mebzûl	Mebzûl olur
96	17	manalarını	manaları

1. METİN

ESRAR-I BELÂGAT

Mukaddime

Müellifi

Der-saâdet İstinâf Mahkemesi Hukuk dairesi Azasından

İsmail Hakkı

Birinci Tab'ı

Maarif Nezaret-i Celilesi'nin Ruhsatıyla Tab olunmuştur.

Kostantiniyye

1317

Matba'îEbuzziya

[3] Mukaddime Biismike-l Celil-i ya men Halaka-l İnsani İlmihî-l beyân (1) İlm-i Belâgat --- Hüsn-ü beyânı, yani ukûl ve kulûb varidâtı (2) teshîr edecek surette îrâd-ı kelâmı talim eden ilimdir. (3) İlim, Hasbe-l usul birbirine mürtebıt bulunan bir takım mesâil (4) ve kavaidin heyet-i mecmuasına itlâk olunur. Malum olduğu (5) üzere ulûm pek çoktur. Ve gittikçe adedi her gün artıyor. (6) Hâlbuki ulûmdan her biri idrâk külli'i eşyanın bir şubesi olmaktan (7) başka bir şey değildir. Akl-i beşer sanayide olduğu gibi ulûm (8) arasında dahi bir cihet-i vahdet arar, zira sevk-i tabiat ile [4] hisseder ki kâffe'i ulûm bir birini yalnız teyid ve takviye etmeyip (1) mütekâbilen bir birine nüfuz ediyor ve hepsi bir menbadan zuhur eyliyor. (2) Bizim idrâkimiz nâkıs olduğu içindir ki bizde birçok hakâik (3) vardır. Lâkin idrâk-i kâmil sahibi yalnız tek bir hakikat tanır (4) ve diğerkâffe'i hakâiki o hakikat-ı vâhîde içinde müşâhede der. (5) Geniş bir kârgâhta azim bir makine tasavvur ve tahayyül ediniz: (6) makinenin farazâ yirmi mahallinde cüz'iler çarhlar işledikleri (7) halde cümlesi birden bir merkezde birleşirler ki onlar güya oradan (8) verilen emirler üzerine hareket ve amel ederler. Saat ile (9) lokomotif denilen çarh müteharrikte de hal bu minvâl üzeredir. (10) İşte aynıyla bu

kanundur ki küşür ilimde dahi hüküm fermadır. Ulûm-u (11) hususiye, makinenin terkinde dâhil olan bu cüzler bu çarhlar (12) bu makaralardan başka bir şey değildirler, bunlar ise birer birer nazar-ı (13) itibara alındıklarında ne bir lokomotif ne bir saattirler. (14) Ulûmun tasnîf ve tertibi için kademay-ı felasife çığır (15) açmışlar ve azam-ı felasife’i müte’ahhirin dahi bu mesele’i müşkileye takrîble (16) müsaade’i imkân derecesinde ani halletmek yolunu bulmuşlardır. (17) Tahlilat-ı vakıa hakîkatte üç şeye rücu ediyor, zira her ilimde (18) üç şey temeyyüz eder: birincisi ilim ile ittisâf edendir ki buda [5] her ilimde ve her zaman ve mekânda akl-i beşerdir; ikincisi mevzu (1) dur ki ilim kendisine taallûk eder ve ulûm-u muhtelifeye göre tebeddül eyler; (2) üçüncüsü nefis ilimdir ki âlim ile ilmin taallûk ettiği mevzu (3) arasında bir nisbet-i zihniyedir diye tarif olunabilir. (4) Bazıları birinci cihete nazar ederek bütün ulûmu nefis-i (5) nâtıkanın üç adet kuvay-ı asliyesine yani ulûm-u felsefeyi mefekkireye, (6) ulûm-u tarihiyeyi hâfizaya, ulûm-u şer’iyyeyi hayale ircâ etmiştir. (7) Bazıları dahi ikinci ciheti nazar-ı itibara alarak ulûm-u ilk (8) evvel iki büyük sınıfa ermiştir. Sınıfın biri mevzu âlem-i (9) ecsam olan ulûm, diğer sınıfta mevzu cihan-ı ervâh (10) ve izhân olan ulûmdur. Bunlar bu iki sınıf ulûmun her birini (11) ibtida dırdır ilme yani birinci sınıfı riyâziyat, hikmet-i tabiiyye, (12) tabiiyyat, tabâbet ilimlerine; ikinci sınıfı da felsefiyat, diyalgâmatik (13) {Edebiyat, elsine, sanayi nefiseden ibâret ki bunlara bizzâtakl-ı (14) beşerin ifade ve beyânı nazarıyla bakılmıştır.} tarih, muaşeret-i beşer (15) ilimlerine taksim ettikten sonra bu mertebe’i ula ilimlerinden her birini dahi (16) derece’i saniyede dırdır ilme taksim eylemiş ve esasen pek mahirane ve âlimane (17) olan şu tasnîf ve tertiplerini bir aksay-ı tetkike îsâl etmişlerdir. (18) Bazı ulemâ ise üçüncü ciheti nazar-ı dikkate almışlardır. Yani ilim ve idrâki [6] tecrîd¹in muhtelif dereceleriyle mülâhaza etmişlerdir. Bunlardan (1) bir kısmı ulûmun mütekâbilen birbirini tazammun ve ihtivâ eylediklerine ve zaman (2) itibariyle tertib-i atî üzere neşvünema bulduklarına zâhib olmuştur: (3) Ulûm-u riyâziye, ilm-i cer eskal, ilm-i heyet,

¹Tecrîd --- ıstılah-ı mantıkta bir şeyi hakîkatte gayr-i münfik bulunduğu bir kül’den zihnen ayırmaya denir. Tûl gibi ki diğer iki baad olmaksızın hariçte mevcut olmadığı halde zihnen tefrik edilerek ayrıca mülâhaza olunur. Aklımızın dairesi vasidir, fakat fî zâta mahduttur. Bunun içindir ki kendisinde azıcık terkin bulunan eşyayı (Tecrîd) tarıkıyla mülâhaza etmedikçe layıkıyla anlayamaz. İşte ulemâ’i hendese ib’adelse den mürekkep bulunan cismi güzelce anlamak için anı zihnen cüz’i cüz’i ayırarak evvela tûl’dan ibâret bulunan yalnız bir baad ile tasavvura hasr-ı fikir etmiş ve ona (Hat) namını vermişlerdir. Sonra anı iki ba’ad ile yani tûl ve arz ile tasavvur eyleyip ona (Satih) demişlerdir. Daha sonra üç bad’ın üçünü yani tûl ve arz ve a’mikî birlikte tasavvur ederek (Cisim) tesmiye eylemişlerdir.

hikmet-i tabiiyye, ilm-i kimya, (4) ilm-i hayat, ilm-i muaşeret-i beşer. Tabir diğerle riyâziyat neşvünema (5) bulmak için kendi nefesine kifâyet etmiş ve cer eskal, heyet, (6) hikmet-i tabiiyye, kimya ilimleri kendi kendilerine tekemmül eylemişler. (7) Hâlbuki meselâilm-i hayat ve bilhassa ilm-i muaşeret-i beşer neşvünema (8) bulmak için ulûm-u saire'nin kâffesine arz-ı ihtiyaç etmiş (9) ve temeddü'nin en meterakki olduğu bir asrında ancak semere verebilmişlerdir. [7] Mülâhaza'ı ahire ye taraftar olanlardan bir takımı şu nazariyatın (1) bazı kısımlarını kabul ile beraber ulûmun bu suretle tertibini öyle (2) bir şiddetli intikâd etmiştir ki mahallinde beyân olunduğu üzere tertibi (3) esasından sarsmıştır. (4) İlm-i belâgat, ulûm-u edebiye tabir diğerle edebiyat aksamındandır. (5) Edebiyat on üç kısma taksim olunup, bunun dokuzu usul (6) ve dördü fûru'u itibar edilmiştir. Usul-ü Tis'a: Lugat, sarf, (7) iştikak, nahiv, maani, beyân, bedii,² aruz, kâfiye fenleridir. (8) fûruu dahi inşâ, karz-ı şiir,³ muhadara⁴ fenleriyle, hat (9) yani imla fennidir. Bazıları ilm-i bedii maani ve beyân ilimlerine (10) zeyil ittihâz ederek usul edebiyatı sekiz itibar eylemiştir. (11) İbn-i Haldun, tarihinin mukaddimesinde diyor ki: “ilm-i edeple (12) ehl-i lisân indinde kasd olunan şey semeresidir ki oda esâlîb (13) ve menâhi çarab üzere üzere nazım ve nesir söylemek sanatlarında hüsn-ü meleke [8] peyda eylemektir. “ve tavat demekle maruf olan Cemalettin Ebu (1) İshak dahi “garar-ul hasais-ül vazihatü ve arer-ün nekais-ülfazhah” (2) nam-ı eserinde şöyle yazıyor (3) “Edep iki nev'idir: Nefsi ve kesbi. Edeb-i nefsi nefâset (4) tab'a delalet eden muhasin-i ef'aldir ki Cenab-ı Mün'im-i Hakiki bu atiyeyi (5) dilediğine ihsan eder. Edeb-i Kesbi küş ve hûşmeftûn eden (6) ehasin-i akvâlden müstefât olan edeptir.” (7) Sahir sihriyle meshurunu teshîr eylediği gibi belîğ olur ki (8) o sade, o hazin, o nermin, o metin, o ateşin, o rengin, (9) o müzeyyen ve mataren, obediu-ş şekil, o nevin ve taze, o bülent ve a'li (10) beyânatıyla gönülleri meftûn eder, şuur ve îrâdeyi elden alır. (11) Şehinşâh kevindükân (?) efendimiz “inne minel beyânı lesihren” buyur (12) muşlardır ki belâgatın hem bir vasıf dıllarası hem bir numune'i cazibe (13) darı olan bu beyân-ı kudsinin meshur hüsün ve ani olmamak (14) mümkün değil. (15) İsm-i fen olan belâgat ile evsâf-ı kelâmdan bulunan belâgat (16) arasında fark

²Sonraki üç'ünmecmu'uilm-i belâgati teşkil eder.

³Şiirin muhasin ve ma'ayibini bildiren yani vezin ve kâfiye cihetinden olmayıp, hüsün ve kabih ve cevaz ve imtina gibi cihetlerden dolayı şiire mahsus ahvâli gösteren fendir.

⁴Başkasının sözünü makama münasip surette îrâd etmek melekesini hâsıl eden fendir.

bulunduğu ileride mebhas-ı belâgatda anlaşılacaktır. (17) Burada fark olunan ilm-i belâgat ile ma'ani, beyân, bedi (18) fenlerine şâmil mani kast edilmiştir, yani fûnun-u selasenin üç'ü [9] bir ilm-i itibar olunarak “ilm-i belagât” tesmiye olunmuştur. İlm-i beyân, (1) ehl-i beyân, ulemây-ı beyân gibi istimâl olunan tabiratta dahi beyânla (2) fûnun-u mezbure'nin üçüne şâmil mani kasd edilmiştir: (3) “Celalettin” Kazvini “Telhis”inde şöyle zikir ediyor: (4) “Manay-ı maksudu te'diye de hatadan ihtiraz ettiren şey ilm-i (5) ma'ani, takid-i maneviden ihtiraz ettiren şey ilm-i beyân, vücuh (6) tahsin-i kelâmi bildiren şey ilm-i bedidir. Pek çok kimseler (7) bu üçü'nün mecmu'unu ilm-i beyân tesmiye etmiş, bazıları dahi evvelkine (8) ilm-i ma'ani ve diğer ikisine ki beyânla bedidir. (ilm-i beyân) ve üçüne (9) birden (ilm-i bedi) demişlerdir.” Şârih Taftazanî der ki: “İlm-i ma'ani (10) ile ilm-i beyânın belâgate mezîd ihtisasları bulunduğu için bu iki (11) ilmi, ilm-i belâgat tesmiye etmişlerdir.” Belâgat-ı Osmaniye sahibi dahi (12) “Biz üçünü bir ilm-i itibar ederek ilm-i belâgat tesmiye ettik” (13) diyor. (15) Bütün dehat, ilm-i belâgat'ın nam-ı değerle ilm-i beyânın pek sami'a (16) tevaz-ül han ile sitâyişinde hem ahenk vifâk olmuşlardır. Kademay-ı (17) Yunan eclihe'i şurasından “uri pides” vaktiyle şöyle söylemiş (18) idi: (19) “Ey faniler! Niçin diğer fûnu'nun kâffesine bu kadar emekler [10] veriliyor da meleke'i cihan olan belâgate des-teres olmakla cümleden (1) evvel sarf-ı mezîd itina edilmiyor.” (2) Roma'nın Mir Kelâmî⁵ şunu ilâve etmiştir: (3) “Bir insan fesâhat ve belâgatı ile ümemi ve akvâmı kendi sözüne (4) bend etsin, şive'i güftâriyla ukûl ve kulûbunu meftûn eylesin, (5) îrâdelerini kendi cihetine müncezip kılsın, bundan daha hoş (6) kendimce bir şey göremem. Sanat fesâhat ve belâgat bir fendir ki kâffe'i (7) heyet-i beşerde ve bilhassa âsûde hal bulunan diyarda daima kemal-i (8) şa'şa ile der-hışan ve ihtişam ve debdebesiyle kamurandır.” (9) Fenelon dahi şu ihtarat-ı hâkimaneyi îrâd eylemiştir: (10) “Belâgatan cakavâm-ı nasını kûl-ü zaifesini cizye güzar (11) etmek ve söz ahaz ve itasına koyulmak için nutuk pür dazanın (12) istimâl eyledikleri bir fen batıldır diye bu fen aleyhinde haksızlık (13) etmek revâ değildir; zira bu pek ciddi bir fendir ki talime, hevâ (14) ve hevesi men ve zecre, tehzîb-i ahlaka, te'yid-i kâvânîne, musalih [11] a'mmeye müteallik

⁵Çepçerun ki Fransızlar sisron derler. Lisânımızın müfredât ısırâsına geçmiş olan “çaçaron” acaba bu ismin azmanımıdır. Yani bu ismin daire'i istimâlîbi tarik-ülisti'are tevsî kılınıktan sonra lafzı gibi manay-ı mecâzisi de git gide tahrif olunarak bilahare geveze manasına ilm-i galip mi olmuştur.

müzakeratı idareye, ebnay-ı beşeri hayır hah ve mesut (1) kılmaya tahsis edilmiştir... Lâkin benim dinlenilmeye şayan olmak (2) üzere aradığım âdem sözü ancak fikir için, fikri de ancak (3) hakikat ve fazilet için istimâl eden kimsedir.” (4) Bu ilimdir ki belâgatın kuvvetlerini dema dem tecdit eder. A'tayay-ı (5) kudreti ikmal ve tevsi eyler. Tasavvura istidlale ittikan, ifadeye (6) hüsün ve a'n verir. Çünkü vakıa insan vücuda getirmek (7) istediği bir şeyi evvelce fikriyle tayin edeceği ve o şeye mavsâl (8) olan ve sail mukaddemat kendisine rehber bulunacağı cihetle o şeyi (9) bunların tayin ve delaletleriyle fiile çıkarabilirse de fehim ve kiyâseti (10) bir sanat ile mümtaz bulunduğu halde şüphesiz onu daha güzel yapar. (11) Bu ilimdir ki muharriri'nin hüsn-ü selikalarını temyize, müellifatın künh (12) ve hakikatı navüsule ve hâsıl eyledikleri tesiratı beyân ve tasvire (13) muavenet eyler. (14) İlm-i belâgatın ciddi surette tahsili ukûl-ü selime de bir kuvvet (15) nevin peyda eder, fakat tabiat fikre nüfuz edecek derece onu (16) hâzım etmeli ve malumat-ı müstahsile güya fikre kendiliğinden sanih (17) olmuş suretini era'e eder mertebe'i kâvânîn ve usul-ü belâgatın mülâhazât (18) ve tatbikatını ileri götürerek onlarla temessül eylemelidir; yani malumat **[12]** müstahsile zihinde mal-i müstear gibi tutûlmayıp, belki onlarla bir selîka (1) peyda etmelidir ki îrâd olunan sözde malumat furuşluk şâibesini (2) ve kendisinde sanat icrasına uzanub, bezenmek teklifi bulunmayarak (3) dilin veya kâlemin ucundan nikât-ı edibe feyzân ediyormuş gibi (4) görünmelidir: Meselâ istiareye veya sec'a dair istihsâl olunan (5) malumat-ı mahza (zoraki) istiareler veyahut sec'iler yapmak (6) için hâfızanın bir köşesine yığmayıp belki o malumat ile bir (7) selîka hâsıl etmelidir ki yayılan istiareler veya sec'iler bu selîkanın (8) asar-ı füyuzu olarak zuhur etmiş gibi kelâmda bir cilve ve neşe (9) gösterilmelidir. Bunun içindir ki bir belîğ fazılda ilm-i belâgat mevcut (10) olduğu halde gayr-i mer'idir, o zıya gibi ki bütün eşyayı gark-ı (11) envar ettiği halde kendisi gayr-i mer'idir. (12) Kâvânîn-i belâgat, sözün zihnen her nevi tasarrufta münceli (13) olur. Hakâik-i fenniyeyi isbat eyler. Şiirin rengin hayalatıyla (14) gönülleri ve leh ve hayran eder, bediane nikât ve mazamin îcâd eyler. (15) Ebnay-ı beşerin mecmu'una veya bazı akvâm ve efradına nâfi ve kayı (16) rivayet eder. Diğerlerin efkâr ve tesiratını sanki nefsimizde zuhura (17) gelmiş gibi bir kalıba döker. İrâd olunacak manayı hüsn-ü îrâd (18) için her şeyde her zaman diğer tarz ifadelerin cümlesine fâik **[13]** bulunan tarz-ı yegâneyi bulmaya irşat dahi bu fennin

hasaisinden, (1) füyuzâtındandır. En güzel kuva ile mütenaîm bulunanların istidatlarında (2) tekemmül hâsıl edeceği ve dehân dehaillerinel icâm-ı bent olacağı cihetle (3) bu fen onlara bile müfittir. (4) İlm-i belâgat, zihin-i beşerin kâvânîn ve efalini mülâhaza üzerine (5) müessis bulunduğundan kâffe'ieşyâda nüfuz ve tesiri bulunabilir. (6) Âlim, şair, feylesof, müruh, hatip, cümlesi usul-ü (7) belâgatten kendilerine mahsus ahkâmı istinsat edebilirler ki o (8) ahkâmın tatbîk ve istimâliyle her biri müstefit olabilir. Velhâsıl (9) ilm-i belâgat kâffe'i malumat nefisenin bir tekemmüle'i zaruriyyesidir. (10) Bu fenn-i celilin kavaidini istihfâf eylemek ale-l ekser ukûl-ü (11) sekime erbabının karıdır. Bütün masaki huteba ve bülegâ, bütün a'zam (12) füsahaesatizeden istifada, envar-ı şevahitten iktibâs kemalat-ı edebiye (13) etmişlerdir. Şeyh Abdulkâhir Cürçani, allame'i fazıl Yusuf (14) Sekaki gibi a'lam-ı müellifiin, uzmay-ı edep bu ilmin kavaidini Mübîn (15) tahriri asar yolunda sarf-ı nakdine'i hayat etmişlerdir. (16) İbn-i Hucceti-l hamevi "Hazânet-ül Edeb" de, Cahaz "Kitabu-l beyân (17) vettebeyyin" de, Edibe'i Marufa "Aişe'i Bauniye" "Elfethü-l Mübîn" de, (18) ve daha nice nice efadıl bu minhâcda yazılmış eserlerinde müstehrecat [14] edibe ve sana'at-ı bedi'iyeyi, nasıl icat ve tetvin oluduklarını, mütala'i (1) nefais-i asar ile edebanın ne kadar tevsi-i nitak fesâhat ve belâgat (2) eylediklerini, tetbiat ve intikâdatla fennin vüs'at ve kemalince nice semerat (3) iktıtaf olduğunu göstermişlerdir. (4) Evet, bir etmi' nana'mik ve bir hal ve cedd-i ilm-i beyân derslerinin (5) hâsıl edemeyeceği derecat-ı a'liyatta belâgat hamle ve savletlerini (6) gösterir, yürekten kopan bir sayha gönüllere dokunur. Hal ve ced (7) kalbe bülent bir söz ilka eder. Lâkin bu gibi ha'lat ender ve hâsıl eylediği (8) tesirat-ı şemsin gibi gelir geçer olmak hasebiyle ilm-i belâgatin (9) tahsilinden müstağnî kılâmayacağından başka bu yolda maaniye muvaffak (10) olan akl-ı selimin sanihatı daima hemrenk bulunamayacağı ve binaenaleyh (11) saha'i vücuda getirmeye istidâdı olduğu şeylerin kâffesini (12) her vakit husule getiremeyeceği cihetle meleke'i fikrin ona hemrâh (13) olması iktizâ eder. Bu sanat ise a'zam şevahidin dikkatlice (14) mütalaasından mütehassıl her nevi teemmülü ihtivâ eylediğinden aynıyla meleke'i (15) fikirdir. (16) İlm-i beyânda istiştatca ebney-ı lisândan bulunan edeba ile akvâm-ı (17) saire edebası arasında fark yoktur. Beynelümem müşterek bulunan (18) ihtisasatta, efkâr ve maanide her millet edebası'nın akvâl-i cide'i [15] edebiyesiyle istişhâd olunabilir. Yalnız her diyarın mahsusatından (1) bir zevk

vardır ki o zevk diğer ekalimin ezvakıyla hâlt ve mezc (2) edilemez, edenler olsa da arz ettikleri ka'laynamuvâfik (3) rağbet bulmaz. Hamevi “Hazânetü-l Edep” de şöyle yazar: (4) “Ulûm-u sülûse’i ahire de (ma’ani, beyân, bedi ilimlerinde demektir.) (5) kelâm-ı Arap ile de masivay-ı arabın sözüyle de iştişhad olunur. (6) Zira bu ilimler ma’anive efkâra rücu eder, akla ait bulunan (7) ahvâlde ise emir istişhâd caarap ile masivay-ı arap ara (8) sında fark yoktur. Ebu-l Fethi Osman bin Ceni “Elfaz da kadema ile (9) istişhâd olduğu gibi ma’ani dem oldun⁶ ile de istişhâd (10) olunur.” dedi. İbn-i Reşik “Umde” nam-ı eserinde diyor ki: [16] “Ebu-l Fethin sözündeki sıhhat aşikârdır; zira ebnay-ı Âdem’in (1) ruy-i zemine yayılmaları gibi kavm-i Arapta İslâmiyetten sonra aktar-ı (2) cihana yayılmalarıyla bedeviyet âleminden âlem-i hazarat ve temeddüne geçtiler (3) ve bu âlem-i cedîdin bezl eylediği na’im ve mefâhir ile kamiyab olarak (4) nu zemin teşbihâta ve saireye mütedair akıllarının irşat eylediği (5) ahvâli ra’yel ayn gördüler, bu cihetle daire’i mania ittisa (6) eyledi.” (7) Fenn-i belâgat her maddeye teslim-i silah eder. Nik ve bed her şeyi (8) iltizâm ve müdafa eyler, îrâde’i beşerin hayır ve şerde istimâl edebile (9) ceği iktidârların cümlesine yeksan olarak tesir eder diye bu fenni (10) ifsâd-ı ahlak ile ittiham eden itiraz sezâvâr iltifat değildir; (11) zira deryâda da muhatar ve mehâlik vardır, mamafih ebnay-ı beşer (12) hakkında bezl eylediği menâfibi şamardır. (13) Lütuf tabi her yerde seyan olan ebr-i nisan zemine râhmet feşân (14) olur, tefâvüt kâbiliyetlerine mebni riyâzda gül ve sünbül, şurazarda (15) hüsün ve ha’şak beter. İlm-i belâgat da kulübe nur irfan saçar, (16) herkes istidat ve cibilletine göre müstenir ve müstefiz olur. (17) Hem bir de safsata pür dazanın yapabilecekleri su’i istimâlât (18) bu fennin şeref-i bülendine hiçbir vecihle nâkîsa îrâs edemez. Bir takım [17] ca’li ve sahte debdebe ve tantana ile eşyaya çeki düzen veren sanat (1) dürûğ ile fenn-i belâgat arasında kat’a münasebet yoktur. Kelâmın (2) muhasin ve meziyyatını bildiren bu fen her bir şeye hâdd-ı zâtında muvâfik (3) olan edayı, beyânı, vücuh-u delaili o şeye tatbîk eder bir fendir. (4) Hakikiye olan ilm-i

⁶Tef’il babından ism-i mef’ul sıgasıyladır. Kırafî’nin tertibine göre Şuray-ı Arap dört tabaka üzerinedir: Tabaka’i Ula “Cahiliyyon” (?) dur ki zuhur-u İslamdan mukaddem gelip, zaman-ı İslâmı idrâk etmeyen şüradır, Emri’l kays ve anter gibi Tabaka’i Saniye “Mahzırmon” (?) dirki Şuray-ı Cahiliyeden zaman-ı islâmı idrâk edenlerdir. Hassan ve kaab gibi. Bunda müslim olmak şarttır. Bunlardan İslam olamayanları Şuray-ı Cahiliyyeye mülhaktır. Tabaka’i Sâlise “moldun” dirki muhzarm ondan sonra gelenlerdir. Ferzdk (?) ve cerir gibi. Tabaka’i Rabia ihdastan ism-i mef’ul sıgasıyla “Muhdesun” dirki Tabaka’i Sâlise Şurasından sonra yetişenlerdir, miri ve ibn-i rumi gibi.

belâgat her şeyi her kese akıl ve hakîkatın (5) iktizâsı vecihle söyler. (6) Her delil ve hücceti bir tarafa bırakalım, kelâmullah'ın müstemil bulunduğu (7) nikât ve dekaiki, esrar ve havasını takat-ı beşeriye miktarınca beyâna (8) hadim olması bu fennin celâlet kadrine, fehâmet şanına burhan (9) kâfidir. (10) Fenn-i belâgat ile fenn-i inşâ bir birinden ayırt edilmelidir. Hatib (11) beliğ gibi menşeynin dahi kendi hal ve makamını. Mevzu bahsi (12) hitap eylediği kari'ini nazar-ı dikkatten devir tutmaması muktezi (13) bulunmasına ve birini hangi mülâhaza hangi eda ve uslubu istimâle (14) sevk ederse diğerini dahi aynıyla o mülâhaza aynıyla o istimâle (15) sevk edeceğine nazaren gerçi şu iki fen esasen müttehit iselerde (16) fenn-i belâgat âhkam-ı asliyeden fen inşâ o âhkama müstenid mesâil-i (17) fer'iyeden bahis buldukları cihetle yekdiğerinden temeyyüz etmiş ve bunun (18) için her biri birer fen müstekil itibar olunmuşlardır. [18] Edip nâmdâr “İbn-i Esie” “Elmisli-l Sair “nam-ı eserinde derki (1) te'lif nazım ve nesre nisbetle ilm-i beyân, âhkam-ı vadile'i âhkama nisbetle (2) usul-ü fıkıh menzilesindedir. (3) İstidrad (4) Eclie'i fadlay-ı müellifinden “İbn-i Esir” şöhretiyle kemalat-ı ilmiye (5) ve muhasinedebiyeleri cihan-ı irfana yayılmış üç bîrâder vardır. Biri (6) Ebu-l Hasen Ali nam-ı mü'râh şehirdir ki lakabı İzzettindir. Bu zât (7) musul şehrinin üst tarafında diçle üzerinde kâin Cezire'i (8) İbn-i Ömer de doğup yetiştikten sonra pederi ve diğer iki karında (9) şıyla birlikte musula giderek cümleten orada bast-ı besât ikamet (10) etmişlerdir. Kendisi evvela musulda ve sonra bağdat ile Şam ve Kudüse (11) gidip bir nice müddet dahi oralarda asrının îlâm ricalinden (12) ahaz-ı ilim ve istimâ hadis eylemiş olduğu gibi bu avanda⁷ bazı (13) memuriyetlerde de bulunmuş ve bilahare⁸ Musul da temekkün ve istikrar. [19] ile hanesine çekilerek evkatını mütala'i ulûma ve tasnîf ketebe hasr (1) eylemiştir. “Elkamîl” nam-ı tarih-i kebirî tasnîf etmiş ve Ebu Said (2) Abdulkerim sem'anı'nın sekiz cilt olan “Kitabü-l Ensab” nı (3) bazı fevâit ve intikâdat ilâvesiyle üç ciltte ihtisar eylemiştir. (4) Bu muhtasar, cidden müfit asardan

⁷Avan, lâfzen ve manen zaman gibi dir, cem'i (Avna) gelir, aslı ezmine vezninde (öne) idi.

⁸Bilahare kelimesi hemze ve hanın fethaları iledir. Hemzenin zımmıyla da câizdir. Kâmûs tercümesinde şöyle zikir olunmuştur: “El Ahire” fethatla diğeri Ebu-s Sa'datü-l Mübarek nam-ı muhâddis Celil El Kaderdir ki lakabı Müceddidindir. Bu dahi Cezire'i Mezbure de tevellüt ve neş'et edip, ve hemzenin zımmıyla câizdir... Her şeyin ahirine itlâk olunur, yakal: ca'i ahireten ve bahiretin... Ey ahiri külli şey. Şârih der ki: “Müellifin (Bahireten) kulundan muarriballam olarak müstamel olmaması fehim olup lâkin car ve mecur'unmecmu'u hal olmakla marifen dahi istimâl olundu.” Lisân-ül Arap şöyle yazar: “yakalca'i ahireten ve bahiretin Bi fethilha'i ve ahireten ve bahiretin, hazihianillahyani (?) bi harf ve bi gayr-i harf, ey ahir-i külli şey, ilaahir” Ebul Beka dahi külliyyatında: “Ahire Semere vezninde ahir manasınadır” diyor.

olduğu gibi bidâyet-i hılkatten (5) başlayarak 628 sene’i hicriyesi ahirine kadar imtidad eden şu (6) tarihi dahi elhak hayar tevârihdendir. Müşar-ün İleyhle dadır ekremleri (7) ninmüskat reisleri bulunan şehre cezire ıtlâk olunması onun (8) kazasını nehr-i Dicle hilal heyetinde ihâta eylediği içindir. Şehr-i (9) mezbur eylevm Diyarbekir vilayetinde Mardin Sancağına tabi (Cizre) (10) denilen kasaba olacak. Tarih-i veladeti 555 olup 630 da (11) Musul da vefat etmiştir. [20] Ailece Musula nehdat ve tahsil-i ulûm-u şitaye sarf mukadderet (1) eyledikten sonra bazı ümera’nın hizmet kitabetlerinde bulunmuş (2) ve Nurettin Arslan Şah zamanında gayetle mazhar iltifat olarak (3) divan-ı menşe’et yani riyâset kitap ile kaderi terfi edilmiştir. (4) Bir aralık memuriyeti başında bulunmasına mani bir illete düçar olarak (5) hanesinde ikamete mecbur olmuştu ki bu esnada ikametgâhı mutâfakâbir (6) ve ayan olmuş bir taraftan da nadi’i fazıl ve irfan ulemâ ve edeba (7) ile gas olarak bir encümen-i danış halini andırır idi. Fünun-u (8) adideye dair beday’i musannefatı meyanında “Camiü-l Usul-u Fi Ehadisü-r (9) Resul” nam-ı kitabı vardır ki bunda sahad-ı sittenin beynini cem (10) etmiştir. Garip hadis hakkında beş cild olarak bir de kitabı-n (11) nihayesi vardır. Asarını bu hengâm ferağında te’lif etmiştir diye (12) rivayet olunur. 544 de doğmuş, 606 da vefat etmiştir. (13) Bu ihvan sülûse’nin biri de Ebu-l Fetih Nasrullah nam-ı Edip Fazıldır ki (14) lakabı Ziyaeddin dir. Sahib-i tercüme dahi Cezire’i mezkûrede zib (15) kehvare’i şühud olup, Affan ahid cevanide diğer bîrâderleri gibi (16) valid Macid ile Mususla rihlet etmiştir. Bu aram kâh-ı ahire de tahsil-i ilme (17) ve rüjş tam gösterdi. Kitabullah ile pek çok ehadis-i Nebeviyeyi (18) ve kâbil-i ihsa olmayacak derece pek çok iş’ar-ı kadime ve cedîde den [21] ma’da bilhassa Ebu Temam ve Ebu İbadetü-l Buhteri ve Ebu-t Tayyibü-l Metnebi’nin (1) divanlarını hıfz eyledi. Tahsilini itmam edip beyân ve inşâ (2) fenlerinde haiz Nisab-ı Kemal olduktan sonra Sultan Selahattin (3) cânibine azîmet etti ve (Kadı’i Fazıl) ın⁹ himayet ve delaletiyle (4) Sultan Müşarün ileyhın daire’i kitabetine girdi. Fakat Selahattin’in (5) mahdumu Melik Efdal Nurettin sahib-i tercümeyi pederinden talep (6) eylemesiyle o ciheti ihtiyar ederek kalkıp onun nezdine gitti. (7) Nurettin

⁹Menşe’i belîğdir ki Sultan Selahattin’in Reis-il Küttabı ve vezir müşaviri idi. Kâtib-i şehir İmaduddin Asfâhâni (Kitab-ül Haride) sinde Kadı Fazılın Muhasin ve evsâfınıta’dat eylediği sırada “ Rabb-ül Kâlem Vel Beyân” diye tavsif eylemiştir. İmad ile Kadı’i Müşar-ün ileyh arasında pek çok mekâtibat ve muhâverat-ı Latife ceryan etmiştir; ez cümle bir gün bir gün Fadil esesüvar olarak yolda giderken İmad kendisine rast gelir “Serfilen Kebabikel Feres” demesiyle bil bedaha “Dam-ı Alalİmad” cevabıyla mukabele etmiştir ki her iki terkip kalb edilse, yani ahirindeki harften alınarak evveline doğru okunsa yine aynıyla terkip zuhur eder.

dahi onu mazhar azz-ı ve ikram ve müstağrak deryay-ı en'am (8) etti ve giderek kendisine vezir edinmekle akid ve hal umurda (9) yegâne mutemet aleyhi oldu. Her nasılsa muahhiren müşarün ileyh (10) veli atıfetinden cidden düşerek bir müddet ötede beride dolaştıktan (11) sonra yine Musul'u kendisine karargâh ittihâz ile sahip. [22] Musul Nasreddin'in hizmet inşasında bulunduğu ve bu esnada onun (1) tarafından bâğdat'a memuriyetle gidip orada iken irtihal-i dar-ı na'im (2) etti. 588 den 637 tarihine kadar mamur olmuştur. Bu tahrir (3) sera'ir aşınay-ı beyânın gazaret fazlına, esalet fikrine, selamet (4) zevkine kevah celi birçok maşer irfanı vardır. Bu meyanda "elmislü-s (5) sair Fi Edebil Kâtip veş Şair" nam-ı kitap nefisi nev'inde mümtez (6) asar'ı celilledendir; bunda birçok nikât ve esrar zikir etmiştir ki (7) hüsn-ü zevkine hayran olmamak kâbil değil. Kitabın tasnifinden fariğ (8) oldukça dakika sencan-ı edep aşifte'i hüsn ve nefâseti olarak her tarafta (9) bir gram aşıkâne ile nüshaları istinsâh kılındı. Ve galgalmedayih-ı (10) cihan edebiyatı tuttu. Bir nüshası Bağdat'a vasıl oldukça eserin (11) meziyet-i ebediyesi bazı yâd kera'nını'ruk hasedini tahrik eylemesiyle (12) olunan teşvik üzerine fikye edip İzzettin eseri muahezeye (13) tasaddî etti ve muahezâtını bir yere toplayıp (Elfülk-üt Dair (14) Ale-l Mislü-s Sair) isminde bir kitap dahi yaptı. (15) Ma'ani kitaplarında ismi yâd olunan ve akvâmıyla iştişhad kılınan (16) (İbn-i Esir) bu sonraki fazıl nâmdârdır. (17) (İntehillstirad) [23] İlm-i belâğatin tedvini (1) Her ilmin tedvîni için, illet-i gaiye bulunduğu gibi ilm-i belâğatin (2) tedvîni dahi hakayık-ı ma'aniyi, dekaik ve letaif beyânı, esrar-ı (3) fesâhatı, nekt-i belâğatı ihâta eylemek iştiyakından inbias eylemiştir. (4) Dehat-ü bülegânın asar-ı nefisesine meftûniyetimiz ve o asarın ihtivâ eylediği (5) esrar ve havasını ihâtaya ise tecarüb ve ihtisatımızın acz (6) ve adem kifâyeti, onların ne gibi esbâba tevessül ile muvaffak olduklarını (7) ve ilhamgah hüsn-ü tabiat olan bahtiyaran için fikirlerini tasvir (8) ve beyânda mevkiiyyetin ne suretle nakışpezîr imkan olacağını taharri (9) ve tebe'a bizleri bittab sevk eder ki işte ilm-i belâğat bu taharri (10) ve tetbi'in semeresidir. (11) Lisân-ı Arap da fûnun-u edebiye'nin bais tedvîni olmak üzere (12) Kütüb-ü İslaf-ı Kiramda şöyle nakil olunmuştur: (13) Vaktaki Şa'sa'i afitab din Ahmet Mübadi'i hilafette hudud-u (14) Hind ve Çine ve bir taraftan tohum Endülüse vasıl olarak Daire'i (15) İslam ittisa eyledi ve Etrak ve İ'cam ve ervam fevç fevç bu daire'i (16) münciyeye dühul ederek Taife'i Arap akvâm-ı mezbura ile ihtilât (17) ve istilaf etti, zeban-i tazinin renk dilerbay

tabiatı mütegayyir olarak, [24] lehçe’i fesâhat ve üslup belâgat fasit ve muhtel olmuş ve binaenaleyh (1) mafi-z zamirlerini sevk cebeli ile kanun-u belâgat ve üslup fesâhat (2) üzere tabir ve takrire kadir kimseler azlaşmış olduğundan hıfz-ı (3) lisân için, ulûm-u edebiye tedvîn olunup, artık sonraları belâgat (4) sanat ve hurfet gibi kesb ve teallüme muhtaç olmuştur. (5) Elsine’i akvâm âlime ihale’i nikâh dikkat ediliyorsa la mahalle karîn-i (6) iz’ân olur ki hâsse’i belâgat bir menbaden fişkırıp akıyor. Ancak (7) her lisânın diyarına ve istidat elfazına göre bir eday-ı mahsusla (8) telvin ediyor. Her kavmin belâgatı içinde nema bulduğu etvar-ı mahsusadan (9) ve binaenaleyh bunun levazim ve zaruriyatından olarak bazı (10) tarifât ve taksimatça vesair fûruatça beyinlerinde bulunan tebayin (11) ve ihtilaftan tecrîd edildik te zevk-i belâgatın cümlesinde mahiyeten (12) müttehit olup, fakat her lisânda bir türlü zib ve arayışa iktiran ile (13) bil arz yekdiğerinden temeyyüz eylediği ve bazı lisânda bir lütuf müstesnay-ı (14) ilahi olarak bu hasisa daha cazibedar bir surette izhar-ı asar (15) cemal ve kemal etmiş olduğu nümâyân olur. Lisânımız da dahi bu Feyiz-i (16) Rabbani tavır hası ile mütecelli olduğundan o dahi bu feyizde diğeri (17) elsine ile yeksan olmakla beraber tavır hasında şirket kabul etmez. (18) Şu halde elsine’i fazılanın kavaid-i medune’i (?) belâgatından ezvak, [25] esasiye de lisânımız için iktibâs kâbil ve belge lazım ve zaruri (1) ise de, o kavaidi lisânımızda aynıyla tatbîk, bir şahsın simasını (2) diğeri efradın simalarına müteallik şemail¹⁰ ile tarif kâbilinden (3) olacağı cihetle abestir. Şurası da bilinmelidir ki bir lisânda medun (?) (4) kavaid-i belâgatın bazı cihatınca noksan veya nâkîsa bulunsa bile (5) bu noksan ve nakîsa nefis-i belâgate raci değil tasvir belâgate (6) aittir. Çünkü belâgati kavaid icat etmiş olmayıp belki kavaidi (7) dehat-ı bülegâ’nın asarından istinbât edilmiş olduğundan noksan ve nâkîsa (8) istinbâtta vaki olmuş oluyor. Yoksa lütuf mahiyeti her yerde seyan (9) bulunan zât belâgatte değildir. Ma’ani kitaplarında ekseriya görülüyor ki (10) bir müstenbit gelip aynı mahalde bir nükte bulurda o nükte ya düçar(11) intikâd olur veyahut bir diğeri müstenbit gelip aynı mahalde ondan (12) daha güzel bir nükte keşif eder. Dilrûba bir manzara’i şairaneyi (13) bir ressam hüsn-ü tasvir edemese veyahut müzayasını tamamıyla gösteremese (14) intikâd mersûme değil, ressama müteveccihdir. Bizde asar-ı üdeba (15) ve hutebayı tetba ve taharri ederek ism-i

¹⁰Şemail-i lafzı, şin’in kesretiyle şimal kelimesinin cemi’i olarak tabay’i manasına mevzudur; fakat A’la Tariku-l Meczaz Suret-i Zahire’nin evsâfında istimâl olunur.

mahsus ile yâd olunmaya, [26] şâyeste bir zevk cedîd-i keşif etmek yolunda füyuzât-ı belâgatten (1) henüz bir hüner ve meziyet gösterilememiş olduğu halde lisânımıza (2) delalet ve irşadıyla tarh-ı usul-ü belâgat eylediğimiz bir diğer lisânın (3) kavaidine bazıları tarafından na layık olarak tevcih edilen (4) itirazât şu haka'ıkın va'z ve temaşa gâh mülâhaza edilmemesiyle beraber (4) tavr-ı belâgatine etrafiyla vukuf hâsıl olmamasından neşet ediyor. (6) Güya ki kavaid tevali'i eyyam ile şunun bunun tarafından istihrâç (7) suretiyle husule gelmemiş ve aralarında dahi binlerce nakıd ve menkudlar (8) yok imiş de o kavaid usulleri ile beraber an-ı vahidte asuman (9) beyânda zuhur etmiş! (10) Dediğimiz gibi her lisânda tavr-ı has bulunduğundan erbab-ı (11) lisândan bulunmayanların kendi zevklerine tatbîk ile başka lisânların (12) zevk-i hususilerini intika da kalkışmaları bais hande olur. (13) Fenn-i belâgatın erkânı (14) Sanat-ı belâgat kâffe'i ulûm ve fûnunda şîrare feşân olur bir (15) seyyale'i nuraniyedir. Bu sanatta tekemmül hâsıl etmek için, (16) sanatkarîn malumatça sahip ihâta olması lazımdır. Fakat erkânı (17) yani başlıca muhtaç bulunduğu a'lat ve edevat dördtür: [27] Birincisi: Kuvay-ı akliye: (1) İkincisi: Usul ve kavaidbelâgate vukuf: (2) Üçüncüsü: Bülegânın sözlerini mütala: (3) Dördüncüsü: İdmanve mûmârese. (4) Kuvay-ı akliye (5) Kuvay-ı Akliye --- akıl, dide den nihân ve asarı hariçte ayan (6) bir cevher-i ruhani bir vücud-u nuranidir ki tealluk ettiği cisim (7) ve bedeninin zimam tasarrufu onun ra'yı ve tedbirine vabeste olarak herkesin (8) “ben” diye işaret eylediği nefsi nâtıkadan ibârettir. Bunun (9) iledir ki biz hissederiz, idrâk ve tasavvur ederiz, temyiz ederiz, hüküm (10) ederiz, istidlal ederiz, îrâde ederiz ve bir şeyi diğer şey üzerine (11) tercih eyleriz. Bunun iledir ki biz kendimizi ve cihan ve ihan yani (12) ve Halık-ı Celil mükevenatı tanırız. (13) Tu çizi medan gez hard bir teraset (14) hard bir himme nikoyiha seraset (15) Sitare eset Râhşan Zeçrâh Bülehd (16) şimarş hardemind küyed ki çend (17) {Firdevsi} [28] Bu cevher-i ruhani kendine in'am olunan kudret ve takatına (1) göre meşhudat ve gayr-i meşhudatı ihâta ederek malumat-ı beşeriye (2) denilen bir cihan vasi zuhura getirir. Havasimizin gösterdikleri (3) eşya ile o eşyâdan intiza ettiği havas ve ma'aniyi yalnız sathı (4) bir keşif ve temyiz ile iktifa etmez, a'maka dalar ve gözümüzün (5) göremediği ve yetişemediği bir âlem esrara kadar i'tila eder. Asar-ı (6) kevn arasında ve muzahir ve tayinatta nisbet ve mutabakatlar bu nisbet (7) ve mutabakatlar içinde had ve hesaba gelmez sır ve cilveler görür. Silsile'i (8) hadisatın fevkinde illetler, vücud-

u zıllıların mâverasında hakikatlar (9) bulur. Bütün aksam kâinatı tahrik eder birinci bir kuvve'imahar ki (10) sezer. Kâvânîn-i kevnîyye ve alel esbabı maddiyenin nihayetinde bir illeti-l, (11) şu alel ve esmükemmel ve mükemmel arar. Bir bab-ı maddiyenin nihayetinde bir illetü-l a'lel, (11) şu mevzuat-ı bedianın neşetinde bir menba feyzi mükemmel ve mükemmel (12) arar. Bir menba feyiz ki onda zaman ve mekân yok, zaman ve mekânlar (13) zamanı ve mekâniler o menbadan feveran eyler vela yenkatı deveran edip, (14) yine oraya akarlar, o deryay-ı muhita katılırlar. (15) “Küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebe in araf” (16) “fehalekte-l halku liyarifuni” (17) ez ve yest ferri ve ez ve yest nur (18) ez ve yest ta beyden mah ve hur [29] hudavend beyninde'i ayb-ı puş (1) ki yabed zültafeş cela çeşm-i ve küş (2) hudavend küş ve hudavend hüş (3) tu bendeki gerden o bekuş (4) ki çarh ve zemin ve zaman afrid (5) tu anayi ve na tüvan afrid (6) {Firdevsi} (7) Şu naçiz madde illet vasıl-ı kâinat olamaz, bir mebd'e'i nazım (8) ve hâkim ister, ey güne ve hakikatı idrâk-ı beşerden pinhan olan (9) kadim-i la yezâl! Cihân ara sensin. (10) Cihanra Bülendi ve peşti tuyi (11) tedanim çe'i her çe hestituyi (12) {Firdevsi} (13) birazcık ayrıldığımız sadede dönelim. Şu akıl gariziyenin (14) neticesi olarak bir de akıl müktesep vardır ki bu akl-ı müktesep (15) tecarib ve mümarise ile husul pezîr olur. Bazı ekâbir ümmete isnat (16) kılınan nazm-i atide aklın şu iki nev'ine işaret olunmuştur: (17) Re'eytü-l akl-ı nev'in-Fe mesmu ve matbu (18) vela yenfe'u mesmu -iz âlem yekü matbu (19) kema la yenfe'u-ş Şems - vudu'ul ayn-ı memnu. [30] Akıl gariziye hizmet ve muavenet eder bir takım a'lat vardır ki (1) onlara kuvay-ı akıl tesmiye olunur. İlm-i belâgatta istimdât olunan (2) kuvay-ı akıl beştir: Zihin, hayal, hâfıza, havas-ı zahire, zevk. (3) Zihin (4) Zihin, nefis-i nâtıkanın bir kuvvetidir ki hakâiki eşyayı idrâk (5) ve iktisâba onu i'dad eder,¹¹ zekâ manasınada gelir. Zekâ, (6) nefsin idrâk ve iktisâba şiddet-i istidâdına itlâk olunur. (7) Nefsin Cevdet istidâdına ise fitnat tesmiye edilir. Ekseriya (8) fitnat rumuz ve işaretatta istimâl olunur. (9) İstimâli beyân ve ifadenin ittisa'ında pek büyük nüfuz ve tesir (10) gösterdiğinden bu kuvvet (Alt beyân) menzilesindedir. Ancak bu atıyye'i (11) rabbaniye herkeste müsavi olmayıp mütevafit bulunduğundan beyân onun (12) imdadı nisbetinde feyiz bulur. Belîğ olur ki fuhûlün menahicine (13) süluk ile istediği maksadı selis

¹¹Bazıları demişlerdir ki akıl, nefis, zihin şey'i vahid olup, şu kadar ki müdrik olduğu cihetle akıl, mutasarrıf olduğu cihetle nefis, müsteid idrâk olduğu cihetle zihin tesmiye olunmuştur.

ve rengin elfaz ve metin (14) modelnişin maani ile ifade edebilir. Mühbit sanihat bir ateş pare'i. [31] Zekâ da görülür ki bu feyz-i celilin kudret-i yegânesiyle bir âverde'i lisân (1) takrir eylediği efkâr ve keftâra'nan ihtiyarı elden alır. (2) Hayal (3) Hayal bir kuvvettir ki mahsusatın gaybûbetlerinden sonra onların (4) suretlerini nefsimizde nakış eder. (5) Havas-ı zahireden biriyle hiss olunan madde gaybûbet etmesiyle (6) ihtisas zail olduktan sonra o ihtisas kendisiyle mevzu (7) bulunan maddenin birer suretini aklımızda bırakır meselâ: Gördüğümüz madde'i (8) mülüne gözümüzden nihân olsun, istediğimiz gürültü sükûnet yab (10) olsun. Bize lezzet bahşolan ab-ı lezizi içmekten fariğ olalım, (10) bize hararet veren ateş mantafî olup, yerine his bürudet (11) kaim olsun, biz istersek yine kendi kendimize bu rengi, bu (12) gürültüyü, bu lezzeti, bu harareti yerli yerince tahayyül ederiz. Fil hakika (13) bunların hiç birinde fil hal gördüğümüz veya işittiğimiz, bil fiil (14) tattığımız veya hararetlendiğimiz vakitki kadar şiddet yoktur. Lâkin (15) mahiyetleri birdir; velhâsıl daima tahayyül ihtisastan daha zayıftır, (16) zira aslın kuvvetini suret-i daima tağyir ve taklil eder, lâkin mahiyeten (17) birdir. [32] Bu fiil hayal daima havas-ı zahirenin fiile refakat eder. Biz (1) her ne vakit bir şey görsek o şeyi görmekle beraber tahayyül dahi (2) ederiz. Vakıa nazar-ı hareket eylediği zaman bu iki fiili bir birinden (3) ayırt etmek epeyce müşküldür. Mamacif bu iki fiilin yekdiğerinden (4) temyizini bize delalet eden şey budur ki biz rüyetten fariğ olsak bile (5) yine o şeyi tahayyülde devam edebiliriz. Bu ise o şeyi gözlerimizin (6) önünde hazır bulunduğu vakit nasıl görüyor idiysek yine onu (7) bir suretle görmek demektir. Lihâzâ ilm-i a'le-l itlâk denebilir ki bir (8) şeyi tahayyül etmek, o şey havas-ı zahirenin önünde fil hal (9) mevcut olduğu vakitten daima nâkıs bir kuvvetle ve diğeri bir suretle (10) anı hissetmekte devam etmek demektir. (11) İşte nefs-i nâtıkanın nakşibend sur-u mahsusat olup, (12) o suretlerde istediği halde gûna gün tasarrufat dahi icra eden (13) şu kuvvetine hayal veya mütehayyil denildiği gibi o suretlere de hayal-ı itlâk (14) olunur. (15) Kadema'i felasife hayal ile mütehayyileyi bir birinden tefrik ile şöyle (16) derler: "Hayal bir kuvvettir ki hissi müşterekin idrâk eylediği sur-u (17) mahsusatı maddenin gaybûbetten sonra hıfzeder. Bir suretteki (18) hiss-i müşterek ne zaman o sure iltifat ve teveccüh etse onları [33] müşâhede eder. Bu kuvvet hiss-i müşterekin hazânesidir ve mahalli dimağın (1) münkasım olduğu butun-u sülûseden batn-ı evvelin muahhiridir. Mütehayyile bir (2) kuvvettir ki sur-u

mahsuse ve onlardan intiza olunan maani’i cüz’iyede (3) kâh terkip ve kâh tefrik ile tasarruf eder, iki başlı veyahut (4) başsız bir insan tevehhümü gibi. Bu kuvveti akıl istimâl ederse (5) (Mefkere), ve hem anı alel itlâk mahsusatta istimâl ederse (6) (mütehayyile) tesmiye olunur. Bu kuvvetin mahalli vasat dimağdır.” (7) Bu zehâb hükemaya göre sur-u mahsusa ile onlardan müntezi’i (8) maani’i cüz’iye de keyfe mayeşa tasarruf etmek mütehayyilenin şanından (9) olup hayal yalnız hiss-i müşterekin hazinedarlık vazifesiyle (10) mükellef bulunmuş oluyor. Fakat istimâl-i a’mmede ve bilhassa cevelangah (11) hayal olan feza-yı vesi edebiyatta hayal ile mütehayyile bir birinden (12) ayırt edilmedikten başka şu manada hayal kelimesinin istimâli daha (13) şâyâdır. (14) Nazi ab etmiş te bir fevvere resmetmiş hayal (15) işte o sudur atılmış kametin olmuş senin (16) (Nedim) (17) bu kuvvet, tasavvuratı kendi cihanında icâd eylediği zemin-i (18) mahsus ile ifade eder; gayri mahsus mahsus ile bir tarz. [34] Dilferib temezc ve cem eder; hisden mücerred olan suretlere sanki (1) teşhis ve müşahade oluyor meşcesine şekil ve endam verir. Pek a’li (2) olan kudretiyle yükselerek keşif eylediği bedayi ile avâlim-i manayı (3) tezyîn eder. Onun için beyân yön “belâgatte hayal, sanat (4) tersimde elvan menzelesindedir” derler. (5) Kuvay-ı hâsse ile bulunan münasebatına mebni hayalin hayat-ı beşer (6) üzerinde pek büyük nüfuzu vardır: (7) Kâh olur ki hayal kendimizde bulunan meziyyattan bil eter bir derece’i (8) meziyeti taharri için say’ı ve himmetimizi uyandırır. Kâhi beyhude (9) ızdırabatıyla hüzn âver olur. Şu iki halde bizi tasavvurat-ı (10) vahiyeyeilka eder veyâhut âlem-i evhama nakil ile muhâl bir sadeti (11) bize sayıklattırır. (12) Bu kuvvet, parlak, mucid, vasi olduğundan onun istimâli (13) fenn-i belâgatte mevkiyyetin a’zamı esbâbından olmakla beraber badi’i şer (14) ve dalalet etvarıda bulunduğu hakâika mutabakat veya müşahebetten (15) devir ve zevk-i selim nezdinde menfûr olduğu yerlerde kendisine piru (16) olmamalıdır. (17) Velhâsıl hayal, kullanımına göre, akıl ve zekâyâ ya hizmet (18) eder veya îrâs-ı mazarrat eyler. Hüsni-ü istimâl olunursa saha’i [35] beyânı tezyîn eder, hakâika nemkiriz lezzet ve letafet olur, dilrûbâ (1) onları hayret feza şekilleri ile makulâtı dinlettirir, gönülleri (2) şevk-i fezail ile lebriz eder. Bu nağme’i beyân, hakikat ve zevk ile (3) hem ahenk olmadığı zamanlarda ise kendisini dinleyecek hiçbir (4) tab selim bulamaz. (5) Tekemmüle (6) Her hangi hususta olursa olsun mutlaka hayale piru (7) bulmak onu su’i istimâl eylemektir. Hüsün ve tahayyül olunan eşyâdan (8) başka hiçbir

şeyin muhakkak olmadığını zaam edenlerin hal ve şanları (9) işte budur ki onlarda hayal hüküm ferma olduğu için bu kireyveye (10) düştüler. Onlar his ve hayali tefekkür ile karıştırırlar ki hatay-ı (11) fahiştir. Onların hayalleri fitnat ve zekâlarına galip gelerek akıllarını (12) ve verdiği hükümleri söndürmüştür. (13) Tahayyül ile tefekkür arasında fark-ı azim vardır. Tefekkür mahiyet (14) eşyayı tanıır. Tahayyül bunu yapamaz. Mesela eşkal-i Hendeseşiye'den (15) bir misli tahayyül etmek başka onu tefekkür eylemek yine başkadır. Mislini (16) tahayyül etmek, efrad-ı mislinden kendisi şu miktarda ve zaviyeleriyle. [36] Dal'aları şu miktarlarda bulunan bir fert mu'ini tasavvur etmek demek olup, (1) hâlbuki anu tefekkür etmek, hususi olarak hiçbir miktar ve tenasüp (2) tayin etmeksizin yalnız misilsin mahiyetini tanımak ve onun üç dal'alı (3) bir şekil olduğunu alel itlâk bilmek demektir. Binaenaleyh bir mislis tefekkür (4) olunduğu vakit ona müteallik hâsıl olan tasavvur, mütesavi-l idla (5) ve mütesavi-ssakin vesair ne kadar misilsat varsa ve bunlar herhangi (6) miktar ve tenasüpte bulunurlarsa cümlesine şâmil olur. Hâlbuki (7) tahayyül olunan mislis bir nevi mislise ve bir miktar muine maksurdur. Kâbil (8) tahayyül ve tefekkür daha ne kadar eşya varsa hep böyledir. Meselâ insanı (9) tahayyül etmek efradından uzun veya kısa boylu, beyaz veya esmer, (10) zayıf veya mülhem bir fert muinini tasavvur etmektir. Onu tefekkür ise (11) keyfiyat hususiyesinden hiçbir şey düşünülmeyerek yalnız onun bir (12) hayvan-ı natık olduğu idrâk olunmak demektir. Bunlar arasında (13) bir başka fark daha vardır ki oda tefekkürün şümulü tahayyüllüğünden (14) pek çok vasidir, çünkü kâbil-i tahayyül olan şeyler yalnız eşyay-ı (15) mahsusedir, hâlbuki gerek cismani gerek ruhani yani gerek (16) mahsus gerek gayr-i mahsus cümle eşya tefekkür olunabilir: Ruh (17) gibi ki ne cismi ne şekli ne de velhâsıl kâbil-i his hiçbir ciheti (18) olmadığından kâbil tahayyül bulunmadığı halde zihnen tasavvur ve tefekkür [37] olunur. Tefekkür ile tahayyül arasında esaslı bir üçüncü fark daha (1) vardır: Tefekkür hak ile batılı tanıyıp, bunları bir birinden seçer, (2) yalnız havası takip eden tahayyülde ise, bu hassa ve meziyet yoktur. (3) Şu halde tahayyülün tefekkürden başka bir şey olduğu bilinmeli ve hayal (4) hüsn-ü istimâl edilmelidir. Hayalin hüsn-ü istimâli yalnız fikirde (5) intibah hâsıl etmek için, yani zihnimizi toplayıp cemiyet (6) hatırla düşünmek için kullanılmalıdır. Böyle istimâl olunursa (7) bize çok hizmet ve nef'i olur. Meselâ daire ile merba'nın mahiyetlerini (8) tasavvur ve tefekkür eylediğimiz vakit bunların birer ferdini

zihnimize nakşedersek (9) sur-u menkuşe zihnimizi dalgınlıktan men edip mevzu (10) bahisehasr-ı fikir için, bize pek çok yardımı olur. (11) Hâfıza (12) Hâfıza o kuvvettir ki makulat ve mahsusat zihnimizden bir uzun (13) müddet kâmilen münkati olduktan sonra onları tekrar aklımıza getirir. (14) Safha'î zihnimizden güya silinmiş gibi bulunan malumatı hatırımıza (15) getiren şu kuvvete “Zakire” dahi itlâk olunur. (16) Her gün nefsimizde vukua gelen ahvâldendir ki bir madde'î mülüneyi (?), [38] bir sadayı, bir rayiha'î tayyibe veya bir nefis taamin lezzetini feramuş (1) ederiz de bilahare ya halet-i yakaza veya âlem-i menam da onlar bize avdet (2) ederler. Lâkin bu halet-i feramuşi de malumatımız nerede pinhan oluyorlar. (3) Sonra nasıl oluyor da tekrar zuhur ediyorlar. Sair bunca esrar (4) fitrat ve garaib-i kudret ve hikmet gibi burasını dahi anlamak (5) havsala'î idrâk-i beşere sığmıyor! (6) Bu kuvvet eşhas ve esnana göre tahlif eder. Herkes için (7) en cevdetli zamanı ise fikrin cevelanı zamanıdır. Bu kuvvet hakîkten (8) bir hazâne'î kıymettardır. Akl-ı beşer bu kuvvetten mahrum olsaydı (9) malumat ve müktesebatımız bir taraftan doğar diğer taraftan mahvolur (10) ve şu halde bunca maasiri irfanın bunca asar-ı kerimenin (11) menfaat bahiş umum olan bunca hademat mübeccelenin hiç biri zuhura (12) gelemeydi. (13) Her nevi kalay giran bahay-ı maaninin istihzarına zihinde kudret-i (14) ta'mme hâsıl olmak için bu hazânan efais-i edebiyenin hıfzıyla tezyîn (15) kılınmalıdır, şu şart ile ki ezbere alınan şeyin ne demek olduğu (16) anlaşılmalı, habaya ve mezayası hâddeki em'an ve tetkikten geçirilsin. (17) Yalnız elfaz ve nukuşu zapt ve hıfzetmek bu kuvvete şa'şa vermek (18) şöyle dursun, bilakis intifasına badi olur. [39] {Edebi-d dünya veddin} de İmam-ı Mâverdi şöyle diyor: (1) Emsal-i Arap da “harfi fi kalbike hayrun min elfi fi kütübike” diye (2) varid olmuştur. Yani cem ettiğin kitaplarında binlerce harf (3) bulunmaktan ise mahfaza'î sadrında tek harf bulunmak daha hayırlıdır. (4) Yine emsal-i Arapdandır ki “la hayrun fi ilmi la yaberu maake-l vadi (5) vela yuammeru bike-n nadi” derler. Yani bir ilim ki ne seyir ve seyahatinde (6) sana hemrâh-ı irfan oluyor, ne de takrir dil pezîrinle mecalis ve muhafili (7) mamur ve abadan ediyor. O ilimden hiç faide yoktur. İmam-ı Şafi (8) hazretlerinin kat'a atiyesini sadat şafiyeden “Rebi'i” bana (9) inşâ¹² etti: (10) İlmi ma'î hays ma yemmet yenfe'ını (11) kalbi ve aile la batın sandığı (12) in küntü fil beyti kanel ilmu fihi ma'î (13) ev küntü fi-s sevki kane-l ilmu fi-s sevki (14) kâh

¹²İnşâd, şiir okumak manasınadır. Şiir söylemek yani nazım etmek manasında da istimâl ediyoruz.

olur ki müteallim tedris ettiği şeylerin maanisine vakıf (15) olduktan sonra lede-l hâce ketebe müracaatla mütala edebileceğine (16) itimaden idman ver hıfz cihetini ağır görür. [40] Kâh olur ki idrâk ve fehim hususunu büsbütün terk ederek (1) kuru kuru ezberlemeye savaşıyor ve hıfzına alıp okuduğu (2) elfaz niye delalet eyliyor, ne gibi mezayayı tazammun ve ihtivâ ediyor. (3) Bunun farkına varamaz. Bu kâbil müteallim rivayet eder, fakat rivayeti (4) karîn-i rüyet değildir. İhbar eder, lâkin ihbarı makarîn hubret (5) değildir. Bu halde bulunan müteallim o kitaba benzer ki ne şin ve eşkali (6) dafî, ne bir senet ve hücceti müeyyeddir.” (7) Havâss-ı zahire (8) Havâss-ı zahire o kuvadır ki eşyay-ı hariciyenin vücuduyla (9) insan ve sair hayvanatın his denilen bazı tagayyurata dūçar olmaları (10) o kuva vasıtasıyla. (11) Havas, ha’ssenin cemidir havâss-ı zahire demek hariçte (12) azası bulunan havas demek olup, yoksa bu kâbil-i havâssın (13) ef’ali nefs-i nâtıkada hâsıl olmaz demek değildir. Beş nevi ha’sse’i (14) zahire vardır: sami’aya, basıra, şâme, zâika, lâmise, asvat-ı (15) sami’aya, zıya ile elvan-ı basireye, güzel ve fena rayihalar şâmeye, (16) meraret ve havalet ve bunlara memasil-i keyfiyat-ı zâikaya, hararet [41] ve bürudet sünühati ve nermi rutubet ve yubuset-i lâmiseye racidir. (1) Bu havastan her birinin fiiline ayrı ayrı delalet etmek üzere Türkçe (2) olarak şu kelimat kullanılır: işitmek, görmek, koklamak, tatmak, (3) takınmak. Bu havas ile ef’alinin nefs-i nâtıkaya raci olduğunu bize haber (4) veren tabiat, onların cesette aza veya a’latları bulunduğunu da bize (5) haber veriyor. Her hadisenin kendine mahsus uzuvları vardır: (6) kulaklar sami’aya, gözler basireye, burun delikleri şâmeye, damak (7) ile dil zâikaya tahsis kılınmıştır; yalnız lâmisedir ki bütün (8) cesede bes olunmuş ve cildin bulunduğu her yerde bulunmuştur. Ef’al-i (9) hissiyeye yani havasın a’le-l itlâk ef’aline ihtisâs, yahut (10) his, yahut duygu denir. (11) İhtisâsateşyay-ı hariciyenin vücudumuzda hâsıl(12) olur. Ateşin vücuduyla ki harreti his ederiz. Bir cisim (13) harekete gelmedikçe hiçbir patırdı işitmeyiz. Güneş vesairecsam (14) zıyâdar bulunmaksızın aydınlık görmeyiz. Meselâ kar veya zift (15) görmesek ne sefid ne siyah göremeyiz. Perdahatsız veya keskin (16) cisimleri kaldırmız. Ne sert ne incitici hiçbir şey duymayız. (17) Diğer ihtisâs da böyledir. (18) İhtisâs ruhumuzda hâsıl olmak için, iktizâederki [42] Cisim harici hal-i hazırda bir uzv-u cismaniye çarpıp bu uzuv (1) ondan kabul-ü tesir eylesin. Eşyay-ı hariciden bir cismin eş’ası (2) gözlerimize ya doğrudan doğruya veya in’ıkas suretiyle ancak

(3) çarptığı müddetçedir ki biz görürüz. Eğer havanın temevvücü kulağımıza (4) tesiretmese patırtı işitemeyiz. Eşyay-ı hariciyenin (5) vücuduyla demenin manası işte budur. Çünkü biz bir levhaya ne kadar (6) takarrüp edersek edelim, gözlerimiz kapalı bulunsa yahut diğer (7) bir cisim haylûlet ile ol vahanın şuaları gözlerimize vasıl (8) olmasına mani olsa bu şeyi harici gözlerimizin önünde mevcut (9) değildir. İhtisat-ı saire de dahi hal böyledir. (10) His gibi pek bedîhî bulunan bir şey tarif olunmaya arz-u iftikar ederse (11) ifadat-ı meşruha'ya nazaren şöyle tarif olunabilir: (12) İlk bir tesir ki eşyay-ı hariciyenin vücuduyla ruhumuzda hâsıl (13) olur ve bunu müteakip o eşya azay-ı havasımız üzerinde tesir eder. (14) Bu tarife bir had tam nazarıyla bakılamaz. Çünkü bu tarif (15) hissin bize ne sebeple vasıl olduğunu ifade ediyor, yoksa mahiyet (16) hissi bize ifham etmiyor. Mamafih hissi nefis-i nâtıkanın diğer (17) ef'alinden temyiz ettirmek için kâfi. (18) Bu tarife göre his, ilk bir keyfiyet oluyor ki eşyay-ı [43] Hariciye'nin vücuduyla ruhumuzda zuhur ediyor ve orada doyuluyor. (1) Fil hakîka gözlerimizi açarak ilk sezdiğimiz keyfiyet (2) zıya ile elvandır. Eğer hiçbir şey sezmeyecek olursak karanlıkta (3) kaldık deriz. Elimizi ateşe göstersek ve elimizle buz tutsak (4) ilk doydüğumuz keyfiyet ısınmaklığımız ve üşümekliğimizdir. Ve kıs (5) aleyhe-l bevâkî.(6) Sonra bizde zıya'ya dair türlü türlü mülâhazât hâsıl olur. (7) Onun mahiyyetini taharri ederiz, in'ikasatve inkisâratını tedkik eyleriz. (8) Hatta şunu bile mülâhaza ederiz ki renklerin, zıyanın çekilmesiyle (9) beraber gözden nihân olmalarına nazaren ecsam da meşhudumuz bulunan (10) elvan-ı zıya'nın kendi tahavvulat-ı muhtelifesinden yani güneş ile (11) diğer zıyâdar ecsamın saçtıkları şua'atın muhtelif in'ikasat (12) veya inkisâratından ibâret gibi görünüyorlar. Fakat bu mülâhazât'ın (13) kâffesi, zıya'nın vücuduyla bizde hâsıl olup, his tabir (14) eylediğimiz teessürden sonra ancak bize gelir. İşte bu teessür ilk (15) bir keyfiyettir ki gözümüzü açmakla beraber bizde hâsıl olur. (16) Kezâlik yandıığımızı veya üşüdüğümüzü doyduktan sonra mülâhaza (17) edebiliriz ki şu ihtisat bize kendilerinden gelmiş olan ecsam (18) eğer geri çekilmemiş olaydık elimizde türlü türlü fesadata badi [44] lacaklardı: Hararet elimizi yakıp telef edecek bürudet ise (1) onu uyuşturup tadil eyleyecek idi. Diğerleri de böyledir. (2) Lâkin ateşe veya buza takarrüp ettiğimiz vakit birden bire duyduğumuz şey (3) bu mülâhazalar değildir. Ve hülle'i evlada bizde hâsıl olan şey bize (4) [yanıyorum yahut tutuşuyorum] dedirten bir keyfiyettir ki ihtisat (5) denilen işte budur. (6)

İhtisas vücuda gelmek için cism-i harici'nin huzurunu (7) iktizâ ederse de o cismin gaybûbetinden sonra bir müddet daha devam (8) eder. Hararet ve bürudet bunlara sebep olan ateş veya buzdan (9) teba'ut eylediğimizden sonra elimizde bir müddet daha devam eyler. Bir büyük (10) zıya veyahut dikçe bakılmış güneş gözlerimizde pek şiddetli bir teessür (11) husule getirdikleri vakit gözlerimizi kapasak bile yine bizlere (12) bir takım elvan görünür ki o elvan ibtida epeyce kuvvetli olduğu halde (13) sonra yavaş yavaş zayıfleşerek nihayet nazarlarımızdan nihân olan (14) elvana andırır. Bir büyük patırtıdan sonra dahi bizde böyle bir keyfiyet (15) vaki olur. Güzel bir şurup içilse içildikten sonra dahi (16) bizde bir müddet nefis bir tad bırakır. Lâkin bunların hepsi cism-i (17) harici'nin huzuruyla hâsıl olan ilk teessürün bir lâhikasıdır. **[45]** Lezzet ile elem (1) Lezzet ile elem dahi havâss-ı zahirenin ef'aline iltihâk ederler. (2) Luhûmu nefise tadıldığı zaman lezzet, luhûmu müstekreh'e tadıldığı (3) vakit elem hiss olunur. Ve kıs a'leyha-l bevâkî (4) meselâ güzel meyveler, leziz sular, nefis taamlar tadıldığı (5) vakitlerde husule geldiği veçhile havâssın şu gıcıkklanmasına lezzet (6) denildiği gibi düçar-ı tecavüz olan havâssın şu his mez'icnada (7) elem denir. (8) Gerek lezzet gerek elem her ikisi ihtisasatta dâhildiler zira (9) her ikisi şiddetli bir teessür nahihanıdır ki hazz-ı âver ve ba'is elem (10) eşyanı vücuduyla bizde birden bire hâsıl olurlar. Netekim damağımızı (11) seki ve erva eden bir ab-ı lezzetin vücuduyla badi'i emirde duyduğumuz (12) şey onun bize verdiği lezzettir. Ve cesedimize bir mızrak saplandıkta (13) onun bais olduğu elemden daha evvel ve daha şiddetli hiçbir şey (14) duymayız. (15) Lezzet ile elem hâdd-ı zâtlarında malum oldukları cihetle her ne kadar (16) tarife arz iftikar etmeyen eşya adadın daiselerde mamafih (17) lezzeti: bir hiss-i makbul ki tabiata tevafık eder diye ve elemi dahi: **[46]** Bir hiss-i menfûr ki tabiata zıt bulunur diye tarif edebiliriz. (1) Görünüyor ki diğer kâffe'i ihtisasat gibi bu iki his dahi bizi (2) okşayan veya inciten bazı eşyanın vücuduyla bizde doğuyorlar. (3) Fil hakika meselâ bir yerimiz kesildikte ya tazyik olundukta ya bir yerimize (4) bir şey battık ta elem hisseder ve sebebi de bi-suhule keşifeyleriz. (5) Çünkü kesen, sıkın, batın şeyi görüyoruz. Lâkin bizde sırf (6) dâhili daha başka a'lam vardır. Baş ağrısı, mide ağrısı, (7) sancı emsali elemeler gibi. Bir de bizde her gün gelir geçer iki nevi (8) elem dâhili daha vardır ki oda açlık ile susuzluktur. Biz bu (9) elemeleri hariçte hiçbir sebep görmeksizin dâhilen hissederiz. (10) Lâkin pek kolay anlarız ki diğer a'lam hangi mebdelerden

geliyorlarsa (11) bu a'lam da o mebdelerden geliyorlar, yani cismin azay-ı dâhiliyesi (12) galip gelmiş bazı ihtilât ile iz'aç veya tazyik olundukları vakitlerde (13) biz o a'lamı, azay-ı hariciye de vuku'unu müşâhede ediyormuşçasına (14) hissederiz. Lihâzâ bu nevi a'lam, hariçte esbâbını müşâhede (15) eylediğimiz a'lamın mahiyete aynı olup bila hilaf ihtisasata (16) racidir. (17) Velhâsıl, iki nevi his vardır: Biri his haricidir ki (18) havâss-ı zahirenin azası üzerinde mevâdd-i hariciyenin tesiriyle [47] husule gelen teessürden ibârettir; ikincisi his dâhilidir ki cismin (1) vaziyetinden ve ve zaifi hayatiyenin icrasından doğar. Aşağıda (2) zikrolunacak olan infi'alat-ı nefsâniye bu nevi hislere taallûk eder. (3) Bir de nefsi nâtika da idrâk ve faaliyetin gayri bir kuvve'ihhsasiye (4) vardır ki buna (vicdan) itlâkolunur. (5) Lezzetler biri birinden farklıdır; müteaddit havasda değil, hatta bir tek (6) hâsseyeraci bulunan lezaiz de bile fark buluruz. A'lamda böyledir; (7) yarım baş ağrısının verdiği elem, kuluncun ve nakarsın hâsıl (8) eyledikleri elemlere benzemez. Mamafih elem lezzetten daha şiddetlidir. (9) Ve ondan daha uzun sürer. Bu keyfiyet şu hayat-ı faniye de halimizin (10) ne kadar sefilâne ve ne kadar keder amiz olduğunu bize ihsas ettirse (12) gerek. (12) “Lekad Halakna-l İnsane fi kebed” (13) Lezzet ve elem ile sürur ve keder birbirine karıştırılmamalıdır. (14) Bunlar vakı'a biri birilerini pek yakından takip ederler. Ve ekseriya (15) her birini diğerinin ismiyle tesmiye eyleriz; mamafih bunlar biri birine (16) ne kadar mütekarip görünseler ve ne kadar biri birine karıştırılmış olsalar (17) yine yekdiğerinden fark ve temyize itina olunmalıdır. Lezzet ve elem, azaya (18) temas ve tesir eden bir cismin hakîkaten mevcut bulunmasıyla veya galip [48] gelmiş bazı âhlatın azayı dâhiliye'yi iz'aç ve tazyik etmesiyle (1) doğarlar ve cesedimizin bir mahalli mai'yetindehissolunurlar: Meselâ (2) tatlı bir şey tatmanın lezzeti dilde ve bir yaranın elemi düçarteaddi (3) olan uzuvda hiss olunur. Sürur ile keder böyle değildirler, (4) biz onları hiçbir mahal-i muayyene hamal etmeyiz. Onlar hariçte görünür bir şey (5) bulunmaksızın veya bazı âhlatın iz'aç ve tazyiki olmaksızın (6) sırf hayal ile veya mülâhaza'î fikir ile hususle gelebilirler. (7) Bir güzel taamin ve bir rayiha'î tayyibenin lezzet ve nefâseti nakresin elemi (8) pekiyi tahayyül ve tefekkür olunur. Hâlbuki bu tahayyül veya tefekkürle bir ihtisas (9) husule gelmez. Nakresin kendisinde bir uygunsuzluk hususle getirdiğini (10) anlatmak isteyen bir kimsenakres beni mükedder ediyor demez, mütellim (11) ediyor der. Bir kimse, leziz bir su içerken ağızında pek

ziyâde bir (12) meserret duyuyorum demez, pek ziyâde bir lezzet duyuyorum der. Bir kimse (13) elem, yani ağrı sızı vermeyen emrâz-ı mehlekeden birine (14) düçar olurda elem, yani ağrı sızı duymaz, hâlbuki keder (15) içinde yüzer. İşte lezzet ile sürur, elem ile keder biri birilerinden (16) pek farklı buldukları cihetle lezzet ve elem ihtisat cümlesinden (17) sayılmış ve sürur ile keder infi'alat-ı nefsâniye arasına katılmışlardır. [49] İnfi'alat-ı nefsaniye (1) İhtisat-ı hariciye ve dâhiliyeden ve bilhassa lezzet ve elemden (2) nefiste bazı harekât duyulur ki, nefsin bu hareketine infi'alat-ı (3) nefsâniye itlâk olunur. Yani vücudumuzun haricen ve dâhilen (4) bir mahali maiyetinde bazı esbâbtan naşi bir teessür bir duygu hâsıl (5) olduk ta bu teessürden bu duygudan nefsimizde bir teessür ve bir halet-i mahsusaya (6) hâsıl olur ki bu halet-i mahsusaya infi'al nefsani yani teessür-ü (7) nefsi denir. (8) His lezzet, müteallıkı yani taallük ettiği şey mevcut olduğu (9) zaman, nefsimizde pek şiddetli bir hüsn-ü eser hâsıl eder ve müteallıkı (10) mevcut olmadığı vakitte dahi nefsimizi büyük bir kuvvetle celp eder. (11) His elem ise berikine büsbütün muzad bir eser hâsıl eder. Bunun (12) için biz ne vakit lezzet ve elem his veya tahayyül eylesek bu iki keyfiyetin (13) husulünden nefsimiz müteessir olarak ya mahzûz veyahut na hoşnut (14) oluruz. (15) İşte bir taam nefis için bize iştiha veren, nahoş (16) bir taamdan bizi müteneffir eden nefsin şu infi'alidir; yani nefis (17) bir taam tattığımız vakit duyduğumuz lezzet ile nefsimiz münfail ve mahzûz [50] olur ki o şeye bizi meyil ettiren nefsin şu infialidir. Kezâlik (1) nahoş bir şey tattığımız zaman bu hissi elemden nefsimiz münfe'ıl (2) müteneffir olur ki o şeyden bizi teneffür ettiren nefsin şu suretle (3) infialidir. (4) Bu meyil ve iştihalara veya nefret ve istikrâhlara harekât-ı ruh (5) denilmesi ruh vaziyetini değiştirdiği veya bir mekândan diğer mekâna (6) intikal eylediği için olmayıp, belli ki cisim hareketiyle bir şeye takarrüp (7) veya ondan tebaud ettiği gibi ruh da meyil ve iştihaları veya nefret (8) ve istikrâhları sebebiyle bir takım eşya ile ittihât veya onlardan infikâk (9) eylediği içindir. (10) Şu izahata göre şimdi infiali şöyle tarif edebiliriz: (11) Ruhun bir hareketi yani bir his veya tahayyül sebebiyle ruhun meyllen (12) veya nefreten tesiridir ki meyllen tesir suretinde mahsus veya muhayyili takip (13) ve aksi halinde ondan tebaud eder. Meselâ acıksak bundan münfail (14) ve müteessir olarak gazay-ı¹³ zaruri ararız;

¹³Gaza (Gıda) maddesinin sığ muhtelifesini, zalmu'ceme ile mersûm oldukları halde, a'lel itlâk dal mühimmele ile teleffuz ederiz [Hidmet] kelimesinin aksine ki dal-ı mühemmele ile mersûm

ateş ile yansak (15) ondan tebaud için bizde kuvvetli bir infial hâsıl olur. [51] Alekser on bir nevi infial tadât olunur ki ber- vech-i ati (1) sırasıyla nakil ve tarif edeceğiz. (2) Muhabbet veya sevmek --- bir şeye irtibata mahsus bir infialdir. (3) Bir gaza’i (Gıda’i) nefis sevilir, sayd ve şikâr için meşi ve hareket (4) sevilir. Bu infial, şu şeylere irtibata ve onlara malik olmaya muhabbet (5) peyda ettirir. (6) Buğuz veya sevmemek --- bilakis bir şeyin bizden teba’udune (7) mahsus bir infialdir. Elemi sevmeyiz, acı bir ilacı sevmeyiz, (8) bize fenalık eden adama buğuz ederiz. Ruhumuz bunlardan bittabi (9) hoşlanmaz. (10) Arzu bir infialdir ki sevdiğimiz bir şey na mevcut olduğu vakit (11) onu taharriye bizi dürter, meyil ve şevk verir. (12) Nefret veya istikrâh bir infialdir ki buğuz ettiğimiz şeylerin (13) bize takarrub’unu men eder. (14) Sürur bir infialdir ki ruh nail olduğu hüsn-ü halden bu (15) infial ve teessür ile müsterih ve fer (16) hayat olur. Keder bir infialdir ki ruh giriftar olduğu su’i halden Müte’ezzî (17) olarak elinden geldiği kadar o halden uzaklaşıp gasalanır. (18) Buraya kadar zikrolunan infîâlât tahrik olunmak için. [52] Mevzuatının vücut ve gaybûbetinden başka bir şeye muhtaç değildirler. (1) Diğer bir şey buna bir de su’ubet katarlar. (2) Cüret yahut cesaret yahut şecaat bir infialdir ki, ruh (3) onunla istihsâli düşvâr olan şeyi mergube irtibata çalışır. (4) Havf veya korku bir infialdir ki ruh onunla içtinabı güç (5) olan bir fenalıktan uzaklaşır. (6) Ümit bir infialdir ki, şey’i mergubun istihsâli mümkün fakat (7) düşvâr olduğu vakit ruhta doğar. Çünkü o şeyin istihsâli (8) sehil olsa veya taht-ı temininde bulunsa ol vakit o şeyin daha zuhurundan (9) evvel ruhta ferâh ve sürur hâsıl olur. (10) Yeis ümidin aksi bir infialdir ki rağbet olunan şeyin (11) istihsâli muhâl görüldüğü zaman ruhta doğar. (12) Gadap bir infialdir ki onunla bize fenalık eden veya öç alan (13) kimseyi unfi ile müdafaya çalışırız. (14) Bizi lütuf ve ihsanıyla minnetdar eden kimseye iyilik etmek meylimiz (15) eğer infîâlât arasına katılmak istenilmezse bu sonraki infialin (16) mukâbili yoktur. Lâkin bu meyil infîâlât-ı nefsâniye arasına katılmayıp, (17) fazilete ircâ olunmalıdır. Çünkü bu meyilde infîâlâtın haiz olduğu (18) tesir ve tehyiç yok. [53] Mevzuatında huzur veya gaybubiyetten başka bir şey farz (1) olunmayan evvelki altı nevi infial, kademay-ı felasife tarafından (2) “şehevâni” tesmiye olunan meyle ircâ olunmuştur. Mevzularının (3) huzur ve gaybûbetine su’ubet katan diğer beşi

olduğu halde kelime’i mezbureyi Türkçe terkiplerde zalmu’ceme (veya Muacceme) (?) ile telaffuz ederiz. [Mutalib-i A’liye]

ise “gadabı” tevsim (4) kılınan meyle ircâ etmişlerdir. (5) Bir infial ki onda arzu veya şehvet hâkim ola ona “meyl-i (6) şehvânî”, bir infial ki onda gadap hâkim buluna ona da “meyl-i gadabı” (7) tesmiye olunur. İkinci meyilde daima müşkülata iktihâm ve galebe için (8) nev’en masu’ubet ve icrası için nev’enna ceht ve meşekkat vardır ki (9) gadabı tehyiç eden budur. (10) Mevzularına yalnız hazır ve gaib olmak üzere bakılan (11) infîâlât ile mevzularının huzur veya gaybûbetlerine suubet (12) katılmış bulunan infîâlât arasında fark bulunduğu şüphesizdir. (13) Suubet demekten maksat, kendilerinde suubetin vücudu farz (14) kılınan infîâlâtta akıl bir hüküm-ü kat’i zaruri ile istihsâli (15) müşkil bir şeye hüküm eder demek olmayıp, belki maksat budur ki (16) tabiat istihsâli düşvâr olan eşyaya bazı hasiseler iksa (17) ederse o hasais kendiliklerinden olarak aklın üzerinde türlü (18) türlü tesirat ve hayalat icra ederler. [54] Şu başlıca on bir nevi infialden başka: Haya, haset, gıpta, (1) taaccüp ve bunlara memasil daha diğer infîâlât vardır; lâkin onlarda (2) bu on bir nevi infial aracidirler. Haya, bir hata veya bir nâkısa’ (3) tabiiyyeden dolayı düçar-ı buğuz ve hakaret olmayalım diye bir ızdırıp (4) veya bir havfdır ki buralarını setretmek veya bizi mazur göstermek (5) arzusuyla memzûctur. Haset, ahirin nimetini elde edelim diye (6) bir ızdıraptır ve mahsud-u bais-i hased olan nimete nail olmasıyla (7) bizi o nimetten mahrum eder diye bir havfdır. Gıpta ki başkalarının (8) büyük büyük işler yaptıklarını gördüğü vakit insanın kalbinde (9) doğar, başkaları o işleri yaptıkları cihetle kendisinin de onları (10) yapabileceği ümidini ihtivâ eder ve bir infial cür’ettir ki o işlere (11) vüsuk ile teşebbüs etmeye bizi sevk eyler. Taaccüp, ya fevkalade (12) bir şey görmekten naşi hayreti ve onun esbâb ve netaicini bilmek (13) arzusunu, yahut o şeyi garâbet-nümâ’nın tahtında bir muhatara’i mehlike (14) olmasın diye havf ve herası ve onu tanımakta ki müşkülattan inbi’as (15) etmiş ızdırabı mutazammındır. Telaş, halcan, ürkme, yılmak gibi (16) infîâlât dahi havf ve herasin derecaat ve asar muhtelifesinden (17) başka bir şey değildirler. (18) Şu tafsilattan vazîhen anlaşılmalıdır ki infîâlât ne manaya [55] alınır alınsın ve hangi adede iblağ edilirse edilsin (1) her halde şu beyân olunan on bir nev’e rücu eder. (2) Hatta nefsimize müracaat edersek diyebiliriz ki bizim kâffe’i (3) infîâlâtımız yalnız bir şeye racidir ki o şey’i yegâne muhabbettir. Muhabbet (4) bütün infîâlâtı ya ihtivâ veya tahrik eder. Bir şeye buğuz ancak (5) başka bir şeye muhabbetten gelir. Hastalığı sevmeyişimiz sıhhati sevdiğimiz (6) içindir. Bir kimseden

sevdiğimiz şeyi istihsâlimize mani olduğu (7) içindir ki nefret ederiz. Arzu, elde olmayan nimete kavuşmak (8) için bir muhabbetten başka bir şey değildir. Nitekim meserrette elde (9) olan nimete münhemikane bir muhabbetten başka bir şey değildir. Nefret (10) ve istikrâh bir muhabbettir ki nimetten mahrumiyete bais olarak ızdırap (11) veren fenalıktan teba'ud eder. Cüret bir muhabbettir ki şey'i mergube (12) nail olmak için pek suubetli bir şeye teşebbüs eder. Havf (13) bir muhabbettir ki taharri ettiği şeyin zıyaından her asan görünerek (14) bu muhatara ile müşevviştir. Emel bir muhabbettir kirağbet olunan şeye (15) nail olacağını umar. Ye's bir muhabbettir ki mahrum olduğu şeyden (16) ilelebedna ümit bulunur; nakâbil tebeddül bir fütura bais olan işte (17) bu halettir. Gadap bir muhabbettir ki nimetini elinden nez'i etmek isteyene (18) hiddetlenerek onu müdafaya çabalar. Velhâsıl muhabbeti kaldırmız hiç (19) bir infial kalmaz, muhabbeti koyunuz size cümlesini tevlid eder. [56] Bazıları: Taaccüb bizde ilk bir hayre'i nagihanı olarak (1) doğar ki daha henüz muhabbet ve buğuz etmeden bir halet-i cedîdenin (2) zuhuruna badi olur diye taaccübü infîâlâtın birincisi olmak üzere (3) göstermek isterlerse de bu hayre'i nagihanı eğer yeni görünen (4) bir şeye sırf istiğrab müddetinde ise o müddet zarfında bizde hiç (5) bir tesir ve binaenaleyh hiçbir infial hâsıl etmez ve eğer bizde tesir (6) husule getiriyorsa onun infîâlât-ı nefsâniye'yenisbet ve taallûku (7) ne suretle olduğu infa beyân edildi. Şu halde muhabbet bütün (8) infîâlâtın mebde'i ve menbaı olduğundan iştibah edilmemelidir. (9) Muhabbetin bu sırrı azam cihan-ı aranın yâd ve tefekkürüyle ukûl (10) ve kulûbu'muz da nur vadi'i mukaddes lem'a-i feşân olmak için burada (11) bir lahzacık duralım da şu neşide'i garayı şu güfte'i arifaneyi aşınay-ı (12) lisân-ı aşk olan kaili ile hem ahenk olarak okuyalım: (13) Gönül bîgâne'i vahşi edadır (14) rumuz-u aşka amma aşınadır (15) ne aşk mühr-üperver kim semavat (16) onun feyziyle pür nur ve zıyâdır [57] ne aşk la yezâl unvan kim ondan (1) tecellay-ı muhabbet runemadır (2) muhabbetten zuhura geldi e kevan (3) muhabbet ser zât kibriya (4) muhabbet ruh-u azamdır denilse (5) vücuduyla mübrehen müdde'adır (6) muhabbetle yaşar ecsam ve eşya (7) muhabbet maye'i neşvu nemadır (8) muhabbet olmasaydı hüsn-ü îcâd (9) bilinmezdi ne nakış bi bahadır (10) muhabbettir hudu saray-ı imkân (11) muhabbetle avâlim ruşnadır. (12) [Arif Hikmet] (13) Hissin muvaffakiyeti pek çoktur. Ekseriya bin burhan ile ikna'ına (14) muvaffakiyet hâsıl olmayan akıl bir

hissin mağlubu olur. Hiç (15) bir istidlal ile müteessir olmayan kalp bir his ile teheyüç eder. Kâh (16) olur ki hafif hafif esen nesim gibi lütuf ve rikkatiyle i'mak (17) derune sokulur. Gönüller pür nur ve safa olur. Kâhice fasıl [58] hazân gibi bir manzara'ı hüznün âver tersim eder, yürekler merhamet (1) ve şefkatle dolar. Kâh bir yar azizin firkat ve hicranını sitemdidkan (2) ve felaket zedekanın ahvâl-i perişanisi kalbe tebliğ ve ihtar eder, (3) dil ve dide hüngür hüngür ağlar. Kâhcuş ve hurûşe gelmiş (4) enhar-ı azime gibi gözler, kulüp heyecan efşan olur. (5) Fakat şu beyân olunan hasais ve müzaya hep hiss-i hakikiye (6) racidir. Ca'li olanlar, zevk-i selime makrun olmayanları, hâdd-ı (7) itidalden beyrun bulunanları bilakis müstehrek ve menfûrdur. Bu (8) makuleleri hiçbir vakit nail-i muhabbet ve hürmet olamazlar. (9) Mihnet çemninde gül derenler¹⁴ - âlemde yaman haber verenler (10) gâm nüsha sen elinde tahrir - vermişler ona bu nev'i teşhir (11) kim zeyd sitem resîde'î zar - ol vakıadan olup haberdar (12) fil hal kılıp azîmet râh-Mecnun hazini etti âgâh (13) kay şifne'î şikeste tali - Efsus ki sa'yin oldu zayı (14) edbartılısımın oldu batıl - bu meşkaleden dahi ne hâsıl (15) bazar bozuldu yığ besâtın - bu silsileden kes irtibatın (16) leyli sana verdi zend kani - sen ol baki evvel oldu fani (17) sen sadakası olduğun pür yuş - sadaka sana oldu ey bila keş (18) azm-i râhcent etti ol hur - Firdevs makamın etti mamur [59] Mecnun ki haberden oldu âgâh - Söz ciğeriyle çekti bir ah (1) kim galgale sen hem ol zamanda - Cananı işitti ol cihanda (2) az kaldı ki nalesiyle dildar - ol hab ecelden ola bîdâr (3) bir lahza bülend olup hurûşi - düştü yere gitti akıl ve hûşi (4) çün geldi üzerine kıldı nale - yağdırdı hazânı üzere jale (5) nettim sana kasd-ı canım ettin - kasd-ı dil natevanım ettin (6) kıydın men zar natevane - urdun sitem ateşini cana (7) zehir etti meğer bu verdiğin cam - kim merk peyamen ettin îlâm (8) bir murçeye nedir bu kine - fulada vezirmi ebkine (9) tesir müstem den içtinap et - bari bu günaha bir sevap et (10) ilet beni yar olan diyara - şem ile beni mezar yâre (11) düştü yola oldu zide hemrâh - bir haliyle kim neuzü billah (12) çün gördü mezar kam-i zarın - döndü ve kucakladı mezarın (13) göğsünü kılıp lahd gibi çak - mirkat gibi saçtı başına hak (14) kâbir üzere akıttı kanlı yaşın - la'ill eyledi başı kâbir taşın (15) yer yüzün edip serşin memlu - geçti yere ol serşekden su (16) hemrâhım edin bu yolda ey mah - hemrâhı koyup gider mihemrâh (17) efla ki tefahir ile ey hak - kim oldu refikın ol der pak (18) zülfine marız olma ey mar -

¹⁴Bu nazım dilsöz, Leylanın vefatını Mecnuna haber verdikleri zamandaki halini tasvir ediyor.

kim onda mu kimdir dil zar (19) haline taarruz etme ey mur - kim bağıdır onda can-ı mehur (20) ey ömür gel imdi başa sen hem - kim çeşme tire oldu âlem (21) âlem hoş idi ki var idi yar - çün yar yok olmasın ne kim var (22) ey can men hastaya veda et - bir hasta ile yeter niza et (23) müştakınım ey ecel kerem kıl - def'i elem eyle refi gâm kıl (24) kurtar meni ızdırıp gâmdan - ver müjde vücuduma ademden (25) yarab bana cisim ve can gerekmez - cananesiz cihan gerekmez (26) [Füzuli divanından] **[60]** Mersiye¹⁵ (1) Ağuş şefkatimde yatar iken ol peri (2) hayfâ ki hayf oldu mezar âkıbet yeri (3) dîbâce'i bedia'i hikmet iken yazık (4) üç yılda çarh neyledi ol şir-i madei (5) soldurdu gitti gançe'i ümidi rüzgar (6) badi hazân mevt netti o gül teri (7) gördün bi karar nasıl rağbet etmeli (8) şayan-ı iltifat değildir o serseri (9) (Mersiye'i) vefatını firkatle söyledim (10) yarab ver ki ecrini boş kalmasın yeri (11) Zevk (12) Zevk fil asıl et'ime ve lezaiz-i maddiyyeyi dil ile tatmak manasına (13) mevzudur. İstilah ehl-i beyânda zevk, vicdani bir hâsse'i (14) nefisedir ki sanatın en hurda ve en mükemmel cihetlerini tutar. **[61]** Sözü mezaya ve habayası bu hâsse ile tadıldığı cihetle kelime'i mezbure (1) manay-ı sani için istiare edilmiştir. (2) Tabi yahut tabiat kelimeleri de mustalih ehl-i beyân olan (3) zevk manasında istimâl olunur. Kelimat-ı mezbure selim, sahih, (4) müstekım, hüsün gibi kuyut ve sufya veya izafiye ile takyid olunarak (5) zevk-i selim, zevk-i sahih, tab'i selim, tab'i müstekım, hüsn-ü tabiat (6) dahi denir. (7) Zevk, fek yalnız usul ve kavaidini anlamaktan ibâret (8) değildir. Sözü sıhhatini, güzelliğini, tenâsübünü hisseder, sözü (9) a'lisini adisinden tabi olanlarını tabiata muvâfık olmayanlarından. (10) Temyiz eyler, münasebetsiz mübalağaları, sahte zinet ve zaid teklifleri, (11) en gizli güzellikler ile en küçük kusurları fark eder gayet (12) dakik bir hâsse'i nefisedir. Binaenaleyh fennin vicdanı dinlemeye sezadır. (13) Bu hâsse her yerde umumiyet üzere ve pür siyâkta zuhur etmez. (14) Her insanda her zaman ve mekânda bir tarz üzere bulunmaz. Bir kavmin (15) tabiatına muvâfık gelerek nefaisten addolunan bir eser-i edebinin diğer (16) melev ve nahlice makbul ve pesîn dide olmadığı pek çok vaki olur. (17) Bir yerde bir aralık pek ziyâde takdir olunan bir şiir bir zaman sonra (18) itibardan düşer. Bir vakitte zuhur eden bir eser fenni sahibi zevk **[62]** tanılan erbab-ı fen taraflarından biri birine mugayir mülâhazâtla muhakeme (1)

¹⁵Sivas'ta 1304 tarihinde üç yaşında iken vefat eden kızım bedia'nın kâbir taşında mahkukdur ki o tarihte Sivas Vilayeti merkez naibi bulunan faziletli Meki Beyefendi tarafından söylenilmiştir.

olunarak kimisine güzel, kimisine çirkin görünür. Hatta bazen (2) olur ki bir kimsenin fikri uyanmasıyla veya bir müşahade’i nevin ile (3) veya başka sebepler ile tabiatı değişirde evvelce meftûn hüzün (4) ve meziyeti olduğu şeyi sevmez ve beğenmez olur. Fakat bu gibi (5) ihtilaflar hakikat zevkin inkârına sebep olamaz. Böyle mübâyenetler (6) görüldüğü için hüsn-ü tabiat yoktur demek sahih değildir. Bu tıpkı (7) bir kimse kendisinden başkaları derecesinde akıl ve zekâ bulunmadığı (8) için başkasını on akıl ve zekâsını ve akıl ve zekânın vücudunu (9) inkâr etmesi gibidir ki bu doğru olmadığı gibi evvelki surette (10) doğru olamaz. Zekâ maani aferin olduğu gibi hüsn-ü tabiat dahi arzu (12) edilen manaları icat edecek tasavvurâtı temyiz ve intihâb eder. (13) Aklın nefsimizde hâsıl eylediği tasavvur muhasini belâgata tatbîk eyler (14) ve âlem-i garaibinde keştü gûzar eden hayale bâdiye peyma’i dalalet (15) olmak üzere iktizâ eden talimatı verir. Bir nur-u irfandır ki (16) sözün kusurları arasından bir meziyeti ve meziyetleri içinde ufak (17) bir hatası bu nur ile tedkik ve temaşa olunur. (18) Bu hâsse’i nefisenin iki meziyetten mürekkeptir: birisi **[63]** fitraten az çok fen hissine malik olmak, diğeri de talim ve terbiye (1) ile tahsil ve mütaala ile o hissi ıslah ve ikmal etmektir. Hiss-i (2) fitri sanatı layıkıyla anlamak ve kusurlarıyla meziyetlerini keşif (3) etmek için kifâyet etmez. Her fennin bir takım usûl ve kavaidi (4) vardır ki bir kimse fitraten haiz olduğu fen duygusuna usûl (5) ve kavaid-i mezkûreye vukufu zam ve ilâve etmelidir. Hiss-i fitri (6) inzımmam-ı malumat ile arasta olursa sahibi hüsn-ü tabiatça (7) sairlerine fâik olur. (8) Hâsse’i zevk üç suretle ikmal olunur: (9) Birincisi --- hüsn-ü mülâhazayı itiyat edinmek. Hüsn-ü mülâhazayı (10) itiyat etmeyenin efkâr ve keftâr’ında zevk bulunmaz. Meselâ (11) Şefikname sahibi eserin haki olduğu Vakıa’ Mühimmeyi yazdığı (12) zaman ne gibi müşkilata tesadüf edip o müşkilata ne yolda ve ne (13) mertebe galebe edebilmiş ve tasavvurunu tasvir için ne gibi tarz (14) ve usluba müracaat eylemiş olduğunu layıkıyla mütaala etmeksizin (15) mücerred muğlak yazılmış olmasını ele alarak bu cihetten eseri muahezeye (16) kıyam eden adamın re’yinde hüsn-ü tabiat görünmez. Fakat bazı (17) parçaları hususi olarak intikâd olunur, ona diyecek yok, (18) bu bahis-i ahir, nitekim bu kitapta da eser-i mezkûr’un bazı yerlerine (19) ilişilmiştir. **[64]** İkinci --- nefais asarı ta’mık-i fikir suretiyle mütalaya devam (1) etmek. Zira asar-ı nefisenin mütalasıyla tabiatın fenne olan istidatı (2) uyanır, fikre, küşayüş gelir, güzellik hakkındaki malumat (3) tekemmül eder, fennin nice

rumuz ve esrarı münkeşif olur. (4) Üçüncü --- adap ve ahlakı ifsat eden şeylerden akıl (5) ve kalbi tasfiye ve tathîr eylemektir ki bu üçüncü suret akıl ve hissin (6) rehber-i silah ve kemali bulunduğu cihetle selamet-i zevkin akvay-ı (7) esbâbındandır.¹⁶ (8) (Elmisl-is sair) sahibi, nazmen ve neşren telif-i kelâm etmek (9) sanatı birçok alat ve edevata ve kâffe’i fûnuna ıtla’a arz-u iftikar (10) eylediğini beyân eylediği yerde der ki: “Bunun hepsinin başı (11) tabiattır; zira tabiat bulunmayan yerde ulûm-u hadimededen hiç birinin (12) nef’i görülmez. Bu tıpkı çakmak taşında meknûn ve müstetir bulunan (13) ateşle çakmak demirine benzer ki çakmak taşında ateş bulunmasa (14) o demirin hiç faidesi olmaz. Biz tedris-i ulûm hususunda nice (15) nice garip tabiatlar gördük işittik, ol kadar garip ki hatta (16) bazı kimseler bir müşkil ilmi layıkıyla tahsil eylediği halde onun [65] mâdûnunda kolay bir ilmin tahsili kendisine teklif edilse (1) beceremez. Daha garibi şudur ki sahib-i tabiat olan bir nazım (2) medhe dair güzel şeyler söylerde hicve müteallik sözlerinde letafet (3) ve halâvet olmaz, yahut güzel mertebeler söylerde tebrik ve tehniyete (4) mütedair sözlerinde hüsün ve an bulunmaz. Nesirde sahib-i tabiat (5) olan da böyledir. İşte şu makamat sahibi hariri (Makamat) da (6) gösterdiği temnik ve tersih şهادetiyle fennin yegânesi iken Bağdat’a (7) gelipde (Makamat) ında görülen kudret-i edebiyesine nazaren divan (8) münşeat hallak’ına alındığı halde yazdığı hususattan istifade (9) olunur mütalaasıyla kendisine divan-ı mezburda bir name tahriri (10) teklif olunduk da büsbütün hâmûş ve dembeste kaldı, lisânından (11) az çok bir şey sadır olmadı. Onun için hakkında bazıları: (12) Şeyh Sena Min Rebiat-ül Feres (13) yentefa şune’i mine-l heves¹⁷ [66] entaka Allahu bil meşan ve kad (1) elcemhi fi Bağdat-i bil hars¹⁸ (2) demiştir... Nehattan Ebu Muhammed Ahmet ibn-il Hışab dermiş ki (3) Hariri (Makamat) adamıdır, makamattan başka güzel bir kelâm-ı (4) mensûr söylememiştir, onun haricinde ne söylemişse güya bir şey (5) söylememiş gibidir.

¹⁶“Akvay-ı Esbâbından” terkindeki “den” kelimesi aşağıda mebbas-ı mahsusunda beyân olunacağı üzere düçar-ı muaheze olamaz.

¹⁷Fenhateyn ile lafz-ı arabi ve şu mısradaki görüldüğü üzere taraf-ı mine-l cenun yani bir güne eser ve şâibe’i cennet manasıdır. Kelime’i mezbureyi edebay-ı acem tevsian hevây-ı nefis ve arzu ve hâhiş manalarında istimâl ederler. Bizde şu tevside edebay-ı İran’a iktidâ etmişiz: hevâ ve heves, nohus, ukumaya hevesi var müfret ve mürekkeplerinde olduğu gibi. Hevây-ı nefis sahibi manasınca (bevilheves) tabiri dahi şuray-ı mücmin asarında görülmüyor. Sa’di veya saidi merhumun (Bostan) ındaki şu beyitte olduğu gibi:

¹⁸Tercümesi: rebi’atü-l fers kâbilesinden bizim bir şeyh ve üstadımız var ki bir nevi eser-i cünun olarak sakalını yolar. Meşan karyesinde Allah ona nutuk ihsan eylemişken Bağdat da bize banlık ile dehânın alicâm-ı bend oldu.

Kelâm-ı mensûre ait bir tek sanatta vuku (6) bulan şu tefâvûte ey sahib-i basiret! İhale’i negah dikkat et. (7) Cihan dide’i kifteş ey bevalheves (8) terâhud gâm havişten bud ve bes (9) Şuray-ı Osmaniye dahi manay-ı mezkûrda olarak şu tabiri kullanıyorlar: (10) Fehima şairan bu elheveste kalmamış insaf (11) kanaat eylemez maznuna divanı çalar çarpar (12) [Hoca Fehim] (13) gitti şeyhü-ş şuara vehbi’i sahib-i asar (14) bevalheves pir-i civan tabi idi fevkalade (15) [Süruri] (16) (Bevalheves) yerinde banın zammıyla çok ve kesir manasına (bel) ile (17) (heves) den mürekkep olarak (Belheves) yazanlarda vardır, bu zehâbta (18) sahihtir. Burhan-i Kati şöyle zikrediyor: “Bel kül vezninde çok (19) ve kesir manasıdır, meselâ heves ve matlubu çok kimseye belheves ve belkame (20) derler.” [67] Bunun için denilmiştir: İki şey var ki nihayet ve pâyânı yoktur. (1) Birisi ifade ve beyân, diğeri hüsün ve an’dır. (2) Deha’i (3) Deha’i --- bir hâsse’i fitriyyedir ki gayetü-l gaye zeyreklik ile Cevdet (4) karîhayı ihtivâ eder. Bu hâsse Feyyaz-ı Mutlâkin nebi nevimizden pek (5) azlarına ihsan buyurduğu bir A’tiyye’i Celiledir. (6) Bir iktidâr-ı mülhem ki ibtida ve îcâd eylediği ma’ani doğruca (7) a’mak derunumuza nüfuz eyler ve harikülade bir surette kulûb ve izhânı (8) düçar-ı tesir ve hayret eder. Asar-ı hüsn-ü tabiat yalnız telezzüz (9) ve mahzûziyeti mucib olduğu halde asar-ı deha’i şimşek gibi birdenbire (10) zihne çarpar. (11) Beyân olunduğu üzere hüsn-ü tabiat az çok bir istidat-ı (12) fitriye mütevakkıftır; lâkin salah ve kemali iktisâb olunur, terbiye (13) ve tahsil ile ıslah edilir, kemal bulur. Deha’i ise kâbil-i iktisâb (14) değildir, Fitri olmadıkça talim ve tahsil ile kazanılmaz; mamafih (15) mütala ve tefekkürden müstağnî değildir, fennin usul ve kavaidini mütala (16) dehânde hayeli câm-ı bend olur, sahib-i deha’i mütala’i fen ile meslek (17) ve mişvarını tadil eder. Ashab-ı dehânın asarı onların fenne kemal [68] vukuflarına şehadet eder. Velhâsıl fen layıkıyla tahsil olunmadıkça (1) sezâvâr kabul bir eser husule getirmek muhâldır. (2) Bu Meziyet-i Celile’nin sahibine (Dahi) ve cem’inde (Dehat -Dehah) (3) denir. (4) Usul ve kavanin belâgate vukuf (5) usul ve kâvânîn belâgate vukuf lazımdır, zira onlar bize (6) mahvel-i müellifi’nin, icraatını, iltizâm ve tezviç eyledikleri mesleklerini, (7) bais-i muvaffakiyetleri bulunan esâlîbi öğretirler. Onların yerini (8) ne a’zam şevahidi doğrudan doğruya tetbebi, netamik fikir (9) ve mülâhaza, ne el sanatlarında olduğu gibi sanayi zihniyenin kâffesinde (10) dahi esbâb muvaffakiyetin en a’lası bulunan idman tutabilir. (11) Onlar eslâfımızın mülâhazâtından bizi müstefîd

kılmak üzere sanatı (12) bize telhîs ederler. (13) Velhâsıl usul ve kâvânîn ilm-i beyânda üç faide vardır. (14) Birincisi--- dehatın hangi vesaili ile muvaffak olduklarını (15) talim ederler. (16) İkincisi --- dehatın düştükleri hatiate irşad ederler. **[69]** Üçüncüsü --- nice asarın semere’i tecaribi buldukları cihetle (1) bize vakit kazandırır. (2) Evet, usul ve kavaidi yalnız bellemek şüphesiz kifâyet etmez. (3) Onların esrarına vukuf ve ittil’a, esbâb-ı mucibesinii hâta, (4) hükümlerini fiile çıkaracak olan idman mümariseler ile suret (5) istimâllerini öğrenmek iktizâ eder. Kalbi tasfiye eylemek, hâfızayı (6) tezyîn etmek, a’zam-ı şevahidi okuyup teemmül dahi ol (7) şeraitindendir ki bu halatın fıkdanı takdirinde usul ve kavaidin (8) talimi faide bahş olmaz. Lâkin en müessir şevahid¹⁹ bile yalnız (9) bir noktaya zıya verirler. Zıyay-ı kâvânîn ise pek memduttur, bunlar (10) her cihete şa’şa’i efşan olurlar. (11) (Elmisli-s sair) da ibn-i esir diyor ki: “Cenab-ı Hakkın bu fenne (12) kâbil ve müste’id kendisine tabiat ihsan eylediği kimse sekiz nevi (13) alat ve edevata muhtaç olur. (14) Evvela, sarf ve nahve aşına olmalıdır; (15) saniyen, ihtiyaç bulunan lügatı bilmelidir ki oda vahşi garip (16) ve müstehrek muayip olmayıp kelâm-ı fasıhda istimâli melûf bulunan (17) lügat-ı mütedâviledir. **[70]** Sâlisen, Arabın lafzen ve istimâl en müstahsin bulunan darb-ı mîsâlleriyle (1) eyyam-ı fahhar ve eyyam-ı muharebe ve eyyam-ı mütenevviyat eşe’ub eden (2) eyyam-ı araba vakıf olmalı ve akvâmın havadis hususiyesine mütedair (3) vakayı ise istişhâdda durub-u emsal mecrasına cari bulunmakla (4) onlara dahi ittilâ peyda etmelidir. (5) Burada birkaç söz söylemeye lüzum görüldü: (6) İbn-i esir kendi zamanını söylüyor, o zaman eyyam-ı mezburayı (7) bilmek sanatın şeraitinden idi. Bizim zamanımızı söylemiyor ki (8) mukteziyat asrı göz göz önüne getirerek muahezeye hakkımız olsun. (9) İslafa alel itlâk muteriz geçinmeye heveskâr olanlar ihtilaf-ı (10) ezmineyi ve mugayeret mukteziyatını fark bulunmayan belheveslerdir ki itirazları (11) nezahet tabilerine ve isabet reylerine nişan ve burhan olmasa (12) gerek. Fatın olan bu gibi ahvâlde bilmukayese zamanına göre şerait-i (13) sanat istinbâtına bezl-i cehd eder. (14) Evet, halde olduğu gibi mazide dahi intikâd olunacak şeyler (15) bulunmaz değildir. Sehv ve hata hâsse’i beşerdir, kim bundan azade (16) olabilir? Lâkin insan-ı kâmil medih ve kadhi için madde tayin (17) eder, delil ve hüccet ile isbat-ı müddeâ eder. Yoksa gevher ilim (18) ve

¹⁹Mîsâl --- bir kaideyi izah için, şahid --- bir kaideyi isbat için îrâd olunan bir cüz’idir.

marifeti karnen bade karîn takrir ve tahrirleriyle bize kadar nakil ve îsâl [71] eden esatize’i eslâfa alel itlâk bimaha batuun ve duhul etmek elbette (1) bir meziyet kadar şenasane addolunamaz. Malumdur ki hikmet bizim (2) dallemizdir, nerede bulursak onu ahaz ederiz. Birde mesâil-i (3) ulûm ve fûnunun tela hak efkâr ile tezayüt edeceği hakâiki bedîhîyedendir. (4) Elde böyle düsturu mükemmel bulunduğu ve kaide’i tekâmül meydanda (5) olduğu halde âhlafa tecelli etmiş bazı sera’ir ve kemalat-ı ulûm (6) ve sanayi iktibâstan bize mani nedir? Ve biz vasıl zirve’imali (7) olursak eslâfın bakayay-ı mefharetiyle rehber oldukları bedayi’in (8) keşfinden dolayı teşekkür ve tebciil etmek mi icab eder? Yoksa (9) onlara nikâh hakaretle nekran olmak mı levazım-ı irfandan sayılır? (10) Bahusus ki o kemalat denilen şeyler selefın mücahedat-ı fikriye, (11) nazariyat-ı ilmiyelerinin sırf tatbikatından ibâret olursa... (12) Tab’ında istidat maali olanlar ruşmelûf milliye tarz bigâne (13) ile tebdile savaşmazlar. Bilakis meksubat-ı cedîdeleriyle simay-ı (14) milliye hüsün ve Melahat katarlarda bir cilve’inevin, bir feyiz mübîn ile (15) o simayı Melahat nurlar içinde yüzer, bir manayı tekemmül lem’an eder. (16) Velhâsıl gançası içinde açılan gül gibi renk ve boy aslıyı (17) zayi etmeksizin tevsi etmeli, hassa’i bezir içinde nema bulan fedane (18) andırmalıdır. [72] Dünya da iki şey vardır ki birinde durmayıp muttasıl ilerlemeli, (1) diğerinde ise geçmeyip ilelebed muhafaza edilmelidir. Bu iki şeyin (2) birincisi ulûm ve sanayi, ikincisi mekarim-i ahlakıtır. (3) Naklimize rücu edelim: (4) Rabian, şu sanat erbabından tekaddüm eden fuhûlün manzum ve menşur (5) telifatına itla ile ekserisi ezberlenmelidir. (6) Hamisen, âhkam-ı Sultaniyeye yani kâvânîn devlete vakıf olmalıdır; (7) sadisen, Kur’an-ı Kerim’i hıfzetmeli ve mevaki’i lâzımede istimâlinde (8) idman ve memarise peyda ederek mutavi’i kelâma derç eylemelidir; (9) sabien, icab eden ehadis-i nebeviyeyi hıfzetmeli ve Kur’an-ı (10) Kerim’in istimâli hususundaki tarz ve mesleği bunda dahi ittihâz (11) eylemelidir; (12) saminen, mizan-ı şiiirin kendisiyle husul pezîr olduğu ilim (13) aruz ve kavafiye aşına olmalıdır ki bu nevi samın nazıma muhtas (14) olup nasire taallûku yoktur.” (15) Müellif müşarün ileyhalat-ı sanat beyânı bir minvâl muharrir tadât (16) eyledikten ve her birine olan lüzumu ve derece’i lüzumu tefasıl-ı lazım (17) esiyle zikir ve izah ettikten sonra dahi diyor ki: “Zikir (18) eylediğimiz şu sekiz nevi alet hatip ve şairin muhtaç olarak [73] bilmesi labid ve zaruri bulunan malumatın usulü menzilesindedir; (1) yoksa bu sanatı teati eyleyecek kimsenin

tevabi ve revâdif kâbilinden (2) tevessül edeceği daha nice şeyler vardır.” (3) Fuzuli merhum inşâdan cevelangah kudreti olan şiir kısmının (4) piraye’i maarifle müzbin olması lüzumunu nefsine izafetle ve âlem-i beyândan (5) kendine has bir tarz hoş eda ile şu yolda tasvir eylemiştir: (6) “Zaman zaman sevdây-ı şiir sair ef’alime galip düşüp ve kirve (7) kirve leyli veşler mecnun gibi istimâ şiir için başıma üşüp (8) şairliğim mukarrer oldu ve avaze’i nazmımla âlemler doldu ve şöhret tamam (9) buldu. (10) Tabiat şehre’i şehir olmaya meyil tamam etti (11) ne pinhan eyleyem sevda beni rüsvaya’mm etti (12) bu hale makarîn müşata’i himmetim revâ görmedi ki muhdare’i hüsün (13) nazmım piraye’i maarifden hali mansa’i dehirde cilve kile ve sarraf (14) istidat uluvv-i rifatım rıza vermedi ki rüşte’i selek (şiirim cevahir-i (15) ilimden âri kerden bend-i âlem ola. (16) Zira ki ilimsiz şiir esası yok divar olur ve esassız (17) divar gayette bi itibar olur. Paye’i şiir mi hilye’i ilimden mira [74] kılmayı mucib ihanet bilip ilimsiz şiirden kalibbi ruh gibi tenfir (1) kılıp bir müddet nakd-i hayatım sarf-ı iktisâb fûnun-u ilim akli ve nakli (2) ve hâsıl-ı ömrüm bezl-i iktinay-ı fevaid hükmü ve hendesi kılmağın mürur (3) ile lali’i esnaf hünerden şahid nazmıma pirayeler mürettib kıldım (4) ve tedriçle tetbi’i ehadis ve tefasir edip fazilet şiire müzmit (5) isnadı naks-ı himmet olduğunun hakîkaten bildim: (6) Şiir zevkinden olmayan âgâh (7) ehl-i nazmı müzmit eylemesin (8) kendi cehline itiraf etsin (9) her kiramata sihir söylemesin (10) el kıssa esbâb-ı ihtira fûnun nazmı cem olup muktezi zuhur (11) asar olduğu zamanlarda her dem dest-i kudretim muhteri’at-ı masnuadan (12) gerden kâinata bir hamail asardı ve her saat siyah tabiatım hadayık-ı (13) müellifat-ı bediadan bir gülüstana kadem basardı. (14) Cami harabatta şöyle söyleyor: (15) Sani’i şürut şairiyet (16) tahsil maarif ve fazilet [75] İlim olmasa şair olmaz insan (1) dilsiz söze kadir olmaz insan (2) gelse bir araya saye ve mihir (3) olmaz bir arada cahil ile şiir (4) olsa ne kadar kavi tabiat (5) yoktur cahil sözünde kuvvet (6) pek tabına itimat edenler (7) bulsa dahi bazı hoş sehînler (8) bilmezlik ile düşer hataya (9) uğrar başı cahil ile belaya (10) bülegânın sözlerini mütala (11) Kâmûs tercümesinde şöyle zikr olunmuştur: “elmütala (12) müfaale vezninden bir nesneye vakıf ve âgâh olmak için muttasıl (13) nazar eylemek manasıdır “yukalu talia mütaalatü ve tala’anizaetle’a aleyhi (14) badametü-n nazar...” (15) Ecle’i fesaha ve bülegânın asar-ı nefisesini teennî ve tedebbür ile okumak (16) gayetle fevaid-i âverdir: evvela insanı hüsnüne, tenâsübüne, ahengine [76] hayran

edecek lâfızlar, şiveler, terkipler, emsalsiz ihtira (1) olunmuş güzel manalar iddihar edilmiş olur ki ledel hâce o elfaz (2) ve maanide arzu olduğu veçhile tasarruf edilir; saniyen nefais-i (3) edebiyenin kıraati ekseriya kavaidin tedrisinden daha sarîh surette (4) esâlîb-i belâgati tebyîn eder; sâlisen fesâhat ve belâgati zihne tab (5) ve nakış eder ve lisânın tecelli’i serfiza ekmel ve sail olur. (6) Mütalat ve mahfûzâtı olmayanların asarında revnak ve hâlâvet (7) bulunmaz. İbn-i Haldun mukaddime’i tarihinde der ki: “Zihni mahfûzâtta (8) hali olanın nazmı kemter ve pür kusurdur. Nazma revnak ve halâvet (9) veren ancak kesret-i mahzûzâtıdır.” Câhiz demekle maruf olan (10) Ebu Osman Ömer ve bin bahri nam-ı zât dahi der ki: (11) “Kıraat fikre keskinlik, akla cıla ve hayat verir, Karîhaya (12) yardım eder. Netaîç-i ukûlu uyandırır, defain ve muzmirât-ı kulûbu (13) tehyîç eder. Vahşette enis olur, onun doyulmak bilmeyen lezzeti (14) suhuletle kalbe sokulur” (15) fakat hangi eser mütala edilirse tabiat o gaza ile neşvü (16) nümâ bulur, istidat ona göre uyanır, sahib-i mütalaanın mütala (17) eylediği asarda ne derece Cevdet ve ulvîyet varsa tabiatta hâsıl (18) olacak meleke de dahi o nisbette Cevdet ve ulvîyet bulunur. [77] O asarda hâsse’i necâbet ve nefâset yok ise onunla tagazzi eden (1) tabiatta dahi kat’a böyle bir hâsse bulunmaz, binaenaleyh mütala için bülegânın (2) nefais-i asarı intihâb edilmeli ve daire’i mütala bu yolda (3) tevsi kılınmalıdır. (4) Yine İbn-i Haldun merhum diyor ki: “Cinsinde yani mensup (5) olduğu nevde tabakası a’li olan belâgat melekesi ancak (6) a’li olan kelâmı hıfz ile hâsıl olur. Bunun içindir ki (7) fikhen ile sair ehl-i ulûmun kâffesi belâgatte kasır olurlar. (8) Buda başka bir sebepten olmayıp onların zihinleri uslub-u belâgatten (9) hariç ve tabakası nazil olan ibarat-ı fikhiye ve kâvânîn-i ilmiye ile (10) dolmuş bulunmasından naşidir, zira belâgatten hazzı bulunmayan (11) mahzûzât-ı fikirde tekessür edipte tabiat onunla telvin edince (12) bundan neşet eden meleke gayetle kasır olur ve bu cihetle onların (13) ibareleri arabın tarz-ı beyânında baid bulunur. Fukâhanehat (14) ve mütekellimin ve nazar ve kelâm-ı arabtan nakı har olanlarını yani arabın (15) münkâh ve asıl sözlerini hıfz ile izhâmı mümessili bulunmayan sair (16) ehl-i ulûmun şiirlerini de böyle kasır buluyoruz. (17) Devlet meriniyede tevki’i olan Muhib Fazlîm Ebul Kasım Bin (18) Rıdvan bana nakil edip dedi ki ahababımızdan Sultan Ebulhasen’in [78] kâtibi ve asrının pişvay serair âgâhan lisânı Ebu-l Abbas Bin (1) Şuayıp ile bir gün musahabat ederken ona (İbn-i Nahvi) nin (2) kasidesinin muttalı’ı olan şu

beyti: (3) Lem eder Hım vakfet bil itlal (4) ma elfark beyne cedîdeha ve-l bali²⁰ (5) okudum, fakat İbn-i Nahvi ‘nin olduğunu kendisine söylemedim (6)--- bilbedaha bana dedi ki bu bir fıkıh şiiirdir --- neden bildik dedim (7) --- dedi ki “ma elfark” kavlınden; çünkü bu ibare fihken ibarelerindendir, (8) Esâlîb-i kelâmarabtan değildir --- dedim ki barekallah! Pek (9) güzel bildik, fil hakika bunun kaili İbn-i Nahvi’dir. (10) Amma kitap ve şuara böyle değildirler, zira onlar esdalib-i kelâm (11) Arap ile me’lufdurlar, zihinleri nesren ve nazmen birçok akvâlcide (12) ve mahfûzât müntahibe ile arastedir.” (13) Tuğul (?) ve müteala olunan cins asarın tabiat üzerindeki (14) tesirine bizde de birçok mîsâller bulunur. Bir âlemzi kemal şu ibare (15) ve tahayyül ile: (16) Gözlerindir iki ayın ve kaşlarındır iki ra (17) seni onun için gören der şol Tuaran ar aremidir [79] muhatabını (ar ar) a teşbih ettiriyor, “Nedim” in tab’ı (1) şahından ise, dil rubasının gâmze ve kameti için böyle söylettiriyor: (2) Afet can dediler gâmze’i celadın için (3) Nahl-i gül söylediler kamet-i şemsadın için (4) bir de, daima hatırda tutmalıdır ki eseri mütala olunan müellifin (5) tarz-ı beyânıyla beraber efkâr ve hissiyatı ahlak ve akaidi dahi yavaş (6) yavaş kari’nin zihnine sokulacağından kemalat-ı ilmiye ve fezail’i ahlakiye (7) ile mütehâlli bulunan zevat-ı a’liyenin asarına har-ı mütala edilmeli (8) ve müdde’alarını ret ve iptal edecek mertebe’i Kemali bulmadıkça ehl-i (9) hevânın eserleri dest-i mütalaya alınmamalıdır. (10) (Ehli hevâ zahirde ihlâs ve samimiyetinden demsâz olurlar, (11) perde’i hafa altında ise makasid-ı mahsusayı takip ederler, Bünyan (12) fezaili tahrife çalışırlar, şüküfezar içinde sim helahil saçarlar. (13) Lâkin lisân-ı enam onlara karşı seyf-i meslül-ü İlâhi dir; onun için (14) görülür ki ehl-i hevânın birinden bahsolunsa, hüsn-ü inşâ ve hitabeti (15) medih ve sitâyîş edilse ahlaksızdır şöyledir böyledir... Diye (16) nefretle mukabele olunur. Vakıa bu mukabele’i zahire de münasebetsiz bir karşılık (17) gibi görünürse de hakîkatte yakışıklıların yakışıklısıdır. (18) Zira şu mukabele kazaya kiyâsete hama’aha kâbilinden olarak şu senin [80] balalara çıkardığın herif ehl-i hevâdan, rical-i dalalettendir, (1) bu makuleleler add-u fezail olduklarından his inşâ ve hitabetleri (2) şâyeste’i istimâ ve iltifat değildir, merduttur mealindedir. Lâkin (3) hayfâ! ki bu derbederler den bazıları bazı nevrestekanın tecrübesizliğinden (4) bil istifade

²⁰Tercümesi: Harabelerde durupta bakayay-ı asar imareti temaşa eylediğim zaman o bakayanın yenisi ile eskisi arasında fark nedir bilemem.

henüz feyiz alacakları demlerde onların fikirlerini (5) de berbat ediyorlarda ötekiler gibi berikiler de fezail-i milliyeyi (6) nazar-ı itinaya almamaya an cehl-i laşi adına kadar çıkıyorlar. Fakat (7) bundan çıkan netice nedir? Hakaret-i a'mmeye düçar olmak. (8) (El Misli-s Sair) de uteba ve şuaranın mütala'i asarındaki fevaid (9) şu yolda beyân edilmiştir: "Selefin manzum ve mensûr akvâline (10) ittila ile fevaid-i ceme istihsâl olunur; zira bu ittilâile (11) sunûf-u nasın ığraz ve makasudına, netayic-i efkârına, sanat nazım (12) ve nesirdeki esbâb-ı itila ve muvaffakiyetlerine vukuf peyda edilir ki bunlar (13) karîhanın keskinliğine, şule'i zekânın artmasına bais olur ve şu (14) sanatın sahibi bunlara âşina olunca istihracında meşakkat çektiği (15) mani önüne konulmuş eşya gibi temiz ve tayin ederde istediğini (16) intihâb eder, istemediğini terk eder. Birde sahib-i sanat evvelce (17) söylenmiş ma'niye muttali olunca o ma'ni arasından hiç söylenmemiş (18) bir manayı nevin kendisine lem'an eder..." [81] Daha nice efadıl-ı eslâfın bu yolda birçok talimat-ı edebiyesi (1) vardır. Şehabettin Halebi'nin (Hüsn-ül tevessül ila sana'at-ül tevessül) (2) ünde bezil eylediği talimat ve vesaya nice edebi düsturlar istinbâtına (3) nice emsal ve nezair istihrâç ve intiza'na rehber ve hakîkaten hazâne'i (4) hâfızanın arayışına layık kıymettar bir cehver olmakla hülâsa'i mefadi (5) ber- vech-i zir nakil olunur: (6) "Kitabete tereşşüh (yani kitabete istidâdın husulü) için (7) kâtibe iktizâ eden şeylerden biri de kütüb-ü nahivden birini okumaktır. (8) Çünkü ilm-i Arabiyeyi bilmekten maksud olan hal kıraat-i nahiv ile (9) husul pezîr olur, fakat kıraat bir surette olmalı ki ka'ri okuduğu (10) kitabı baştan aşağı gözden geçirsin, mealine layıkıyla vakıf (11) olsun, i'raba dahi seciye'i lisâni olacak mertebe inhimâk eylesin, (12) zira bir belîğ belâgatte tekemmül etse de kıraatte hata edince kaşane'i (13) belâgat ha'k ile yeksan ve bunca muhasin ve meziyat gözden nihân (14) olur gider. (15) Eimme'i lügatten salib'in (El Fasih) i gibi (Kifâyet-ül mütehafliz) (16) gibi mütedâvil bulunan muhtasarat kütüb-ü lugatı kıraat eylemekte iktizâ (17) eder, taki nutuk ve tekemmülde ve cevelengah ibarede fesâhat hâsıl (18) olsun ale-l husus hııl, silah, harb, seyahat vesaire [82] gibi muhtaç tavsiye olan eşyâda bab-ı evsâf küşada bulunsun. (1) Bülegâ Sahabe'i Kiramla bülegâ'i saitenin hutbelerini muhataplarını (2) muhâverelerini müracalarını²¹ ve onlardan her birinin şahıs veya

²¹Aşağıda mebbas hususunda beyân olunacağı üzere, merci'a mütekellim kendisiyle diğeri arasında ceryan etmiş bir vakayı sual ve cevap tarzıyla ve gayet latif ve sade bir uslubla hikaye eylemektir. Fuzuli'nin şu sözü gibi: dedim ya eyyühel ashab buna fiil hata ve çin ebrudur ---

(3) kavmi için iddia eylediği fezail ile hasımlarının bil mukabele îrâd (4) eyledikleri şeyleri de ezberlemek icap eder, zira vakay-ı nezairiyle (5) keşif olunur, havadis emsaliyle telakki ediliyor. Kuvvet-i burhanı, (6) lütf-u seciyesi, dikkat-i uslubu, hün-ü tabiri sayesinde nail (7) kuz ve galebe olan bülegâyeye iktidâ edilmiş olur. (8) Velhâsıl asar-ı bülegâyı çokça mütala etmek ve icap edenlerini (9) ezberlemek, karfihaların keskinliğine zihinlerin küşayüşüne o asarın (10) havatırda irtisamına fikirlerde istitarına bais olurda bu vasıta (11) ile bir seciye’i Necibe zuhura gelir veledi-l hâce zihinde nice manalar, (12) hamede nice usluplar feyazan eder. (13) Arab’ın eyyamı, vakayı ve hurûbu, esami’i, eyyamı, her kâbilenin [83] Diğeri aleyhine olan yevm-i mahsus ve bu günlerde aralarında taatı (1) olunan iş’ar ve münakazâtı²² dahi nazar-ı mütaladan geçirmelidir; (2) zira bu malumat ile bir vakay-ı kadimeye dair iştişhad olunan veyahut (3) eyyam-ı meşhure veya bir farisnâmdâra mütedair bir mekâtibede zikri geçen (4) şeye ıtlâ hâsıl edilmiş olur. Şu sanatın sahibi eyyam-ı (5) mezbureye ve onlarda ceryan etmiş ahvâl ve vakaya vakıf olmazsa (6) tesadüf edeceği emsalinde ne edeceğini ve eyyam-ı mezbureden bir şey (7) sorulduktaki ne diyeceğini bilmez. Bilip de ledessüal vakıfane (8) cevap verilmesi icap eden hususatta kusur etmek ise (9) sahib-i sanat hakkında nâkısâ’i kâfiyedir. (10) (Tarih, maziye rical-i istikbale gösterir, kezüşteganın hüsniyat (11) kabhisatını ve avakıbını nazar-ı ibretle seyir ettirir bir mirâtmüclâ (12) olarak beyânın es rasını bulunan mekarim-i ahlak ve metanet (13) efkârı telkin eylediğinden behemahal ona dahi ıtlâ zaruriyat-i (14) kitabettendir.) (15) İş’ar-ı Arapta hıfz olunmalı, şuruhu mütala ve gavâmızı [84] istikşaf ve istiknah edilmeli, bilhassa (Hamasa) (Mufaddaliyet) (1) (asmıyat) (divan-ılhezlin) gibi müntehibat üdeba hıfz ve mütalaası (2) eksar kılınmalıdır. Zira bu vasıta ile mevâdd-i mütenevviada a’la vech-is sıhha (3) iştişhâd olunur, mirât-ı akla cıla verilir, emsal ve nezair intiza (4) olunur, en doğru bir numuneye göre mani ihtirama başlanır, (5) usul ve şevahid lugata ıtlâ peyda edilir, nevadir ve şivarid-i Arabiyeye (6) iktidâr hâsıl olur. Sadır ol şu vecibeye gayetle itina (7) ederlerdi. Nakil olunur ki Ömer Bin El Hattab radiyallahu anhu hazretleri (8) (Züheyir Bin Selemi) yi şiirde sair şuraya takdim ve tercih ederdi. (9) Sebeb-i

dediler muttasıl bizim âdetimiz budur --- dedim benim riayetimi vacip görmüşler... --- dediler ey miskin senin mezalimine girmişler ve sermaye’i tereddüt vermişler ki...

²²İlm-i beyânda münakaza ol sanattır ki mütekellim’in maksadı bir şeyin adem-i vukuuna tesir etmek için o şeyi bir emir mahale talik iken onu muhâl ve mümkün iki iki emre talik eder. Mütekellimin zahirde nefesine münakız bulunması sanatın bu isim ile tesmiyesine bais olmuştur.

tercih kendilerindensüalolundukta buyurdular ki “Züheyir (10) kelâmda (Muazala) etmez, yani sözün elfaz veya manisini (11) biri birine çatıp zincirlemez intikali müşkil olan kelâm-ı gâmıza (12) ittiba eylemezdi. Bir adamı tevsîf edecek olsa ancak ricalde (13) bulunan evsâf ve neut ile tevsîf ederdi.” (14) İmdi kitabete tereşşuh eden, bir hayli nefais iş’arı ezberler (15) ve maanisinde teemmül ve tefekkür kılsa onların halli sehil ve asan (16) ve mevazi istişhâd kendisine celiyyen nümâyân olur, mahfûzâtını dahi (17) sevk kelâmla hazine’i hâfızasından çıkarıp yerli yerine koymaya (18) mukadderet hâsıl eyler. [85] Ebu Temam, Müslim İbn-i Elvelid, Buhteri, İbn-i Rumi, Mütnebi gibi yenilerin (1) iş’arından da güzel parçalarını hıfz eylemelidir, zira bu tabakada (2) bulunan şuranın seciyelerinde lütuf, sözlerinde sanat vardır, şiirlerinde tevlid maani hususunca incelik görünür, üslubları (4) hitabet ve kitabete karib ve mülayimdir, bilhassa mütnebi ki elsine’i enama (5) tercüman-ı beyândır, güya halkın muhâvere ve mushabalarını kendi (6) dilleriyle söylüyormuş gibi söyler. Mütnebi’nin iş’arıyla pek çok (7) istişhâd olunur, ona vakıf olmadık pek az bulunur. Hatta bazı (8) kere olur ki maksadı en vazıh bir suretle beyân için onun (9) bir beyti ile iktifa olunur²³. Tahriren defeatle müracaat eden (10) bir tarafa cevap olmak üzere mülük-ü Araptan biri mütnebinin şu (11) beytini yazıp göndermiştir: [86] Vela ketebe illel müşerifiyeti indehu (1) vela rüsule illel hamisi-l ar merem²⁴ (2) mektubat selef ezbere alınmayarak yalnız mütala olunmalıdır; zira (3) bu vasıta ile karîhaten kîh ve tehzîb edilir, hatırda rüşd ve sedat (4) ve tark ve mûnahece de suhulet hâsıl olur. Hüsn-ü beyân ashabının (5) mesleklerine iktidâ ile şahit gül çehre’i manaya came’i ziba eksa (6) edilir. Karîhaların tevlid eylediği ibkar maan izib ve zinetle (7) arz-ı endam ve hataraların tasfiye ettiği hayaz elfaz müştakan (8) edebi şirin kam eder. Nevakıs ikmal olunur. İntikadın gösterdiği (9) maayibden ihtiraz ve sebk-i ibarenin meyil ettiği hati’at red (10) olunur. (11) Mektubat selefi ezberlemekten nehyedilmesi, uzun uzadıya (12) hıfz ile hatıra yorgunluk gelmesin ve fikir mahfûzâtına istinaden (13) istihrâçtan vazgeçipte başkalarının camesini benimsemesin (14) içindir. (15) Arabtan nazmen ve nesren

²³Şuramız içinde Vezir Hekim Ragıp Paşanın bu kâbili bir hayli sözleri vardır. Müşarün ileyh: Şecaat-ı arz ederken mert kıpti sirkatin söyler. Misrai durub-u emsal sırâsına geçmiştir ki mahal istimâlinde binlerce kelimatın ifade edebileceği maniyi ihtivâ eder. Râh-ı savab budur yürü aklın hilafına mısra-ı dahi müstağrak yeis olan kalbin tesiratını temami’i ifade hususunda en belîğ bir tercümanı tarzıdır.

²⁴Onun namerleri süyuf meşrefiye, elçileri leşker ar merimdir demektir.

varid olan emsal-i saire hakkında (emsal (16) meydana) (Emsal fadıl bin Seleme) (Emsal hamzetü-l Asbahani) gibi. [87] Telif olunmuş kitaplar, (Ebul Atahiye) (Ebu Temam) (Mütnebi) gibi (1) yenilerin iş'arında varid olan durub-u emsal, moldin tarafından (2) îrâd kılınan misiller, Arap ile diğerleri tarafından elsin hayvanat (3) üzere ihtira olunmuş emsal ve kasas dahi mütala edilmelidir; (4) taki o misiller mevakı'ında îrâd ve icabeden yerlerde onlarla istişhâd (5) edilsin, mevarid ve madarıbı ne olduğuna misil olarak onları (6) ilk evvel istimâl edenler kimler bulunduğuna esbâbı ne idiğine (7) vukuf hâsıl olsun²⁵, (8) şiir ile temessüle gelince: Nakil olunur ki cenab-ı Faruk bir gün (9) nabiga'ı zibyânı'nın: (10) Velestü bi mestebakı ahen la tame (veya latilme) (11) A'la şa'ti eyyül rical elmühzep²⁶ [88] kavliyle temessül eyledikten sonra bu beyit kimindir diye süale etti. (1) Nabiganın İş'arından olduğu haber verilince: Şura gerek en fatını (2) odur buyurdu. Yine nakil olunur ki Cenab-ı Faruk İbn-i Abbas (3) Hazretleriyle bir hususta istişare etti ve müşarün ileyhın beyân (4) ettiği hüsn-ü rey'e hayran kalarak: (5) Şenşinetü a'refeha min ahzem (6) dedi. Yani Pederi Abbas Hazretlerinde bildiğim bir tabiat! Manasını (7) kast ile İbn-i Abbas Hazretlerinin Cevdet-i rey ve hüsn-ü tabiatta (8) pederine çekmiş olduğunu takdiren şu mısra ile temsil etti²⁷. (9) Sahabe'ı Kiram hazeratının bu gibi temsil eyledikleri iş'ar pek çoktur. (10) Kâfile sa'lar Enbiya Aleyhi Efdalit Tahaya Efendimiz dahi tarafa [89] (Fenehatla) lakabıyla mütearif Ömer İbn-i l Abd nam-ı şair şehirinşu (1) beyti ile temsil buyurur idi: (2) Setebdi leke-l eyyam ma küntü cahilen (3) ve ye'tiyeke bil ihbarı men lem tezud (4) Âhkam-ı Sultaniye kâvânîn-i devlette bilinmelidir, taki bu yolda (5) bir şey emir olundukta hüküm-ü şer'i ve kanuna muvâfık yazmaya hamede (6) kudret bulunsun. (7) İşte bu ta'dat eylediğimiz şeyler şu sanata tereşşüh edenler için (8) ittilâ ve mütalaasına inhimâk liebed olan umur-u külliye dir

²⁵Keşki (keşke) edebamızdan emsal-i sairemize tahsis edenler bulunsa da onların mevardını, muzarıbını, ilk evvel onları misil olarak istimâl edenleri, esbâbını bize bildirseler.

²⁶Numan bin münzire hitaben nabiga diyor ki ihvan ve yaranın bazı mertebe na marazı hasalını hoş görmediğin halde onlardan hiç birinin hubb-u ve mevalatını baki bulamazsın; dünyâda ahlakı her cihetle mükemmel olsun kim vardır? Zıyan, zalike zammı ve kesriyle bir kâbiledir. Şair bu kâbileden olduğu için, ona nisbetle kendisine (Zibyânı) denir.

²⁷Ebu Ahzem, Kerim meşhur Hatemi Tai'nin ceddı veyahut ceddinin ceddidir. Ebu Ahzem'in (Ahzem) namında peder ve maderine asi ferzendna halefi vefat edip, onun birkaç oğlu kalmış idi. Bir gün bunlar cedleri Ebu Ahzem üzerine hücum edip, darp ve cerh ile biçareyi kanlar içinde bırakmalarıyla cedd-i mazlum şunu söyledi: İne beni darcuni bidem Şenşine'tia'refehamin Ahzem yani torunlarım beni kanlar içinde bıraktılar, bir tabiat ki daha oğlum (Ahzem) den malumumdur, ukûk ve isyanda babalarına çekmişler. Şenşine, huy-u tabiat ve de'b ve adet manasınadır. Sonra mısra ahir durub-u emsalden oldu. Kurub-u şebihte istimâl olunur.

ki onlarla (9) meydan-ı belâgate girilir. (10) Bu fennin mükemmelatından buldukları cihetle kâtibin kadrini terfi (11) eder ve nazım ve nesrine zinet ve arayış verir bir takım umur-u hâsse (12) vardır ki zihin ve kadi, tab'ı selimi, muvâfık karîhası, münakkıh (13) fikri, sahibini hazır cevap eder bedihesi, sahib-i tasarruf (14) rüyeti bulunanların o umura ihtiyacı olmasa bile onlara aşına olanlar (15) ezimme'i maaniyi eline alır, bir şey söyleyecek olsa bilerek (16) söyler, bir şeyde tasarruf ederse anlayarak tasarruf eder, intikad (17) eyleyse hüccete müstenittir, bir şeyi tercih ederse delili vardır. [90] Bir şeyi takdir ve istihsan ederse burhan ile teyid eder, (1) tasavvuratını kavâlib-ü elfaz içine tenasüple döker. (2) Maani, beyân, bedi fenleri ile Rumani, Cürcani, İmam (3) Fahrettin, Hafaci, ve sairleri tarafından Kitab-ı Aziz'in icazı (4) hakkında telif olunmuş kitaplar umur-u hâsseden maduddur. Ben (5) şimdi bu ilmin celâlet kadrini ve azam faidesini gösterir bazı (6) nükteler beyân edeceğim. Bu ilimden ari bulunan edip ve kâtip (7) meratib-i tekemmülün ednasında dahi kasırdır. Bunlar hüsn-ü beyâna muvaffak (8) olsalarda mukabeleden acizdirler. Takdir ve istihsan eyledikleri (9) mananın, halâvet buldukları lafzın, güzel addetdikleri terkinin (10) illet ve sebebi sorulsa bir delil getiremezler. Nitekim bazı şura (11) şöyle demiştir: (12) Ya Eba Cafer etahküm fi-ş şiir (13) ve mafiike alet-ül hukkam (14) inne nakdi-d dinar illa a'la-s sar (15) fi sa'b fekeyfe nakdil kelâm (16) kad ra'eynake lestü tefriku fi illa (17) beynel ervâhı vel ecsam [91] İmam Abdulkâhir Cürcani hikâye eder ki (Kendi) nam-ı (1) müteselsif bir gün atına binip kalkar Ebul Abbasın yanına gelir. (2) Aralarında şu muhâvere ceryan eder: (3) Kendi --- ben kelâm-ı Arapta bir hûşu görüyorum. (4) Ebul Abbas --- Neresinde? (5) Kendi --- görüyorum ki Arap "Abdullah Kaim" diyor. Sonra (10) "inne Abdullah Kaim" diyor. Sonra da "İnne Abdullah Kaim" diyor. (7) İşte mani bir iken elfaz tekerrür ediyor. (8) Ebul Abbas --- hayır, öyle değil. Oralarda lafızlar tebeddül (9) etmesiyle manada tebeddül ediyor: Arabın "Abdullah Kaim" sözü (10) hali-z zihin olana yani zihni hüküm ve terddütten hali bulunan (11) muhataba Abdullah'ın mücerred kıyamını haber veriyor. "inne Abdullah Kaim" (12) Kavli ise Abdullah'ın ayakta olup olmadığına tereddüt edipde (13) nisbet ve hükmüm ne olduğunu anlamak isteyen muhataba cevaptır. (14) "İnne Abdullah Kaim" sözü dahi Abdullah'ın kıyamını tasdik (15) etmeyen muhatab münkirin inkârına cevaptır. (16) Bunun üzerine mütefelsif bir şey söyleyemedi. Ey şimdi (17)

(kendi) emsaline bu kadarcık bir şey hafî olursa artık diğerkleri (18) hakkında ne zan olunur. [92] Vaki şairin: (1) Şey'i be feten-ülvari gayr-üllezi (2) yed'i-i Cemal ve lestü edri ma hüve (3) dediği gibi sözün kulûb ile imtizâç ve ihtilâtına zevk-i selimden (4) başka bir şey hüküm edememesi gerçi muhasin-i kelâmdan madud (5) isede mamafih ekseriya kelâmın güzelliği nereden neşet eylediği, (6) ve irtifa ve inhitâtına bais ne olduğu bilinir, ve bu yolda îrâd (7) kılınan es'eleye suret-i muknide cevap dahi verilir." (8) İdman (9) İdman --- Hemzenin kesriyle, bir şey'e müdavemet eylemek (10) manasınadır; bir şeye müdavemetten hâsıl olan meleke manasına da (11) gelir: İdman ediyor ve idman peyda ettiği gibi. Mûmarise ve müzâvele (12) ve temerren ve tederreb kelimeleri dahi bu manalara gelir. Temrîn ve tedrib (13) bir kimseyi bir şeye idman ettirmek manasına müteaddidirlere. (14) Buraya kadar serd olunan a'lat ve edevat zihne bu alet ise (15) harice aittir; evvelkiler tasavvur ve tahayyülü tersiin ve tezyiin ederler, (16) buda tasavvur ve tahayyülü dil hah vech ile tasvir tersim eyler. [93] Bununladır ki kitabet ve hitabet hariçte bir şekil ve hüviyet iktisâ (1) eder. Bununladır ki hame ve zebanda tahrir ve takirde kudret ve cilve (2) bulunur. İdman olmazsa kitabet ve hitabet kuvvede kalır. Bu cüz'i (3) mütemmim iledir ki mebnay-ı kitabet ve hitabet suret-i bend zuhur olur. (4) Ahabımızdan bazı zâtlar bilirim ki zihinleri ulûm-u a'liye ve (5) mahfûzât-ı cide ile mamur ve müzeyyen olduğu halde mahza idman (6) ve mümâresesizlik yüzünden dürüstçe söyleyip yazmaya muktedir değiller (7) idi, hezar tekellûf ile buna muvaffak olsalarda tasavvur ettikleri (8) manianin uluvv-i ve rif'atına haiz oldukları iktidâr ve fazilete nisbetle pek (9) dün pek nâkıs idi. Konya da bulunduğum bir zaman hikâye etmişlerdi (10) ki mübahas ilm-i manide at sürenlerden bir zât (Fasih Efendi) (11) namında eşraftan birine yazdığı tezkirede ism-i mezburu (Fasık) (12) şeklini andırır bir surette nakış etmiş imiş! Haki bunu nakil (13) ederken müstağrak hayret ve taaccüb görünüyordu, çünkü bir kitapta (14) evvelkinin yerine sehven ikinci kelimenin yazıldığını görececek olsa (15) ilk evvel feryâd edecek tashihine irşad edecek o zât idi. (16) Dedim ki taaccüb etme; bu vuku bulduysa an cehil değil, hele tarafeynin (17) hal ve mevkilerine aşına olanlara malum olduğu üzere tarize [94] hiç mahmul değil, kitabette mümâresesizliktendir. Tezkireyi yazarken (1) sebk ve terkibi için zihnine kim bilir nice varidât nice suubat (2) üşüşmüştür ki bu teheyvüç bu temevviç bu telaş arasında hame'i zaifin (3) ucundan o kelime'i sehiv kendi kendine akıp

gitmiştir. Sehv herkes (4) için vaki olur, fakat bu derece fahişi ekseriya mümâresesizlikden(5) neş'et eder. Bilmeyerek yazanlar ise sadedimizden hariç. (6) Binaenaleyh her yolda şeyler söyleyip yazarak beyân ve inşâyı (7) işletmek şerait'i sanatın en mühimmidir. Mümârese ne kadar ziyâde (8) olursa sanihat zihniye dahi o kadar mebzûl o nisbette feyiz (9) ve bereketle neb'an eder. (10) Halid Bin Safvan mümârese hakkında şöyle demiştir: "Dil bir (11) uzuvdur ki el çalışmakla sertlediği, cisim taş kaldırmakla (12) kuvvetleştiği, yürüye yürüye ayak yürümeye alıştığı gibi oda temrîn (13) edersek temerren eder." (14) Malumdur ki dünyâda zuhur eden hatiplerin birincilerinden bulunan (15) (Demosten) bir gün atına da birinci defa olmak üzere kürsi-i (16) hitabete çıkmış idi. Hazırdan nutku beğenmedikten başka bir takım (17) müstehziyane etvar ile kendisini susmaya mecbur ettiler. Demosten [95] bu halden pek fena hacil ve müteessir oldu ve adeta çocuk gibi ağlamaya (1) başladı. Sonra bunun sır ve hikmetini anladı ki hitabette (2) yalnız müeddi kifâyet etmiyor, edada lazım, yani hitabet olunurken (3) kâh kasır ve medîd kâh hazin ve haşin sadalar ve dest ve ser ile (4) münasiptavır ve hareketleri icab ediyor. Bunun üzerine Demostin (5) la yenkat'i تنها mahallere kapanır ve ayinenin önüne geçip her bir uvunun (6) hınnı kıraatteki ve zaif ve hareketine dikkat ederek kendi kendine (7) hitabet eder veyahut deniz kenarına gidip büyük büyük dalgaların (8) sahile çarpmasıyla hâsıl olan inilteler arasında sesini etrafa (9) işittirmeye çalışır idi. Senelerce bu yolda uğraşarak îrâd-ı (10) hitabette mümârese peyda ettikten sonra tekrar halk içine (11) karışıp kürside bir nutuk îrâd etmesiyle bu defa bütün hazar (12) tarafından alkışlandı. (13) İbn-i Esir der ki: "Kitabımı dest-i mütalaasına alan müteallim! (14) Rehin irfanın olsun ki ilm-i beyân zevk-i selim denilen hâkim (15) üzerine deveran eder, ve bu zevk, zevk-i talimden daha nâfidir. (16) Bu kitap sana telkin edeceği mesâilde bir üstaz sahib-i beyân (17) ve fen ve sanatında meşar bil benandır. Mamafih sana en ziyâdenef'i [96] verecek ve basar ve basiretini irşad edecek şey temrîn ve idmandır. (1) Zira temrîn ve idman haber verilen şeyi sanaraye-l ayn gösterir. Düşvar görünen şeyi sehil ve asan eyler, her uzuv gibi kalp (3) ve lisân eder. Bunun için sana derim ki bu kitabın sana hediye (4) ettiğini kabul et ve hata eylediği mevazide idmanınla istinbât (5) ile. Sana bast ve temhid eylediğim mesâilde benim halim tıpkı sana (6) taklid-i silah edene benzer: Taklid-i silah edene sana yürek yaratamadığı (7) gibi benimde sana rehber olduğum sanat-ı

beyânda idman ve mûmârese (8) ile hüsn-ü tabiat husulüne çalışmak tamamıyla sana racidir.” (9) İdman için pek çok yollar vardır: (10) Birinci ---- her ne yazılacaksa evvela etrafiyla güzelce düşünöldükten (11) sonra ifate’i vakit etmeksizin hemen yazılmalıdır; (12) ikinci --- yazılan şey tekrar gözden geçirilip tağıyiri (13) icabeden yerleri tağıyir, hazefi iktizâ eden yerleri hazf, (14) ıslahı tayin eden yerleri ıslah, müşkil olan yerlerini (15) izah, dakik olan manalarını beyân, selamet-i zevke münâfi lafızları (16) tarh edilmelidir. İade’i nazarla kelâmı bu yolda tenkîh ve ıslaha (17) ıstılah-ı fende “tehzîp ve te’dîp” tesmiye olunur; [97] üçüncü --- sanat-ı beyânda sahib-i tasarruf oluncaya kadar, (1) eserleri şayanı taklit bulunan ecle’i edebanın mesleklerine iktidâ olunmalı (2) ve elfaz ve maanideki tasarrufları meşk ittihâz kılınmalıdır. Taklide (3) ıstılah ehl-i beyânda “ihtizâ” denir. Enva’ı ve meratibi bi menhil (4) Kerim mebhas-ı mahsusunda zikir olunacaktır; (5) dördüncü --- kâh tebrike teşekküre meveddete taziyyeye vesaireye (6) mütedair mektuplar yazmalı; kâh cemal-i hikmet ve kudretin elvah (7) temaşası bulunan latif bak’aların gönülleri aşifte’igaram eden (8)tûluu ve grupların baharların gül ve bülbüllerin Azamet-i İlahiyeyi insanlara (9) ifham eden sair ayat-ı rububiyetin, kâh nişane’i zevk ve irfan olan (10) sanayi’i nefise’i beşerin evsâfını ilhanını tenâsübatını mübîn tedricen (11) terakki edecek surette ufak ufak makaleler kâleme almalı; kâh (12) kısa kısa seyahatnameler, tercüme’i haller hikâye ve kıssalar tahrir (13) etmelidir; (14) beşinci --- nazmı nesre ve bilakis nesri nazma çevirerek (15) evvelikisinde bir sebk Melahat efza ikincisinde bir şive’i dil ruba (16) husulüne edilmelidir. Evvelkine (hal) İkincisine (Akid) (17) denir ki bunlar dahi ileride inşâallah ayrıca izah edilecektir. [98] Asar-ı A’liyenin tercümeleriyle iştigal dahi inşâda mûmârese peyda (1) ettiren ahvâldendir. (2) Mukaddime’i Kitabın münkasım bulunduğu fusul-ü aşerenin onuncusu (3) (taallüm kitabete mavsâl olan tarıkın beyânı hakkındadır) dediğı (4) yerde elmislü-s sair müellifi’nin beyânı intibah-ı fikre ve emsal-i istinbât (5) ve iktibâsına hadim olacağından ber-vech-i zir nakli ile mukaddememize hitam (6) verelim: (7) “Bu fasıl-ı kitabetin kenz (künüz) ve membaıdır; bir kimse görmedim ki bu babta (8) bir şey söylemiş olsun. Vaktaki fazilet kitabetin muhabbeti gönüme (9) düştü, Cenab-ı Hak da bu faziletten bana haz üfürîhsan eyledi, (10) gördüm ki talim-i kitabete îsâl eden yol üç şubeye ayrılır. (11) Birincisi, kâtib-i mütekaddimi’nin kitabetini im’an-ı nazarla teemmül ve tasfih (12) eyledikten ve

onların elfaz ve maaniyi istimâllerindeki evza ve etvara (13) vakıf olduktan sonra onların eserine ittiba eylemektir ki bence bu tabaka (14) tabakat-ı kitabetin ednasıdır. İkincisi, kâtip ilâvesini istihsan (15) eylediği güzel lafızlar veya güzel manalarla mütekaddimi'nin kitabetini mezc (16) eylemektir ki evvelki tabakanın fevkında mütevassıt bir tabakadır. Üçüncüsü, (17) mütekaddimi'nin kitabetini ne tasfih ne de hiç birine ıttılâ peyda etmeyip yalnız [99] Kur'an-ı Kerim'i ve birçok ehadis-i Nebeviyeyi ve iş'arında pek çok rengin (1) elfaz ve metin ve dilnişin mani bulunan fuhûl-ü şuranın birkaç divanını (2) ezberlemeye bezl-i cehd eylemek, ve sonra bu üçünden iktibâsa başlayıp (3) ta kendisine bir yol açıncaya kadar düşe kalka, hata ve isabet (4) ede ede bu yolda devam etmektir, takimütekaddim'inden hiçbir ferdin (5) ayak basmamış olduğu bir şahirâh-ı cedîde küşade olsun. Bu bir (6) tarık-ı içtihâddır ki İmam-ı Azam Ebu Hanife, İmam-ı Malik Bin Enes, İmam-ı (7) Şafî, İmam-ı Ahmet Bin Hanbel Râhimehümullah Hazeratı gibi ecle'i fukâha fıkıhda (8) sahibu içtihâde immeden madud buldukları gibi bu tarıkın sahibi de (9) fenn-i kitabette imam addolunur; lâkin pek düşvârdır; buna ancak (10) lisân-ı hüccam²⁸ ve hatır-ı rakkam²⁹ ile merzuk olanlar muktedir (11) olurlar... (12) Bu tarık ile maksadım, kâtip yazacağı mevâdde Kur'an-ı Kerim'den (13) Ehadis-i Nebeviyeden iş'ardan istihrâç eylediği şeylerle mukayyed bulunsun (14) demek değildir; maksadım budur ki kâtip Kur'an-ı Kerim'i ve birçok (15) Ehadis-i Nebeviye ile iş'arı ezberine alarak bunların manisini (16) tamik suretiyle mütala eder ve esrar ve müzayasını teftiş ve taharri [100] eylerse yazacağı şeylerde kendisi için rehnümâ bulunmuş ve mecbul (1) olduğu tabiatı mahfûzâtından istiane etmiş olur. Görmez misin ki? (2) Müştehidin fuhaka marifet-i âhkama müteallik ayat-ı kerime ile (3) marifet âhkama mütedair Ehadis-i Nebeviyeyi, kitab ve sünnetten nâsîh (4) ve mensûhu, ilm-i Arabiyeyi, feraiz ve hesabı, mevarid-i içtima'ı (5) (Vücuhu Kıyası) bilmeye muhtaçtır. Bunlar edevat-ı içtihâddır ki (6) müçtehid onlara aşına evvelince içtihâdının müeddi bulunduğu hükm-ü (7) şer'iyi fikir ve rüyetiyle istinbât eder, nitekim zevat müşar-ün ileyhim (8) gibi eimme' içtihâd böyle yapmışlardır. İşte kâtip de kitabette derece'i (9) içtihâda terakki ve itilayı arzu eylediği halde sadır

²⁸Pek ceri demek.

²⁹Rengârenk nesc eden demek.

kitabta beyân (10) eylediğim birçok şeylere muhtaç olur ki ecell-i erkânı kitabullah ile (11) birçok ehadis ve iş'ar ezberlemektir.”

2. İNCELEME

2.1. SIFAT

Sıfatlar vasıf ve belirtme isimleridir (Ergin 2009, s. 244). Varlıkları niteleyen ya da belirten sözcüklere sıfat denir (Gencan1979,s.171). Türkiye Türkçesinde geniş bir yere sahip olan sıfatlar, isimlerden önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözlerdir (Korkmaz 2009,s.333). Nesnelerin adları asıl isimleridir. Sıfatlar ise nesnelerin kendilerinin değil vasıflarının adıdır (Vural, Böler 2015, s. 187).

Sıfatlar varlık ve nesnelere bağlı olan kavramlardır. Bir sıfat tek başına yalın bir kavram olmaktan öteye geçemez. Dolayısıyla bir varlığın, bir nesnenin de adı olamaz (Korkmaz 2009, s. 333). Sıfatlar isimlerle yakından ilgileri olan kelimelerdir. Görevlerini yerlerine getirebilmeleri için bir isimle birlikte yer almaları gereklidir (Vural, Böler 2015, s. 187). Bu bakımdan bir sıfat anlam ve işlev bakımından kendi varlığını ortaya koyabilmesi için mutlaka bir ismin önünde bulunması ve o adı nitelemesi veya belirtmesi gerekir (Korkmaz 2009, s. 333).

Sıfat birlikte kullanıldığı isimle beraber sıfat tamlamasıadını verdiğimiz ve kelime grupları bahsinde göreceğimiz bir isim grubu meydana getirir (Ergin 2009, s. 246). Tamlamada yer alan sıfat tamlayan, isim de tamlananadını alır (Vural, Böler 2015, s. 188).

Türkçede sıfatlar, yanlarındaki isim ne şekilde bulunursa bulunsun, sıfat olarak daima çekimsizdirler. Hiçbir işletme eki almaz, bu bakımdan hiç bir şekilde isme uymazlar (Ergin 2009, s. 246).

Sıfatlar bağlı oldukları isimlerden ayrılıp yalnız başlarına kullanıldıklarında iyelik, çokluk ve isim çekim eklerini alabilirler. Fakat böyle bir durumda sıfat olmaktan çıkıp isim grubuna girerler (Vural, Böler 2015, s. 188).

Zarf konusu işlenirken üzerinde durulduğu gibi, sıfatlar bir ismin değil de bir sıfatın veya bir fiilin önünde yer aldıkları zaman da artık sıfat olmaktan çıkıp zarf görevi yüklenmişlerdir.

Bir ismin önünde birden çok sıfat bulunabilir. Ancak, bu durumda sıfatların dizilişi de gelişigüzel değil bir düzene bağlıdır. Bir ismin önündeki belirtme sıfatları yan yana gelebilir (Korkmaz 2009, s. 334).

Sıfat tamlamaları nitelikleri söylenmek ya da belirtilmek istenen isimleri, daha iyi anlatmak ve tanımlamak için kullanılır. Tamlamada kullanılan sıfat sayısı artıkça, bu nitelik iyiden iyiye ortaya çıkar. Sıfat tamlamalarında genellikle bir isme, niteleme ve belirtme sıfatları birlikte tamlayan olurlar ve çoğunlukla belirtme sıfatları niteleme sıfatlarından daha önce gelir (Vural, Böler 2015, s. 188).

2.2.NİTELEME SIFATLARI

Kendinden sonra gelen ismin niteliğini gösteren sıfatlardır (Vural, Böler 2015, s. 188). Varlıkları niteleyen, yani varlıkların durumlarını, biçimlerini, renklerini özelliklerini kısaca nasıl olduklarını gösteren sözcüklere niteleme sıfatı denir (Gencan 1979, s. 171).

Varlıkların birbirleriyle ortaklaşan veya birbirlerinden ayrılan pek çok özellikleri bulunduğu için, bunları niteleyen sıfatlar da pek çoktur. Hatta canlı ve cansız bir varlığın birden çok epey özelliğinin bulunabilmesi, nitelik bildiren sıfatların sayısını varlıkların sayısının üstüne çıkarmıştır. Bu niteliklerde çok yönlüdür. Onun için nitelik sıfatlarını kendi içinde eksiksiz ve kapsamlı bir sınıflandırmaya sokmak kolay değildir (Korkmaz 2009, s. 481).

Niteleme sıfatı olarak kullanılan kelimeler bir isimle değil de bir fiille kullanıldıklarında hal zarfı olurlar.

Niteleme sıfatlarının bir kısmı da sıfat gibi kullanılan fiil şekilleri olan sıfat-fiillerdir. Bunlar kendilerinde var olan hareket ve zaman kavramlarını bir varlığa veya nesneye geçici olarak bağlarlar.

Geçmiş zaman gösterenler: -DIK/-DUK, -mış/ -mUş.

Geniş zaman gösterenler: -An, -r, -Ar, -Ir/- Ur, -mAz.

Gelecek zaman gösterenler: -AcAk (Vural, Böler 2015: 189).

2.2.1.Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi'nde Tespit Edilen Niteleme

Sıfatları:

Melek-i cihan olan belâgat(EB 10)	Bulunan malumat (EB 37)
Bulunan diyar (EB 10)	Gelen ahvâl (EB 37)
Geçmiş olan çaçaron (EB 10)	Haber veren tabiat (EB 41)
İrad olunan sözde (EB12)	Bedîhî bulunan bir şey (EB 42)
İstihsal olunan malumat (EB 12)	Bulunan elvan-ı ziya (EB 43)
Yayılan istiareler (EB 12)	Hâsıl olan şey (EB 44)
Bulunan tarz (EB 13)	Sebep olan ateş (EB 44)
Yürekten kopan bir sayha (EB 14)	Nihân olan elvan (EB 44)
Muvaffak olan akl-ı selim (EB 14)	Okşayan veya inciten bazı eşya (EB 46)
Bulunan ahvâl (EB 15)	Kesen, sıkın, batan şey (EB 46)
İdrak etmeyen şura (EB 15)	Husule gelen teessür (EB 47)
Veren sanat (EB 17)	Tesir eden bir cismin (EB 47)
Bildiren bu fen (EB 17)	İştihâ veren, nahoş bir taam (EB 49)
Olunan teşvik (EB 22)	Teneffür ettiren nefis (EB 50)
Tevcih edilen itirazât (EB 26)	Düşvâr olan şey (EB 52)
Mevzu bulunan madde (EB 31)	Güç olan bir fenalık (EB 52)
Hiss olunan madde (EB 31)	Rağbet olunan şey (EB 52)
İntiza olunan ma'ani (EB 33);	Fenalık eden veya oç alan kimse (EB 52)
Hayal olan fesay-i vasi (EB 33)	Minnettar eden kimse (EB 52)
Bulunan münasebat (EB 34)	Tesmiye olunan meyle (EB 53)
Bulunan meziyet (EB 34)	Tesmiye kılınan meyle (EB 53)
Tahayyül olunan eşya (EB 35)	Bakılan infîâlât (EB 53)
Tahayyül olan şeyler (EB 36)	Bulunan infîâlât(EB 53)
Takip eden tahayyül (EB 37)	

- Farz kılınan** infîâlât (EB 53)
- Düşvâr** olan eşya (EB 53)
- Beyân olunan** on bir neve (EB 55)
- Elde olmayan** nimet (EB 55)
- Elde olan** nimet (EB 55)
- Izdırıp veren** fenalık (EB 55)
- Yeni görünen** bir şey (EB 56)
- Olmayan** akıl (EB 57)
- Olmayan** kalp (EB 57)
- Hafif esen** nesim (EB 57)
- Hafif esen** nesim gibi lütuf (EB 57)
- Beyân olunan** hasais (EB 58)
- Yar olan** diyar (EB 59)
- Naibi bulunan faziletli** Naki bey efendi (EB 60)
- Ehl-i beyân olan** zevk (EB 61)
- Takdir olunan** şiir (EB 61)
- Zuhur eden** bir eser (EB 61)
- Tanılan** erbab-ı fen (EB 62)
- Arzu edilen** mana (EB 62)
- İktiza eden** talimat (EB 62)
- Kıyam eden** adam (EB 63)
- İfsat eden** şey (EB 64)
- Bulunmayan** yer (EB 64)
- Bulunan** ateşle (EB 64)
- Görülen** kudret-i ebediye (EB 65)
- Vuku bulan** şu tefâvüt (EB 66)
- Muvaffakiyetleri bulunan** esâlîbi (EB 68)
- Fiile çıkaracak olan** idman (EB 69)
- İhtiyaç bulunan** lûgat (EB 69)
- Müstahsil bulunan** darb-ı mîsâller (EB 70)
- Teşe'üb eden** eyyam-ı arap (EB 70)
- Fark bulunmayan** heves (EB 70)
- Fatın olan bu gibi** ahvâl (EB 70)
- Denilen** şey (EB 71)
- Açılan gül gibi** renk ve boy aslıyı (EB 71)
- Tekaddüm eden** fahül (EB 72)
- İcap eden** ehadis (EB 72)
- Zaruri bulunan** malumat (EB 73)
- Kudreti olan** şiir (EB 73)
- Zevkinden olmayan** âgâh (EB 74)
- Doyulmak bilmeyen** lezzet (EB 76)
- A'li olan** belegat (EB 77)
- A'li olan** kâlem (EB 77)
- Nazil olan** ibarat-ı fihkiyye (EB 77)
- Mümessili bulunmayan** sair (EB 77)
- Mütalaa olunan** cins asarın (EB 78)
- Mütalaa olunan** müellif (EB 79)
- Mütehalli bulunan** zevat-ı a'liye (EB 79)

- İktiza eden şey** (EB 81)
- Mütedâvil bulunan** muhtasarat (EB 81)
- Tasvip olan eşya** (EB 82)
- Tavsip olan eşya** (EB 82)
- Galebe olan bülegâ** (EB 82)
- Aleyhine olan** yevm-i mahsus (EB 83)
- Taati olan iş'ar** (EB 83)
- Zikri geçen şey** (EB 83)
- Bulunan mekarim-i ahlak** (EB 83)
- Bulunan şura** (EB 85)
- Yeis olan kalp** (EB 85)
- Varid olan emsali saire** (EB 86)
- Varid olan durub-u emsal** (EB 87)
- İrad kılınan misil** (EB 87)
- Ebed olan** umur-u külliye (EB 89)
- A'ri bulunan** edip ve kâtip (EB 90)
- Tereddütten hali bulunan** muhatap (EB 91)
- Anlamak isteyen** muhatap (EB 91)
- Tasdik etmeyen** muhatap (EB 91)
- Hâsıl olan** meleke (EB 92)
- Zuhur eden** hatip (EB 94)
- Haber verilen** sehil (EB 96)
- Yazılan şey** (EB 96)
- İcap eden yer** (EB 96)
- İktiza eden yer** (EB 96)
- Tayin eden yer** (EB 96)
- Müşkül olan yer** (EB 96)
- Dakik olan** mana (EB 96)
- Temaşası bulunan** latif vakıa (EB 97)
- Gönülleri aşifte-i garam eden tûlu'u** (EB 97)
- İnsanlara ifham eden** sair ayat-ı Rububiyyet (EB 97)
- İrfan olan** sanayi-i nefise (EB 97)
- Peyda ettiren** ahvâl (EB 98)
- Mavsal olan** tarık (EB 98)
- Mani bulunan** fuhûl-ü şura (EB 99)
- Müşterek bulunan** ihtisat (EB Fihrist 1)
- İstimdat olunan** kuvay-ı akıl (EB Fihrist 2)
- Nüfuz edecek** derece (EB 11)
- İntikad olunacak** şeyler (EB 70)
- Teati eyleyecek** kimse (EB 73)
- Hayran edecek** lafız (EB 76)
- İptal edecek** mertebe (EB 79)
- Seciye-i lisânı olacak** mertebe (EB 81)
- Feryat edecek** tashihine (EB 93)
- Telkin edeceği** mesâil (EB 95)
- Yazacağı** mevâdde (EB 99)
- Yazacağı şey** (EB 100)

- Halâvet buldukları** lafız (EB 90)
- Tasavvur ettikleri** ma'ani (EB 93)
- Haiz oldukları** iktidâr (EB 93)
- Kalp; **güzelce** düşünöldükten (EB 96)
- Yazılmış** eser (EB 13)
- Yayılmış** üç bîrâder (EB 18)
- Dikçe bulunmuş** güneş (EB 44)
- Gelmiş** bazı ahlâtın (EB 48)
- Emsalsiz, ihtira olunmuş, güzel** mana (EB 76)
- Önüne konulmuş eşya gibi** temiz (EB 80)
- Evvelce söylenmiş** ma'ani (EB 80)
- Hiç söylenmemiş** bir mana (EB 80)
- Ceryan etmiş** bir vakta (EB 82)
- Ceryan etmiş** ahvâl (EB 83)
- Telif olunmuş** kitap (EB 87)
- İhtira olunmuş** emsal (EB 87)
- Telif olunmuş** kitap (EB 90)
- Hesaba gelmez** sır (EB 28)
- Aradığım** adem sözü (EB 11)
- Bulunduğu** halde (EB 11)
- Envar ettiği** halde (EB 12)
- Hâsıl eylediği** tesirat (EB 14)
- Hitab eylediği** karîni (EB 17)
- Göremediği ve yetişemediği** bir âlem (EB 28)
- İstediği** maksat (EB 30)
- İdrak olduğu** cihet (EB 30)
- Gördüğümüz** madde (EB 31)
- İdrak eylediği** suru (EB 32)
- Verdiği** hüküm (EB 35)
- Olunduğu** vakit (EB 36)
- Cem ettiğin** kitap (EB 39)
- Tedris ettiğin** şey (EB 39)
- Okuduğu** elfaz (EB 40)
- İlk sevdiğimiz** keyfiyet (EB 43)
- Tadıldığı** zaman (EB 45)
- Tadıldığı** vakit (EB 45)
- Duyduğumuz** şey (EB 45)
- Hâsıl eyledikleri** elem (EB 47)
- Taallûk ettiği** şey (EB 49)
- Mevcut olduğu** zaman (EB 49)
- Mevcut olmadığı** vakit (EB 49)
- Tattığımız** zaman (EB 50)
- Sevdiğimiz** bir şey (EB 51)
- Buğuz ettiğimiz** şey (EB 51)
- Giriftar olduğu** su-i hal (EB 51)
- Göründüğü** zaman (EB 52)
- Gördüğü** vakit (EB 54)
- Mahrum olduğu** şey (EB 55)
- Sevdiğiniz** şey (EB 55)
- Taharri ettiği** şey (EB 55)

- Verdiğin** cam (EB 59)
- Tadıldığı** cihet (EB 61)
- Meziyeti olduğu** şey (EB 62)
- Hâsıl eylediği** tasavvur (EB 62)
- Haiz olduğu** fen (EB 63)
- Yazdığı** zaman (EB 63)
- Müracaat eylemiş** olduğu (EB 63)
- Yazdığı** hususat (EB 65)
- Tezviç eyledikleri** meslek (EB 68)
- İhsan eylediği** kimse (EB 69)
- Zikrelediğimiz** şu sekiz nevi alet (EB 72)
- Mütalaa eylediği** asar (EB 76)
- Mensup olduğun** ev (EB 77)
- Bezil eylediği** talimat (EB 81)
- Okuduğu** kitap (EB 81)
- İbtida eylediği** (EB 82)
- İddia eylediği** fezail (EB 82)
- Tesadüf edeceği** emsali (EB 83)
- En **beliğ** bir tercümanı; **tevlid eylediği** ibkar (EB 86)
- Tasviye ettiği** hayaz (EB 86)
- İhtikadın gösterdiği** ma'ayip (EB 86)
- Çekilmiş** olduğu (EB 88)
- Eylediğimiz** şey (EB 89)
- Konyâda bulunduğun** bir zaman (EB 93)
- Eşraftan birine yazdığı** tezkire (EB 93)
- Sertlediği** cisim (EB 94)
- Münkasım bulunduğu** husul-ü aşere (EB 98)
- Dediği** yer (EB 98)
- İstihraç eylediği** şey (EB 99)
- Mecbul olduğu** tabiat (EB 100)
- Büyük nüfuz** (EB 30)
- Büyük nüfuzu** (EB 34)
- Büyük ziya** (EB 44)
- Büyük patırdı** (EB 44)
- Büyük bir kuvvet** (EB 49)
- Büyük büyük iş** (EB 54)
- Büyük büyük dalga** (EB 95)
- Daha hoş** (EB 10)
- Daha güzel** (EB 25)
- Daha garibi** (EB 65)
- Güzel kuva** (EB 13)
- Güzel ve fena rayiha** (EB 40)
- Güzel bir şurup** (EB 44)
- Güzel meyve** (EB 45)
- Bir **güzel** taam (EB 48)
- En gizli** güzellik (EB 61)
- Güzel şey** (EB 65)
- Güzel mertebe** (EB 65)

- Güzel** bir kelâm (EB 66)
- Güzel** lafız (EB 98)
- Güzel** mana (EB 98)
- Yusuf sekaki gibi** a'lam-ı müellifin (yusufsekaki gibi yazar alimler) (EB 13)
- Bu **gibi** ha'lat (EB 14)
- Anter gibi** tabaka-i saniye (EB 15)
- Hazân gibi** manzara (EB 58)
- Enhar-ı azime gibi** göz (EB 58)
- Bu gibi** ihtilaf (EB 62)
- Şimşek gibi** birden bire (EB 67)
- Bu gibi** temsil (EB 88)
- Her uzuv gibi zevken** münâfi lafız (EB 96)
- İmâm-ı Ahmet bin hanbel Râhimehumullah hazeratı gibi** ecle'i Fukaha (EB 99)
- İlk** bir keyfiyet (EB 42)
- İlk** teessür (EB 44)
- İlk** bir hayre (EB 56)
- Kuru kuru** ezber (EB 40)
- Türlü türlü** mülâhazât (EB 43)
- Türlü türlü** tesirat (EB 53)
- Ufak ufak** makale (EB 97)
- Kısa kısa** seyahatname (EB 97)
- Geniş** karargâh (EB 4)
- Azim** bir makine (EB 4)
- Müteallik** müzakeratı: (görüşmeyle alakalı bir şeye bağlı) (EB 11)
- Dikkatlice** mütalaa (EB 14)
- Sahte** debdebe (EB 17)
- Üst** tarafında (EB 18)
- Naçiz** madde (EB 29)
- Uzun veya kısa boylu** (EB 36)
- Beyaz veya esmer, zayıf veya mülhem** bir fert (EB 36)
- Zihnen** tasavvur (EB 36)
- Bunca** esrar (EB 38)
- Hiç** faide yoktur (EB 38)
- Cevdetli** zaman (EB 38)
- Şiddetli** bir teessür (EB 44)
- Leziz** su (EB 45)
- Nefis** taam (EB 45)
- Pek** yakın (EB 47)
- Tatlı** bir şey (EB 48)
- İyi** tahayyül (EB 48)
- Leziz** bir su (EB 48)
- Şiddetli** bir hüsn-ü eser (EB 49)
- Nahoş** bir şey (EB 50)
- Kuvvetli** bir infial (EB 50)
- Acı** bir ilaç (EB 51)
- Sonraki** infial (EB 52)

Başlıca on bir nevi (EB 54)	Kavi tabiat (EB 75)
Kanlı yaşım (EB 59)	Cahil sözü (EB 75)
En hurda ve en mükemmel cihet (EB 60)	Hoş sehîn (EB 75)
Küçük kusur (EB 61)	Sarih surette (EB 76)
Gayet dakik (EB 61)	Asıl sözler (EB 77)
Başka sebep (EB 62)	Münasebetsiz bir karşılık (EB 79)
Evvelki suret (EB 62)	Edebi düstur (EB 81)
Ufak bir hata (EB 62)	Kıymettar bir cevher (EB 81)
Garip tabiat (EB 64)	Gayet latif ve sade bir üslup (EB 82)
Müşkül ilmi (EB 64)	En vazih bir suret (EB 85)
Kolay bir ilmi /EB 65)	Mert kıpti (EB 85)
Hicve müteallik söz (EB 65)	Tenha mahalle (EB 95)
İlimsiz şiir (EB 73)	Evvelki tabaka (EB 98)
Siyah tabiat (EB 74)	Mütevassıt tabaka (EB 98)
İlimsiz şiir (EB 74)	Meşhur üç bîrâder (EB Fihrist 2)

2.3.BELİRTME SIFATLARI

Varlıkları farklı yönlerden belirten sözcüklere belirtme sıfatı denir (Gencan 1979, s. 172). Bu sıfatlar nesnenin bünyesinde olan bir niteliği göstermez, nesneyi şu veya bu şekilde belirtirler. Nesneyi birkaç bakımdan belirtmek mümkündür. Nesnenin ya yerine işaret edilir, ya sayısı gösterilir, ya nesne soru şeklinde belirtilir veya belirsiz şekilde ifade edilir. İşte belirtme sıfatları kendi içinde işaret sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları ve belgisiz sıfatlar olmak üzere dört gruba ayrılır (Ergin 2009, s. 247).

2.3.1.SAYI SIFATLARI

İsimleri sayılarını bildirmek suretiyle belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar da sayı isimdirler. İsimler önüne gelerek sıfat görevi yüklenirler ve böylece kalıcı sığata dönüşürler (Vural, Böler 2015, s. 190).

Sayı sıfatları, önlerine geldikleri isimleri ya yalnız sayıları ile ya dereceli olarak ya bölüştürmeli olarak yahut da orantıya dayanan bir parça, bir kesir olarak belirtirler.

Sayı sıfatları asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları topluluk sayı sıfatları olmak üzere beşe ayrılır (Korkmaz 2009, s. 387-388).

2.3.1.1.Asıl Sayı Sıfatı

İsimlerin sayısını gösteren sıfatlardır. Asıl sayı sıfatları, dolayısıyla asıl sayı isimleri bunlardır. Diğer sayı sıfatları, sayı isimleri bunlardan yapılmıştır. Bu sayı isimleri ya tek kelime halinde, ya sıfat tamlaması veya sayı grubu olarak kelime grupları halinde bulunurlar (Ergin 2009, s. 249).

2.3.1.1.Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi'nde Tespit Edilen

Asıl Sayı Sıfatları:

Bir şube (EB 3)	Bir müstenbit (Zımmen (ima yoluyla, dolaylı anlaşılması) (EB 25)
Bir cihet (EB 3)	Bir manzara (EB 25)
Bir hakikat (EB 4)	Bir ressam (EB 25)
Bir Merkez (EB 4)	Bir zevk (EB 26)
Bir insan (EB 10)	Bir hüner (EB 26)
Bir kuvvet (EB 11)	Bir cevher-i ruhani (EB 27)
Bir belîğ (EB 12)	Bir vücud-u nurani (EB 27)
Bir aralık (EB 20)	Bir şey (EB 27)
Bir nüshası (EB 22)	Bir cihan-ı vasi (EB 28)
Bir yere (EB 22)	Bir keşif (EB 28)
Bir kitap (EB 22)	Bir âlem-i esrar (EB 28)
Bir menba (EB 23)	Bir bab-ı maddiye (EB 28)
Bir lütuf (EB 24)	Bir kuvve'imahar (EB 28)
Bir şahsın (EB 25)	Bir illetü-l a'lel (EB 28)
Bir lisân (EB 25)	

- Bir** menba feyzi (EB 28)
- Bir** mebde'i nazım (EB 29)
- Birdeakıl** (EB 29)
- Bir** takım (EB 30)
- Bir** kuvvet (EB 30)
- Bir** kuvvet (EB 31)
- Bir** rüyet (EB 32)
- Bir şeyi** tahayyül etmek (EB 32)
- Bir** suret (EB 32)
- Bir** kuvvet (EB 32)
- Bir** kuvvet (EB 33)
- Bir** insan (EB 33)
- Bir** birinden ayırt (EB 33)
- Bir** fevvere (EB 33)
- Bir** tarz (EB 33)
- Bir** derece-i meziyet (EB 34)
- Bir** sadet (EB 34)
- Bir** misli tahayyül (EB 35)
- Bir** hayvan-ı natık (EB 36)
- Bir** başka fark (EB 36)
- Bir** fert (EB 36)
- Bir** mislis tefekkür (EB 36)
- Bir** nevi (EB 36)
- Bir** miktar (EB 36)
- Bir** birinden seçer (EB 37)
- Bir** şey (EB 37)
- Bir** uzun müddet (EB 37)
- Bir** madde (EB 37)
- Bir** sada (EB 38)
- Bir** rayiha (EB 38)
- Bir** hazâneyi kıymettar (EB 38)
- Bir** nefis (EB 38)
- Bir** taraf (EB 38)
- Tek** harf (EB 39)
- Bir** ilim (EB 39)
- Bir** cisim (EB 42)
- Bir** levha (EB 42)
- Bir** keyfiyet (EB 42)
- Bir** müddet (EB 44)
- Bir** hiss-i menfûr (EB 46)
- Bir** rayiha (EB 48)
- Bir** uygunsuz (EB 48)
- Bir** teessür, **bir** duygu (EB 49)
- Bir** taam (EB 49)
- Bir** hareket (EB 50)
- Bir** his (EB 50)
- Bir** ilaç (EB 51)
- Bir** şey (EB 51)
- Bir** infial (EB 53)
- Bir** hayre (EB 56)
- Bir** şey (EB 56)
- Bir** lahza (EB 59)

Bir marçeye (EB 59)

Bir hasta (EB 59)

Bir sevap (EB 59)

Bir kavm (EB 61)

Bir aralık (EB 61)

Bir eser (EB 61)

Bir hata (EB 62)

Bir name (EB 65)

Bir güne (EB 65)

Bir kelâm (EB 66)

Bir nevi eser (EB 66)

Bir tek sanat (EB 66)

Bir eser (EB 68)

Bir nokta (EB 69)

Bir kaide (EB 69)

Bir cüzi (EB 69)

Bir meziyet (EB 71)

Bir cilve-i nevin (EB 71)

Bir mana (EB 71)

Bir müddet (EB 74)

Bir gülistan (EB 74)

Bir ara (EB 75)

Bir nesne (EB 75)

Bir hâsse (EB 77)

Bir karşılık (EB 79)

Bir mana (EB 80)

Bir belîğ (EB 81)

Bir cevher (EB 81)

Bir vaka'î kadime (EB 83)

Bir Farisi nâmdâre (EB 83)

Bir beyti (EB 85)

Bir tabiat (EB 88)

Bir şey (EB 89)

Bir şey (EB 89)

Bir şey (EB 90)

Bir delil (EB 90)

Bir hûşu (EB 91)

Bir şey (EB 92)

Bir kimse (EB 92)

Bir şekil (EB 93)

Bir nutuk (EB 95)

Bir üstad (EB 95)

Bir yol (EB 99)

Bir menba (EB Fihrist 2)

Bir nazım (EB Fihrist 3)

İki şey (EB 67)

İki meziyet (EB 62)

İki şey (EB 72)

İki şeyin (EB 72)

İki ayın (EB 78)

İki ra (EB 78)

İki emre (EB 83)

İki nevi (EB Fihrist 2)	Üç bîrâder (EB 18)
İki nevi'dir (EB Fihrist 1)	Üç ciltte (EB 19)
İki keyfiyet (EB29)	Üç yılda (EB 60)
İki fen (EB 17)	Üç yaşında (EB 60)
İki karîndaş (EB 18)	Dört tabaka (EB 15)
İki nev'ine (EB 29)	Dört tabaka (EB Fihrist 1)
İki fiil (EB 32)	Beş nevi (EB 40)
İki başlı (EB 33)	Altı nevi infial (EB 53)
İki nevihis (EB 46)	Sekiz cilt (EB 19)
İki nevi elem (EB 46)	Sekiz nevi alet (EB 72)
İki meziyet (EB Fihrist 3)	Sekiz nevi (EB 69)
Üç şubeye (EB 98)	Onbir nevi (EB 54)
Üç suret (EB 63)	On bir nevi (EB 51)
Üç faide (EB 68)	On bir neve (EB 55)
Üç suret (EB Fihrist 3)	On bir nevi (EB Fihrist 2)
Üç faide (EB Fihrist 3)	Yirmi mahallinde (EB 4)
Üç şey (EB 4)	Bin burhan (EB 57)

2.3.1.2.Sıra Sayı Sıfatı

Varlıkların sıralarını belirten sayılardır. Sıra sayıları –İncI -UncU ekiyle türemiştir. Üçüncü şahıs, ikinci sıra gibi (Gencan 1979, s. 175).

Sonuncu sıfatı da herhangi bir kesin sayıya bağlanmasa da sıra sayı sıfatı olarak değerlendirilebilir. Sonuncu öğrenci, sonuncu yıl gibi (Vural, Böler 2015, s. 190).

2.3.1.2.1.Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi'nde Tespit

Edilen Sıra Sayı Sıfatları:

Birinci tab'ı(EB 1)

İkinci meyil (EB 53)

Birinci defa (EB 94)

Üçüncü suret (EB 64)

Birinci bir kuvvet (EB 28)

Üçüncü fark (EB 37)

İkinci kelime (EB 93)

2.3.1.3.Üleştirme Sayı Sıfatı

İsimlerin bölüştürme yoluyla sayılarını belirten sıfatlardır. Asıl sayı sıfatlarına –Ar ve –şAr ekinin getirilmesiyle yapılır. Birer tane, beşer kişi gibi (Vural, Böler 2015, s. 190).

2.3.1.3.1.Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi'nde Tespit

Edilen Üleştirme Sıfatları:

birer fen (EB 17)

2.3.1.4.Kesir Sayı Sıfatı

Nesnelerin parçalarını belirten sayı sıfatlarıdır. Kesir sayı sıfatları tek kelime halinde değil, bir kelime grubu şeklinde bulunurlar (Ergin 2009, s. 252). Bulunma hali eki almış bir sayı isminin başka bir sayı ismiyle oluşturduğu bulunma grubuna ve bu grubun bir isme tamlayan olmasına dayanır. Dörtte bir elma, yüzde elli zam gibi (Vural, Böler 2015, s. 190).

2.3.1.5.Topluluk Sayı Sıfatı

Topluluk sayı sıfatları, ismin gösterdiği varlık ve nesnelere arasında bir yakınlık, birliktelik ve topluluk bulunduğunu gösteren sıfatlardır. Bu sıfatlar asıl sayılara +Iz / +Uz ekinin getirilmesiyle kurulur ve o sayıya bir topluluk anlatımı kazandırır: ikiz kardeş gibi.

Topluluk sayı sıfatlarının çokluk ekiyle genişletilerek yalnız başlarına isim olarak kullanılanları daha yaygındır: İkiz gibi (Korkmaz 2009, s. 393).

2.3.2.İşaret Sıfatı

İşaret sıfatları varlıklarını gösterme yoluyla belirten sıfatlardır. Bu gösterme genellikle isimden önce bu (yakın için), şu (biraz uzak için), o (uzak için) kelimelerinin getirilmesiyle olur. Bu kelimeler gerçekte birer zamirdir. Ancak isimler önünde sıfat görevi üstlenmişlerdir: bu ses, şu adam, o akşam vb.

İşte edatı da işaret sıfatı olarak kullanılabilir: işte ev, işte deve gibi (Vural, Böler 2015, s. 189).

2.3.2.1.Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi'nde Tespit Edilen

İşaret Sıfatları:

☐ şey (EB 17)	☐ suret (EB 32)
☐ zıya (EB 12)	☐ sure iltifat (EB 32)
☐ ahkâm (EB 13)	☐ şudur (EB 33)
☐ şeye (EB 11)	☐ kuvvet (EB 37)
☐ zevk (EB 15)	☐ ilim (EB 39)
☐ mülâhaza (EB 17)	☐ kitap (EB 40)
☐ istimâl (EB 17)	☐ kuvva (EB 40)
☐ ahkâm (EB 17)	☐ eşya (EB 42)
☐ asrın ihtivâ eylediği esrar (EB 23)	☐ a'lam (EB 46)
☐ kavaid (EB 25)	☐ şey (EB 50)
☐ nükte (EB 25)	☐ şey (EB 52)
☐ menba (EB 28)	☐ hasis (EB 53)
☐ deryay-ı muhita katılır (EB 28)	☐ nimet (EB 54)
☐ beküş (EB 28)	☐ işler (EB 54)
☐ eşya (EB 28)	☐ şey (EB 55)
☐ beküş (EB 29)	☐ gül teri (EB 60)
☐ ihtisas (EB 31)	☐ serseri (EB 60)
☐ şey (EB 32)	☐ tarih (EB 60)

O hissi (EB 63)

O müşkilat (EB 63)

O demir (EB 64)

O zaman (EB 70)

O kemalat (EB 71)

O sima (EB 71)

O elfaz (EB 76)

O nisbet (EB 76)

O gaza (EB 76)

O asar (EB 77)

O bakaya (EB 78)

O asar (EB 82)

O şey (EB 83)

O misil (EB 87)

O umur (EB 89)

O zât (EB 93)

O kelime (EB 94)

O nisbet (EB 94)

O gaza (EB Fihrist 3)

Bu kanun (EB 4)

Bu mesele (EB 4)

Bu fen (EB 10)

Bu ismin (EB 10)

Bu ilimdir (EB 11)

Bu selîkan(EB 12)

Bu fen (EB 13)

Bu ilimler (EB 15)

Bu âlem-i cedîd (bu yeni âlem) (EB 16)

Bu cihet (EB 16)

Bu fen (EB 16)

Bu fen (EB 17)

Bu zât (EB 18)

Bu abanda (EB 18)

Bu muhtasar (EB 19)

Bu esna (EB 22)

Bu tahrir (EB 22)

Bu meyan (EB 22)

Bu sonraki fazıl (EB 22)

Bu taharri (EB 23)

Bu daire'i (EB 23)

Bu hasisa daha cazibedar (EB 24)

Bu feyiz (EB 24)

Bu sanat (EB 26)

Bu cevheri ruhani (EB 28)

Bu nisbet (EB 28)

Bu akl-ı müktesep (EB 29)

Bu kuvvet (EB 30)

Bu atiyye (EB 30)

Bu rengi (EB 31)

Bu gürültü (EB 31)

Bu lezzet (EB 31)

Bu hararet (EB 31)

Bu fiil (EB 32)

Bu iki fiil (EB 32)

Bu ise (EB 32)

Bu fiil (EB 32)

Bu kuvvet hissi (EB 33)

Bu kuvvet (EB 33)

Buzehâb (EB 33)

Bu kuvvet (EB 34)

Bu nağme'ibeyân (EB 35)

Bukireyve (EB 35)

Bu halet (EB 38)

Bu kuvvet (EB 38)

Bu kuvvet (EB 38)

Bu hazân (EB 38)

Bu kuvvet (EB 38)

Bu kâbil (EB 40)

Bu halde bulunan (EB 40)

Bu kâbil-i havâssın (EB 40)

Bu havas (EB 41)

Bu uzuv (EB 42)

Bu şey (EB 42)

Bu tarife (EB 42)

Bu mülâhazât (EB 43)

Bu teessür (EB 43)

Bu mülâhazât (EB 44)

Bu iki his (EB 46)

Bu eleme (EB 46)

Bu nevi a'lam (EB 46)

Bu nevi hisler (EB 47)

Bu keyfiyet (EB 47)

Bu tahayyül ve tefekkür (EB 48)

Bu hareket (EB 49)

Bu teessür bu duygu (EB 49)

Bu iki keyfiyet (EB 49)

Bu hiss (EB 50)

Bu meyil (EB 50)

Bu infial (EB 51)

Bu meyil (EB 52)

Bu on bir nevi (EB 54)

Bu muhatara (EB 55)

Bu halet (EB 55)

Bu hayra-i nagihan (EB 56)

Bu sırrı (EB 56)

Bu makule(EB 58)

Bu nevi (EB 58)

Bu meşkale (EB 58)

Bu silsile (EB 58)

Bu nazım (EB 58)

Bu verdiği cam (EB 59)

Bu kin (EB 59)

Bu günah (EB 59)

Bu yol (EB 59)	Bu malumat (EB 83)
Bu hâsse (EB 61)	Bu isim (EB 83)
Bu nur (EB 62)	Bu vasıta (EB 84)
Bu hâsse (EB 62)	Bu tabaka (EB 85)
Bu bahisi ahir (EB 63)	Bu kâbil (EB 85)
Bu kitap (EB 63)	Bu vasıta (EB 86)
Bu cihet (EB 63)	Bu kâbile (EB 87)
Bu üçüncü suret (EB 64)	Bu beyit (EB 88)
Bu zehap (EB 66)	Bu yol (EB 89)
Bu hâsse (EB 67)	Bu tadât (EB 89)
Bu meziyet-i celile (EB 68)	Bu fen (EB 89)
Bu halat (EB 69)	Bu ilmin (EB 90)
Bu fen (EB 69)	Bu ilim (EB 90)
Bu iki şey (EB 72)	Bu kadar (EB 91)
Bu nevi (EB 72)	Bu yol (EB 92)
Bu sanat (EB 73)	Bu mana (EB 92)
Bu hal (EB 73)	Bu alet (EB 92)
Bu cihet (EB 77)	Bu vuku (EB 93)
Bu ibare (EB 78)	Bu teheyvüç (EB 94)
Bu mukabele (EB 79)	Bu temevvüç (EB 94)
Bu makule (EB 80)	Bu telaş (EB 94)
Bu derbeder (EB 80)	Bu derece (EB 94)
Bu ittilâ (EB 80)	Bu hal (EB 95)
Bu yol (EB 81)	Bu yol (EB 95)
Bu vasıta (EB 82)	Bu defa (EB 95)
Bu gün (EB 83)	Bu zevk (EB 95)

Bu kitap (EB 95)	Şu miktar (EB 36)
Bu kitap (EB 96)	Şu kuvvet (EB 37)
Bu yol (EB 96)	Şu halde (EB 38)
Bu fasılı kitabet (EB 98)	Şu şart (EB 38)
Bu bab (EB 98)	Şu kelimat (EB 41)
Bu fazilet (EB 98)	Şu ihtisas (EB 43)
Bu tabaka (EB 98)	Şu his (EB 45)
Bu yol (EB 99)	Şu hayat (EB 47)
Bu tarık (EB 99)	Şu infial (EB 49)
Bu hâsse-i nefise (EB Fihrist 3)	Şu infial(EB 50)
Bu atıyye-i Celile-i Rabbaniye (EB Fihrist 3)	Şu suret (EB 50)
Bu bab (EB Fihrist 3)	Şu izahat (EB 50)
Şu tarih (EB 19)	Şu şey (EB 51)
Şu halde (EB 24)	Şu başlıca on bir nevi (EB 54)
Şu hakâik (EB 26)	Şu tahsilat (EB 54)
Şu mevzuatı (EB 28)	Şu beyân olunan (EB 55)
Şu naçiz madde (EB 29)	Şu halde (EB 56)
Şu akıl (EB 29)	Şu neşide (EB 56)
Şu iki nev (EB 29)	Şu güfte (EB 56)
Şu kadar (EB 30)	Şu beyân olunan (EB 58)
Şu diğëerinden temyizi (EB 32)	Şu mısra (EB 65)
Şu kuvvet (EB 32)	Şu makamat (EB 65)
Şu mana (EB 33)	Şu tevsibe (EB 65)
Şu iki hal (EB 34)	Şu beyit (EB 65)
Şu miktar (EB 35)	Şu tabir (EB 66)
	Şu tevavüt (EB 66)

Şu sanat (EB 72)	Diğer ekalim (kelâmlar, sözler) (EB 15)
Şu sekiz nevi (EB 72)	Diğer iki karındaş (EB 18)
Şu yol (EB 73)	Diğer efrad (EB 25)
Şu beyti (EB 78)	Diğer lisân (EB 26)
Şu ibare (EB 78)	Diğer bir şey (EB 27)
Şu mukabele (EB 79)	Diğer bir suret (EB 32)
Şu yol (EB 80)	Diğer taraf (EB 38)
Şu sanat (EB 80)	Diğer bir cisim (EB 42)
Şu söz (EB 82)	Diğer kâffe (EB 46)
Şu sanat (EB 83)	Diğer a'lam (EB 46)
Şu vecibe (EB 84)	Diğer bir şey (EB 52)
Şu mısra (EB 88)	Diğer infiâlât (EB 54)
Şu beyti (EB 89)	Diğer melel (EB 61)
Şu muhâvere (EB 91)	Böyle istimâl (EB 37)
Diğer kâffe'ihakâik (EB 4)	Böyle bir keyfiyyet (EB 44)
Diğer sınıfı (EB 5)	Böyle mübâyenet (EB 62)
Diğer tarz (EB 12)	Böyle bir hâsse (EB 77)

2.3.3.SORU SIFATI

Soru sıfatları, isimleri soru yoluyla belirten sıfatlardır. Türkiye Türkçesinde bütün soru kelimeleri bir isimle birlikte kullanılarak ismi belirtebilirler. Bunlar kaç, kaçar, kaçınıcı, hangi, ne, nasıl, neredeki gibi soru sözleri ile karşılanır (Vural, Böler 2015, s. 191).

2.3.3.1.Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi'nde Tespit Edilen

Soru Sıfatları:

Nasıl icat (EB 14)

Hangi mülâhaza (EB 17)

Hangi eda ve üslup (EB 17)	Ne kadar (EB 75)
Hangi vesail (EB 68)	Ne kadar misilat (EB 36)
Hangi eser (EB Fihrist 3)	Ne kadar eşya (EB 36)
Ne suret (EB 23)	Ne kadar sefilâne (EB 47)
Ne vakit (EB 32)	Ne kadar keder amiz (EB 47)
Ne sebep (EB 42)	Ne kadar müterakip (EB 47)
Ne vakit (EB 49)	Kaç kısma (EB Fihrist 1)
Ne yolda ve ne mertebe (EB 63)	

2.3.4.UNVAN SIFATI

İnsanların rütbe, derece, görev ve sosyal durumlarına göre adlarına takılan saygı ve tanıtma sözleridir. Bunlar da bir çeşit niteleme sıfatıdır (Gencan 1979, s. 179).

2.3.4.1.Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi'nde Tespit Edilen

Unvan Sıfatları:

Sultan Selahattin (EB 21)	Melik Efdal (EB 21)
Kadı Fazıl (EB 21)	Naki bey efendi (EB 60)

2.3.5.BELGİSİZ SIFAT

Belgisiz sıfatlar nesnelere belirsiz olarak bildiren sıfatlardır. Bu sıfatlar nesnelere dış niteliklerini, özellikle sayılarını, miktarlarını belirsiz olarak bildirir, belirsiz bir şekilde ifade ederler (Ergin 2009, s. 254). Türkçede belgisiz sıfatlar olarak kullanılan başlıca kelimeler şunlardır: az, bir, hiç, birtakım, birçok, bir hayli, her, biraz, bazı, çoğu, kimi, herhangi, filan, falan, filanca, falanca, kaç, kimi, hiçbir, fazla, bütün, nice vb (Vural, Böler 2015, s. 191).

Bir sayı adı, bir adım önünde sayı sıfatı olarak da belirsiz sıfat olarak da kullanılır. Yalnız bir, sayı sıfatı olarak kullanıldığında vurguludur. (bir kâlem, bir ev gibi). Belirsiz sıfat olduğunda vurgusuzdur; “herhangi bir” anlamı verir (Korkmaz 2009, s. 396).

2.3.5.1.Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi'nde Tespit Edilen

Belgisiz Sıfatlar:

Her gün (EB 3)	Her gün nefsimiz (EB 37)
Her biri (EB 3)	Her yer (EB 41)
Her ilimde (EB 4)	Her yer (EB 61)
Her şeyde (EB 12)	Her insan, her zaman ve mekân (EB 61)
Her zaman (EB 12)	Her fen (EB 63)
Her biri (EB 13)	Her saat (EB 74)
Her vakit (EB 14)	Her biri (EB 82)
Her millet (EB 14)	Her kâbile (EB 82)
Her diyarım (EB 15)	Her cihet (EB 87)
Her madde (EB 16)	Her yol (EB 94)
Her şey (EB 16)	Her uzuv (EB 96)
Her yer (EB 16)	Her edebası (EB Fihrist 1)
Her bir şey (EB 17)	Bir takım mesâili (EB 3)
Her delil ve hüccet (EB 17)	Bir takım a'lat (EB 30)
Her biri (EB 17)	Bir takım elvan (EB 44)
Her şey (EB 19)	Bir takım eşya (EB 50)
Her iki tertip (EB 21)	Bir takım usul (EB 63)
Her taraf (EB 22)	Bir takım umur-u hâsse (EB 89)
Her İlmin (EB 23)	Bir takım müstehziyane (EB 94)
Her lisân (EB 23)	Birçok Hakâiki (EB 4)
Her lisân (EB 24)	Birçok a'lat (EB 64)
Her yer (EB 25)	Birçok akvâl (EB 78)
Her lisânda (EB 26)	Birçok mîsâl (EB 78)
Her hangi husus (EB 35)	

- Birçok** talimat (EB 81)
- Birçok** ehadis (EB 99)
- Birçok** ehadis-i nebeviye (EB 99)
- Birçok** şey (EB 100)
- Birçok** ehadis (EB 100)
- Birçok** hakâik (EB 4)
- Birçok** maşer (EB 22)
- Birçok** nikât (EB 22)
- Birşey** (EB 3)
- Tatlı **bir şey** (EB 48)
- Bir şey** (EB 50)
- Bütün** Ulûmu (EB 5)
- Bütün** masaki (EB 13)
- Bütün** azam (EB 13)
- Bütün** akasam-ı kâinat (EB 28)
- Bütün** ceset (EB 41)
- Bütün** infîâlât (EB 55)
- Bütün** infîâlât (EB 56)
- Bütün** hazar (EB 95)
- Nice** efadıl (nice faziletli kişiler) (EB 13)
- Nice** semerat (EB 14)
- Nice** rumuz (EB 64)
- Nice** asar (EB 69)
- Nice** şey (EB 73)
- Nice** emsal (EB 81)
- Daha **nice** efadıl-ı eslâf (EB 81)
- Nice** edebi düstur (EB 81)
- Nice** uslup (EB 82)
- Nice** varidât (EB 94)
- Nice** suubat (EB 94)
- Bazı** memuriyet (EB 18)
- Bazı** fevaid (EB 19)
- Bazı** ümera (EB 20)
- Bazı** tarifât (EB 24)
- Bazı** cihan (EB 25)
- Bazı** ekâbir (EB 29)
- Bazı** eşya (EB 46)
- Bazı** ihtilât (EB 46)
- Gelmiş **bazı** ahlâtın (EB 48)
- Bazı** harekât (EB 49)
- Bazı** esbap (EB 49)
- Bazı** hasise (EB 53)
- Bazı** yerler (EB 63)
- Bazı** parça (EB 63)
- Bazı** kimse (EB 64)
- Bazı** serair (EB 71)
- Bazı** hoş sehîn (EB 75)
- Bazı** nevres taka (EB 80)
- Bazı** şura (EB 90)
- Bazı** nükte (EB 90)
- Bazı** zât (EB 90)

Hiçbir şey (EB 35)

Hiçbir şey (EB 36)

Hiçbir cihet (EB 36)

Hiçbir miktar (EB 36)

Hiçbir şey (EB 36)

Hiç biri zuhura gelemes (EB 38)

Hiçbir patırdı (EB 41)

Hiçbir şey (EB 41)

Hiçbir şey (EB 43)

Hiçbir şey (EB 45)

Hiçbir sebep (EB 46)

Hiçbir istiblal (EB 57)

Hiçbir vakit (EB 58)

Hiçbir fert (EB 99)

Başka bir şeyi (EB 3)

Başka bir şey (EB 37)

Başka bir şey (EB 55)

Bir âlem (EB 28)

Bir yerimiz (EB 46)

Bir güzel taam (EB 48)

Leziz **bir** su (EB 48)

Bir yar (EB 58)

Bir kimse (EB 62)

Bir gün (EB 78)

Bir gün (EB 87)

Bir gün (EB 88)

Bir şekil (EB 93)

Bir kitap (EB 90)

Çok mekâtibat (EB 21)

Çok yardım (EB 37)

Çok hizmet (EB 37)

Çok kimse (EB 66)

Pek **çok** yol (EB 96)

Bunca hademat (EB 38)

Bunca mehasin (EB 81)

Birkaç söz (EB 70)

Birkaç oğlu (EB 88)

Birkaç divan (EB 99)

Aynı mahal (EB 25)

Herhangi miktar (EB 36)

Cümle eşya (EB 36)

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Tezimizde *Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi* eseri transkribe edilmiştir. Transkribe edilen bu eserin dil incelemesine yönelik eserde yer alan sıfatlar sınıflandırılarak incelenmiştir. 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında yazılmış bu eserin dili ağdalıdır. Bunun temel sebebi, belâgat metni yani söz söyleme sanatının ustaca işlendiği edebî bir eser olması gösterilebilir.

Eserde Arapça ve Farsçanın tesiri dikkat çekmektedir. Belâgat yazarları, Arapçadan direkt istifade ettikleri gibi, kendilerinden önce Müslüman olan Farslardan da istifa ettikleri inkâr edilemez. Özellikle Arapça kelimeler ve terkipler metinde sıklıkla yer almaktadır. Belâgat yazma geleniğinin Araplar tarafından oluşturulması ve Anadolu sahasında meydana getirilen belâgat çalışmalarında Arap belâgatlarının örnek alınması bu durumu doğal kılmaktadır.

Eserin yazıldığı dönem İslam dünyasının Avrupa ile temasa geçtiği dönem olmasından dolayı belâgatçılar birtakım yenilik arayışı içine girmiştir. Bu dönemde yetişen belâgatçılar daha önceki dönemlerde yazılan eserleri yorumlayıp kendi düşüncelerine göre ifade etme yoluna gitmişlerdir. *Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi*'nde de yazar aynı yolu izlemiştir.

Sözü yerinde ve zamanında, doğru ve güzel söylemeyi öğreten belâgat bilimi bizim kültürümüz içinde yüzyıllar boyunca önemli bir bilgi kaynağı olmuştur. İnsanın kendine fark ettiği dil ile yakın ilişkiler kurduğu ve onunla daha hızlı ve güçlü bildirim yollarını geliştirebildiği andan itibaren hızlı ve sarsıntısız bir şekilde dili kullanma yoluna gitmiştir. Sözümlüğün değerini ölçüp biçmek için insanoğlu birtakım kriterler geliştirmiştir ve bunu bir bilgi alanı haline getirmiştir. Belâgat ilmi, sözün doğru ve etkileyici bir bildirişim aracı haline getirmeyi amaçlamıştır.

Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi'nden herkes istifade edebilir. Akıldan, zekâdan, zihinden, hayalden, haktan, havâss-ı zahireden (işitme, görme, tatma, koku alma ve dokunma hisleri), sevinç ile kederden, nefisten, muhabbetten bahseden eserden okuyucu kabiliyeti doğrultusunda istifade eder. Usta söz söylemek isteyen kişi telif olunmuş kitapları ve yeni yazılmış kitapları gözden geçirmelidir. Çünkü bu eserlerde sanat vardır ve okuyucuya yol gösteren yöntemler vardır. Belâgat sahibi kişi her ne yazacaksa öncelikle etraflıca düşünür,

sonra vakit geçirmeksizin düşüncelerini yazmalıdır. Yazdıklarını tekrar gözden geçirmelidir. Varsa yanlış ve kusuru değiştirilmelidir. Kur'an-ı Kerim'i ve Hz. Peygamber'in hadislerini okumalı, büyük şairlerin birkaç divanını ezberlemeli ve kendi yolunu bulana kadar bu yolda devam etmelidir.

Eserde Arapça ve Farsça kelimeler çok sık kullanıldığı için yapılan çalışmada bu Arapça ve Farsça alıntı kelimelerin Türkçe karşılıklarının verildiği seçmece bir sözlük hazırlanmıştır.

Dil incelemesi olarak sıfatlar çalışmamıza konu edilmiştir. Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi eserinde 316 niteleme sıfatı tespit edilmiştir. Bu sıfatlardan 132'si **olan, olunan, bulunan, eden...** gibi kelimelerde görüleceği üzere {-An} sıfat-fiil eki ile kurulmuş sıfatlardan oluşmaktadır.

Edecek, yazacak... kelimelerinde görüldüğü üzere {-AcAk} sıfat-fiil eki ile kurulmuş 10 niteleme sıfatı tespit edilmiştir. **Buldukları, ettikleri, oldukları...** kelimelerinde görüldüğü gibi {-Dık/ -DUk} sıfat-fiil eki ile kurulmuş 4 sıfat metinde geçmektedir.

{-mAz} sıfat-fiil eki ile kurulmuş niteleme sıfatı tek bir örnekte **gelmez** kelimesinde görülmektedir. **Yazılmış, etmiş, gelmiş, bulunmuş...** örneklerindeki görüleceği üzere 13 sıfat, {-mİş/-mUş} sıfat-fiil eki ile kurulmuştur. **Bulunduğu, aradığım, yetişemediği...** gibi örneklerde görüldüğü üzere {-dlğI} sıfat-fiil eki ile kurulmuş 62 sıfat bulunmaktadır.

7'si *büyük* kelimesinden, 3'ü *daha* kelimesinden, 11'i *güzel* kelimesinden, 10'u *gibi* kelimesinden, 3'ü *ilk* kelimesinden kurulmuş niteleme sıfatları da metinde yer almaktadır. 5'i *kuru kuru, türlü türlü...* gibi ikilemelerden ve 55'i *geniş karargah, azim bir makine, üst tarafında...* gibi tamlamalardan kurulmuş farklı türde niteleme sıfatları bulunmaktadır.

Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi eserinde 179 sayı sıfatı tespit edilmiştir. Bu sıfatlardan 171'ini asıl sayı sıfatı oluşturmaktadır. Bunlardan 130'u *bir* şube, *bir* cihet... gibi asıl sayı sıfatlarından, 18'i *iki şey, iki meziyet...* gibi asıl sayı sıfatlarından, 10'u *üç* şubeye, *üç* suret... gibi asıl sayı sıfatlarından, 2'si *dört* tabaka... gibi asıl sayı sıfatlarından, 1'i *beş* nevi asıl sayı sıfatından, 1'i *altı* nevi infial asıl sayı sıfatından, 3'ü *sekiz* cilt, *sekiz* nevi alet... gibi asıl sayı

sıfatlarından, 4'ü *on* bir nevi... gibi asıl sayı sıfatlarından, 1'i *yirmi* mahallinde asıl sayı sıfatından, 1'i *bin* burhan asıl sayı sıfatlarından oluşmaktadır.

Bu sıfatlardan 7'sini sıra sayı sıfatları oluşturmaktadır. Bunlardan 3'ü *birinci* sıra sayı sıfatı ile, 2'si *ikinci* sıra sayı sıfatı ve 2'si de *üçüncü* sıra sayı sıfatı ile oluşmaktadır.

Eserde üleştirme sayı sıfatı *birer fen* şeklinde kullanılan tek örnekte tespit edilmiştir.

Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi eserinde 275 işaret sıfatı tespit edilmiştir. Bu sıfatlardan 55'i *o şey, o zevk, o mülâhaza...* gibi “o” işaret sıfatı ile, 147'si *bu kanun, bu mesele, bu fen...* gibi “bu” işaret sıfatı ile, 53'ü *şu tarih, şu halde, şu akıl...* gibi “şu” işaret sıfatı ile, 16'sı *diğer sınıfı, diğer tarz, diğer iki karındaş...* gibi “diğer” işaret sıfatı ile, 4'ü *böyle* istimâl, *böyle* bir hâsse... gibi “*böyle*” işaret sıfatı ile kurulmuş işaret sıfatlarından oluşmaktadır.

Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi eserinde 12 soru sıfatı tespit edilmiştir. Bu sıfatlardan 1'i “nasıl” soru sıfatı ile, 4'ü “hangi” soru sıfatı ile, 6'sı “ne” soru sıfatı ile, 1'i “kaç” işaret sıfatı ile kurulmuş işaret sıfatlarından oluşmaktadır.

Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi eserinde unvan sıfatı 4 örnekte tespit edilmiştir.

Esrar-ı Belâgat Mukaddimesi eserinde 139 belgisiz sıfat tespit edilmiştir. Bu sıfatlardan 36'sı *her gün, her biri, her ilimde...* gibi “her” belgisiz sıfatı ile, 7'si *bir takım mesâili, bir takım elvan...* gibi “bir takım” belgisiz sıfatı ile, 12'si *birçok hakâiki, birçok akvâl...* gibi “birçok” belgisiz sıfat ile, 3'ü *bir şey, tatlı bir şey...* gibi “bir şey” belgisiz sıfatı ile, 8'i *bütün ulûmu, bütün ceset...* gibi “bütün” belgisiz sıfatı ile, 11'i *niceefadıl, nice semerat...* gibi “nice” belgisiz sıfatı ile, 21'i *bazı ümera, bazı cihan...* gibi “bazı” belgisiz sıfatı ile, 14'ü *hiçbir şey, hiçbir cihet...* gibi “hiçbir” belgisiz sıfatı ile, 3'ü “başka” belgisiz sıfatı ile, 11'i *bir âlem, bir yerimiz...* gibi “bir” belgisiz sıfatı ile, 5'i *çok yardım, çok hizmet...* gibi “çok” belgisiz sıfatı ile, 2'si “bunca” belgisiz sıfatı ile, 3'ü “birkaç” belgisiz sıfatı ile, 1'i “aynı” belgisiz sıfatı ile, 1'i “herhangi” belgisiz sıfatı ile, 1'i ise “cümle” belgisiz sıfatı ile kurulmuş sıfatlardan oluşmaktadır.

Yukarıdaki sayısal bilgilere bakıldığında eserde sıfatlardan en çok niteleme sıfatı, işaret sıfatı, sayı sıfatı ve belgisiz sıfatların kullanıldığı anlaşılmaktadır. En az kullanılan sıfatlar ise unvan ve soru sıfatlarıdır.

Eserde varlıkların birbirleriyle ortaklaşan ve birbirlerinden ayrılan pek çok özellikleri bulunduğu için bunları niteleyen sıfatlar da oldukça fazla kullanılmıştır.

Esrar-1 Belâgat Mukaddimesi eserinde toplamda 925 sıfat tespit edilmiştir. Bu eserdeki sıfat zenginliğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Sıfatlar, edebî dilin söz söyleme sanatında kelimelere ahenk ve mana derinliği katmaktadır.

ARAPÇA VE FARŞÇA KELİMELEK SÖZLÜĞÜ

Âgâh	:(Ageh) Haberdar, uyanık, kalbi uyanık, bile, öngörülü, bilgili.
Âgûş	: Kucak, sığınılan yer.
Ahaz	: Pek bahtiyar, mesut, şanslı, mutlu.
Akvâl	: Sözler, kaviller.
Âsûde	:Râhat, dinç, huzur içinde, sakin.
Atayay-ı Kudret	: Kudret'in bahşişleri, ihsanları, lütufları.
Atiyye-i Celile	:Celâlet ve celadet sahibi, azim, mertebesi yüksek olan hediye, bahşiş, lütuf ve ihsan.
Avakıb	:Âkıbetler, sonlar.
Azîmet	:Takva ile amel etmek, Allah'ın emirlerini en mükemmel ve eksiksiz yapmak, kesin karar vermek, yola çıkmak gitmek.
Bast-ı besât	: Genişlemek, açmak, yaymak, bir şeye el uzâtmak.
Bedîhî	:Aşikâr, belli ve açık olma, ansızın zuhur eden, delil ve ispata muhtaç olmayacak derecede açıklık.
Belkame	: Heves edilen, istenilen şey, arzu edilen.
Ber-vechi ati	:Gelecek tarz üzere, aşağıdaki gibi.
Beval Heves	: Çok kesir manası.
Beynelümem	: Ümmetler, milletler arası.
Biİsmikel Celil	:Azim, mertebesi yüksek olan'ın ismiyle.
Bi zeban	: Dilsiz, konuşma engelli, konuşamayan, ahraz.
Bîdâr	: Uykusuz, uyumayan, uyanık.
Bidâyet-i Hilkat	: Yaratılışın başlangıcı.
Bîgâne	: Alakasız, ilgisiz, yabancı.
Bila Hilaf	: Yalansız.
Bila keş	:Çekmeyen (sefa-keş, sefa çeken) (cefa-keş, cefa çeken) Keş: Çekmek fiilinin emir kökü)
Binaenaleyh	: Bundan dolayı, bundan ötürü, bunun için, bunun üzerine.
Bi-s Suhule	: Kolaylıkla.
Bürudet	:Soğukluk, soğuk olmak, hararetsizlik.
Câhiz	: Cesaretli, gözüpek.
Cânib	:Taraf, Cihet, yan.
Cedîd	: Yeni, kullanılmış.
Cent	:Kibar, görgülü.
Cevdet	: İyilik, güzellik, olgunluk, büyüklük, tazelik.
Cihet-i Vahdet	: Birlik yönü.
Cünun	: Delilik, cinnet, delirmek.

Çemnin	:Naz ve eda ile salınarak yürüme,zinetli, süslü, düzgün, cürüm, kabahat, suç, kazanılmış, toplanılmış.
Dalle	: Sapıtılmış, doğru yoldan ayrılmış, hataya düşmek.
Dehân	: Ağız, fem.
Dembeste	:Nefesi bağlanmış, susmuş, soluğu kesilmiş.
Demsâz	: Arkadaş, refik, hem-dem, dost, sırdaş.
Der-hışan	:Aynı akrabadan olanlar.
Der-saâdet	:Saâdet kapısı; İstanbul.
Dîbâce	: Mukaddeme, başlangıç, önsöz.
Dide-i Kifteş	:Küçük göz, ayn, çeşm, görmek, göz bebeği, göz ucu.
Dilferib	: Gönlü aldatan, cazibeli.
Dilrûbâ	: Gönül alan, gönül kapan.
Dürûğ	: Uzak, irak, baid.
Düşvâr	:Müşkil, güç, zor.
Ebnay-ı beşer	:İnsanoğulları.
Ef'al	:Fiiler, ameller, işler.
Eflâk-i tefahir	:Eflâk: Felekler, gökler, dünyalar, âlemler.
Eimme	: İmam, din adamı.
Emrâz-ı Mehleke	: Helak eden hastalık.
Esâlîb	:Üslublar, tarzlar, cihetler.
Esbâb-ı Mucibe	: Gerektiren sebepler, gerekçeler.
Eslâf	: Selefler, evvelkiler, geçmişler, öncekiler, atalar.
Esrar-ı Belâgat	: Düzgün ve hakîkatli güzel söz söyleme sanatı.
Eş'as	: Saçı dağınık olan, saçı dökülmüş kişi.
Evza	: Haller, durumlar.
Fehâmet	: Ululuk, büyüklük.
Fesâhat	: Düzgün ve güzel söz söyleme.
Feşân	: Saçma, neşretme, yayıcı serpici olan.
Filhakîka	: Gerçekten, doğrusu, hakîkatte, esasında, hakîkaten.
Firkat	:İftirak, dostlardan ve sâir sevdiği şeylerden ayrılış.
Fuhûl	: Büyük âlimlerin ileri gelenleri, emsalinden üstün olanlar.
Garâbet-nümâ	: Yabancılık çeken, garip, tuhaf.
Gaybûbet	:Gayıplık, hazırda olmayıp başka yerde olma.
Gayr-i Mer'i	:Görünür olmayan, görünmeyen.
Hâhiş	:Fazla arzu isteyiş.
Hakâik	:Hakîkatler.
Halaka	: Berberler.
Hâmûş	: Susmuş, sessiz, sakin olmak.
Harikulâde	:Fevkalade, âdetin haricinde bulunan şey, görülmedik derecede, son derece kıymet ve ehemmiyeti haiz olan şey.

HasbelHusül	: Usulüyle olan.
Hâsse	:Duyguuvzu, bir şeye mahsus kuvvet, hal.
Havâss	:Hâsalar, hâssalar, keyfiyetler, hususlar, dindarlık ve doğruluğu ileilmiyleâmil olup maneviyat mertebelerinde yükselmekle makbul ve muteber olan zâtlar, zenginler sınıfı, ilim, ibadet, manevi te'sir için okunan dualar.
Havf	: Korku, korkutmak.
Havişten	: Avlu, bahçe, ev.
Hayfâ	: Ne yazık.
Hâyırhâh	: İyilik isteyen, iyilik dileyen, iyilik yapan, hayırsever.
Haylûlet	:Yolu kapamak, araya girme, iki şey arasına girip hicâb olmak.
Hazz-ı âver	:Sevinç duyan, hoşlanan, zevklenen, nasiplenen, nimetlenen.
Hendese	:Geometri: Şekil bilgisi. Matematik: Çizgi, yüzey ve hacim olarak bu üç şeklin özelliklerini ve ölçülerini inceleyen matematik kolu.
Hurfet	:Bahçe.
Hurûb	: Harpler, savaşlar.
Hurûş	: Coşma, gürültü, şamata, telaş.
Hûş	: Akıl, fikir, zekâ.
Hüdâvend	: Allah, ilah, efendi, hükümdar.
Hülasa'imefadi	:Kısaca, öz, fayda vermek.
Hüsn-ü beyân	: Akıcı ve güzel anlatış.
Hüsn-ü Selîka	:Güzel söz söyleme ve yazma sanatı.
Hüsn	:Güzellik, iyilik, eksiksizlik.
İğraz	: Doldurmak.
İtlâk	:Salıvermek, bırakmak, koyuvermek, serbest bırakmak.
İttılâ	: Haberli olmak, öğrenmek.
İçtihâd	: Gayret etmek, çalışmak.
İdrâk-i külli	: Çok anlayışlı.
İhâta	: Etrafında çevirmek, kuşatmak, içine almak.
İhtilât	: İhtarlar, hatırlatmalar, tenbihler.
İhtizâ	: Tevazu, alçak gönüllülük.
İktibâs	: Bir söz veya yazıyı olduğu gibi veya kîsâltarak almak, ödünç almak.
İktihâm	:Hücum ve istila eylemek, dayanmak, katlanmak, tahammül etmek.
İktisâ	:Biriktirme, toplama, yığma.
İktisâb	:Kazanmak, tahsil etmek, elde etmek.
İktitâf	:Edebiyat: Sözü özünü almak, toplanma, toplanma, bir uğraşma sonucunda faydalanma.

İktizâ	:İhtiyaç, gerek, lazım.
İlm-i Belâgat	:Edebiyat: Güzel söz söyleme veya yazmayı öğreten ilim.
İltizâm	:Kendine lazım kılma, gerekli bulma.
İmtizâç	:Muvâfık ve mutâbık olmak, uyuşmak, iyi geçinmek.
İn'ikas	:Aksetme, tersine çevrilme, ışık veya sesin bir şeye çarpıp geri gelmesi.
İnbias	:Gönderilme, yollanma, ileri gelme, meydana çıkma.
İnfiâlât	:Gücenmeler, aksi te'sirler, teessürler, hareketlenmeler.
İnfikâk	:Yerini terk etme, yerinden ayrılma, ayrı düşme.
İnhimâk	:Bir şeye daha düşkün olma.
İnhitât	:Düşme, inme, aşağılanma, aşağı inme, kuvvetten düşme.
İnkisâr	:Kırılma, gücenme.
İntihâb	:Seçmek, ayırıp beğenmek.
İntikâd	:İyi bilineni kötölemek, seçip ayırtetmek.
Îrâd	:Getirmek, söylemek.
Îrâs	:Sebeup olmak, vermek, mîrâs bırakmak, gerekmek.
Îsâl	:Ulaştırmak, vâsıl etmek, yetiştirmek.
İstiare	:Edebiyat: bir kelimenin manasını muvakkaten başka manada kullanmak veya herhangi bir varlığa, ya da mefhuma asıl adını değil de, benzediği başka bir varlığın adını verme sanatına denir.
İstidâd-ı Fıtriyye	:Yaradılıştan gelen kâbiliyet.
İstidat	:Bir şeyin kabulüne ve kazanılmasına olan fitri meyil, kâbiliyet, akıllılık, anlayışlılık.
İstidrâd	:Geri almak.
İstihrâç	:Bir şeyin içinden bir şey çıkarmak, bir manayı istidlat etmek, meydana ve harice çıkarmak.
İstihzar	:Huzura gelme, hazır etme, huzura davet etme, hazırlama, bir şeyi hatıra getirme.
İstimâ	:Dinlemek, kulak vermek, dinleyip kabul etmek, işitmek.
İstimal	:Kullanmak, faydalanmak.
İstînâf	:Baştan başlamak, yeniden başlamak.
İstinbât	:Bir söz veya işten gizli bir manayı meydana koymak.
İstînsâh	:Çoğaltmak, nüshasını yazmak, kopya etmek.
İstîşhâd	:Birinin şahitliğini istemek, şahit göstermek, delil olarak ileri sürmek.
İtikak	:İnanmak, inanç, gönülden tasdik ederek inanmak.
İttihât	:Birleşmek, birlik üzere amel olmak, aynı fikirde olmak.
İttihâz	:Edinmek, kabullenmek.

İttikan	:Muhken yapılmak, esaslı ve şüphesiz yakından bilmek.
İttisâf	:Vasıflanmak, muttasıf olmak, sıfat sahibi olmak, bir hal takınmak.
Îz'ân-ı düçar	:Basiretli, anlayışlı, teslim olup itaat etmek.
Karîha	:Fikirkâbiliyeti, zihin kudreti, düşünme istidâdı.
Karîn-i Îz'ân	:Akıllı yakın, hısım, akraba, arkadaş, yaşı aynı olan, komşu.
Karye	:Köy, nahiyeden küçük olan, insanlarla meskun yer.
Kavaid	:Kaideler, usüller, kurallar.
Kavâlib-ü Elfaz	:Kelime kalıpları.
Keftâr	:Sırtlan.
Kelâm-ı fasih	:Düzgün söz.
Kelâm-ı Mensûr	:Nesir söz.
Ketebe	:Kâtibler, yazıcılar, bir hattatın yazdığı eserinde imza yerinde "ketebehu; onu yazdı" manasında kullanılır.
Kiyâset	:Zeyreklik, uyanıklık, anlayışlılık.
Kurb-u Şebih	:Yakın olan benzerlik, benzeyen, mümasil, nazir.
Kuva	:Güçler, kuvvetler, hisler.
Kuvay-ı Asliye	: Asıl güçler, asıl kuvvetler.
Kühn	:Bir şeyin aslı,cevheri, miktarı.
Küş	:“Öldüren, öldürücü” manalarına gelerek tamlama yapmada kullanılır. Meselâ: Düşman-küş: Düşman öldüren.
Lâhika	:Ek, ilâve, katılan şey.
Lahza	:Gözaçıp kapayacak kadar kısa zaman, bir an, en kısa zaman, göz ucu ile bir bakış, zaman.
Lâmise	:Dokunma hissi, duygusu, el ile olan his, bir şeyin cesâmetini anlama duygusu.
Lede-l hâce	:İhtiyaç görüldüğü zaman, hâcet ânında.
Licâm-ı bend	:Bağlanan, bağlanmış, bağ dizgin, gem.
Luhûm-u Müstekreh	:Kötü, kokmuş etler.
Mamafih	:Öyle olmakla beraber.
Maarif	:Tahsil ile elde edilen ilim, malûmat, bilgi.
Madud	:Hesapedilen, sayılan, addedilen, *muayyen, belli.
Mâdûn	:Aşağı, alt, alt derece.
Mahfûzât	:Mahfuz olunmuş, gizlenilmiş şeyler.
Mahvel	:Kuzeyrüzgârı.
Mahzûz	:Memnun, hoşnut, zevkli, hoşlanmış, hazzetmiş.
Mahzûziyet	:Mahzûzluk, hoşlanma, hoş gitme.
Mebde	:Baştaraf, başlangıç, başlama, *kaynak, köken, temel, esas.
Mebzûl	:Bol, çok sarf olunan, ucuz.

Medîd	:Devamlı, çok uzun süren, uzâtılmış, çekilmiş.
Mefâhir	:İftihar edilecek, övünülecek şeyler, mefharetler.
Mefharet	:Birine şeref veren şey, iftihar edilecek, övünülecek şey.
Meknûn	:Örtülü, gizli, saklı, dizilmiş, dizili, manzum.
Melûf	:Alışılmış, ünsiyet edilmiş, alışık, huy edinmiş.
Memzûc	:Bitişik, karışık, karışmış, birlik olmuş, birbirine mezc olmuş, şakalaşmak, oynamak.
Menâhiç	:Açık ve geniş yollar, bilinen büyük yollar.
Menfûr	:Kendisinden nefret edilen, sevilmeyen, iğrenç.
Mensûh	:Hükmü kaldırılmış, nesholunmuş, hükümsüz bırakılmış.
Mergub	:Rağbet edilmiş, beğenilmiş, çok kıymet verilen, çokları tarafından istenen.
Mersûm	:Yazılmış, çizilmiş, alâmetli, işaretli, anane, gelenek, örf-ü âdet, adı ve bahsi geçmiş, bahsedilmiş.
Mesâil	:Meseleler.
Meslûl	:Çekilmiş, kınından çıkmış kılınc, din uğruna kendini fedâ eden kahraman.
Meşruha	:Açıklama ve izahlar.
Mevâdd-i Hariciye	:Hariçle alakalı maddeler, dış işleri ile ilgili maddeler.
Mezkûr	:Zikri geçen, zikredilmiş, evvelce bahsi geçmiş olan.
Mirât	:Ayna.
Mu'cem	:İ'câm edilmiş, noktalanmış, noktalı.
Muaheze	:Azarlama, çıkışma, darılma, alay eder tarzda karşısındakini küçümseme, tenkid.
Muaşeret-i Beşer	:Birlikte yaşanılanlar, sünnet dairesinde insanlarla iyi münasebet.
Muazele	:Bir sözün mânasını başka sözle bağlayıp kelâmı arka arkaya getirme, kafiyeyi ayrılmayacak şekilde mâkabliyle bağlama, sözde kelimeleri tekrarlar kullanma.
Muğlak	:Kapalı, kilitli, anlaşılmaz, çapraşık söz.
Muhâl	:İmkânsız, vukuu mümkün olmayan, bâtil, boş söz, hurâfe olan nazariye.
Muhasin	:İyilikler, güzellikler.
Muhâverat-ı latîfe	:Karşılıklıleğlendirmek için söylenen söz, güldürmek.
Muhayyil	:Tahayyül eden, hayal kuran, zihinde olmayacak şeyleri düşünen.
Muhdes	:İhdas edilmiş, sonradan meydana gelmiş, eskiden olmayan.
Muhib	:Seven, muhabbet eden, dost, hayrı isteyen.
Mukaddime	:Evvel gelen, öne geçen, her şeyin evveli, bir kitapta asıl maksada başlamadan evvel kitapta olan bahisler

hakkında ve kitabın muhteviyatına dâir yazılan makale, önsöz.

Mutâf	:Etrafında tavaf olunan, dönülen.
Mutavi	:İtaat eden, itaatli.
Muttasıl	:İttisâl eden, ulaşan, kavuşan, bitişen, aralıksız, hiç durmadan.
Mübîn	:Açıklayan, açıklayıcı.
Müceddid	:Yenilikçi.
Mücerred	:Yalnız, tek, bekâr, soyut.
Müclâ	:Sürgün edilmiş, sürülmüş, iclâ olunmuş.
Müellif	:Yazar.
Müfekkîr	:Fikir yürüten, düşünen, düşündüren.
Mühbit	:İndiren, nazil eden.
Mükevvenât	:Yaratılmışlar, bütün varlıklar, bütün mahlûkât.
Müktesep	:Kazanılmış, edinilmiş, elden edilmiş.
Mülâhaza	:Dikkatle bakma, iyice düşünme, düşünce, akla getirme.
Mülhak	:İlhak olunmuş, sonradan katılmış, eklenmiş.
Mümârese	:Alışma, alışıklık, yatkınlık, uzmanlaşma.
Müncel	:Parlayan, meydana çıkıp görünen.
Müncezb	:Beriye çekilen, cezp edilen, tutulmuş, çekilen.
Müncir	:Kurtarma, necata erdirme, selamete çıkarma.
Münfail	:Alınmak, gücenmek.
Münhemik	:Bir işin üzerine çok düşen, bir işte çok uğraşan.
Münşeat	:Kâleme alınmış şeyler, nesir yazıları, mektuplar.
Müntezi	:Bir şeyi söken, yerinden çekip koparan.
Mürtebit	:Bağlı, birbirine bitişik, bağlantılı, beraber.
Müsannef	:Sıraya konulup tasnîf edilmiş, te'lif edilmiş.
Müstağnî	:Doygun, eyvallah etmeyen, başkalarından bir şey beklemeyen.
Müstağrak	:Gark olmuş, dalmış, batmış dolmuş.
Müstahsil	:Üretici, yetiştiren.
Müste'id	:Yetenekli, kâbiliyetli, uyanık, anlayışlı, akıllı.
Müstear	:Takma ad, emanet alınan şey.
Müstefât	:Kazanılmış, kâr edilmiş, anlaşılmış.
Müstefid	:İstifade eden, fayda gören, faydalanan, yararlanan.
Müstenbit	:Kuyudan su çıkararak demektir. Allah'ın kitabına uygun olarak, mütehakkıklardan, anlayışı güçlü kişilerin ortaya bilgi çıkarma işlemine istinbât, bunu yapana da müstenbit denir.
Münakaza	:Zıtlık, uymazlık.
Müstetir	:Örtülü, gizlenen, gizli, saklı.

Müşarünileyh	:Anılan, adı geçen, kendisinden söz edilen.
Müştemil	:Kavrayan, saran, içine alan, büsbütün örten.
Müte'ezzî	:Üzgün, incinen, cefa gören, eziyet çekmiş.
Müteahhirîn	:Sonradan gelenler, yetişenler, son devir âlimleri.
Mütedâvil	:Elden ele geçen, alıp verilen, kullanılan.
Müteharrik	:Hareket eden, kıpırdayan.
Mütehassıl	:Husule gelen, hâsıl olan, vücut bulan, meydana gelen.
Mütekâbil	:Karşılıklı.
Mütekaddim	:Geçmiş, eski.
Mütekârib	:Yaklaşan, birbirine yakın olan, gittikçe birbirine yaklaşan.
Mütenaîm	:Nimetlenen.
Müteneffir	:Nefret eden, tiksinen, sevmeyen, asla hazmetmeyip çekinip kaçınan.
Mütenevvi	:Çeşitli, türlü türlü.
Müterakkî	:Yükselmiş, terakki etmiş, ilerlemiş olan.
Mütevakkıf	:Bir şeye bağlı olan, bağlı.
Mütevassıt	:Orta derecede, orta halli.
Müttehid	:Birleşik, beraberce, birlikte, birleşmiş.
Müzâvele	:Bir şeyin meydana gelmesi için çalışma, bir şeyi başka bir şeye yakınlaştırma.
Nahiv	:Dilbilgisi, gramer.
Nâsîh	:Hükümsüz bırakan, hükmünü kaldıran.
Nâtıka	:Konuşabilme, konuşma gücü.
Necâbet	:Neciblik, temiz soyluluk, huy temizliği.
Neşvünümâ	:Büyüme, gelişme, yetişme, serpilmek.
Nevrestegan	:Yeni yetişmiş, yeni bitmiş, yeni meydana gelmiş, yeni hâsıl olmuş.
Nezaret-i Celile	:Yüksek makam, azim mertebe (bakan, vezir).
Nihân	:Gizli, saklı, bulunmayan.
Nikât	:Nokta, nükte, ince mana, şakalı ve zarif sözler.
Nümâyân	:Görünen, aşikâr olan.
Pâyân	:Kenar, son, nihayet, uç.
Pesîn	:Sonraki, gerideki, en son.
Pezîr	:Kabul eden, olan, olabilen, "söz dinleyici, emir tutan" manasında birleşik kelimeler yapılır.
Pür	:Çok, dolu, çok fazla.
Râh	:Zan, sanma, kaygı, keder.
Rebiat-ülFeres	:Yaz günü, küçük nehir, at, kısarak.
Rehnümâ	:Yol gösteren, kılavuz.
Resîde	:Erişmiş, ulaştı, yetişmiş.
Revnak	:Parlaklık, güzellik, tazelik, süs.

Sahın	:Sıcak, kızgın, ısınmış, kalın, sıkı.
Sâlisen	:Üçüncü olarak, üçüncüsü.
Sarf	:Kelime bilgisi, gramer, dil bilgisinin konusu kelimeler olan bölümü.
Satih	:Yüzey, düz, bir şeyin dış yüzü, üstü.
Savlet	:Akın, saldırı, ani ve şiddetli atılış.
Sehîn	:Altı görünmeyen sık ve kalın nesne.
Serfiz	:Başını yukarı kaldıran, yükselten, benzerlerinden üstün olan.
Sezâvâr	:Münasip, uygun, layık, şayan.
Sitâyiş	:Övme, ısrarlı övgü.
Siyâk	:Üslup, tarz, yol, ifade şekli.
Sunûf	:Sınıflar, dereceler, mertebeler, soylar.
Sürur	:Sevinç, neşe.
Şâme	:(Farsça) Başörtüsü, (Arapça) vücuttaki ben.
Şâmil	:Kaplayan, çevreleyen, içine alan.
Şârih	:Şerheden, açıklayan, bir bitaba açıklama yazan kims
Şâyeste	:Şayan, uygun yaraşır, layık.
Şehinşâh	:Şahların şahı, en büyük hükümdar, daha çok unvan olarak verilir.
Şerşin	:Kusur, ayıp, noksan, kabahat, yaramaz şey, şer.
Şirare	:Ateş kıvılcımları, şerirler, şerli kimseler.
Şitâre	:Kış, senenin soğuk mevsimi.
Şive'igüftâr	:Söz söyleme tarzı, söyleyiş, üslup.
Şua	:Bir ışık kaynağından uzanan ışık telleri.
Şurût	:Şartlar, bir şeyde bulunması lazım gelen esaslar, temeller.
Taallûk	:Bağlılık, münasebet, ilgili olmaz, ait olma.
Tadât	:Sayma.
Tagazzi	:Beslenme.
Tahayyül	:Hayal etme.
Takarrub	:Yaklaşma, yakınlaşma.
Takrîb	:Yaklaştırma, yaklaşık, tahmin.
Tamik-ı Fikir	:Derin fikir.
Tamik	:Derinleştirme, iyice inceleme.
Tasaddî	:Girişme, başlama, el atma.
Tasavvur	:Zihinde kurma, tasarlamak, hayal etmek.
Tathîr	:Temizlemek.
Tazammun	:İhtiva etmek, içine almak, içinde başka şeyleri havi olmak, muhit olmak, kefil olmak.
Tebaud	:Uzaklaşma.

Tebyîn	:Belirtme, açıkça anlatma, göstermek, meydana çıkarılma.
Tecrîd	:Yalnız bırakmak, soyutlamak, açıkta bırakmak.
Tedebbür	:Bir şeyin sonunu düşünmek, tefekkür etmek, tedbirli olmak.
Tederreb	:Devamlılık, bir işte devamlı çalışmak, aralıksız bir işe devam etmek.
Tedvîn	:Bir araya toplayarak tertipleme, derleyip, düzenleme.
Teemmül	:İyice, etraflıca düşünmek, derin derin düşünmek, enikonu düşünmek.
Teennî	:İhtiyatlı ve akıllıca davranmak, dikkat göstermek, acele etmemek.
Teessür	:Etkilenmek, üzülmek, kederlenmek.
Teheyüç	:Heyecanlanmak, coşmak.
Tehniye	:Tebrik etmek.
Tehyiç	:Heyecanlandırmak, coşturmak, ayağa kaldırmak.
Tehzîb	:İslah etmek, temizlemek, fazlalığını gidermek.
Tehzip	:Düzenlemek, ıslah ve terbiye etmek.
Telhîs	:Kısaltma, hülasasını alma.
Temeddün	:Medeni olmak.
Temevvüç	:Dalgalanmak.
Temeyyüz	:Benzerlerinden farklı ve üstün olma, diğerleri arasında kendini gösterme.
Temnik	:Engel olmak.
Temrîn	:İdman ettirme, tekrarlatarak çalıştırmak.
Tenâsüb	:Uygunluk, uyma, tutma, yakınlaşma.
Tereşşüh	:Sızıntı, oluşma.
Teshîr	:Hâkim olma, itaat ettirme, emir altına alma.
Tesmiye	:Adlandırma, ad vermek.
Teşe'ub	:Budaklanma, dağılma, saçılma.
Tetvin	:Düzene sokma, toplamak, bir araya getirmek.
Tevârih	:Tarihler.
Tezvîc	:Birbirine eş yapmak.
Tezyîn	:Süslemek, donatma.
Ukûk	:Anaya babaya itaatsizlik ve hürmetsizlik etmek, zorbalık.
Ulûm	:İlimler.
Ulvî	:Yüce, yüksek.
Varidât	:Gelir, kazanç.
Yakaza	:Uyanıklık, dikkatli olma.
Zâhib	:Giden, gidici, bir zanna kapılan, bir fikre uyan.
Zâika	:Tatma, tad alma.

Zehâb	:Gitmek, bir fikre kapılmak.
Zeyil	:İlave, ek.
Zill	:Gölge, görünüş.

KAYNAKÇA

- Dağlar, A. (2007). “Klâsik Türk Edebiyatı Şerh Geleneği ve Hacı İbrâhim Efendi’nin Şerh-i Belâgat’ına Dâir”. *TurkishStudies*, 2(2), 161-178.
- Dilek, E. D. (2013). *19 Yüzyıl Osmanlı Basınındaki Belâgat Tartışmaları Işığında Edebiyatın Dönüşüm*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Bilkent Üniversitesi/Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Eliaçık, M. (2013, 2/4). “Belâgat kitaplarında mürâ’ât-I nazîr’in (Tenâsüb) tarif ve tasnîfi” *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, s. 198-205.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul Bayrak Yayınları.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gümüskılıç, M. (2016). *Ahmet Cevdet Paşa Belâgat-ı Osmaniyeye*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Hakkî, İ. (1899). *Esrar-ı Belâgat*. Konstantiniyye: Ebuzziya Matbaası.
- Kılıç, H. (1992). *Belâgat*. DİA, C.V, İstanbul, s. 381.
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/belagat>
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Saraç, M. A. Y. (2007). *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Belâgat*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Smyth, W. (2013). “Belâgat İlmi’nin Standart Hale Gelen Düzenlenişi ve es-Sekkâkî’nin *Miftâhu’l-Ulûm’u*”, (Çev. Abdullah Yıldırım), *İ.Ü. Şarkiyat Mecmuası*, S. 22, s. 213-232.
- Vural, H., Böler, T. (2015). *Ses ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Yılmaz Orak, K.- Orak, B. (2012). “Belâgatın Felsefi Temeli: Mantık”, *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri*, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana, s. 224-227.

TIPKIBASIM

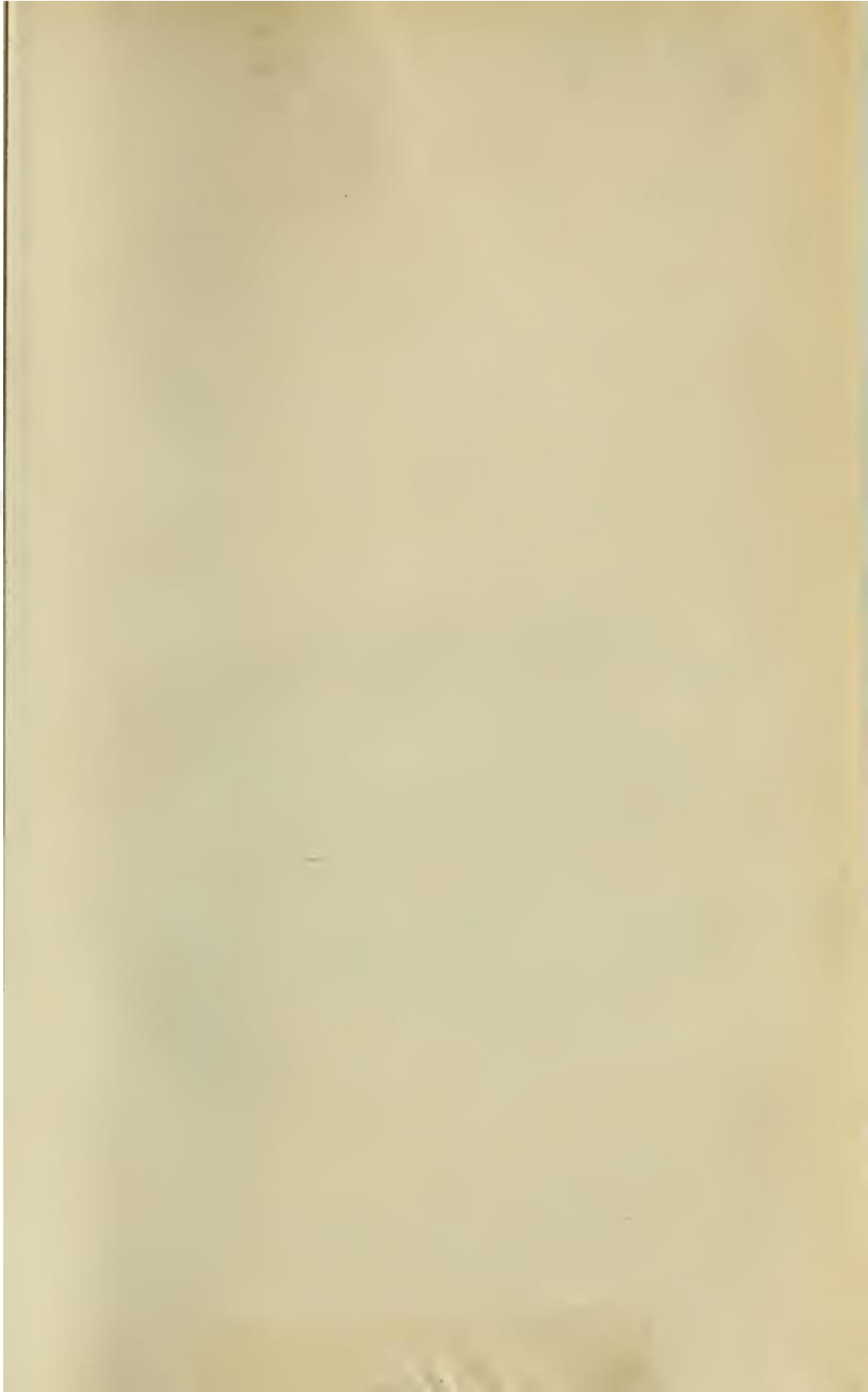
PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PL	Hakkī, İsmā,īl, Beyrut mahkemesi
175	reīsi
H27	Esrār-ı belāgat
1899	

2270

16/59

اسرار البلاغ

مقدمه -
 Hakki, İsmail
 Esrār-ı belāğat
 مؤلفی

در سعادت استیفاف محکمه سی حقوق دازه سی اعضا سندن

اسماعیل حقی

برنجی طبعی

معارف نظارت جلیله سنک رخصتیه طبع اولمشدر

قسطنطنیه

۱۳۱۷

مطبعة ابو الضیا

اسرار البلاغ

مقدمه -
 Hakki, İsmail
 Esrār-ı belāğat
 مؤانی

در سعادت استیناف محکمی حقوق دایره‌سی اعضا-سندن

اسماعیل حقی

برنجی طبعی

معارف نظارت جلیله سنک رخصتیه طبع اولمشدر

قسطنطنیه

۱۳۱۷

مطبعة ابو الضیا

PL
175
H27
1899

اسرار بلاغت

مقدمه

باسمك الجليل يا من خلق الانسان علمه البيان

علم بلاغت — حسن بيانی ، یعنی عقول وقلوب و اراداتی
 تسخیر ایده جگ صورتده ایراد کلامی تعلیم ایدن علمدر .
 علم، حسب الاصول بر برینه مرتبط بولنان بر طاقم مسائل
 وقواعدهك هیئت مجموعه سنه اطلاق اولنور . معلوم اولدینی
 اوزره علوم پك چوقدر وکتدکجه عددی هرکون آرتیسور .
 حالبوکه علومدن هر بری ادراك کلی اشیانك بر شعبه سی اولمقدن
 بشقه برشی دکلدنر . عقل بشر صنایعده اولدینی کبی علوم
 آردسنده دخی بر جهت وحدت آزار، زیرا سوق طبیعت ایله

حس ایدرکه کافه علوم بر بر نی یالکز تأیید و تقویه ایتیموب
 متقابلا بر برینه نفوذ ایدیور و هپسی بر منبعدن ظهور ایلپور .
 بزم ادرا کمز ناقص اولدینی ایچوندرکه بزده بر چوق حقائق
 واردر . لکن ادراک کامل صاحبی یالکز تک بر حقیقت طانور
 ودیگر کافه حقائق او حقیقت واحده ایچنده مشاهده ایدر .
 کنش بر کارگاهده عظیم بر ماکنه تصور و تخیل ایدیکز :
 ماکنه تک فرضا یکر می محانده جزو لری چرخلر ایشلدکاری
 حالده جمله سی بردن بر مرکزده برلشورلرکه انلر کویا اورادن
 ویریلن امرلر اوزرینه حرکت و عمل ایدرلر . ساعت ایله
 لوقوم و تیف دینیلن چرخ متحرکدهده حال بو منوال اوزردهدر .
 ایشته عینیه بوقانوندرکه کشور علمده دخی حکمفرمادر . علوم
 خصوصیه ، ماکنه تک ترکیبنده داخل اولان بوجزو لری بوچرخلر
 بومقره لردن بشقه برشی دکلدلر ، بونلر ایسه برر برر نظر
 اعتباره آندقلرنده نه بر لوقوم و تیف نه بر ساعتدرلر .

علمک تصنیف و ترتیبی ایچون قدمای فلاسفه چیغیر
 اچشلر و اعظم فلاسفه متأخرین دخی بومسئله مشکلهیه تقریبه
 مساعدده امکان درجه سنده آنی حل ایتک یوانی بولمشلردر .
 تحلیلات واقعه حقیقتده اوچ شیئه رجوع ایدیور ، زیرا هر علمده
 اوچ شی تمیز ایدر : برنجیسی علم ایله اتصاف ایدندرکه بوده

هر علمده و هر زمان و مکانده عقل بشر در ؛ ایک-نجیسی موضو -
 عدز که علم کنديسنه تعلق ايدر و علوم مختلفه کوره تبدل ايلر ؛
 اوچنجیسی نفس علمدر که عالم ايله علمك تعلق ايتدیکی . موضوع
 اردسنده بر نسبت ذهنیه در ديه تعريف اولنه بيلور .

بعضی لری برنجی جهته نظر ايدرك بتون علمی نفس
 ناطقه نك اوچ عدد قوای اصلیه سنه یعنی علوم فلسفه نی مفکره یه ،
 علوم تاریخی نی حافظه یه ، علوم شعریه نی خیاله ارجاع ایتشد .
 بعضی لری دخی ایکنجی جهتی نظر اعتباره الهرق علمی ايلك
 اول ایکی بیوک صنفه ایرمشدر . صنفك بری موضوعی عالم
 اجسام اولان علوم ، دیگر صنفی ده موضوعی جهان ارواح
 و اذهان اولان علومدر . بونلر بو ایکی صنف علومك هر برینی
 ابتدا دردر علمه یعنی برنجی صنفی ریاضیات ، حکمت طبیعیه ،
 طبیعیات ، طبابت علمرینه ؛ ایکنجی صنفی ده فلسفیات ، دیالغاتیق
 (ادبیات ، السنه ، صنایع نفیسه دن عبارت که بونلره بالذات عقل
 بشرک افاده و بیانی نظریله باقلمشدر .) تاریخ ، معاشرت بشر
 علمرینه تقسیم ایتدکن صکره بو مرتبه اولی علمرندن هر برینی دخی
 درجه ثانیه دردر علمه تقسیم ایلش و اساساً پك ماهرانه و عالمانه
 اولان شو تصنیف و ترتیلرینی بر اقصای تدقیقه ایصال ایتمشلدردر .
 بعض علما ایسه اوچنجی جهتی نظر دقته المشلدردر یعنی علم و ادراکی

تجريد (١) ك مختلف درجه ليله . ملاحظه ايشلردر . بولردن
بر قسمي علومك متقابلا بربريني تضمن واحتموا ايلدكلرينه و زمان
اعتباريله ترتيب آتى اوزره نشوونما بولدقلىرينه ذاهب اولمشدر:
علوم رياضيه، علم جر ائقال، علم هيئت، حكمت طبيعیه، علم كيميا،
علم حیات، علم معاشرت بشر . تعبير ديكرله رياضيات نشوونما
بولوق ايچون كندی نفسنه كفايت ايتمش و جر ائقال، هيئت،
حكمت طبيعیه، كيميا علملى كندی كنديلرينه تكمل ايشلردر.
حالبوکه مثلا علم حیات وبالخاصه علم معاشرت بشر نشوونما
بولوق ايچون علوم سائرهنك كافه سنه عرض احتياج ايتمش
و تمدنك اكمترقى اولديغى برعصرنده انجق ثمره ويره بيلشلردر.

(١) تجريد — اصطلاح منطقه بر شيشى حقيقتده غير منفك
بولنديغى بر كادن ذهنأ آيرمغه دینور: طول كې كه ديكر ايكي بعد
اولقسزین خارجه . وجود اولديغى خالد ذهنأ تقريبق ايديله رك آريجه
ملاحظه اولنور . عقلمزك دائره سی واسمدر، فقط في ذاته محدوددر،
بونك ايچوندرکه كنديسنده آزجق تركيب بولنان اشيايى (تجريد)
طريقيله ملاحظه ايتدكجه لايقيله اكلايه ماز . ايشته علماء هندسه ابعاد
ثلاثه دن مركب بولنان جسمى كوزلجه اكلامق ايچون انو ذهنأ جزؤ جزؤ
آيره رق اولو طولدن عبارت بولنان يالكر بر بعد ايله تصويره حصر فكر
ايتمش و اكا (خط) نامنى و ير مشلردر . صكره انى ايكي بعد ايله يعنى
طول و عرض ايله تصور ايلدوب اكا (سطح) ديمشلردر . دها صكره
اوج بعدك اوچنى يعنى طول و عرض و عمق برلكده تصور ايدرك (جسم)
تسميه ايشلردر .

ملاحظهٔ اخیره طرفدار اولانلردن برطاقی شو نظریاتک بعض قسملرینی قبول ایله برابر علومک بوصورتله ترتیبی اویله بر شدتلی انتقاد ایتمشدرکه مخلنده بیان اولندیغی اوزره ترتیبی اساسندن صارصمشددر .

علم بلاغت ، علوم ادبیه تعبیر دیگرله ادبیات اقسامندندر . ادبیات اون اوچ قسمه تقسیم اولوب بونک طقوزی اصول ودردی فروع اعتبار ایدلمشدر . اصول تسعه : لغت ، صرف ، اشتقاق ، نحو ، معانی ، بیان ، بدیع ، [۱] عروض ، قافیه فنلریدر . فروع دخی انشا ، قرض شعر [۲] ، محاضره [۳] فنلریله ، خط یعنی املا فنی در . بعضیلری علم بدیعی معانی و بیان علملرینه ذیل اتخاذ ایدرک اصول ادبیاتی سکر اعتبار ایلشدر .

ابن خلدون ، تاریخنک مقدمه سنده دیورکه : « علم ادبیه اهل لسان عندنده قصد اولان شی ثمره سیدرکه اوده اسالیب و مناهج عرب اوزره نظم و نثر سویله مک صنعتلرنده حسن ملکه

- [۱] صکره کی اوچک مجموعی علم بلاغتی تشکیل ایدر .
 [۲] شعرك محاسن و معایبنی بیلدیرن یعنی وزن و قافیه جهتندن اولمیوب حسن و قبح و جواز و امتناع کبی جهتلردن طولایی شعره مخصوص احوالی کوسترن فندر .
 [۳] بشقه سنک سوزنی مقامه مناسب صورتده ایراد ایتک ملکه سنی حاصل ایدن فندر .

پیدا ایلیکدر . « وظواط دیمکله معروف اولان جمال الدین ابو اسحق دخی « غررالخصائص الواضحة وعرر النقائص الفاضحة » نام اثرنده شویله یازیور :

« ادب ایکی نوعدر : نفسی وکسی . ادب نفسی نفاست طبعه دلالات ایدن محاسن افعالدركه جناب منعم حقیقی بو عطیہنی دیله دیکنه احسان ایدر . ادب کسی کوش وهوشی مفتون ایدن احسن اقوالدن مستفاد اولان ادبدر . »

ساحر سحريله مسحورینی تسخیر ایلیکی کی بایغ اولورکه اوساده ، او حزین ، اونرمین ، او متین ، او آتشین ، اورنکین ، اومزین ومطرا ، اوبدیغ الشکل ، اونوین وتازه ، او بلند وعالی بیاناتیله کوکلمری مفتون ایدر ، شعور وارادهنی الدن الور . شهنشاه کویندکان افسدمز « ان من البیان لسحرا » بیور - مشلدردرکه بلاغتک هم بر وصف دلاراسی هم بر نمونه جاذبه - داری اولان بو بیان قدسینک مسحور حسن و آنی اولماق ممکن دکل .

اسم فن اولان بلاغت ایله اوصاف کلامدن بولنان بلاغت آردسنده فرق بولندیغی ایلروده مجت بلاغته آ کلاشیله جقدر ، بوراده تعریف اولنان علم بلاغت ایله معانی ، بیان ، بدیع فنلرینه شامل معنی قصد ایدلمشدر ، یعنی فنون ثلثه تک اوچی

بر علم اعتبار اولندرق « علم بلاغت » تسمیه اولنمشدر . علم بیان ، اهل بیان ، علمای بیان کبی استعمال اولنان تعبیرانده دخی بیانله فنون مزبورنک او چنه شامل معنی قصد ایدلمشدر .

« جلال الدین » قزوینی « تلخیص » نده شویله ذکر ایدیور :

« معنای مقصودی تأدیبه خطادن احتراز ایتدیرن شی علم معانی ، تعقید معنویدن احتراز ایتدیرن شی علم بیان ، وجود تحسین کلامی بیلدیرن شی علم بدیع در . پک چوق کیمسدر بو او چنک مجموعنی علم بیان تسمیه ایتمش ، بعضیلری دخی اولکنه علم معانی ودیگر ایکیسنه که بیانله بدیعدر (علم بیان) واو چنه بردن (علم بدیع) دیمشدر . « شارح تفتازانی دیر که : « علم معانی ایله علم بیانک بلاغته مزید اختصاصلری بولندیغی ایچون بو ایکی علمی علم بلاغت تسمیه ایتمشدر . « بلاغت عثمانیه صاحبی دخی « بز او چنی بر علم اعتبار ایدرک علم بلاغت تسمیه ایتدک »

دیور .

بتون دهاته ، علم بلاغتک نام دیکرله علم بیانک پک سامعه تواز الحان ایله ستایشنده هم آهنگ وفاق اولمشدر . قدمای یونان اجله شعر اسندن « اوری پیدهس » وقتیله شویله سویله مش ایدی :

« ای فانیلر ! نیچون دیکر فونک کافهسنه بو قدر امکلر

ویریلوورده ملکه جهان اولان بلاغته دسترس اولمغه جمله دن
اول صرف مزید اعتنا ایدلیور .»

رومانک میر کلامی (۱) شونی علاوه ایتمشدر :

« بر انسان فصاحت و بلاغتی ایله ام و اقوامی کندی سوزینه
بند ایتسون، شیوه کفتاریله عقول و قلوبنی مفتون ایتسون،
اراده لرینی کندی جهتته منجذب قیلسون، بوندن دها خوش
کندمجه برشی کوره مم. صنعت فصاحت و بلاغت بر فندر که کافه
هیئات بشرده و بالخاصه آسوده حال بولسان دیارده دائما کمال
شمعه ایله درخشان و احتشام و دبده سیله کامراندر .»

فلون دخی شو اخطارات حکیمانه نی ایراد ایتمشدر :

« بلاغت آنجق عوام ناسک عقول ضعیفه سنی جزیه گذار
ایتمک و سوز اخذ و اعطاسنه قویولمن ایچون نطق پردازانک
استعمال ایلدکاری بر فن باطلدر دیه بوفن عالیه نه حقسزاق
ایتمک روا دکلدی؛ زیرا بوپک جدی بر فندر که تعلیمه، هوا
وهوسی منع و زجره، تهذیب اخلاقه، تأیید قوانینه، مصالح

(۱) چپرون که فرانسرل سیرون دیرلر. لسانمک مفرداتی صره سنه
کچمش اولان «چاچارون» عجباً بو اسمک آزمانی می در، یعنی بو اسمک
داژه استعمالی بطریق الاستعاره توسیع قلندقدن صکره لفظی کبی
معنای مجازیسی ده کیت کیده تحریف اولنه رق بالاخره کوهزه معناسنه
علم غالبی اولمشدر؟

عامه‌یه متعلق مذاکراتی اداره‌یه، ابنای بشری خیرخواه و مسعود
قیلغه تخصیص ایدلمشدر . . . لکن بنم دیکله نلیکه شایان اولوق
اوزره آرادیغم آدم سوزی آنجق فکر ایچون، فکری ده آنجق
حقیقت و فضیلت ایچون استعمال ایدن کیسه در .»

بو علمدرکه بلاغتک قوتلرینی دمامم تجدید ایدر، عطایای
قدرتی اکمال و توسیع ایلر . تصویره استدلاله اتقان، افاده‌یه
حسن و آن ویرر . چونکه واقعا انسان وجوده کتورمک
ایسته‌دیگی برشیی اولجه فکریله تعیین ایده‌جکی واوشینه موصل
اولان وسائل و مقدمات کندیسنه راهبر بولنه جنغی جهته اوشیی
بونلرک تعیین ودالاتلریله فعله چیقاره بیلورسده فهم و کیاستی
برصنعت ایله ممتاز بولندیغی حالدده شه‌سزآنی ده‌ا کوزل یاپار .
بو علمدرکه محررینک حسن سلیقه‌لرینی تمیزه، مؤلفاتک کنه
و حقیقتنه وصوله و حاصل ایلدکبری تأثیراتی بیان و تصویره
معاونت ایلر .

علم بلاغتک جدی صورتله تحصیل عقول سلیمده بر قوت
نوبن پیدا ایدر، فقط طبیعت فکیره نفوذ ایده‌جک درجه‌آنی
هضم اتملی و معلومات مستحصله کویا فکیره کندیلدکنندن سانش
اولمش صورتی ارانه‌ایدر مرتبه قوانین و اصول بلاغتک ملاحظات
و تطبیقاتی ایلر و کورتوره‌رک آنلرله تمثیل ایللی در؛ یعنی معلومات

مستحصه ذمده مال مستعار کي طو تليوب بلکه آنرله برسلیقه پیدا ایتلی درکه ایراد اولنان سوزده معلومات فرو شلق شابه سی و کندیسندہ صنعت اجر اسنه اوزہ نوب بز نمک تکافی بولنمیه رق دیلک ویا قلمک او جسدن نکات ادبیه فیضان ایدبوردهش کبی کورنملی در : مثلاً استعاره یه ویا سجعہ دائر استحصال اولنان معلوماتی محضاً (زوراکی) استعاره لر ویا خود سجعہ لر یا بق ایچون حافظه نک بر گوشه سنه ییغیوب بلکه او معلومات ایله بر سلیقه حاصل ایتلی درکه یاییلان استعاره لر ویا سجعہ لر بوسایقه نک آثار فیوضی اوله زق ظهور ایتش کبی کلامده بر جلوہ ونشئه کوسترملی در . بونک ایچوندزکه بر بلیغ فاضله علم بلاغت موجود اولدیغی حالده غیر مرئی در ، اوضیا کبی که بتون اشیایی غرق انوار ایتدیگی حالده کندیبسی غیر مرئی در .

قوانین بلاغت ، سوزک ذهناً هر نوع تصرفده منجلی اولور ، حقائق فنیہنی اثبات ایله ، شعرك رنگین خیالاتیه کوکلری وله وحیران ایدر ، بدیعانه نکات و مضامین ایجاد ایله ، ابنای بشرک مجموعنه ویا بعض اقوام وافرادینه نافع وقایعی روایت ایدر ، دیگر لرك افکار و تأثراتی صانکه نفسمزده ظهوره کلش کبی بر قابله دوکر . ایراد اولنه جق معنایی حسن ایراد ایچون هر شیده هر زمان دیگر طرز افاده لرك جمله سنه فائق

بولان طرز یکانه‌ی بولغه ارشاد دخی بوفک خصائصندن ،
فیوضاتندندر . اک کوزل قوا ایله متنعم بولنانلرک استعدادلرنده
تکمل حاصل ایده جکی ودهان دهانلرینه لجام بند اوله جفی جهته
بوفن آنلره بیله مفیددر .

علم بلاغت ، ذهن بشرک قوانین و افعالی ملاحظه اوزرینه
مؤسس بولندیغندن کافه اشیاده نفوذ و تأیری بولنه بیلور .
عالم ، شاعر ، فیلسوف ، مؤرخ ، خطیب ، جمله‌سی اصول
بلاغتدن کندیلرینه مخصوص احکامی استنباط ایده بیلورلرکه او
احکامک تطبیق و استعمالیه هربری مستفید اوله بیلور . و الحاصل
علم بلاغت کافه معلومات نفیسه‌نک بر تکمله ضروریه سیدر .

بوفن جلیک قواعدینی استخفاف ایله مک علی الا کثر عقول
ستیمه اربابنک کاریدر . بتون مصاقع خطبا و بلغا ، بتون اعظم
فصحا اسانده‌دن استفاضه ، انوار شواهددن اقتباس کالات ادبیه
ایتمشردر . شیخ عبدالقاهر جرجانی ، علامه فاضل یوسف
سکاکی کبی اعلام مؤلفین ، عظمای ادب بو علمک قواعدینی . بین
تحریر آثار یولنده صرف نقدینه حیات ایتمشردر .

ابن حجة الحموی « خزائن الأدب » ده ، جاحظ « کتاب البیان
والتبیین » ده ، ادبیه معروفه « عائشه باعونیة » « الفتح المبین » ده ،
ودها نیجه نیجه افاضل بومنهاجده یازلمش اثرلرنده مستخرجات

ادبیه و صناعات بدیعیه‌یی، نصل ایجاد و تدوین اولندقلربی، مطالعه نفاؤس آثار ایله ادبانك نه قدر توسیع نطاق فصاحت و بلاغت ایلدکارینی، تبعات وانتقاداته فك وسعت وكالجه نیجه ثمرات اقطاف اولندیغنی کوسترمشلردر .

اوت، بر اطمئنان عمیق و بر حال وجد علم بیان درسلمیرینك حاصل ایده‌میه‌جکی درجات عالی‌انده بلاغت جمله وصولتربی کوسترر، یور کدن قوبان بر صیحه کواکلمره طوقونور، حال وجد قلبه بلند برسوزالقا ایدر. لیکن بوکبی حالات اندر و حاصل ایلدیکی تأثیرات شمشك کبی کلور کچر اولمق حس‌بیه علم بلاغتک تحصیلندن مستغنی قیله‌میه‌جغندن بشقه بو یولده معانی‌یه موفق اولان عقل سلمیک سانحاتی دائماً همرنك بولنه‌میه‌جغنی و بناء علیه ساحة وجوده کتورمکه استعدادی اولدیغنی شیلرک کافه‌سنی هر وقت حصوله کتوره‌میه‌جکی جهته ملکه فکرک اکا همراه اولمسی اقتضا ایدر . بو صنعت ایسه اعظم شواهدک دقتلیجه مطالعه‌سندن متحصل هر نوع تأملی احتوا ایلدیکندن عینله ملکه فکردر .

علم بیانده استشهدجه ابنای لساندن بولنان ادبا ایله اقوام سائر ادبایی آره‌سنده فرق یوقدر . بین الاثم مشترک بولنان احتساسانده ، افکار و معانیده هر ملت ادباسنك اقوال جیده

ادبیه سیله استشهد اوله بیلور . یالکز هر دیارک مخصوصاتندن
بر ذوق واردرکه او ذوق دیگر اقالیمک اذواقیه خلط و مزج
ایدیله مز ، ایدنلر اولسه ده عرض ایتدکلری کالای ناموافق
رغبت بولماز . حموی « خزانه الادب » ده شوپله یازار :

« علوم نائنه اخیرده (معانی، بیان، بدیع علملرنده دیمکدر)
کلام عرب ایله ده ماسوای عربک سوزیله ده استشهد اولنور .
زیرا بو علملر معانی و افکاره رجوع ایدر، عقله عائد بولان
احوالده ایسه امر استشهدجه عرب ایله ماسوای عرب آره -
سنده فرق بوقدر ، ابو الفتح عثمان بن جنی « الفاظده قدما ایله
استشهد اولدیغی کبی معانیده مولدون [۱] ایله ده استشهد
اولنور » دیدی . ابن رشیق « عمدہ » نام اثرنده دیورکه :

[۱] تفعیل بابتدن اسم مفعول صیغه سیله در . قرافی نک ترتیبه کوره
شعراى عرب درت طبقه اوزرینه در :

طبقه اولی « جاهلیون » درکه ظهور اسلامدن مقدم کلوب زمان
اسلامی ادراک ایتیمان شعرا در، امری القیس و عنتر کبی . طبقه نائیه
« مخضرمون » درکه شعراى جاهلیه دن زمان اسلامی ادراک ایدنلردر ،
حسان و کعب کبی . بونده مسلم اولمق شرطدر، بونلردن اسلام اولمایانلری
شعراى جاهلیه یه ملحقدر . طبقه نائسه « مولدون » درکه مخضرموندن
صکره کنلردر ، فرزدق و جریر کبی . طبقه رابعه احداثدن اسم مفعول
صیغه سیله « محدثون » درکه طبقه نائسه شعرا سندن صکره یتیشنلردر ،
معری و ابن رومی کبی .

« ابوالفتحک سوزنده کی صحت آشکاردر ؛ زیرا ابنای آدمک
روی زمینہ یابلری کبی قوم عربده اسلامیتدن صکره افطار
جهانه یابلریله بدویت عالمندن عالم حضارت و تمدنه کچدیله
وبو عالم جدیدک بذل ایلدیکی نعم ومفاخر ایله کامیاب اولهزق
نوزمین تشبیهاته و سائرده متدائر عقلرینک ارشاد ایلدیکی
احوالی رأی العین کوردیله ، بوجهتله دائره معانی اتساع
ایلدی . »

فن بلاغت هر مادهیه تسلیم سلاح ایدر، نیک و بد هر شیئی
الزام ومدافعه ایلر، اراده بشرک خیر و شرده استعمل ایده بیله-
جکی اقتدارلرک جمله سنه یکسان اولهرق تأثیر ایدر دیه بوفنی
افساد اخلاق ایله اتهام ایدن اعتراض سزاوار النفات دکلدرد؛
زیرا دریادهده مخاطر ومهالک واردرد، مع مافیہ ابنای بشر
حقنده بذل ایلدیکی منافع بی شماردر .

لطف طبی هر یرده سیان اولان ابر نیسان زمینه رحمت فشان
اولور، تفاوت قابلیتربنه مبنی ریاضده کل وسنبیل، شورده زارده
خس وخاشاک بتر . علم بلاغتهده قلوبه نور عرفان صاچار،
هرکس استعداد وجباتنه کوره مستنیر ومستفیض اولور .
هم برده سفسطه پردازانک یاپه بیله جکلری سوء استتمالات
یوفنک شرف بلندینه هیچ بروجهله نقیصه ایراث ایده مز. برطاقم

جمعی و ساخته دبدبه و طبعنه ایله اشیایه چکی دوزن و یرن صنعت دروغ ایله فن بلاغت آردسندده قطعا مناسبت یوقدر . کلامک محاسن و مزباتی بیلدیرن بوفن هررشیئه حد ذاتسده موافق اولان ادانی، بیانی، وجوه دلائلی اوشیئه تطبیق ایدر برقدیر . حقیقی اولان علم بلاغت هررشیئی هرکسه عقل و حقیقتک اقتضایی و جهله سویلر .

هردلیل و حجتی بر طرفه براقلم، کلام اللهک مشتمل بولدیغی نکات و دقائق، اسرار و خواصنی طاقت بشریه مقدارنجه بیانه خادم اولسی بوفنک جلالت قدرینه، فخامت شانسه برهان کافیدر .

فن بلاغت ایله فن انشا بربرندن آیرد ایدملی در . خطیب بلیغ کبی منشینک دخی کندی حال و مقامنی . موضوع بحثنی ، خطاب ایلدیکی قارئی نظر دقتدن دور طوتماسی مقتضی بولمسنه و برینی هانکی ملاحظه هانکی ادا و اسلوبی استعماله سوق ایدرسه دیکرینی دخی عینیه او ملاحظه عینیه او استعماله سوق ایده جکنه نظراً کر چه شوایکی فن اساساً متحد ایسه لرده فن بلاغت احکام اصلیدن فن انشا او احکامه مستند مسائل فرعیدن باحث بولندقلری جهته یکیدیکرندن تمیز ایتمش و بونک ایچون هربری برر فن مستقل اعتبار او انمشلردر .

ادیب نامدار « ابن اثیر » « المثل السائر » نام اثرنده دیر که
تألیف نظم و نثره نسبتله علم بیان، احکام و ادله احکامه نسبتله
اصول فقه منزله سنده در .

.....

استطراذ

اجله فضالی مؤلفیندن « ابن اثیر » شهرتیه کلمات علمیه
و محاسن ادبیه لری جهان عرفانه یایش اوچ برادر واردر . بری
ابو الحسن علی نام مؤرخ شهردر که لقبی عزالدین در . بو ذات
موصل شهرینک اوست طرفنده دجله اوزرنده کأن جزیره
ابن عمرده طوغوب یتشدکن صکره پدری و دیگر ایکی قرندا .
شیه برلکهده . موصله کیدرک جمله اوراده بسط بساط اقامت
ایتمشدر . کندیسی اولاموصلده و صکره بغداد ایله شام و قدسه
کیدوب بر نیجه مدت دخی اورالرده عصرینک اعلام رجالتدن
اخذ عام و استماع حدیث ایش اولدیغی کبی بو اوانده (۱) بعض
مأموریتلردهده بولنش و بالآخره (۲) موصلده تمکن و استقرار
(۱) اوان، لفظاً و معنأ زمان کبی در ، جمی (آونه) کلور، اصلی
ازمنه و زننده (اونه) ایدی .

(۲) بالآخره کلمه سی همزه و خانک فتحه لری ایله در ، همزه نک ضمیمه ده
جائزدر . قاموس ترجمه سنده شویله ذکر اولمشدر : «الآخره» فتحاله

ایله خانه سنه چکیله رزک اوقاتی مطالعه علومه و تصنیف کتبه حصر ایلمشدر . « الکامل » نام تاریخ کبری تصنیف ایتمش و ابوسعید عبدالکریم سمعانی نك سکرز جلد اولان « کتاب الانساب » فی بعض فوائد و انتقادات علاوه سیه اوچ جلدده اختصار ایلمشدر . بو مختصر، جداً مفید آئاردن اولدینی کبی بدایت خلقتدن باشلایه رق ۶۲۸ سنه هجریه سی آخرینه قدر امتداد ایدن شو تاریخخی دخی الحق خیار توارینخدندر . مشارالیه دادر اکرملر- ینک مسقط رأسلری بولنان شهره جزیره اطلاق اولنمی انک قضاسنی نهر دجله هلال هیئتنده احاطه ایلدیکی ایچوندور. شهر مزبور ایوم دیار بکر ولایتنده ماردین سنجاغنه تابع (جزیره) دیزبان قصبه اوله جق . تاریخ ولادتی ۵۵۵ اولوب ۶۳۰ ده موصلده وفات ایتمشدر .

دیگری ابوالسعادات المبارک نام محدث جلیل القدر درکه لقبی محمدالدین در . بو دخی جزیره مزبوره ده تولد و نشأت ایدوب و همزه نك ضمیمه جائزدر . . . هر شئیك آخرینه اطلاق اولنور، يقال : جاء اخره و باخره . . . ای آخر کل شیء . شارح دیرکه : « مؤلفك (باخره) قولندن معرف بالام اوله رق مستعمل اولماسی فهم اولنوب لکن جار و مجرورک مجموعی حال اولقله معرفاً دخی استعمال اولندی . » لسان العرب شویله یازار : « يقال جاء اخره و باخره بفتح الحاء و اخره و باخره ، هذه عن الخیاتی بحرف و بغير حرف ، ای آخر کل شیء ، الخ » ابوالبقا دخی کلباتنده : « اخره ثمره و زنده اخر معناسنه در » دیور .

عائله چه موصله نهضت و تحصیل علوم شتایه صرف مقدرت
ایلدکن صکره بعض امرانک خدمت کتابتلرنده بولنمش
ونورالدین ارسلان شاه زمانده غایتله مظهر التفات اوله زرق
دیوان منشآت یعنی ریاست کتاب ایله قدری ترفیع ایلمیشدر .
بر آراق مأموریتی باشنده بولنمشنه مانع بر علتیه دوچار اوله زرق
خانه سنده اقامته مجبور اولمشدی که بو ائساده اقامتکاهی مطاف اکابر
واعیان اولمش بر طرفندن ده نادی فضل و عرفانی علما و ادبا
ایله خاص اوله زرق بر انجمن دانش حانی آندیرر ایدی . فنون
عیدیه دایر بدایع مصنفاتی میاننده « جامع الاصول فی احادیث
الرسول » نام کتابی وارد که بونده صحاح سته نیک یزنی جمع
ایتمشدر . غریب حدیث حقنده بش جلد اوله زرق برده کتاب -
النهاییسی وارد . آثارینی بو هنسکام فراغنده تالیف ایتمشدر دیه
روایت اولنور . ۵۴۴ ده طوغمش ، ۶۰۶ ده وفات ایتمشدر .
بو اخوان ثانی نیک بری ده ابو الفتح نصرالله نام ادیب فاضلدر که
لقبی ضیاء الدین در . صاحب ترجمه دخی جزیره مذکورده زب
کهواره شهود اولوب عتقوان عهد جوانیده دیگر برادرلری کی
والد ماجدیه موصله رحلت ایتمشدر . بو آرا مکاد اخیرده تحصیل علمه
ورزش تام کوستردی . کتاب الله ایله پک چوق احادیث نبوییه
وقابل احصا اولیه جق درجه پک چوق اشعار قدیمه وجدیده دن

ماعددا بالخاصه ابوتمام و ابو عبادة البختری و ابو الطیب المتنبی نك دیوانلرینی حفظ ایلدی . تحصیلنی اتمام ایدوب بیان و انشا فیلرنده حائز نصاب کمال اولدوقدن صکره سلطان صلاح الدین جانبنه عزیمت ایتدی و (قاضی فاضل) ك (۱) حمایت و دلالتیه سلطان مشار الیهك دائره کتابته کیردی . فقط صلاح الدینك مخدومی ملک افضل نورالدین صاحب ترجمینی پدرندن طلب ایلسیله اوجهتی اختیار ایدرك قالقوب آنک نزدینه کیتدی . نورالدین دخی آنی مظهر عز و اکرام و مستغرق دریای انعام ایتدی و کیدرك کنديسنه وزیر ایدنمکله عتد و حل امورده یکانه معتمد عایمی اولدی . هر نصلسه مؤخرأ مشار الیه ولی عاطفتندن جدا دوشهرک برمدت اوتنده بریده طوللا شدقدن صکره ینه موصلی کنديسنه قرارگاه اتخاذا ايله صاحب

(۱) منشی بلیغدرکه سلطان صلاح الدینك رئیس الکتانی و وزیر مشاوری ایدی . کاتب شهیر عمادالدین اصفهانی (کتاب الخریده) سنده قاضی فاضلک محاسن و اوصافی تمدا ایلدیکی صروده « رب القلم والبیان » ديه توصیف ایلشدر . عماد ايله قاضی مشار الیه آره سنده پک چوق مکاتبات و محاورات لطیفه جریان ایتشدر؛ از جمله برکون فاضل اسب سوار اوله رق بولده کیدرکن عماد کنديسنه راست کلوب « سرفلا کبابک - الفرس » دیمسیله بالبداهه « دام علا العمام » جوابيله مقابله ایتشدرکه هر ایکی ترکیب قلب ایدلسه، یعنی آخرنده کی حرفون آلنه رق اولنسه طوغری اوقونسه ینه عینيله ترکیب ظهور ایدر .

موصول ناصرالدینک خدمت انشاسنده بولندی و بوائساده آنک طرفندن بغداده مأموریتله کیدوب اوراده ایکن ارتحال دارنعمیم ایتدی . ۵۵۸ دن ۶۳۷ تاریخنه قدر ۰ ممر اولمشدر . بونحریر سرائر آشنای بیانک غزارت فضانه ، اصالت فیکرینه ، سلامت ذوقنه کواه جلی برجوق مآثر عرفانی واردر . بومیانده « المثل السائر فی ادب الکاتب والشاعر » نام کتاب نفیسی نوعنده ممتاز آثار جلیله دندر؛ بونده برجوق نکات واسرار ذکر ایتمشدرکه حسن ذوقنه حیران اولماق قابل دکل . کتابک تصنیفندن فارغ اولدقده دقیقه سنجان ادب آشفته حسن ونفاستی اوله زق هر طرفده برغرام عاشقانه ایله نسخهلری استنساخ قیلندی . وغلغل مدیحی جهان ادبیاتی طوتدی . برنسخهسی بغداده واصل اولدقده اثرک مزیت ادبیهسی بعض یادکارانک عروق حسدینی تحریک ایلسیله اولنان تشویق اوزرینه فقیه ادیب عزالدین اثری مؤاخذیه تصدی ایتدی و مؤاخذاتی بریره طوپلایوب (الفلک الدائر علی المثل السائر) اسمنده برکتاب دخی یاپدی .

معانی کتابلرنده اسمی یاد اولنان واقوالیه استشهاد قلنان (ابن اثیر) بوصکره کی فاضل نامداردر .

(انتهى الاستطراد)

علم بلاغتک تدوینی

هر علمک تدوینی ایچون علت غائییه بولدینی کبی علم بلاغتک تدوینی دخی حقائق معانییی، دقائق ولطائف بیانی، اسرار فصاحتی، نکت بلاغتی احاطه ایلک اشتیاقندن انبعاث ایلمشدر. دهاته بلغانک آثار نفیسه سنه مفتونیتیمز و او آثارک احتوا ایلدیکی اسرار و خواصنی احاطه یه ایسه تجارب و احتساساتمیزک عجز و عدم کیفیتی، آنلرک نه کبی اسبابه توسل ایله موفق اولدقلرینی والهامگاه حسن طبیعت اولان بختیاران ایچون فکرلرینی تصویر وییاندی. موفقیتیک نه صورتله نقشبذیر امکان اوله جغنی تحری و تبعه بزلیری بالطبع سوق ایدرکه ایشته علم بلاغت بو تحری و تبعهک ثمره سیدر.

لسان عربده فون ادبیک باعث تدوینی اولمق اوزره کتب اسلاف کرامده شوبله نقل اولنمشدر :

وقتا که شمشعه آفتاب دین احمدی مبادی خلافتده حدود هند و چینیه و برطرفدن تخوم اندلسه و اصل اوله زق دائره اسلام اتساع ایلدی و اترک و اعجام و اروام فوج فوج بودائره منجیدیه دخول ایدرک طائفه عرب اقوام مزبوریه ایله اختلاط و اسلاف ایتدی، زبان تازینک رنگ دلربای طبیعتی متغیر اوله زق

للهجة فصاحت و اسلوب بلاغت فاسد و مختل اولمش و بناءً عليه
ما في الضمير لريني سوق جبلي ايله قانون بلاغت و اسلوب فصاحت
اوزره تعبير و تقريره قادر كيمسهر آزالاشمش اولديغندن حفظ
لسان ايجون علوم ادبيه تدوين اولنوب آرتق صكره لري بلاغت
صنعت و حرفت كبي كسب و تعلمه محتاج اولمشدر .

السنة اقوام عالمه احاله نكاه دقت ايديلورسه لاسمله قرين
اذعان اولوركه خاصه بلاغت برمنبعدن فشقيروب آقيور. آتجق
هرلسانك ديازينه و استعداد الفاظنه كوره بر ادای مخصوصه
تلون ايديور. هر قومك بلاغتي ايجده نما بولديغي اطوار مخصوص-
صه دن و بناءً عليه بونك لوازم و ضرورياتندن اوله زق بعض
تعريفات و تقسيماتجه و سائر فروع اتجه بينلرنده بولان تباین
و اختلافدن تجريد ايدلده ذوق بلاغتك جمله سنده ماهية
متحد اولوب فقط هرلسانده بر دز لو زيب و آرايشه اقتران ايله
بالعرض يكد يكرندن تميز ايلديكي و بعض لسانده بر لطف مستثنای
الهي اوله زق بو خصيصه دهها جاذبه دار بر صورتده اظهار آثار
جمال و كمال ايشمش اولديغي نمايان اولور . لسانمزده دخي بوفيض
رباني طور خاصي ايله متجلی اولديغندن اودخني بوفیضده ديكر
السنة ايله يكسان اولمغه برابر طور خاصنده شركت قبول ايتمز .
شوحالده السنة فاضله نك قواعد مدونه بلاغتنندن اذواق

اساسییدهه لسائمز ایچون اقباس قابل و بلکه لازم و ضروری
ایسهده او قواعدی لسائمزده عینله تطبیق ، بر شخصک سیماسنی
دیگر افراک سیمالزینه متملق شمائل (۱) ایله تعریف قیلندن
اوله جنی جهتله عبئدر . شوراسی ده ییلنملی درکه برلسانده مدون
قواعد بلاغتک بعض جهاتجه نقصان و یا نقیصه بولنسه بیله
بونقصان و یا نقیصه نفس بلاغته راجع دکل ، تصویر بلاغته
عائدر . چونکه بلاغتی قواعد ایجاد ایتمش اولیوب بلکه قواعد
دهه بلغانک آثارندن استنباط ایدلمش اولدیغندن نقصان و نقیصه
استنباطده واقع اولمش اولیور . بوقسه لطف ماهیتی هر برده سیان
بولنان ذات بلاغته دکادر . معانی کتابلرنده اکثریا کوزیلورکه
بر مستنبط کلوب عین محله بر نکته بولورده او نکته یا دوچار
انتقاد اولور و یا خود بر دیگر مستنبط کلوب عین محله آندن
دها کوزل بر نکته کشف ایدر . دلربا بر منظره شاعرانه
برسام حسن تصویر ایدهسه و یا خود مزایاسنی تمامیه کوستره -
سه انتقاد مرسومه دکل ، رسامه متوجهدر . بزده آثار ادبا
و خطبایی تتبع و تحری ایدرک اسم مخصوص ایله یاد اولمغه
(۱) شمائل لفظی ، شینک کسرله شمال کله - نیک جمی اوله رق
طبیاع مناسبه موضوعدر ؛ فقط علی طریق المجاز صورت ظاهره نیک
اوصافنده استعمال اولور .

شایسته بر ذوق جدید کشف ایتمک یولنده فیوضات بلاغتمدن
 هنوز برهنه و مزیت کوسه تریله مهش اولدینی حالدله لسانمزه
 دلالت وارشادیه طرح اصول بلاغت ایلدیکمز بر دیگر لسانک
 قواعدینه بعضیلری طرفندن نالایق اوله زق توجیه ایدیان
 اعتراضات شو حقائقک وضع تماشا کاه ملاحظه ایدلما مسیله برابر
 طور بلاغته اطرافیه وقوف حاصل اولما سنندن نشأت ایدیور.
 گویا که قواعد توالی ایام ایله شونک بونک طرفندن استخراج
 صورتیه حصوله کلامش وارهلرنده دخی بیکلرجه ناقد و منقودلر
 یوق ایمشده او قواعد اصللری ایله برابر آن واحده آسمان
 بیانده ظهور ایتمش!

دیدیکمز کی هر لسانده طور خاص بولندیغندن ارباب
 لساندن بولنمیانلرک کندی ذوقلرینه تطبیق ایله بشقه لسانلرک
 ذوق خصوصیلرینی انتقاد قالمشملری باعث خنده اولور.

فن بلاغتك ارکانی

صنعت بلاغت کافه علوم وفنونده شراره فشان اولور بر
 سیاله نورانیه در. بو صنعتده تکمیل حاصل ایتمک ایچون
 صنعتکارک معلوما تجه صاحب احاطه اولمسی لازمدر. فقط ارکانی
 یعنی باشلیجه محتاج بولدینی آلات و ادوات درتدر:

برنجیسی: قوای عقلیه؛

ایکنجیسی: اصول وقواعد بلاغته وقوف؛

اوچنجیسی: بلغانک سوزلربی مطالعه؛

دردنجیسی: ادمان وممارسه .

قوای عقلیه

قوای عقلیه — عقل، دیده دن نهان و آثاری خارجده عیان
 بر جوهر روحانی بر وجود نورانیدرکه تعلق ایتدیکی جسم
 وبدنک زمام تصرفی آنک رأی وتدیرینه وابسته اوله رقی هرکسک
 « بن » دیه اشارت ایلدیکی نفس ناطقه دن عبارتدر . بونک
 ایلهدرکه بزحس ایدرز، ادراک وتصور ایدرز، تمیز ایدرز، حکم
 ایدرز، استدلال ایدرز، اراده ایدرز وبرشیئی دیکرشی اوزرینه
 ترجیح ایلرز . بونک ایلهدرکه بزکندمزی وجهان وجهانیانی
 وخالق جلیل مکوناتی طانورز .

توچیزی مدان کزخورد بر تراست

خورد بر همه نیکویها سراسر است

ستاره است رخشان ز چرخ بلند

شمسارش خردمند کوید که چند

{ فردوسی }

بو جوهر روحانی کنندینه انعام اولمان قدرت و طاقتنه
 کوره مشهودات و غیر مشهوداتی احاطه ایدرک معلومات بشریه
 دینیان برجهان واسع ظهوره کتورر . حواسمذک کو-تردکاری
 اشیاایله اواشیادن انتزاع ایتدیکی خواص و معانی بی یالکر سطحی
 برکشف و تمیز ایله اکتفالیتمز، بونلرک اعماقه طالار و کوزمذک
 کوره مدیکی وبتشه مدیکی بر عالم اسراره قدر اعتلا ایدر . آثار
 کون آرسنده و مظاهر و تعینانده نسبت و مطابقتلر، بو نسبت
 و مطابقتلر ایچنده حد و احصایه کلز سر و جلوه لر کورر . سلسله
 حادثاتک فوقنده علتلر، وجود ظلیلرک ماوراسنده حقیقتلر
 بولور . بتون اقسام کائناتی تحریک ایدر برنجی بر قوه محرکه
 سزر . قوانین کونیه و علل و اسباب مادیه نك نهایتنده بر علة العلل،
 شو مصنوعات بدیمه نك نشأتنده بر منبع فیض مکمل و مکمل
 آزار . بر منبع فیض که انده زمان و مکان یوق، زمان و مکانلر
 زمانی و مکانیلر او منبعدن فوران ایلر و لاینقطع دوران ایدوب
 ینه اورایه اقلرلر، اودریای محیطه قایلورلر .

« کنت کنزا مخفیا فاحبیت ان اعرف »

« فخلقت الخلق لیعرفونی »

از ویست فر و از ویست نور

از ویست تابیدن ماه و هور

خداوند بیننده عیب پوش
 که یابد ز لطفش جلا چشم و گوش
 خداوند گوش و خداوند هوش
 تو بنده کی کردن او بگوش
 که چرخ وزهین وزمان آفرید
 توانایی و ناتوان آفرید
 [فردوسی]

شو ناچیز ماده علت و اصل کائنات اوله ماز، بر مبدأ ناظم
 و حکیم ایست، ای کنه و حقیقتی ادراک بشردن پنهان اولان
 قدیم لایزال ! جهان آرا سنسک .

جهانرا بلندی و پستی تویی
 ندانم چینی هر چه هستی تویی
 [فردوسی]

براز جق آیرلدیغمز صده دونه لم . شو عقل غریزینسک
 نتیجیسی اوله رق برده عقل مکتسب واردر که بو عقل مکتسب
 تجارب و ممارسه ایله حصول پذیر اولور . بعض اکابر امته اسناد
 قیلنن نظم آتیده عقلک شو ایکی نوعنه اشارت اولنمشدر :

رأیت العقل نوعین	فمسموع ومطبوع
ولاینفع مسموع	اذا لم ینفعک مطبوع
کما لا تنفع الشمس	وضوء العین ممنوع

عقل غریزی به خدمت و معاونت ایدر بر طاقم آلات واردر که
اندره قوای عقل تسمیه اولنور. علم بلاغتمده استمداد اولنسان
قوای عقل بشدر: ذهن، خیال، حافظه. حواس ظاهره، ذوق.

ذهن

ذهن، نفس ناطقه‌نک بر قوتیدر که حق‌ائق اشیایی ادراك
واکتسابه انی اعداد ایدر [۱]، ذکا معناسنده کاور. ذکا،
نفسک ادراك واکتسابه شدت استعدادینه اطلاق اولنور.
نفسک جودت استعدادینه ایسه فطنت تسمیه ایدیلور. اکثریا
فطنت رموز و اشاراتده استعمال اولنور.

استعمالی بیان و افاده‌نک اتساعنده پک بیوک نفوذ و تأثیر
کوستردیکندن بوقوت (آلت‌بیان) منزله‌سنددر. انجق بوعطیه
ربانیه هرکسده مساوی اولیوب متفاوت بولندیغندن بیان آنک
امدادی نسبتنده فیض بولور. بلیغ اولور که فحولک مناخجه
سلوک ایله ایستدیکی مقصدی سلیس ورنکیکن الفاظ و متین
ودلنشین معانی ایله افاده ایده‌یلور. مهبط سائحات بر آتشپاره

[۱] بعضیلری دیمش‌لردر که عقل، نفس، ذهن شیء واحد اولوب
شوقدر که مدرک اولدینی جهته عقل، متصرف اولدینی جهته نفس،
مستعد ادراك اولدینی جهته ذهن تسمیه اولنمشدر.

ذکاده کور بلوزکه بوفیض جلیک قدرت یکانه سیله بر آورده لسان
تقریر ایلدیکی افکار و کفتار عنان اختیاری الدن آلدور .

خیال

خیال بر قوتدزکه محسوساتک غیبوتلرندن صکره اندرک
صورتلرینی نفسمزده نقش ایدر .

حواس ظاهره دن بریله حس اولنان ماده غیبوت ایتسیله
احساس زائل اولدقدن صکره او احساس کندیسيله موضوعی
بولنان ماده نك برر صورتی عتمزده براقور مثلا: کوردیکمز ماده
ملونه کوزمزدن نهان اولسون، ایشتدیکمز کوراتی سکونتیب
اولسون، بزه لذت بخش اولان آب لذیدی ایچمکدن فارغ اولهلم،
بزه حرارت ویرن آتش منطافی اولوب یرینه حس برودت
قائم اولسون، بز ایسترسدک ینه کندی کندمزه بورنکی، بو
کوراتی بی، بولذتی، بو حرارتی یرلی یرنجه تخیل ایدرز . فی الحقیقه
بونلرک هیچ برنده فی الحال کوردیکمز ویا ایشتدیکمز، بالفعل
طاندیغمز ویا حرارتلندیکمز وقتکی قدر شدت یوقدر، لکن
ماهیتلری بردر؛ والحاصل دائما تخیل احساسدن دها ضعیفدر،
بیرا اصلک قوتی صورت دائما تغیر وتقلیل ایدر، لکن ماهیة
بردر .

بو فعل خیال دائماً حواس ظاهره نك فعلیه زفاقت ایدر . بز
هرنه وقت بر شی کورسهك او شیئی کورمهكله برابر تخیل دخی
ایدرز . واقعا نظر حرکت ایلدیکی زمان بو ایکی فعلی بر برندن
آیرد ایتك ایچمه مشكلدر . مع مافییه بو ایکی فمك یکه یکرندن
تمیزی بزه دلالت ایدن شی بودرکه بز رؤیتدن فارغ اولسدق بیله
ینه اوشیئی تخیله دوام ایده بیلورز . بو ایسه اوشیئی کوزلرمزك
اوکنده حاضر بولندیقی وقت نصل کوزیور ایدیسهك یته انی
بر صورتله کورمك دیمکدر . لهذا علی الاطلاق دینه بیلورکه بر
شیئی تخیل ایتك، اوشی حواس ظاهره نك اوکنده فی الحال
موجود اولدیقی وقتدن دائماً ناقص بر قوتله و دیگر بر صورتله
آنی حس ایتمکه دوام ایتك دیمکدر .

ایشته نفس ناطقه نك نقش بند صور محسوسات اولوب
اوصورتلرده ایستدیکی حالده کونا کون تصرفات دخی اجرا ایدن
شوقوتنه خیال ویا تخیله دیندیکی کی اوصورتلرده خیال اطلاق
اولور .

قدماء فلاسفه خیال ایله تخیله یی بر برندن تفریق ایله شویله
دیرلر : « خیال بر قوتدرکه حس مشترک ادراك ایلدیکی صور
محسوساتی ماده نك غیوبتدن صکره حفظ ایدر، بر صورتده که
حس مشترک نه زمان او صوره التفات وتوجه ایتسه آنلری

مشاهده ایدر . بوقوت حس مشترک خزانه سیدر و محلی دماغك
منقسم اولدینی بطون ثلثه دن بطن اولك مؤخریدر . متخیله بر
قوتدزكه صور محسوسه و آنلردن انتزاع اولنان معانی جزئیده
گاه ترکیب و گاه تفریق ایله تصرف ایدر، ایکی باشلی و یا خود
باشسز بر انسان توهمی کبی . بوقوتی عقل استعمال ایدرسه
(مفکره) ، وهم آنی علی الاطلاق محسوسانده استعمال ایدرسه
(متخیله) تسمیه اولور . بوقوتك محلی وسط دماغدر . «

بوزهاب حکمایه کوره صور محسوسه ایله آنلردن منتزع
معانی جزئیده کیف مایشاء تصرف ایتك متخیله نك شانندن
اولوب خیال یالکز حس مشترک خزینه دارلق وظیفه سیله
مكلف بولنمش اولور . فقط استعمال عامده و بالخاصه جولانگاه
خیال اولان فضای وسیع ادبیانده خیال ایله متخیله بر بردن
آرد ایدلدکن بشقه شو معناده خیال کله سنك استعمالی ده
شایددر .

نازی آب ایتمش ده بر فواره رسم ایتمش خیال
ایشته اوصودر آتیش قامتك اولمش سنك
(ندیم)

بوقوت، تصوراتی کندی جهاننده ایجاد ایلدیکی زمین
مخصوص ایله افاده ایدر؛ غیر محسوسی محسوس ایله بر طرز

دلفریبده مزج و جمع ایدر؛ حسدن مجرد اولان صورتلره صانکه
 تشخیص و مشاهده اولنیور مشجھه سنه شکل واندام ویرر . پک عالی
 اولان قدرتیله یوکسله زک کشف ایلدیکی بدایع ایله عوالم معنایی
 تزین ایدر . آنک ایچون بیانیون « بلاغتمده خیال ، صنعت
 تر سیمده الوان منزله سنده در » دیرلر .

قوای حاسه ایله بولنان مناسباتنه مبنی خیالک حیات بشر
 اوزرنده پک بیوک نفوذی واردر :

کاه اولور که خیال کندمزده بولنان مزیتدن بالاتر بردرجه
 مزیتی تحری ایچون سعی و همتیزی اویندیرر ، کاهی بیوده
 اضطراباتیه حزن آور اولور . شو ایکی حالدیه بزی تصورات
 واهییه القا ایدر و یاخود عالم اوهمامه نقل ایله محال بر سعادت
 بزه صایقلاندیرر .

بوقوت، یازلاق، موجد، واسع اولدیغندن انک استمهالی
 فن بلاغتمده موفقیتک اعظم اسبابندن اولمغله برابر بادی شمر
 وضلالات اطواریده بولندیغندن حقائقه مطابقت ویا مشابهتدن
 دور و ذوق سلیم نزدنده منفور اولدیغنی یرلرده کندیسنه پیرو
 اولماملی در .

والحاصل خیال، قوللانشنه کوره، عقل و ذکایه یا خدمت
 ایدر ویا ایرات مضرت ایلر . حسن استعمال اولنورسه ساحه

بیانی ترین ایدر، حقایقہ نمکریز لذت ولطافت اولور، دلریا
لوانلری حیرتفرزا شکللری ایله معقولاتی دیکلتدیرر، کواکلری
شوق فضائل ایله لبریز ایدر. بو نغمه بیان، حقیقت و ذوق ایله
هم آهنگ اولدیغی زمانلرده ایسه کندیسنی دیکلیه جک هیچ بر
طبیع سلیم بوله ماز.

تکمله

هرهانیکی خصوصده اولورسه اولسون مطلقا خیاله پیرو
الولق اتی سوء استعمال ایلمکدر. حس و تخیل اولنسان اشیادن
بشقه هیچ برشینک محقق اولدیغنی زعم ایدنلرک حال و شانلری
ایشته بودرکه آنلرده خیال حکمفرما اولدیغنی ایچون بو کریویه
دوشدیلر. انلر حس و خیالی تفکر ایله قارشیدیررلرکه خطائی
غاحشدر. آنلرک خیاللری فطنت و ذکالرینه غالب کلرک عقللرینی
وویردیکی حکملری سوندزمشدر.

تخیل ایله تفکر آره سنده فرق عظیم واردر. تفکر ماهیت
اشیایی طانور، تخیل بونی یاپه ماز. مثلا اشکال هندسه ییدن
برمثالی تخیل ایتمک بشقه اتی تفکر ایلمک ینه بشقه در. مثالی
تخیل ایتمک، افراد مثلندن کندیسی شو مقدارده وزاویه لر ایله

ضلعبری شو مقدار لرده بولنان بر فرد معینی تصور ایتمک دیمک اولوب
 حالبوکه آنی تفکر ایتمک، خصوصی اوله رق هیچ بر مقدار و تناسب
 تعیین ایتمکسزین یالکز مثلثک ماهیتنی طانیق و آنک اوج ضلعی
 بر شکل اولدیغنی علی الاطلاق ییلک دیمکدر. بناءً علیه بر مثلث تفکر
 اولدیغنی وقت اکا متعلق حاصل اولان تصور، متساوی الاضلاع
 و متساوی الساقین و سائر نقدر مثلثات و ارسه و بونلر هر هانکی
 مقدار و تناسبده بونور لرسه جمله سنه شامل اولور. حالبوکه
 تخیل اولنان مثلث بر نوع مثلثه و بر مقدار معینه مقصوددر. قابل
 تخیل و تفکر دها نقدر اشیا و ارسه هپ بویله در. مثلاً انسانی
 تخیل ایتمک افرادندن اوزون و یا قیصه بویلی، بیاض و یا اسمر،
 ضعیف و یا ملحم بر فرد معینی تصور ایتمکدر. آنی تفکر ایسه
 کیفیات خصوصیه سندن هیچ بر شی دوشونلیرک یالکز آنک بر
 حیوان ناطق اولدیغنی ادراک اولنمق دیمکدر. بونلر آره سنده
 بر بشقه فرق دها واردرکه اوده تفکرک شمولی تخیلککنندن
 پک چوق و اسعدر، چونکه قابل تخیل اولان شیلر یالکز اشیا
 محسوسه در، حالبوکه کرک جسمانی کرک روحانی یعنی کرک
 محسوس کرک غیر محسوس جمله اشیا تفکر اولنه بیلور: روح
 کبی که نه جسمی نه شکلی نده و الحاصل قابل حس هیچ بر جهتی
 اولدیغندن قابل تخیل بولنمدیغنی حالده ذهنأ تصور و تفکر

اولنور . تفکر ایله تخیل آره‌سنده اساسلی براوچنجی فرق دها
 واردر : تفکر حق ایله باطلی طانیوب بونلری بربرندن سچر،
 یالکز حواسی تعقیب‌ایدن تخیلده ایسه بوخاصه و مزیت یوقدر .
 شو حالدده تخیلک تفکر دن بشقه برشی اولدینی ییلنملی وخیال
 حسن استعمال ایدلملی در . خیالک حسن استعمالی یالکز فکرده
 انتباه حاصل ایتک ایچون یعنی ذهنزی طویلا یوب جمعیت
 خاطرله دوشونمک ایچون قوللانلسیدر . بویله استعمال اولنورسه
 بزه چوق خدمت ونفعی اولور . مثلاً دأره ایله مریبعک ماهیتلرینی
 تصور و تفکر ایلدیکمز وقت بونلرک برر فردینی ذهنزده نقش
 ایدرسهک صورمنقوشه ذهنزی طالغینلقدن منع ایدوب موضوع
 بجه حصر فکر ایچون بزه پک چوق یاردمی اولور .

حافظه

حافظه او قوتدرکه معقولات و محسوسات ذهنزدن براوزون
 مدت کاملاً منقطع اولدقدن صکره آنلری تکرار عقلمزه کتورر .
 صفحه ذهنزدن کویا سیلنمش کبی بولنسان معلوماتی خاطرمنزه
 کتورن شو قوته « ذاکره » دخی اطلاق اولنور .
 هرکون نفسمنزده وقوعه کلن احوالندرکه بر ماده ملونئی،

برصدایی، بر رایحه طیبه ویا بر نفیس طعامك لذتی فراموش
 ایدرزده بالاخره یا حالت یقظه ویا عالم منامده آنلر بزه عودت
 ایدرلر. لکن بو حالت فراموشیده معلوماتمز نروده پنهان اولیورلر،
 صکره نصل اولیورده تکرار ظهور ایدیورلر، سائر بونجه اسرار
 فطرت و غرائب قدرت و حکمت کبی بوراسنی دخی اکلامق
 حوصله ادراک بشره صیغیور!

بوقوت اشخاص واسنانه کوره تخلف ایدر. هرکس ایچون
 اک جودتلی زمانی ایسه فیکرک جولانی زمانیدر. بوقوت حقیقه
 بر خزانه قیمتداردر. عقل بشر بوقوتدن محروم اولسهیدی.
 معلومات ومکتسباتمز بر طرفدن طوغار دیگر طرفدن محو
 اولور وشو حالده بونجه مآثر عرفانک بونجه آثار کریمه نیک
 منفعت بخش عموم اولان بونجه خدمات مجله نیک هیچ بری ظهوره
 کله مز ایدی.

هرنوع کالای کرانهای معاینک استحضارینه ذهنده قدرت
 تامه حاصل اولمق ایچون بو خزانه نفائس ادبیه نیک حفظیله تزیین
 قلملی در، شو شرط ایله که ازبره آلمان شیئک نه دیمک اولدیغی
 اکلاشلسون، خیایا ومزایامی حده امعان وتدقیقندن کچیرلسون -
 یالکز الفاظ ونقوشی ضبط وحفظ ایتک بوقوته شعشمه ویرمک
 شویله طورسون، بالعکس انطفاسنه بادی اولور -

(ادب الدنيا والدين) ده امام ماوردی شویله دیور :
امثال عربده « حرف فی قلبک خیر من الف فی کتیبک » دیه
وازد اولمشدر . یعنی جمع ایتدییکک کتابلرکده بیکلرجه حرف
بولتقدن ایسه محفظه صدرکده تک حرف بولنمق دها خیرلیدر .
ینه امثال عربدنذرکه « لا خیر فی علم لا یعبر معک الوادی
ولا یعمربک النادی » دیرلر . یعنی برعلم که نه سیر و سیاحتکده
سکا همراه صرفان اولیور ، نه ده تقریر دلپذیرکله مجالس و محافل
معمور و آبادان ایدیور ، او علمدن هیچ فائده یوقدر . امام شافعی
حضرتلرینک قطعاً آتیه سنی سادات شافعیهدن « ربیع » بکا
انشاد (۱) ایتدی :

علمی معی حیث ما یمت ینفعنی
قابی وعاء له لا یطن صندوقی
ان کنت فی البیت کان العلم فیہ معی
او کنت فی السوق کان العلم فی السوق

کاه اولور که متعلم تدرس ایتدیکی شیلرک معانیسنه واقف
اولدقدن صکره لدی الحاجه کتبه مراجعتله مطالعه اینده بیله جکته
اعتماداً ادمان و حفظ جهتنی آغر کورر .

(۱) انشاد، شعر او قومق معناسنه در . شعر سویله مک ، یعنی نظم
ایتک معناسنده ده استعمال ایدیورر .

گاه اولورکه ادراك وفهم خصوصى بسبتون ترك ايدرك
 قورى قورى از برلمكه صاواشور و حفظنه آلوب او قودينغى
 الفاظ نيه دلالت ايله يور، نه كې مزايابي تضمن واحتوا ايديور،
 بونك فرقه وارماز . بوقبيل متعلم روايت ايدر، فقط روايتي
 قرين روپت دكلدر . اخبار ايدر، لکن اخبارى مقارن خبرت
 دكلدر . بو حالده بولنان متعلم او كتابه بگزركه نه شين واشكالى
 دافع، نه برسند و حجتى مؤيددر . «

.....

حواس ظاهره

حواس ظاهره او قوادركه اشياى خارجيه نك وجوديله
 انسان وسائر حيواناتك حس دينيلن بعض تغيراته دوچار اولملىرى
 اوقوا واسطه سيلهدر .

حواس، حاسه نك جمعى در . حواس ظاهره ديمك خارجه
 اعضاسى بولنان حواس ديمك اولوب يوقسه بوقبيل حواسك
 افعالى نفس ناطقه ده حاصل اولماز ديمك دكلدر . بش نوع حاسه
 ظاهره واردر : سامعه، باصره، شامه، ذائقه، لامسه. اصوات
 سامعه يه، ضيا ايله الوان باصره يه، كوزل و فنا رايجه لر شامه يه،
 مرات و حلاوت و بونلره مماثل كيفيات ذائقه يه، حرارت

و برودت سختی و نرمی رطوبت و بیبوست لامسه‌یه راجعدر .
 بوحواسدن هر برینک فعلنه آری آری دلالت ایتمک اوزره ترکیه
 اوله رق شوکلمات قوللانیلور: ایشتمک، کورمک، قوقلامق، طامق،
 طوقتمق . بوحواس ایله افعالنک نفس ناطقه‌یه راجع اولدیغنی بزه خبر
 ویرن طبیعت، آنلرک جسده اعضا ویا آاتلری بولندیغنی ده بزه
 خبر ویریور . هر حاسه‌نک کندینه مخصوص عضولری واردر :
 قولاقلر سامعه‌یه، کوزلر باصره‌یه، برون دلیکلری شامه‌یه، طماق
 ایله دیل ذائقه‌یه تخصیص قلمشدر؛ یالکز لامسه‌درکه بتون
 جسده بٹ اولنمش و جلدک بولندیغنی هر یرده بولنمشدر . افعال
 حسیه‌یه یعنی حواسک علی‌الاطلاق افعالنه احتساس، یاخود
 حس، یاخود طویغو دینور .

احتساسات اشیاى خارجیه‌نک وجودیله روحزده حاصل
 اولور . اتشک وجودیله‌درکه حرارتی حس ایدرز . بر جسم
 حرکت کلمدکجه هیچ بریانیردی ایشتمیز . کونش و سائر اجسام
 ضیادار بولنمقسزین آیدینلق کورمه‌یز . مثلاً قار ویا زفت
 کورمه‌سک نه سفید نه سیاه کوره‌میز . پرداختسز ویا کسکین
 جسملری قالدیریکز، نه سرت نه اینجیدیجی هیچ برشی طویمه‌یز.
 دیگر احتساسات‌ده بویله‌در .

احتساسات روحزده حاصل اولمق ایچون اقتضا ایدرکه

جسم خارجی حال حاضرده بر عضو جسمانی به چارپوب بو عضو
 آندن قبول تأثیر ایلسون . اشیای خارجیه دن بر جسمك اشعه سی
 کوزلرمزه یا طوغریدن طوغری به ویا انعکاس صورتیله آنجق
 چاریدینی مدتجه درکه بز کوریرز . اکر هوانك تموچی قوللا-
 غمزه تأثیر ایتسه پاتیردی ایشیده مین . اشیای خارجیه نك
 وجودیله دیمه نك معناسی ایشته بودر ، چونکه بز بر لوحیه نقدر
 تقرب ایدرسه ك ایدم ، کوزلرمز قپالی بولنسه یا خود دیگر
 بر جسم حیلوت ایله اولوحه نك شعاعلری کوزلرمزه واصل
 اولسنه مانع اولسه بوشی خارجی کوزلرمزك اوکنده موجود
 دکلد . احساسات سارده ده دخی حال بویله در .

حس کبی پك بدیهی بولنان بر شی تعریف اولنغه عرض
 افتقار ایدرسه افادات مشروحه به نظر آشویله تعریف اوانه بیلور :
 ایلك بر تأثرکه اشیای خارجیه نك وجودیله روحزده حاصل
 اولور و بونی متعقب اواشیا اعضای حواسمز اوزرنده تأثیرایدر .
 بو تعریفه بر حد تام نظریله باقیله ماز . چونکه بو تعریف
 حسك بزه نه سببه واصل اولدیغنی افاده ایدیور ، یوقسه ماهیت
 حسی بزه افهام ایتیمور . مع مافیه حسی نفس ناطقه نك دیگر
 افعالندن تمیز ایتدیرمك ایچون کافی .

بو تعریفه کوره حس ، ایلك بر کیفیت اولیورکه اشیای

خارجیه نك وجودیله روحمزده ظهور ایدیور واوراده طویو -
لیور . فی الحقیقه کوزلمزی آچهرق ایلك سزدیگمز کیفیت
ضیا ایله الواندر . اکر هیچ برشی سزمیه جك اولور سق قرا کلقده
قالدق دیرز . المزی آتسه کوسترسهك والمزله بوز طوتسهق
ایلك طویدیغمز کیفیت ایصنقلغمز واوشومکلمکزدر . وقس
علیهاالبواقی .

صکره بزده ضیا به دائر درلو درلو ملاحظات حاصل اولور .
آنک ماهیتی تخری ایدرز ، انعکاسات وانکساراتی تدقیق ایلرز .
حتی شونی بیله ملاحظه ایدرز که رنکلك ، ضیانك چکلمسیله
برابر کوزدن نهان اولمیرینه نظراً اجسامده مشهودمز بولنن
الوان ضیانك کندی تحولات مختلفه سندن یعنی کونش ایله
دیگر ضیادار اجسامك صاچدقلری شعاعانك مختلف انعکاسات
ویا انکساراتندن عبارت کبی کورونیورلر . فقط بو ملاحظاتك
کافهسی ، ضیانك وجودیله بزده حاصل اولوب حس تعبیر
ایلدیگمز تأثر دن صکره آنجق بزه کلور . ایشته بوتأثر ایلك
برکیفیتدرکه کوزلمزی آچمقله برابر بزده حاصل اولور .

کذلک یاندیغمز ویا اوشودیگمز طویدقن صکره ملاحظه
ایده بیلورز که شواحتساسات بزه کندیلرندن کلمش اولان اجسام ،
اگر کری چکلمامش اوله یدق المزده درلو درلو فساداته بادی

اوله جقلردی : حرارت المزى یاقوب تلف ایده جك برودت ایسه
 آنی او یوشدیروب تعطیل ایلیه جك ایدی . دیکر لری ده بویله در .
 لکن آتسه ویا بوزه تقرب ایتدی کمز وقت بردنبره طویدیلغزشی
 بوملاحظه لر دکلدرد . وهله اولاده بزده حاصل اولان شی بز
 [یانیورم یا خود طوتشیورم] دیدیرتن بر کیفیتدرکه احتساس
 دینیلن ایشته بودر .

احتساس وجوده کلک ایچون جسم خارجی نك حضورینی
 اقتضا ایدرسهده او جسمك غیبوتندن صکره برمدت دها دوام
 ایدر . حرارت ویا برودت بونلره سبب اولان آتس ویا بوزدن
 تباعد ایلیدی کمزدن صکره المزده برمدت دها دوام ایلر . بر بیوک
 ضیا ویا خود دیکجه باقلش کونش کوزلرمزده پك شدتلی برتأثر
 حصوله کتوردکلری وقت کوزلرمزی قیاسهق بیله ینه بزله
 بر طقم الوان کورینورکه اولوان ابتدا ایجه قوتلی اولدینی حالده
 صکره یواش یواش ضعیفلشهرک نهایت نظرلرمزدن نهان اولان
 الوانه آندیرر . بر بیوک پاتیردیدن صکره دخی بزده بویله بر کیفیت
 واقع اولور . کوزل برشروب ایچلسه ایچلرکدن صکره دخی
 بزده برمدت نفیس برطات براقور . لکن بونلرک هپسی جسم
 خارجی نك حضوریله حاصل اولان ایلك تأثرک بر لاحقه سیدر .

لذت ايله الم

لذت ايله الم دخى حواس ظاهره نك افعاله التحاق ايدر لر .
لحوم نفيسه طادلدينى زمان لذت ، لحوم مستكرهه طادلدينى
وقت الم حس اولنور ، وقس عليها البواقى .

مثلا كوزل ميوه لر ، لذيد صولر ، نفيس طعام لر طادلدينى
وقت لرده حصوله كلديكى وجهله حواسك شو غجقلا نمنسه لذت
دينلديكى كى دوچار تجاوز اولان حواسك شو حس مز عجنده
الم دينور .

كرك لذت كرك الم هر ايكيسى احتساساتده داخلدر لر ، زيرا
هر ايكيسى شدتلى بر تاثير نا كهانى در كه حظ آور و باعث الم
اشيانك وجوديله بزده بردنبره حاصل اولور لر . نته كيم طماغمزى
سقى واروا ايدن بر آب لذيدك وجوديله بادي امرده طويدلغمز
شى آنك بزه ويرديكى لذتدر وجسد مزه بر مزراق صاپلان دقده
آنك باعث اولدينى المذن دها اول ودها شدتلى هيچ بر شى
طويماز .

لذت ايله الم حد ذاتلرنده معلوم اولدقلى جهته هر نقدر
تعريفه عرض افتقار ايمه ين اشيا عدادنده ايسلرده مع ما فيه
لذتى : بر حس مقبول كه طبيعته توافق ايدر ديه والمى دخى :

برحس منفور که طبیعتاً ضد بولنور دیه تعریف ایده بیلورز .
 کوزونیور که دیگر کافه احتساسات کبی بو ایکی حس دخی بزی
 اوقشایان ویا اینجیدن بعض اشیانک وجودیله بزده طوغیورلر .
 فی الحقیقه مثلاً بریرمز کسلدکده یا تضییق اولندقدده یا بریرمز
 برشی باتدقدده الم حس ایدز و سببینه ده بالمهوله کشف ایلرز ؛
 چونکه کسن، صیقان، باتان شیئی کوریورز . لکن بزده صرف
 داخلی دهها بشقه آلام واردر : باش آغریسی، معده آغریسی،
 سانجی امثالی المکر کبی . برده بزده هرکون کلور کچر ایکی نوع
 الم داخلی دهها واردر که اوده آچلق ایله صوسنزلقدر . بز بو
 المری خارجدده هیچ بر سبب کور مکسزین داخل حس ایدرز .
 لکن بک قولای اکلارز که دیگر آلام هانکی مبدالردن کلیورلر .
 سه بو آلامده اومبدالردن کلیورلر، یعنی جسمک اعضای داخلیه سی
 تعالبلکش بعض اخلاط ایله ازعاج ویا تضییق اولندقلری وقتلرده
 بز او آلامی، اعضای خارجه ده وقوعی مشاهده ایدیور مشجه سنه
 حس ایدرز . لهذا بو نوع آلام، خارجدده اسبابی مشاهده
 ایلدیکمز آلامک ماهیه عینی اولوب بلا خلاف احتساساته
 راجعدرلر .

والحاصل، ایکی نوع حس واردر : بری حس خارجی درکه
 حواس ظاهره نك اعضاسی اوزرنده مواد خارجه نك تأثیریلر

حصوله کان تأثر دن عبارتدر؛ ایکنجیسی حس داخلی درکه جسمک
 وضعتندن ووظائف حیاتیتهنک اجراسندن طوغار . آشاغیده
 ذکر اولنه جق اولان انفعالات نفسانیه بونوع حسله تعلق ایدر.
 برده نفس ناطقهده ادراک وفعالیتک غیرى بر قوه احساسیه
 واردزکه بوکا (وجدان) اطلاق اولنور .

لذتله برى برندن فرقلیدرله؛ متعدد حواسده دکل، حتی برتک
 حاسهیه راجع بولنان لذتنده بیله فرق بولورز. آلامده بویله دره
 یارم باش آغریسنک ویردیکی الم، قولنجک ونقرسک حاصل
 ایلدکلری المله بکزه من. مع مافیسه الم لذتن دها شدتلی در
 و آندن دها اوزون سورر. بو کیفیت شو حیات فانیده حاملزک
 نقدر سفیلانه ونقدر کدر آمیز اولدیغنی بزه احساس ایتدیرسه
 کرک .

« لقد خلقنا الانسان فى کبد »

لذت والم ایله سرور وکدر بربرینه قارشیدیرلماملی درلر .
 بونلر واقعا برى برلرینی پک یاقیندن تعقیب ایدرلر واکثریا
 هربرینی دیکرینک اسمیه تسمیه ایلرزه؛ مع مافیسه بونلر برى برینه
 نقدر متقارب کورنسهلر ونقدر برى برلرینه قارشیدیرلمش اولسهلر
 یسه یکدیگرندن فرق وتمیزه اعتنا اولنملی در. لذت والم، اعضایه
 تماس وتأثیر ایدن بر جسمک حقیقه موجود بولنسیله ویا غالب

ککش بعض اخلاطک اعضای داخلی از عاج و تضییق ایتسیله
 طوغارلر و جسد مزك بر محل معینده حس اولنورلر: مثلا
 طاتلی برشی طامنهك لذتی دیلده و بر یارهك المی دوچار تعدی
 اولان عضوده حس اولنور . سرور ایله کدر بویله دکلدلرلر،
 بز آنلری هیچ بر محل معینه حمل ایتمه یز. آنلر خار جده کورینور
 برشی بولنمقسزین و یا بعض اخلاطک از عاج و تضییقی اولمقسزین
 صرف خیال ایله و یا ملاحظه فکر ایله حصوله کله بیلورلر .
 بر کوزل طعامک و بر رایحه طیبهك لذت و نفاستی و نقرسک المی
 پک ایی تخیل و تفکر اولنور، حالبوکه بوتخیل و یا تفکر له بر احتساس
 حصوله کماز. نقرسک کندیسنده بر او یغونسزلق حصوله کتور.
 دیکنی اکلاتمق ایستین بر کیمسه، نقرس نبی مکدر ایدیور دیمز، متالم
 ایدیور دیر. بر کیمسه لذت بر صو ایچرکن آغز مده پک زیاده بر
 مسرت طویورم دیمز، پک زیاده بر لذت طویورم دیر. بر کیمسه
 الم، یعنی آغری صیزی و یرمهین امراض مهلکه دن برینه
 دوچار اولورده الم، یعنی آغری صیزی طویماز، حالبوکه کدر
 ایچنده یوزر. ایشته لذت ایله سرور، الم ایله کدر بری بر لرندن
 پک فرقلی بولندقلری جهتله لذت و الم احتساسات جمله سندن
 صایلمش و سرور ایله کدر انفعالات نفسانیه آره سنه قاتلمشدرلر.

انفعالات نفسانیه

احتساسات خارجیہ و داخلیہ دن و بالخاصہ لذت و المدن
نفسدہ بعض حرکات طوییلورکہ نفسک بوحرکاتنہ انفعالات
نفسانیه اطلاق اولنور . یعنی وجودمزنک خارجاً و یا داخلیاً
بر محل معینندہ بعض اسبابدن ناشی برتأثر بر طویغو حاصل
اولدقدہ بوتأثر دن بو طویغودن نفسمزده برتأثر و برحالت مخصوصہ
حاصل اولورکہ بو حالت مخصوصہ یہ انفعال نفسانی یعنی تأثر
نفسی دینور .

حسن لذت، متعلق یعنی تعلق ابتدیکی شی موجود اولدینی
زمان نفسمزده پک شدتلی برحسن اثر حاصل ایدر و متعلق
موجود اولدینی وقتدہ دخی نفسمزی بیوک برقوتله جلب ایلر.
حسن الم ایسه بریکنه بسبتون مضاد بر اثر حاصل ایدر . بونک
ایچون بز نه وقت لذت و الم حسن و یا تخیل ایلسهک بوایکی کیفیتک
حصولدن نفسمز متأثر اولهرق یا محظوظ و یا خود ناخشنود
اولورز .

ایشته بر طعام نفیس ایچون بزه اشتها ویرن ، ناخوش
بر طعامدن بزی متنفر ایدن نفسک شو انفعالی در؛ یعنی نفیس
بر طعام طاندیغز وقت طویدیغز لذت ایله نفسمز منفعل و محظوظ

اسرار بلاغت

۵۰

اولورکه اوشینه بزی میل ایتدیرن نفسک شو انفعالی در، كذلك ناخوش بر شی طاندیغمز زمان بو حس المذن نفسمز منفعل ومتنفر اولورکه اوشیدن بزی تنفر ایتدیرن نفسک شو صورتله انفعالی در .

بو میل واشتهالره ویا نفرت واستکراهلره حرکات روح دینلمسی روح وضعیتی دکشدیردیکی ویا بر مکاندن دیگر مکانه انتقال ایلدیکی ایچون اولیوب بلبکه جسم حرکتیه برشینه تقرب ویا آندن تباعد ایتدیکی کبی روحده میل واشتهالری ویا نفرت واستکراهلری سببیه برطاقم اشیا ایله اتحاد ویا آنلردن انفکاک ایلدیکی ایچوندر .

شوايضاحاته کوره شمعی انفعالی شویله تعریف ایده بیلورز: روحک بر حرکتی یعنی بر حس ویا تخیل سببیه روحک میلاً ویا نفرة تأزیدرکه میلاً تأثر صورتنده محسوس ویا مخیلی تعقیب و عکسی حالنده آندن تباعد ایدر . مثلاً آجیقسدق بوندن منفعل ومتأثر اوله رق غذای (۱) ضروری آراز؛ آتش ایله یانسدق آندن تباعد ایچون بزده قوتلی برانفعال حاصل اولور .

(۱) غذا ماده سنک صیغ مختلفه سنی ، ذال معجمه ایله مرسوم اولدقلری حالده، علی الاطلاق دال مهمله ایله تلفظ ایدرز؛ [خدمت] کله سنک عکسنه که دال مهمله ایله مرسوم اولدینی حالده کله مزبورینی ترکیه ترکیبلرده ذال معجمه ایله تلفظ ایلرز . [مطالب عالیه]

علی الاکثر اونبر نوع انفعال تعداد اولنورکه بروجه آنی
 حردسیله نقل و تعریف ایده جکر .

محبت و یا سومک — برشینه ارتباطه مخصوص برانفعالدز.
 برغذای نفیس سویلور، صید و شکار ایچون مشی و حرکت
 سویلور. بوانفعال، شو شیلره ارتباطه و آنلره مالک اولمغه محبت
 پیدا ایتدیرر .

بغض و یا سومامک — بالعکس برشینک بزدن تباعدینه
 مخصوص برانفعالدز. المی سومهیز، آجی برعلاجی سومهیز،
 بزه فئالق ایدن آدمه بغض ایدرز. روحمز بونلردن بالطبع
 خوشلاماز .

آرزو برانفعالدزکه سودیکمز برشی ناموجود اولدینی وقت
 آنی تحرییه بزی دورتر، میل و شوق ویرر .
 نفرت و یا استکراه برانفعالدزکه بغض ایتدیکمز شیلرک
 بزه تقریبی منع ایدر .

سرور برانفعالدزکه روح نائل اولدینی حسن حالدن بو
 انفعال و تأثر ایله مستریخ و فرحیاب اولور .

کدر برانفعالدزکه روح کرفتار اولدینی سوء حالدن متأذی
 اولهرق زندن کلدیکی قدر او حالدن اوزاقلاشوب غصه لنور.
 بورایه قدر ذکر اولنان انفعالات تحریک اولنمق ایچون

موضوعاتك وجود وغيوبتندن بشقه بر شينه محتاج دكلدر لر .
ديكر بشي بوگا برده صعوبت قاتار لر .

جرات يا خود جسارت يا خود شجاعت بر انفعالدر كه روح
آنكله استحصالی دشوار اولان شیء مرغوبه ارتباطه چالیشور .
خوف ویا قورقو بر انفعالدر كه روح آنكله اجتنابی کوچ
اولان بر فناقدن اوزا قلاشور .

امید بر انفعالدر كه شیء مرغوبك استحصالی ممکن فقط
دشوار اولدینی وقت روحده طوغار . چونكه اوشینك استحصالی
سهل اولسه ویا تحت تأمینده بولنسه اولوقت اوشینك دهها ظهور .
رندن اول روحده فرح و سرور حاصل اولور .

یأس امیدك عکسی بر انفعالدر كه رغبت اولنسان شینك
استحصالی محال کورندیکی زمان روحده طوغار .

غضب بر انفعالدر كه آنكله بزه فنالق ایدن ویا اوچ آلان
کیمسه بی عنف ایله مدافعهیه چالیشورز .

بزی لطف و احسانیه منتدار ایدن کیمسهیه ایملک ایتمک میلز
اگر انفعالات آرمسنه قاتلق ایسته نیلر سه بوسکره کی انفعالك
مقابلی یوقدر . لکن بومیل انفعالات نفسانیه آرمسنه قاتلیوب
فضیله ارجاع اولنملی دز، چونکه بومیلده انفعالاتك حاز اولدینی
تأثر و تهیج یوق .

موضوعاتند حضور و یا غیوبتدن بشقه بر شی فرض
 اولمیان اولکی التی نوع انفعال ، قدمای فلاسفه طرفندن
 « شهوانی » تسمیه اولنان میله ارجاع اولمشدر . موضوعلرینک
 حضور و یا غیوبتنه صعوبت قاتان دیگر بشی ایسه « غضبی » توسیم
 قلنان میله ارجاع ایتمشدر .

بر انفعال که آنده آرزو و یا شهوت حاکم اوله اکا « میل
 شهوانی » ، بر انفعال که آنده غضب حاکم بولنه کاده « میل غضبی »
 تسمیه اولنور . ایکنجی میله دایما مشکلاته ایتحام و غلبه ایچون
 نوعاً صعوبت و اجر اسی ایچون نوعاً ما جهد و مشقت واردر که
 غضبی تهییج ایدن بودر .

موضوعلرینه یالکز حاضر و یا غائب اولق اوزره باقیلان
 انفعالات ایله موضوعلرینک حضور و یا غیوبتلرینه صعوبت
 قاتیش بولنان انفعالات آره سنده فرق بولندی شهبه سزدر .
 صعوبت دیمکدن مقصد ، کندیلرنده صعوبتک وجودی فرض
 قلنان انفعالاتده عقل بر حکم قطعی ضروری ایله استحصالی
 مشکل بر شیئه حکم ایدر دیمک اولمیوب بلکه مقصد بودر که
 طبیعت استحصالی دشوار اولان اشیا به بعض خصیصلر اکسا
 ایدرده او خصائص کندیلرینک ایدر اوله زق عقلک اوزرنده درلو
 درلو تأثیرات و خیالات اجرا ایدرلر .

شو باشلیجه اونبر نوع انفعالان بشقه : حیا، حسد، غبطه،
 تعجب و بونلره ممائل دها دیگر انفعالات وارددر؛ لکن آنلرده
 بواونبر نوع انفعاله راجعدر لر . حیا، بر خطا ویا بر نقیصه
 طبیعیه دن طولایی دوچار بغض وحقارت اولیه لم دیه بر اضطراب
 ویا بر خوفدزکه بورالینی ستر ایتمک ویا بزی معذور کوسترمک
 آرزوسیه ممزوجدر . حسد، آخرک نعمتی الهه ایدم دیه
 بر اضطرابدر و محسود باعث حسد اولان نعمته نائل اولمسیله
 بزی اونمتمدن محروم ایدر دیه بر خوفدر . غبطه که بشقه لرینک
 بیوک بیوک ایشلر یابدقلرینی کوردیکی وقت انسانک قلبنده
 طوغار، بشقه لری اوایشلری یابدقلری جهته کنیدیسنک ده آنلری
 یابه بیله چکی امیدینی احتوا ایدر و برانفعال جرأتدرکه اوایشلره
 وثوق ایله تشبث ایتمکه بزی سوق ایلر . تعجب، یا فوق العاده
 بر شی کورمکدن ناشی حیرتی و آنک اسباب ونتائجنی بیلک
 آرزوسنی، یا خود اوشی غرابتمنانک تحتنده بر مخاطره مهلهکه
 اولسون دیه خوف وهراسی و آنی طانیقده کی مشکلاتدن انبعاث
 ایتمش اضطرابی متضمندر . تلاش، خلیجان، اورکمک، بیلق کبی
 انفعالات دخی خوف وهراسک درجات و آثار مختلفه سندن
 بشقه برشی دکلدر لر .

شو تفصیلاتدن واضحاً آکلاشلیشدرکه انفعالات نه معنایه

آنورسه آنسون وهانکی عدده ابلاغ ایدیلورسه ایدلسون
هرحاله شو بیان اولنان اونبر نوعه رجوع ایدر .
حتی نفسمزه مراجعت ایدرسهك ديه بیلورز که بزم کافه
انفعالاتمز بالکز بر شیئه راجعدر که اوشی یکانه محبتدر . محبت
بتون انفعالاتی یا احتوا ویا تحریک ایدر . بر شیئه بغض آنجق
بشقه بر شیئه محبتدن کلور . خسته لکی سو میشمز صحتی سودیکمز
ایچونددر . بر کیمسه دن سودیکمز شیئی استحصالمزه مانع اولدینی
ایچونددر که نفرت ایدرز . آرزو، الده اولیمان نعمته قاووشمق
ایچون بر محبتدن بشقه بر شی دکلدر ، نته کیم مسرتده الده
اولان نعمته منمکانه بر محبتدن بشقه بر شی دکلدر . نفرت
واستکراه بر محبتدر که نعمتدن محرومیتنه باعث اوله زق اضطراب
ویرن فالقدن تباعد ایدر . جرأت بر محبتدر که شی مرغوبه
نائل اولق ایچون پک صعوبتلی بر شیئه تشبث ایدر . خوف
بر محبتدر که تحری ایتدیکی شیئک ضیاعندن هراسان کورونه رک
بو مخاطره ایله مشوشدر . امل بر محبتدر که رغبت اولنان شیئه
نائل اوله جغنی اومار . یأس بر محبتدر که محروم اولدینی شیدن
الی الابد ناامید بولنور؛ ناقابل تبدل بر فتوره باعث اولان ایشته
بو حالتدر . غضب بر محبتدر که نعمتی الذدن نزع ایتک ایستهینه
حدتنه رک آنی مدافعهیه جبالار . والحاصل محبتی قالدیریکز هیچ
بر انفعال قالماز، محبتی قویکز سززه جمله سنی تولید ایدر .

بعضی‌لری : تعجب بزده ایلک بر خیره نا کهمانی اوله‌رق
 طوغار که دها هنوز محبت ویا بغض ایتمدن بر حالت جدیدنک
 ظهورینه بادی اولور دیه تعجبی انفعالاتک برنجیسی اولوق اوزره
 کوسترمک ایسترلرسده بو خیره نا کهمانی اکر یکی کورون
 برشینه صرف استغراب مدتنده ایسه اومت ظرفنده بزده هیچ
 برتأثیر وبناء علیه هیچ بر انفعال حاصل ایتمز واکر بزده تأثر
 حصوله کتوریورسه آنک انفعالات نفسانییه نسبت وتعلقی
 نه صورتله اولدینی آنفا بیان ایددی . شو حالده محبت بتون
 انفعالاتک مبدأ ومنبعی اولدیغنده اشتباه ایدلاملی در .

.....

محبتک ، بو سر اعظم جهان آرانک یاد وتفکر یله عقول
 وقلوبمزده نور وادی مقدس لمعه فشان اولوق ایچون بوراده
 بر لحظه جک طورلمده شونشیده غرابی شو کفته عارفانه بی آشنای
 لسان عشق اولان قائل ایله هم آهنگ اوله‌رق اوقویلم :

کوکل بیکانه وحشی ادا در
 رموز عشقه اما آشنادر
 نه عشق مهر پرور کیم سماوات
 آنک فیضیه پر نور و ضیادر

نه عشق لایزال عنوان کیم آندن
 تجلای محبت رونمیا در
 محبتدن ظهوره کلدی اکوان
 محبت سرذات کبریادر
 محبت روح اعظمدر دینلسه
 وجودیله مبرهن مدعادر
 محبتله یشار اجسام واشیا
 محبت مایه نشو ونمادر
 محبت اولسیدی حسن ایجاد
 ییلنمزدی نه نقش بی بهادر
 محبتدر حدوٹ آرای امکان
 محبتله عوالم روشنادر
 [عارف حکمت]

حسك موفقیتی پك چوقدر . اکثریایبیک برهان ایله اقناعنه
 موفقیت حاصل اولمیان عقل بر حسك مغلوبی اولور . هیچ
 براستدلال ایله متأثر اولمیان قلب بر حس ایله تهیج ایدر . کاه
 اولور که حس خفیف خفیف اسن نسیم کبی لطف ورقتیله اعماق
 درونه صوقولور ، کوکلر پر نور وصف اولور . کاهیجه فصل

خزان کبی بر منظره حزن آور ترسیم ایدر ، یورکار مرحمت
 و شفقتله طولار . کاه بریار عزیزک فرقت و هجراتی ستمدیکان
 وفلاکتزدکانک احوال پریشانیسنی قلبه تبلیغ و اخطار ایدر ،
 دل و دیده هونکور هونکور آغلار . کاه جوش و خروش کلمش
 انهار عظیمه کبی کورلر ، قلوب هیجان افشان اولور .

فقط شو بیان اولسان خصائص و مزایا هپ حس حقیقی به
 راجعدر . جعلی اولانلری ، ذوق سلیمه مقرون اولیانلری ، حد
 اعتدالدن بیرون بولیانلری بالعکس مستکره و منفوردر . بو
 مقوله لری هیچ بروقت نائل محبت و حرمت اوله مازلر .

مخت چمنده کل دیرنلر (۱)	عالمده یمان خبر ویرنلر
غم نسخه سن ایلینده تحریر	ویرمشلر اکا بونوعه تشهیر
کیم زید ستم رسیده زار	اول واقعه دن اولوب خبردار
فی الحال قیلوب عزیمت راه	مجنون حزینی ایتدی آگاه
کای شیفته شکسته طالع	افسوس که سمیک اولدی ضایع
ادبار ظلمک اولدی باطل	بومشغله دن دخی نه حاصل
بازار بوزلدی بیغ بساطک	بو ساسله دن کس ارتباطک
لیلی سکا ویردی زندکانی	سن اول باقی اول اولدی فانی
سن صدقه سی اولدیغک پریش	صدقه سکا اولدی ای بلاکش
عزم راه جنت ایتدی اول حور	فردوس مقامن ایتدی معمور

(۱) بو نظم داسوز، لیلانک و فاتی مجنونه خبر ویردکاری زمانده کی
 حانی تصویر ایدیور.

مجنون که خبردن اولدی آگاه
 کیم غلغله سن هم اول زمانده
 آز قالدیکه ناله سیله دلدار
 بر لحظه بلند اولوب خروشی
 چون کادی اوزینه قیلدی ناله
 نتم سکا قصد جانم ایتدک
 قیدک من زار ناتوانه
 زهر ایدی مکر بو ویردیکک جام
 بر مورچه یه نه در بو کینه
 تأثیر مستمدن اجتناب ایت
 ایلت بنی یار اولان دیاره
 دوشدی یوله اولدی زیده همراه
 چون کوردی مزار کلمندارین
 گوکسینی قیلوب لحد کبی چاک
 قبر اوزره آقتدی قائلو یاشین
 یر یوزین ایدوب سرشک مملو
 همراهم ایدک بو بولده ای ماه
 افلاکه تفاخز ایله ای خاک
 زلفینه معارض اوله ای مار
 خالینه تعرض ایتمه ای مور
 ای عمر کل امدی باشه سن هم
 عالم خوشبیدی که وار ایدی یار
 ای جان من خسته یه وداع ایت
 مشفقکم ای اجل کرم قیل
 قورتر منی اضطراب غمدن
 یارب بکا جسم و جان کرکز

سوز جکريله چکدی برآه
 جانانی اشدی اول جهانده
 اول خواب اجلدن اوله بیدار
 دوشدی یره کتدی عقل وهوشی
 یاغدیردی خزانی اوزره زاله
 قصد دل ناتوانم ایتدک
 اوردک ستم آتشی جانه
 کیم مرک پیامن ایتدک اعلام
 فولاده وزرمی ابکینه
 باری بو کناهی پر ثواب ایت
 شمع ایله بنی مزار یاره
 بر حالیه کیم نعوذ بالله
 دوشدی وقوچقلدی مزارین
 مرقد کبی صاچدی باشنه خاک
 اعل ایلدی یاشی قبر طاشین
 چکدی یره اول سرشکدن صو
 همراهی قیوب کیدرمی همراه
 کیم اولدی رفیقک اول در پاک
 کیم انده مقیمدر دل زار
 کیم بغلودر انده جان معجزور
 کیم چشمه تیره اولدی عالم
 چون یاریوق اولسون نکیم وار
 بر خسته ایله یتر نزاع ایت
 دفع الم ایله رفیع غم قیل
 ویر مژده وجودیه عدمدن
 جانانه سز جهان کرکز

{ فضولی دیوانندن }

مرثیه (۱)

آغوش شفقت‌ده یاتور ایکن اول پری
 حیف‌اکه حیف اولدی مزار عاقبت پری
 دیباجه بدیعہ حکمت ایکن یازق
 اوچ ییلده چرخ نیلدی اول شیر مادری
 صولدیردی کتدی غنچه امیددی روزکار
 باد خزان موت نیتدی اوکل تری
 کردون بی قراره نصل رغبت ایتملی
 شایان التفات دکادر او سرسری
 (مرثیه) وفاتی فرق‌له سویلدم
 یارب ویرکه اجرنی بوش قالمسون پری

ذوق

ذوق فی الاصل اطعمه ولذا نذ مادیهی دیل ایله طاتمق معنا -
 سنه موضوعدر . اصطلاح اهل بیانده ذوق، وجدانی برخاصه
 تفسیردرکه صنعتک اک خرده واک مکمل جهت‌لرینی طویار .

(۱) سیواسده ۱۳۰۴ تاریخنده اوچ یاشنده ایکن وفات ایدن
 قزم بدیمه‌نک قبر طاشنده محکوم‌درکه او تاریخنده سیواس ولایتی مرکز
 نایب بونان فضیلتلو مکی بک افندی طرفندن سویله نلشدر .

سوزك مزایا و خبایاسی بو خاصه ایله طاتلدینی جهتله کلمه مزبورده
معنای ثانی ایچون استعاره ایدلمشدر .

طبع یا خود طبیعت کلمه لری ده مصطلح اهل بیان اولان
ذوق معناسنده استعمال اولنور . کلمات مزبورده سلیم ، صحیح ،
مستقیم ، حسن کبی قیود وصفیه و یا اضافیه ایله تقیید اولنهرق
ذوق سلیم ، ذوق صحیح ، طبع سلیم ، طبع مستقیم ، حسن طبیعت
دخی دینور .

ذوق ، فنک یالکز اصول وقواعدینی آ کلامقندن عبارت .
دکلدر . سوزك صحتنی ، کوزلاکینی ، تناسبینی حس ایدز ، سوزك
عالیسنی عادیسنندن طبیعی اولانلرینی طبیعتیه موافق اولمیانلرندن
تمیز ایلر ، مناسبتسنز مبالغه لری ، ساخته زینت وزاند تکلفلری ،
اک کیزلی کوزلاکیر ایله اک کوچک قصورلری فرق ایدر غایت
دقیق بر خاصه نفیسه در . بئاء علیه فنک وجدانی دینلیکه سزادر .
بو خاصه هر یرده همومیت اوزره و برسیاقدده ظهور ایتمز .
هر انسانده هر زمان و مکانده بر طرز اوزره بولنماز . بر قومک
طبیعتیه موافق کلهرک نفائسندن عد اولنان بر اثر ادبی نک دیگر
ملل و نحلجه مقبول و پسندیده اولمدینی پک چوق واقع اولور .
بر یرده بر آراق پک زیاده تقدیر اولنان بر شعر بر زمان صکره
اعتباردن دوشره . بر وقتده ظهور ایدن بر اثر فنی صاحب ذوق

طانیلان ارباب فن طرفلرندن بری برینه مغایر ملاحظاته محاکمه اولنهرق کیمیسنه کوزل ، کیمیسنه چرکین کورینور . حتی بعضاً لولورکه برکیمسهنک فکری اویانمسيله ویا بر مشاهدۀ نوین ایله ویا بشقه سبیلر ایله طبیعتی دکشورده اولجه مفتون حسن و مزیتی اولدینی شیئی سومز و بکنمز اولور . فقط بوکبی اختلافلر حقیقت ذوقک انکارینه سبب اوله ماز . بویله ماینترلر کورلدیکی ایچون حسن طبیعت یوقدر دیمک صحیح دکلدور . بو طبقه برکیمسه کندیسنده بشقه لری درجه سنده عقل و ذکا بولمادینی ایچون بشقه سنک عقل و ذکاسنی و عقل و ذکانک وجودینی انکار ایتسی کبی درکه بو طوغری اولدینی کبی اولکی صورتده طوغری اوله ماز .

ذکا معانی آفرین اولدینی کبی حسن طبیعت دخی آرزو ایدیلن معنالی ایجاد ایدجک تصوراتی تمیز و انتخاب ایدر . عقلک نفسمزده حاصل ایلدیکی تصور محاسنی بلاغته تطبیق ایلر و عالم غرابنده کشت و کذار ایدن خیاله بادیه پیمای ضلالت اولماق اوزره اقتضا ایدن تعلیماتی ویرر . برنور عرفاندرکه سوزک قصورلری آره سنندن برمزیتی و مزیتلری ایچنده اوافق برخطاسی بونور ایله تدقیق و تماشا اولنور .

بوخاصه نفیسهنک ماهیتی ایکی مزیتدن مرکبدر: بریسی

فطرةً از چوق فن حسنه مالك اولمق ، ديكرى ده تعليم و تربيه ايله تحصيل و مطالعه ايله اوحى اصلاح و اكمل ايتمكدر. حس فطرى صنعتى لايقيه آكلامق و قصـوز لريله مزيتلرني كشف ايتك ايچون كفايت ايتمز . هر فنك بر طاقم اصول و قواعدى وارد كه بر كيمسه فطرة حاز اولدينى فن طويغوسنه اصول و قواعد مذكورهيه وقوفى ضم و علاوه ايتملى در . حس فطرى انضمام معلومات ايله آراسته اولورسه صاحبي حسن طبيعته ساز لرينه فائق اولور .

خاصه ذوق اوج صورته اكمل اولور :

برنجى — حسن ملاحظهني اعتياد ايدنمك . حسن ملا -
حظهني اعتياد ايتيانك افكار و كفتارنده ذوق بولنماز . مثلاً شفيق نامه صاحبي اترك حاكي اولدينى وقعه مهمهني يازدينى زمان نه كي مشكلاته تصادف ايدوب او مشكلاته نه يولده ونه مرتبه غلبه ايدو بيلش و تصورى تصوير ايچون نه كي طرز و اسلوبه مراجعت ايله مش اولدينى لايقيه مطالعه ايتمكسزى مجرد مغلقي يازلمش اولمى اله آله زق بوجهتدن اثرى مؤاخذهيه قيام ايدن آدمك رآينده حسن طبيعت كورنمز . فقط بعض پارچه لرى خصوصى اوله رق انتقاد اولنور ، اكا ديه جك يوق ، بو بحث آخر ، نته كيم بو كتابده ده اثر مذكورك بعض ير لرينه ايليشميدر .

ایکنجی — نفائس آناری تعمیق فکر صورتیله مطالعهیه دوام ایتمک. زیرا آنار نفیسه نیک مطالعه سیله طبیعتک فنه اولان استعدادی اویانور، فکره کشایش کلور، کوزلک حقننده کی معلومات تکمل ایدر، فیک نیجه رموز و اسراری منکشف اولور.

اوچنجی — آداب و اخلاقی افساد ایدن شیلردن عقل و قلبی تصفییه و تطهیر ایلاکدرکه بو اوچنجی صورت عقل و حسک رهبر صلاح و کالی بولندیغی جهتله سلامت ذوقک اقوای اسپابندندر. (۱)

(المثل السائر) صاحبی، نظماً و نثراً تألیف کلام ایتمک صنعتی برچوق آلات و ادواته و کافئه فنونه اطلاعیه عرض افتقار ایلدیکی بیان ایلدیکی یرده دیرکه: «بونک هپسنک باشی طبیعتدر؛ زیرا طبیعت بولنمیان یرده علوم خادمه دن هیچ برینک نفعی کورلمز. بو طبقی چاقق طاشنده مکنون و مستتر بولنسان آتشله چاقق تیمورینه بکزرکه چاقق طاشنده آتس بولنمسه اوتیمورک هیچ فأنده سی اولمز. بز تدرس علوم خصوصنده نیجه نیجه غریب طبیعتلر کوردک ایشتسک، اولقدر غریبکه حتی بعض کیمسدر بر مشکل علمی لایقیله تحصیل ایلدیکی حالده آنک

(۱) «اقوای اسپابندن» ترکیبده کی «دن» کلمه سی آشاغیده مبحث مخصوصنده بیان اوانه جنی اوزره دوچار مؤاخذه اوله ماز.

مادوننده قولای بر علمک تحصیل کنیسنه تکلیف ایدلسه
بجره مز. دها غریبی شودرکه صاحب طبیعت اولان برناظم
مدحه دأر کوزل شیرل سویلرده هجوه متعلق سوزلرنده لطافت
وحلاوت اولماز، یاخود کوزل مرثیهلر سویلرده تبریک و تهنیته
متدأر سوزلرنده حسن و آن بولنماز. نژده صاحب طبیعت
اولانده بویله در. ایشته شو مقامات صاحبی حریری (مقامات) ده
کوستردیکی نمیق و ترصیع شهادتیه فننک یکنه سی ایکن بغداده
کلوبده (مقامات) نده کوریلان قدرت ادبیه سنه نظر آ دیوان
منشآت خلاقه آلدینی حالدیه یازدینی خصوصاً آندن استفاده
اولنور مطالعه سیله کنیسنه دیوان مزبورده برنامه تحریری
تکلیف اولندقدیه بسبتون خاموش و دمبسته قالدی، لسانندن
آز جوق برشی صادر اولدی. آنک ایچون حقنده بعضیلری:

شیخ لنا من ربیعة الفرس

ینتف عشونه من الهوس [۱]

[۱] فحمتین ایله لفظ عربی و شو مصرعه کوردیکی اوزره طرف
من الجنون یعنی برکونه اثر و شائبه جنت معناسنه در. کله مزبورده
ادبای عجم توسعاً هوای نفس و آرزو و خواهش معنالرنده استعمال
ایدرلر. بزده شو توسعده ادبای ایرانه اقتدا ایتمشز: هوا وهوس،
نوهوس، اوزومه هوسی وار مفرد و مرکبلرنده اولدینی کبی. هوای
نفس صاحبی معناسیجه (بوالهوس) تعبیری دخی شعرای عجمک آتارنده
کور واپور، سعدی مرحومک (بوستان) نده کی شو ینتبه اولدینی کبی:

انطقه الله بالمشان وقد

الجمه في بغداد بالخرس (١)

دیمشدر ... نجاتدن ابو محمد احمد ابن الحشباب دیرمش که
حریری (مقامات) آدمی در، مقاماتدن بشقه کوزل برکلام
منشور سویله مامشدر، آنک خارچنده نه سویله مشسه کویا برشی
سویله مامش کبی در. کلام منشوره عاڈ برتک صنعتده وقوع
بولان شو تفاوته ای صاحب بصیرت! احاله نکاه دقت ایت .

جهان دیده گفتش ای بوالهوس

ترا خود غم خویشتن بود وبس

شعراى عثمانیه دخی معنای مذ کورده اوله رق شوتعبیری قولانیورلر:

فهیم شاعران بوالهوسده قلامش انصاف

قناعت ایلز مضمونه دیوانی چالار چارپار

(خواجه فهیم)

کتدی شیخ الشعرا وهبی صاحب آثار

بوالهوس پیر جوان طبع ایدی فوق العاده

(سروری)

(بوالهوس) یرنده بانک ضمیمه چوق وکثیر معناسنه (بل) ایله

(هوس) دن مرکب اوله رق (بلهوس) یازانلرده واردر، بوذهابده

صحیح در. برهان قاطع سویله ذکر ایدیور: «بل کل وزننده چوق

وکثیر معناسنه در، مثلا هوس ومطلوبی چوق کمسنه یه بلهوس و بلکامه

دیرلر»

(١) ترجمه سی: ربیعة الفرس قبيله سستدن بزم برشیخ واستادمنز

وارکه برنوع اثر جنون اوله رق صقانی یولار. مشان قریه سنده الله اکا

نطق احسان ایلشیکن بغدادده بی زبانلی ایله دهاننه لجام بند اولدی.

بونك ايچون دینلش-در : ایکی شی وار که نهایت و پایانی یوقدر .
بررسی افاده و بیان، دیگری حسن و آندر . «

دهاء

دهاء — بر خاصه فطریه در که غایه الغایه زیر کلمک ایله جودت
قریحی بی احتوا ایدر . بو خاصه فیاض مطلقک بنی نوعمزدن پک
آز لرینه احسان بیوردیغی بر عطیه جلیله در .
بر اقتدار ملهم که ابداع و ایجاد ایلدیکی معانی طوغریجه
اعماق درونمزه نفوذ ایلر و خارق العاده بر صورتده قلوب و اذهانی
دوچار تأثر و حیرت ایدر . آثار حسن طبیعت یالکز تلذذ
و محظوظیتی موجب اولدیغی حالده آثار دهاء شمشک کبی بردنبره
ذهنه چارپار .

بیان اولندیغی اوزره حسن طبیعت آز چوق بر استعداد
فطری یه متوقفدر؛ لکن صلاح و کمالی اکتساب اولنور، تربیه
و تحصیل ایله اصلاح ایدیلور، کمال بولور . دهاء ایسه قابل اکتساب
دکلدر، فطری اولمدقجه تعلیم و تحصیل ایله قازانلار؛ مع مافیله
مطالعه و تفکر دن مستغنی دکلدر، فنک اصول و قواعدینی مطالعه
دهان دهاییه لجام بند اولور، صاحب دهاء مطالعه فن ایله مسلک
و مشاورینی تعدیل ایدر . اصحاب دهانک آتاری آنلرک فنه کمال

وقوفلرينه شهادت ايدر. والحاصل فن لايقيه تحصيل اولمدرجه
سزاوار قبول براتر حصوله كتورمك محالدر .
بو مزيت جليله نك صاحبنه (داهي) وجمعنده (دهاقه)
دينور .

اصول وقوانين بلاغته وقوف

اصول وقوانين بلاغته وقوف لازمدر، زيرا آنلر بزه
محول مؤلفينك اجرا آتى، التزام وترويج ايلدكلرى مسلكلرينى،
باعث موفقيتلىرى بولن ان اساليبي اوكره درلر . آنلر ك يرينى
نه اعظم شوهادى طوغرىدن طوغرى به تتبع، نه تميق فكر
وملاحظه، نه ال صنعتلرنده اولديغى كى صنايع ذهنيه نك كافه سنده
دخى اسباب موفقيتك اك اعلاسى بولن ان ادمان طوته بيلور .
آنلر اسلافنك ملاحظاتندن بزى مستفيد قلقى اوزره صنعتى
بزه تليص ايدرلر .

والحاصل اصول وقوانين علم بيانده اوج فائده واردر .

١ نجى — دهاتك هانكى وسائل ايله موفق اولدقلىرى

تعليم ايدرلر .

٢ نجى — دهاتك دوشدكلرى خطيئاته ارشاد ايدرلر .

٣ نجی — نیچہ اعصارك ثمره تجاربی بولندقلری جهتہ
بیزه وقت قازاندیررلر .

اوت، اصول وقواعدی یالکز بلله مک شہہ سز کفایت ایتمز .
آنلرک اسرارینه وقوف واطلاع، اسباب موجبہ سنی احاطہ ،
حکملرینی فعلہ چیقارہ جق اولان ادمان ومارسہ لر ایله صورت
استعمالرینی اوکرنمک اقتضا ایدر . قلبی تصفیہ ایلمک، حافظہ یی
تزیین ایتمک، اعظم شواهدی او قویوب تأمل ایله مک دخی اول
شرائطدندرکہ بو حالاتک فقہدانی تقدیرنده اصول و قواعدک
تعلمی فائده بخش اولماز . لکن اک مؤثر شواهد (١) بیله یالکز
بر نقطہ یه ضیا ویررلر . ضیای قوانین ایسه پک ممدوددر، بونلر
هرجهته شمشعه افشان اولورلر .

(المثل السائر) ده ابن اثیر دیورکه : « جناب حقل بوفه
قابل ومستعد کندیسنه طبیعت احسان ایلدیکی کیمسه سکز نوع
آلات وادواته محتاج اولور .

اولا، صرف ونحوه آشنا اولملی در؛

ثانیاً، احتیاج بولنان لغتی بیلملی درکه اوده وحشی غریب
و مستکره معیب اولیوب کلام فصیحده استعمالی مألوف بولنان
لغت متداوله در .

(١) مثال — برقاعده یی ایضاح ایچون، شاهد — برقاعده یی
اثبات ایچون ایراد اولنان برجزء در .

ثالثاً، عربك لفظاً واستعمالاً مستحسن بولنان ضرب مثلاريله
ایام فخار وایام محاربه وایام منافره کبی ایام متنوعه یه تشعب ایدن
ایام عربیه واقف اولمی و اقوامک حوادث خصوصیه سنه متدار
وقایع ایسه استشهداده ضروب امثال مجراسنه جاری بولنغله
آنلره دخی اطلاع پیدا ایتلی در .

بوراده برقاچ سوز سویلکه لزوم کورندی :

(ابن اثیر کندی زماتی سویله یور، اوزمان ایام مزبوریه
یلک صنعتک شرائطدن ایدی. بزم زمانمزی سویله میورکه
مقتضیات عصری کوز اوکنه کتوره رک . مؤاخذهیه حقمز اولسون .
اسلافه علی الاطلاق معترض کچنمکه هوسکار اولانلر اختلاف
ازمنه یی و مغایرت مقتضیاتی فارق بولنمیان بوالهوسلردرکه اعتراف
ضلری نراحت طبعلرینه و اصابت رأیلرینه نشان وبرهان اولسه
کریک . فطین اولان بوکبی احوالده بالمقایسه زمانه کوره شرائط
صنعت استنباطنه بذل جهد ایدر .

اوت، حالدیه اولدینی کبی ماضیده دخی انتقاد اولنه جق شیلر
بولنماز دکلدر. سهو و خطا خاصه بشردر، کیم بوندن آزاده
اوله بیلور؟ لکن انسان کامل مدح و قدحی ایچون ماده تعیین
ایدر، دلیل و حجت ایله اثبات مدعا ایدر . یوقسه کوهر علم
ومعرفتی قرناً بعد قرن تقریر و تحریر لر یله بزه قدر نقل و ایصال

ایدن اساتذۀ اسلافه علی الاطلاق بی محابا طمن و دخل ایتمک البته بر مزیت قدر شناسانه عد اولنه ماز . معلومدرکه حکمت بزم ضاله مزدر ، زرده بولورسهق آنی اخذ ایدرز . برده مسائل علوم و فونک تلاحق افکار ایله تزیاید ایده جکی حقائق بدیهیه- دندر . الیه بویله دستور مکمل بولندیغی وقاعدۀ تکامل میدانده اولدیغی حالده اخلافه تجلی ایتمش بعض سرائر و کالات علوم و صنایعی اقتباسدن بزه مانع نهدر ؟ و بز واصل ذروه معالی اولورسهق اسلافک بقایای مفخرتیه راهبر اولدقلری بدایعک کشفندن طولایی تشکر و تجلیل ایتمک می ایجاب ایدر ؟ یوقسه آنلره نگاه حقارتله نکران اولمق می لوازم عرفاندن صایلور ؟

باخصوص که اوکالات دینلن شیئر سلفک مجاهدات فکریه ، نظریات علمیهرلینک صرف تطبیقاتندن عبارت اولورسه . . .

طبعنده استعداد معالی اولانلر روش مألوف ملی بی طرز بیگانه ایله تبدیله صاواشمازلر ، بالعکس مکسوبات جدیده لر یله سیمای ملی به حسن و ملاحظت قانارلرده بر جلوۀ نوین ، بر فیض مبین ایله اوسیمای ملاحظت نورلرایچنده یوزر ، بر معنای تکامل لمعان ایدر .

والحاصل غنچه سی ایچنده آچیلان کل کبی رنک و بوی اصلی بی ضایع ایتمکسزین توسع ایتملی ، خاصه بذر ایچنده نما بولان فدانه آندره ملی در .

دنیاده ایکی شی وارد در که برنده طور میوب متصل ایلروله ملی،
دیگر نده ایسه کچمیوب الی الابد محافظه ایدملی در. بو ایکی شینک
برنجیسی علوم و صنایع، ایکنجیسی مکارم اخلاقدر .
تقلزه رجوع ایدلم :

رابعاً، شو صنعت اربابندن تقدم ایدن فحولک منظوم و منشور
تالیفاتنه اطلاع ایله اکثریسی از بر اتملی در.
خامساً، احکام سلطانیه به یعنی قوانین دولته واقف اولملی در؛
سادساً، قرآن کریمی حفظ اتملی و مواقع لازمه ده استعمالده
ادمان و ممارسه پیدا ایدرک مطاوی کلامه درج ایللی در؛
سابعاً، ایجاب ایدن احادیث نبویه نی حفظ اتملی و قرآن
کریمک استمالی خصوصنده کی طرز و مسلکی بونده دخی اتخاذ
ایللی در؛

ثامناً، میزان شعرك کندیسایله حصول پذیر اولدینی علم
عروض و قوافی به آشنا اولملی در که بو نوع ثامن ناظمه مختص
اولوب نآثره تعلق یوقدر . «

مؤلف مشارایه آلات صنعت بیانی بر منوال محرر تعداد
ایلدکن و هر برینه اولان لزومی و درجه لزومی تفصیل لازمه.
سیله ذکر و ایضاح ایتدکن صکره دخی دیور که : « ذکر
ایلدیکمز شو سکر نوع آلت خطیب و شاعرک محتاج اوله رق

یلمسی لابد و ضروری بولان معلوماتك اصولی منزله سنده در؛
یوقسه بوصعتی تعاطی ایلیه جك کیمسه نك توابع و روادف قبیلندن
توسل ایده جکی دها نیچه شیلر واردر . «

فضولی مرحوم انشادن جولانکاه قدرتی اولان شعر قسمنك
پیرایه معارفله مزین اولسی لزومنی نفسنه اضافتله و عالم بیانندن
کندینه خاص برطرز خوش ادا ایله شو یولده تصویر ایلمشدر:
« زمان زمان سودای شعر سائر افعاله غالب دوشوب و گروه
گروه لیلی و شلر مجنون کبی استماع شعر ایچون باشمه اوشوب
شاعر اغم مقرر اولدی و او اوزه نظممله عالمدر دولدی و شهرت تمام
بولدی .

طبیعت شهره شهر اولمغه میل تمام ایتدی
نه پنهان ایلمیم سودا بنی رسوای عام ایتدی
بو حاله مقارن مشاطه همتم روا کورمدی که مخدره حسن
نظمم پیرایه معارفدن خالی منصه دهرده جلوه قیله و صراف
استعداد علو رفعم رضا ویرمدی که رشته سلک شعرم جواهر
علمدن عازی کردن بند عالم اوله .

زیرا که علمسن شعر اساسی یوق دیوار اولور و اساسسن
دیوار غایتده بی اعتبار اولور . پایه شعرمی حلیه علمدن معرا

قیلغی موجب اہانت بیلوب علمسز شعر دن قالب بی روح کبی تنفر
 قیلوب بر مدت نقد حیاتم صرف اکتساب فنون علم عقلی و نقلی
 و حاصل عمرم بذل اقتنای فوائد حکمی و ہندسی قیلغین مرور
 ایله لالیٰ اصناف ہنردن شاہد نظمہ پیرایہ لر مرتب قیلدم
 و تدریجہ تبع احادیث و تفاسیر ایدوب فضیلت شعرہ مذمت
 اسنادی نقص ہمت اولدیغناک حقیقتن بیلدم :

شعر ذوقندن اولیان آکاه
 اہل نظمی مذمت ایلسون
 کندی جہلینہ اعتراف ایتسون
 ہر کراماتہ سحر سویلسون

القصہ اسباب اختراع فنون نظم جمع اولوب مقتضی ظہور
 آثار اولدینی زمانلر دہ ہر دم دست قدرتم مخترعات مصنوعہ دن
 کردن کائناتہ برجمائل آصاردی و ہر ساعت سیاح طبیعتم حدایق
 مؤلفات بدیعہ دن برکستانہ قدم باصردی .

—

جامع خرابات دہ شویله سویلہ یور :

ثانی شروط شاعریت
 تحصیل معارف و فضیلت

علم اولسه شاعر اولماز انسان
 دیلسز سوزه قادر اولماز انسان

§

کلسه بر آرایه سایه ومهر
 اولماز بر آراده جهل ایله شعر
 اولسه نقدر قوی طبیعت
 یوقدر جاهل سوزنده قوت
 یک طبیعت اعتمار ایدنار
 بولسه دخی بعض خوش سخنار
 بیلزک ایله دوشر خطایه
 اوغرار باشی جهل ایله بلایه

بلغانک سوزلرینی مطالعه

قاموس ترجمه سنده شو یله ذکر اولنمشدر : « مطالعه
 مفاعله وزنده برنسنه یه واقف و آگاه اولق ایچون متصل
 نظر ایلمک معناسندهر » يقال طالعه مطالعه و طلاعاً اذا اطعم علیه
 بادامة النظر ... »

اجله فصحا وبلغانک آثار نفیسه سنی تانی وتدبر ایله او قومق
 غایتله فوائد آوردر : اولاً انسانی حسنه، تناسینه، آهنکنه

حیران ایدہ جک لفظلر، شیوہ لر، ترکیبلر، امثالسنز اختراع اولنمش کوزل معنار ادخار ایدلمش اولورکه لدی الحاجه اولفاظ ومعانیده آرزو اولندیفی وجه ایله تصرف ایدیلور؛ ثانیاً نفائس ادبیہ نك قرائتی اکثریا قواعدک تدرسندن دها صریح صورتلہ اسالیب بلاغتی تبیین ایدر؛ ثالثاً فصاحت و بلاغتی ذهنه طبع ونقش ایدر ولسانک تجلی سرفیضه اکمل وسائل اولور.

مطالعات و محفوظاتی اولیایانلرک آثارنده رونق و حلاوت یولنماز. ابن خلدون مقدمه تاریخنده دیرکه: «ذهنی محفوظاتدن خالی اولانک نظمی کمتر و پر قصوردر. نظمه رونق و حلاوت ویرن آنجق کثرت محفوظاتدر» جاحظ دیکله معروف اولان ابو عثمان عمرو بن بحر نام ذات دخی دیرکه:

«قرائت فکره کسکینلک، عقله جلا و حیات ویرر، قریحیه یاردم ایدر. نتایج عقولی اویندیرر، دقان و مضمرات قلوبی تهییج ایدر. وحشته انیس اولور، آنک طویولوق بیلهین لذتی سهولتله قلبه صوقولور»

فقط هانکی اثر مطالعه ایدیلورسه طبیعت اوغذا ایله نشو و نما بولور، استعداد اکاکوره اوینور، صاحب مطالعه نك مطالعه ایلدیکی آتارده نه درجه جودت و علویت وارسه طبیعتده حاصل اوله جق ملکهده دخی اونسبتده جودت و علویت بولور.

او آثارده خاصه نجات و نفاست یوق ایسه آنکله تغذی ایدن طبیعتده دخی قطعا بویله بر خاصه بولنماز، بناء علیه مطالعه ایچون بلغانک نفاس آتاری اتخاب ایدلملی و دائرة مطالعه بویولده توسیع قیلنملی در .

ینه ابن خلدون مرحوم دیورکه : « جنسنده یعنی منسوب اولدیفی نوعده طبقه سی عالی اولان بلاغت ملکه سی آنجیق عالی اولان کلامی حفظ ایله حاصل اولور . بونک ایچوندرکه فقها ایله سائر اهل علومک کافه سی بلاغته قاصر اولورلر . بوده بشقه برسیدن اولیوب آنلرک ذهنلری اسلوب بلاغتنن خارج و طبقه سی نازل اولان عبارات فقهیه و قوانین علمیه ایله طولمش بولنمسنن ناشی در، زیرا بلاغتنن حظی بولنمیان محفوظات فیکرده تکثر ایدوبده طبیعت آنکله تلون ایدنجه بوندن نشأت ایدن ملکه غایتله قاصر اولور و بوجهتله آنلرک عباردلی عربک طرز بیانندن بعید بولنور . فقها و نحاة و متکلمین و نظار و کلام عربدن نقی حر اولانلرینی یعنی عربک منتقح و اصیل سوزلرینی حفظ ایله اذهانی ممتلی بولنمیان سائر اهل علومک شعرلرینی ده بویله قاصر بولیورز .

دولت مرینیده توقیمی اولان محب فاضلم ابوالقاسم بن رضوان بکا نقل ایدوب دیدی که احبامزدن سلطان ابوالحسنک

کاتبی و عصرینک پیشوای سرار آکاهان لسانی ابوالعباس بن
شعیب ایله برکون مصاحبت ایدرکن اکا (ابن نحوی) نک
قصیدسنک مطامی اولان شو بیقی :

لم ادر حـین وقفت بالاطلال

ما الفرق بین جدیدها والبالی (۱)

او قودم ، فقط ابن نحوی نک اولدیغنی کندیسنه سویله مدم
— بالبداهه بکا دیدی که بو برفقیه شعریدز — ندن بیلدک دیدم
— دیدی که « ما الفرق » قولندن؛ چونکه بو عباره فقها عباره -
لرندندر، اسالیب کلام عربدن دکلدز — دیدم که بارک الله ! پک
کوزل بیلدک، فی الحقیقه بونک قائلی ابن نحوی در.

اما کتاب وشعرا بویله دکلدز لر ، زیرا آنلر اسالیب کلام
عرب ایله مألوفدر لر، ذهنلری نثرآ ونظماً برچوق اقوال جیده
ومحفوظات منتخبه ایله آراسته در. «

توغل ومطالعه اولسان جنس آثارک طبیعت اوزرنده کی
تأثیرینه بزدهده برچوق مثاللر بولنور . برعالم ذی کمال شو عباره
وتخیل ایله :

کوزلر کدر ایکی عین وقاشلر کدر ایکی را

سنی آنکچون کورن دیر شول طوران عرعر میدر

(۱) ترجمه سی : خرابه لرده طوروبده بقایای آثار عمارتی تماشا
ایلدیکم زمان او بقایانک یکیمی ایله اسکیمی آراسنده فرق ندر بیله مدم.

مخاطبانی (عرعر) ه تشبیه ایتدیریور، «ندیم» ک طبع
سخندانای ایسه دلرباسنک غمزه وقاتی ایچون بویله سویلتدیریور:

آفت جان دیدیلر غمزه جلاک ایچون

نخل کل سویلدیلر قامت شمشادک ایچون

برده، دأما خاطرده طوتملی درکه اثری مطالعه اولنان مؤلفک
طرز بیانیه برابر افکار و حسیاتی اخلاق و عقایدی دخی یواش
یواش قارنک ذهننه صوقوله جغندن کالات علمیه و فضائل اخلاقیه
ایله متحلی بولان ذوات عالیهنک آثارینه حصر مطالعه ایدملی
ومدعالرینی رد وابطال ایده جک مرتبه کالی بولمدقجه اهل
هوانک اثرلری دست مطالعه به آلتاملی در .

(اهل هوا ظاهرده اخلاص و صمیمیتدن دمساز اولورلر ،
پرده خفا آلتنده ایسه مقاصد مخصوصه نی تعقیب ایدرلر ، بنیان
فضائلی تخریبه چالشورلر ، شکوفه زار ایچنده سم هلاهل صاچارلر .
لکن لسان انام آنلره قارشو سیف مسلول الهی در ؛ آنک ایچون
کوریلورکه اهل هوانک برندن بحث اولنسه ، حسن انشا و خطابتی
مدح و ستایش ایدلسه اخلاقسزدر شو یله در بویله در ... دیه
تفرته مقابله اولنور . واقعا بومقابله ظاهرده مناسبتسز برقار-
شولق کبی کورینورسه ده حقیقتده یاقیشقلولرک یاقیشقلوسی در .
زیرا شو مقابله قضایا قیاساتها معها قیلندن اوله رق (شو سنک

باللره چيقاردینگ حریف اهل هوادن، رجال ضلالتدندر،
بومقوله لر عدو فضائل اولدقلرندن حس انشا وخطابتلری
شایسته استماع والتفات دکلدن، مردوددر (مانده در . لکن
حیفا ! که بو دربدرلردن بعضیلری بعض نورستکانک تجربہ سز-
لکندن بالاستفاده هنوز فیض آله جقنری دملرده آنلرک فکر-
لرینی ده بر باد ایدیورلرده اوتہ کیلر کبی بریکیلرده فضائل ملیہی
نظر اعتنایہ آلامغه عن جهل لاشی عدینہ قدر چیقشورلر . فقط
بوندن چیقان نتیجہ ندر؟ حقارت عامیہ دوچار اولمق .)

(المثل السائر) ده خطبا وشعرانک مطالعہ آثارندہ کی فوائد
شو یولده بیان ایدلمشدر : « سلفک منظوم ومنتور اقوالہ
اطلاع ایله فوائد جمہ استحصال اولنور ؛ زیرا بو اطلاع ایله
صنوف ناسک اغراض ومقاصدینہ ، نتائج افکارینہ ، صنعت نظم
ونژدہ کی اسباب اعتلا وموقیتلرینہ وقوف پیدا ایدیلور کہ بونلر
قریجہ نک کسکینلکنہ ، شعلہ ذکاک آرتمنہ باعث اولور وشو
صنعتک صاحبی بونلرہ آشنا اولنجہ استخراجندہ مشقت چکدیکی
معانی اوکنہ قولش اشیا کبی تمیز وتعین ایدرده ایستدیکنی
انتخاب ایدر ، ایستدیکنی ترک ایدر . برده ، صاحب صنعت اولجہ
سویلمش معانی یہ مطالع اولنجہ اومعانی آرسندن هیچ سویلنماش
برمعنای نوین کندینہ لمعان ایدر ... »

دها نیجه افاضل اسلافك بویولده برچوق تعلیمات ادبیهسی واردز . شهابالدین حاجی نك (حسن التوسل الى صناعة لتوسل) نده بذل ایلدیکی تعلیمات ووصایا نیجه ادبی دستورلر استنباطنه نیجه امثال ونظائر استخراج و انتزاعنه رهبر و حقیقه خزانه حافظه نك آرایشنه لایق قیمتدار بر جوهر اولغله خلاصه مفادی بروجہ زیر نقل اولنور :

« کتابته ترشح (یعنی کتابته استعدادك حصولی) ایچون کاتبه اقتضا ایدن شیلردن بری ده کتب نحو دن برینی او قومقدر . چونکه علم عربیهی بیلکدن مقصود اولان حال قرائت نحو ایله حصول پذیر اولور ، فقط قرائت بر صورتده اولملی که قارئ او قودینی کتابی باشدن آشاغی کوزدن کچورسون ، ماننه لایقیله واقف اولسون ، اعرابه دخی سحیه لسانی اوله جق مرتبه انهماك ایلسون ، زیرا بر بایغ بلاغته تکمل ایتسده قرائته خطا ایدنجه کاشانه بلاغت خاك ایله یکسان و بونجه محاسن و مزیات کوزدن نهان اولور کیدر .

أمة لغتدن ثعلبک (الفصحی) ی کبی (کفایة المتحفظ) کبی متداول بولان مختصرات کتب لغتی قرائت ایلمک ده اقتضا ایدر ، تا که نطق و تکلمده و جولانکاه عبارده فمحت حاصل اولسون علی الخصوص خیل ، سلاح ، حرب ، سیاحت و ساره

کبی محتاج توصیف اولان اشیاده باب اوصاف کشاده بولنسون.
 بلغای صحابه کرامله بلغای سارمک خطبه لرینی مخاطبه لرینی
 محاوره لرینی مراجعه لرینی (۱) و آنلردن هر برینک شخص ویا
 قومی ایچون ادعا ایلدیکی فضائل ایله خصم لرینک بالمقابله ایراد
 ایلدکلری شیلری ده از برله مک ایجاب ایدر، زیرا وقایع نظار یله
 کشف اولور، حوادث امثال یله تلتی ایدیلور. قوت برهانی،
 لطف سجیه سی، دقت اسلوبی، حسن تعبیری سایه سننده نائل
 فوز و غلبه اولان بلغایه اقتدا ایدلمش اولور.

والحاصل آثار بلغایی چوقجه مطالعه ایتمک وایجاب ایدن لرینی
 از برله مک، قریح لریک کسکیندکنه ذهن لریک کشایشنه او آثارک
 خواطرده ارتسامنه فکر لرده استتارینه باعث اولورده بو واسطه
 ایله بر سجیه نجییه ظهوره کلور ولدی الحاجه ذهنده نیچه معنالر،
 خامه ده نیچه اسلوبلر فیضان ایدر.

عربک ایامی، وقایع و حروبی، اسامی ایامی، هر قبیله نیک

(۱) آشاغیده بحث مخصوصنده بیان اولنه جفی اوزره، مراجعه
 — متکلم کندیسيله دیکری آره سننده "جریان ایتش بر وقعه بی سؤال
 وجواب طریق یله وغایت لطیف وساده بر اسلوبله حکایه ایله مکدر،
 فضولی نیک شوسوزی کبی: دیدم یا ایها الاصحاب بونه فعل خطا وچین
 ابرودر — دیدلر متصل بزم عادتتمز بودر — دیدم بنم رعایتی واجب
 کورمشلر... — دیدلر ای مسکین سنک مظالمنه کیرمشلر و سرمایه
 تردد ویرمشلرکه...

دیگری علیه اولان یوم مخصوصی و بوگونلرده آره لرنده تعاطی اولنان اشعار و مناقضاتی (۱) دخی نظر مطالعه دن کچیرملی در؛ زیرا بو معلومات ایله بروقه قديمیه دار استمه اولنان و یا خود ایام مشهوره و یا بر فارس نامداره متدار بر مکاتبه ده ذکر یکن شیئه اطلاع حاصل ایدلمش اولور . شو صنعتک صاحبی ایام مزبوره و آنلرده جریان ایتمش احوال و وقایعه واقف اولمازسه تصادف ایده جکی امثالنده نه ایده جکنی و ایام مزبوره دن برشی صورلدقه نه دیه جکنی یلرز . بیلوبده لدی السؤال واقفانه جواب ویرلمسی ایجاب ایدن خصوصاً آنده قصور ایتک ایسه صاحب صنعت حقنده نقیصه کافیدر .

(تاریخ، ماضی بی رجال استقباله کوسترر، گذشتگانک حسنیات و قبیحیاتی و عواقبی نظر عبرتله سیر ایتدیرر بر مرآت مجلی اوله رق بیانک اس رصینی بولنان مکارم اخلاق و متانت افکاری تلقین ایله دیکندن بزمه حال اکا دخی اطلاع ضروریات کتابتدندر .)

اشعار عربده حفظ اولنملی، شروحو مطالعه و غوامضی

(۱) علم بیانده مناقضه اول صنعتدرکه متکلمک مقصدی برشیئک عدم وقوعه تاثیر ایتک ایچون اوشیئ بر امر محاله تعلیق ایکن آنی محال و ممکن ایکی امره تعلیق ایدر . متکلمک ظاهرده نفسنه مناقض بولنمسی صنعتک بواسم ایله تسمیه سنه باعث اولمشدر .

استکشاف واستکناه ایدملی، بالخاصه (حماسه) (مفضلیات)
 (اصمعیات) (دیوان الهذلیین) کبی منتخبات ادبا حفظ و مطالعه سی
 اکثر قلنملی در . زیرا بو واسطه ایله مواد متنوعه ده علی وجه الصحه
 استشهاد اولنور، مرآت عقلمه جلاویریلور، امثال ونظائر انتزاع
 اولنور، اک طوغری بر نمونه کوره معانی اختراعنه باشلانور،
 اصول وشواهد لغته اطلاع پیدا ایدیلور، نوادر وشوارد عربیه
 اقتدار حاصل اولور . صدر اول شو وجیهه غایتله اعتنا
 ایدرلردی . نقل اولنور که عمر بن الخطاب رضی الله عنه حضرت تبری
 (زهیر بن سلمی) بی شعرده سائر شعرایه تقدیم وترجیح ایدردی .
 سبب ترجیح کندیلرندن سؤال اولندقدده بیوردیلر که « زهیر
 کلامده (معاظلمه) ایتمز، یعنی سوزک الفاظ ویا معانیسنی
 بری برینه چاتوب زنجیرله مز وانتقالی مشکل اولان کلام غامضه
 اتباع ایله مزدی . بر آدمی توصیف ایده جک اولسه آنجق رجالده
 بولنان اوصاف ونعوت ایله توصیف ایدردی . »

ایمدی کتایبه ترشح ایدن، برخیلی نفائس اشعار ایزرلر
 ومعانیسنده تأمل وتفکر قیلارسه آنلرک حلی سهل و آسان
 ومواضع استشهاد کندیسنه جلیاً نمایان اولور، محفوظاتی دخی
 سوق کلامله خزینه حافظه سندن چیقاروب یرلی برینه قومغه
 مقدرت حاصل ایلر .

ابوتمام، مسلم ابن الوليد، بختري، ابن زومي، متني کي يکيلرک اشعارندن ده کوزل پارچه لريني حفظ ايللي در، زيرا بو طبقه ده بولنان شعرانک سجيهرنده لطف، سوزلرنده صنعت وارد، شعرلرنده توليد معاني خصوصنجه اينجه لک کورونور، اسلوبلري خطابت و کتابته قريب وملايمدر، بالخاصه متني که السنه انامه ترجمان بياندر، کويا خلقک محاوره ومصاحبه لريني کندي ديملريله سويله يورمش کي سويلر. متني نك اشعاريله پک چوق استشهاد اولنور، اکا واقف اولدق پک آز بولنور. حتی بعض کره اولورکه مقصدي اک واضح بر صورتله بيان ايجون آنک بريتي ايله اکتفا اولنور (۱). تحريراً دفعاتله مراجعت ايدن بر طرفه جواب اولق اوزره ملوک عربدن بري متني نك شو بيتني يازوب کوندرمشدر:

(۱) شعرا من ايجنده وزير حکيم راغب پاشانک بو قبيل بر خيلي سوزلري وارد. مشارالیهک :

شجاعت عرض ايدرکن مردقبطي سرتن سويلر
مصراعي ضروب امثال صراسنه کچمشدر که محل استعملنده بيکارجه
کلماتک افاده ايديهيله چکي معاني احتوا ايدر.

راه صواب بودر يوري عقلک خلافته
مصراعي دخي مستغرق يأس اولان قلبک تأثراتي تمامي افاده
خصوصنده اک بليغ بر ترجمان تعريضي در.

ولا كتب الا المشرفية عنده

ولارسل الاحميس العرمم [۱]

مکتوبات سلف از بره النیه زق یالکز مطالعہ اولنملی در؛ زیرا
بو واسطہ ایلہ قریحہ تنقیح و تہذیب ایدیلور، خاطرہ رشده و سداد
و طرق و مناہجده سہولت حاصل اولور. حسن بیان اصحابنک
مسئلکرینہ اقتدا ایلہ شاهد کلچہرہ معنایہ جامہ زیبا اکسا
ایدیلور. قریحہ لک تولید ایلہ دیکی ابکار معانی زیب و زینتہ
عرض اندام و خاطرہ لک تصفیہ ایتدیکی حیاض الفاظ مشتاقان
ادبی شیرین کام ایدر. نواقص اکمال اولنور. انتقادک کو ستردیکی
معاییدن احتراز و سبک عبارہ نک میل ایتدیکی خطیئات رد
اولنور.

مکتوبات سلفی از برہ ممکن نہی ایدلمسی، اوزون اوزادی بہ
حفظ ایلہ خاطرہ یورغونلق کلمسون و فکر محفوظاتہ استناداً
استخراجدن و از کچوبده بشقہ لرینک جامہ سنی بنمسه مسون
ایچوندر.

عربدن نظماً و نثرآ وارد اولان امثال سائرہ حقندہ (امثال
میدانی) (امثال فضل بن سلمہ) (امثال حمزہ الاصہبانی) کبی
[۱] آنک نامہ لری سیوف مشرفیہ، المچیلری لشکر عرممدر
دیمکدر.

تألیف اولشمش کتابلر، (ابوالعناهیة) (ابوتمام) (متنبی) کی
 یکیلرک اشعارنده وارد اولان ضروب امثال، مولدین طرفندن
 ایراد قلنان مثلر، عرب ایله دیکرلری طرفندن السن حیوانات
 اوزره اختراع اولشمش امثال وقصص دخی مطالعه ایدلملی در؛
 تا که اومثلر مواعنده ایراد وایجاب ایدن یرلرده آنلرله استشهاد
 ایدلسون، موارد ومضاربی نه اولدیغنه مثل اولهرق آنلری
 ایلك اول استعمال ایدنلر کیملر بولندیغنه اسبابی نه ایدوکنه
 وقوف حاصل اولسون (۱)،

شعر ایله تمثله کلنجه : نقل اولنور که جناب فاروق بر کون
 نابغه ذبیانی نک :

ولست بمسابقٍ اِخاً لائِه

علی شعثِ ای الرجال المهذب (۲)

(۱) کاشکی ! ادبامزدن امثال ساژمه مزه تخصص ایدنلر بولنسه ده
 آنلرک مواردینی، مضاربی، ایلك اول آنلری مثل اولهرق استعمال
 ایدنلری، اسبابی بزه بیلدیرسه لر .

(۲) نعمان بن منذره خطاباً نابغه دیورکه اخوان ویارانک بعض
 مرتبه نامرضی خصالتی خوش کورمدکک حالدده آنلردن هیچ برینک
 حب وموالاتنی باقی بوله مازسک؛ دنیاده اخلاقی هرجهتله مکمل اولسون
 کیم واردر؟

ذبیان، ذالک ضمی وکسريله برقبيله در . شاعر بو قبيله دن اولدیغی
 ایچون اکا نسبتله کندیسنه (ذبیانی) دینور .

قوليله تمثل ایلدکن صکره بو بیت کیمکدر دیه سؤله ایتدی .
 نابغه نك اشعارندن اولدیغنی خبر ویریلنجیه : شعرا کزک الک فطینی
 اودر بیوردی . ینه نقل اولنورکه جناب فاروق ابن عباس
 حضرتلریله بر خصوصده استشاره ایتدی و مشارالیهک بیان
 ایتدیکی حسن رأیه حیران قاهره :

شذشنة اعرفها من اخزم

دیدى، یعنی پدری عباس حضرتلرنده بیلدیکم بر طبیعت! معناسنی
 قصد ایله ابن عباس حضرتلرینک جودت رأی و حسن طبیعتده
 پدرینه چکمش اولدیغنی تقدیراً شو مصرع ایله تمثل ایتدی (۱) .
 صحابه کرام حضرتانک بوکجه تمثل ایلدکلری اشعار پک چوقدر .
 قافله سالار انبیا علیه افضل التحایا افسدمز دخی طرفه

(۱) ابو اخزم، کریم مشهور حاتم الطائیک جدی و یاخود جدینک
 جدیدر. ابو اخزمک (اخزم) نامنده پدر و مادرینه عاصی فرزند ناخلفی
 وفات ایدوب آنک برقاج اوغلی قالمشیدی. برکون بونلر جدلری ابو اخزم
 اوزرینه هجوم ایدوب ضرب و جرح ایله بیچاره بی قانلر ایچنده براقلریله
 جد مظلوم شویله سویلهدی :

ان بنی ضرجوی بالدم

شذشنة اعرفها من اخزم

یعنی طررونلرم بنی قانلر ایچنده براقدیلم، بر طبیعتکه دهها اوغلم
 (اخزم) دن معلومدر، عقوق و عصیانده بابالرینه چکمشلم. شذشنة ،
 خوی طبیعت و دأب و عادت معناسنده. صکره مصراع اخیر ضروب
 امثالدن اولدی، قرب شهده استعمال اولنور.

(فتحاتله) لقبيله متعارف عمرو بن العبد نام شاعر شهيرك شو
يقتي ايله تمثيل بيورر ايدى :

ستبدي لك الايام ما كنت جاهلاً
وياأتيك بالاخبار من لم تزود

احكام سلطانيه قوانين دولته بيلنملى در ، تا كه بويولده
برشى امر اولدقدده حكم شرع وقانونه موافق يازمغه خاموده
قدرت بولنسون .

ايشته بو تعداد ايلديكمز شيلر شو صنعته ترشح ايدنلرايچون
اطلاع و مطالعه سنه انهماك لابد اولان امور كليهدر كه آنلره
ميدان بلاغته كيрилور .

بوفنك مكملاتندن بولندقلرى جهته كاتبك قدريني ترفيع
ايدر و نظم و نثرينه زينت و آرايش ويرر برطاقم امور خاصه
واردر كه ذهن وقادى ، طبع سليمى ، موافق قريحهسى ، منقح
فكرى ، صاحبى حاضر جواب ايدر بديههسى ، صاحب تصرف
رويتى بولنانلرك اواموره احتياجى اولمسه بيله آنلره آشنا اولانلر
ازمه معانى بي انه آلور ، برشى سويليه جك اولسه بيله رك
سويلر ، برشیده تصرف ايدرسه اكلايهرق تصرف ايدر ، انتقاد
ايلرسه حجتہ مستنددر ، برشيئي ترجيح ايدرسه دليلي واردر ،

بر شیئی تقدیر واستحسان ایدرسه برهان ایله تأیید ایدر ،
تصوراتی قوالب الفاظ ایچنه تناسبله دوکر .

معانی ، بیان ، بدیع فنلری ایله رمانی ، جرجانی ، امام
فخرالدین ، خفاجی ، وسائرلری طرفندن کتاب عزیزک اعجازی
حقننده تألیف اولنمش کتابلر امور خاصه دن معدوددر . بن
شمدی بو علمک جلالت قدرینی وعظم فائده سنی کوستر بعض
نکته لر بیان ایده جکم . بو علمدن عاری بولنسان ادیب وکاتب
مراتب تکملک ادناسنده دخی قاصردر . بونلر حسن بیانیه موفق
اولسه لرده مقابله دن عاجزدرلر . تقدیر واستحسان ایلدکلری
معنائک ، حلاوت بولدقلری لفظک ، کوزل عد ایلدکلری ترکیک
علت وسببی صورلسه بر دلیل کتوردمز لر . نته کیم بعض شعرا
شویله دیمشدر :

یا ابا جعفر احمک فی الشعر
وَمَا فِیْکَ آلَةُ الْحِکْمِ
انْ نَقْدَ الدِّینَارِ الْآعْلَى الصَّر
فِی صَعْبِ فِکِیْفِ نَقْدِ الْکَلَامِ
قَدْ رَأَیْنَاکَ لَسْتَ تَفْرُقُ فِی الْا
شِعَارِ بَیْنَ الْاَرْوَاحِ وَالْاَجْسَامِ

امام عبدالقاهر جرجانی حکایه ایدرکه (کندی) نام
متفلسف برکون آتیه بنوب قالفار ابوالعباسک یانیه کلور .
آره لرنده شو محاوره جریان ایدر :

کندی — بن کلام عربده برحشو کوریورم .

ابوالعباس — نره سنده ؟

کندی — کوریورم که عرب « عبدالله قائم » دیور . صکره .
« ان عبدالله قائم » دیور . صکره ده « ان عبدالله قائم » دیور .
ایشته معنی بر ایکن الفاظ تکرر ایدیور .

ابوالعباس — خیر ، او یله دکل . اورالده لفظلر تبدل
ایتمسیله معناده تبدل ایدیور : عربک « عبدالله قائم » سوزی
خالی الذهن اولانه یعنی ذهنی حکم وتردددن خالی بولنسان
مخاطبه عبداللهک مجرد قیامنی خبر ویریور . « ان عبدالله قائم »
قولی ایسه عبداللهک آیاقدده اولوب اولمدیغنده تردد ایدوبده
نسبت و حکمک نه اولدیغنی آ کلامق ایستین مخاطبه جوابدر .
« ان عبدالله لقائم » سوزی دخی عبداللهک قیامنی تصدیق
ایتمین مخاطب منکرک انکارینه جوابدر .

بونک اوزرینه متفلسف برشی سویلیه مدی . ای شمعی
(کندی) امثالنه بو قدر جق برشی خفی اولورسه آرتق دیکر لری
حقننده نه ظن اولنور .

فی الواقع شاعرك :

شيء به فتن الوری غیرالذی

یدعی الجمال ولست ادری ماهو

دیدیکی کبی سوزك قلوب ایله امتزاج واختلاطنه ذوق سلیمدن
بشقه برشی حکم ایده مامسی کرچه محاسن کلامدن معدود
ایسهده مع مافیه اکثریا کلامک کوزلاکی نرهدن نشأت ایلدیکی،
وارتفاع و انحطاطنه باعث نه اولدینی بیلنور، و بویولده ایراد
قلنان اسئلهیه صورت مقنعهده جواب دخی ویریلور . «

ادمان

ادمان — همزه نك كسریله ، برشیئه مداومت ایله مک
معناسنهدر؛ برشیئه مداومتدن حاصل اولان ملکه معناسنهده
کلور: ادمان ایدیور و ادمان پیدا ایتدی کبی . ممارسه و مزاوله
و تمرن و تدرب کله لری دخی بومعنا لره کلور . تمرین و تدرب
برکیمسینی برشیئه ادمان ایتدیرمک معناسنه متعدیدرلر .
بورایه قدر سرد اولنان آلات و ادوات ذهنه بوآلت ایسه
خارجه عائددر؛ اولکیلر تصور و تخیلی ترصین و تزین ایدرلر ،
بوده تصور و تخیلی دلخواه وجه ایله تصویر و ترسیم ایلر .

بونکله در که کتابت و خطابت خار جده بر شکل و هویت اکتسا ایدر. بونکله در که خامه و زبانده تحریر و تقریرده قدرت و جلوه بولنور. ادمان اولمازسه کتابت و خطابت قوده قاور. بوجزؤ متم ایله در که مبنای کتابت و خطابت صورت بند ظهور اولور.

اجسامزدن بعض ذاتلر بیلورم که ذهنلری علوم عالیه و محفوظات جیده ایله معمور و مزین اولدیغی حالده محضاً ادمان و ممارسه سنزلك یوزندن درستیجه سویله یوب یازمغه مقتدر دکلر ایدی، هزار تکلف ایله بوکا موفق اولسه لرده تصور ایتدکلری .مانینک علو و رفعتنه حائز اولدقلری اقتدار و فضیلتنه نسبتله پک دون پک ناقص ایدی . قونیهده بولندیغم بر زمان حکایه ایتمشلر . دی که مباحث علم معاینده آت سورنلردن برذات (فصیح افندی) نامنده اشرافدن برینه یازدیغی تذکرده اسم مزبوری (فاسق) شکلنی آندیرر بر صورتده نقش ایتمش ایش! حاکی بونی نقل ایدرکن مستغرق حیرت و تعجب کورینیوردی، چونکه برگتابده اولکنک برینه سهواً ایکنجی کلکنک یازدیغنی کوره جک اولسه ایملک اول فریاد ایده جک تحیحینه ارشاد ایده جک اوزات ایدی . دیدم که تعجب ایتمه؛ بووقوع بولدیسه عن جهل دکل، هله طرفینک حال و موقعلرینه آشنا اولانلره معلوم اولدیغنی اوزره تعریضه

هیچ محمول دکل، کتابتده ممارسه سز لکدندر. تذکره نی یازارکن
سبک و ترکیبی ایچون ذهننه کیم بیلور نیچه واردات نیچه صعوبات
اوشوشمشدر که بو تتهج بوتلوج بوتلاش آرسنده خامه ضعیفک
اوجندن اوکله سهو کندی کندینه آقوب کتمشدر. سهوهرکس
ایچون واقع اولور، فقط بودرجه فاحشی اکثریا ممارسه سز لکدن
نشأت ایدر. بیلیرک یازانلر ایسه صدمزدن خارج.

بناءً علیه هر یولده شیرل سویله یوب یازارق بیان وانشایی
ایشلتک شرائط صنعتک اک مهمی در. ممارسه نقدر زیاده
اولورسه سانشات ذهنیه دخی او قدر مبذول اونسبتده فیض
و برکتله نبعان ایدر.

خالد بن صفوان ممارسه حقننده سویله دیمشدر: « دیل بر
عضودر که ال چالشمله سرتلیدیکی، جسم طاش قالدیرمقله قو -
تلشدیکی، یوریه یوریه آیاق یوریمکه آالشدینی کبی اوده تمرین
ایدرسه ک تمرین ایدر. »

معلومدر که دنیاده ظهور ایدن خطیلرک برنجیلرندن بولنان
(دهموستن) برکون آتنده برنجی دفعه اولمق اوزره کرسی
خطابته چیقمش ایدی. حاضرین نطق بکنمکدن بشقه برطاقم
مستزیانه اطوار ایله کندیسنی صوصمه مجبور ایتدیلر. دهموستن

بو حالدن پك فنا خجیل و متأثر اولدی و عادتاً چو جق كبی آغلامغه باشلادی . صكره بونك سر و حكمتنی آكلادی كه خطابتده یالكره وؤدی كفیایت ایتیمور، اداده لازم، یعنی خطابت اولنوركن كاه قصیر و مدید كاه حزین و خشین صدالر و دست و سر ایله مناسب طور و حر كترلر ایجاب ایدیور . بونك اوزرینه دهموستن لاینقطع تنها محله ره قیانور و آینه نك اوكنه كچوب هر بر عضوینك حین قراشده كی وضعیت و حر كتنه دقت ایدرك كندی كندیینه خطابت ایدر و یا خود دكر كنازینه كیدوب بیوك بیوك طالغه لرك ساحله چارپسیله حاصل اولان اینكلیتیلر آره سنده سسنی اطرافه ایشتدیرمكه چالشور ایدی . سنه لرجه بویولده اوغراشهرق ایراد خطابتده ممارسه پیدا ایتدكدن صكره تكرار خلق ایچنه قاریشوب كر سیده بر نطق ایراد ایتسیله بودفعه بتون حضار طرفدن آقشیلاندی .

ابن اثیر دیركه : « كتابی دست مطالعه سنه آلان متعلم ! رهین عرفانك اولسون كه علم بیان ذوق سلیم دینیلن حاكم اوزرینه دوران ایدر و بو ذوق، ذوق تعلیمدن ده نافعدر . بو كتاب سكا تلقین ایده جکی مسائله بر استاذ صاحب بیان و فن و صنعتنده مشار بالبناندر . مع مافیه سكا ك زیاده نفع

ویره جك وَبصر و بصیرت مکی ارشاد ایده جك شی تمرن وادماندر .
 زیرا تمرن وادمان خبر ویریلن شیئی سکا رأی العین کوسترتر .
 دشوار کورونن شیئی سهل و آسان ایلر، هر عضوکی قلب
 ولسان ایدر . بونک ایچون سکا دیرم که بوکتابک سکا هدیه
 ایتدیکنی قبول ایت و خطا ایلدیکی مواضعی ده ادمانکله استنباط
 ایلر . سکا بسط و تمهید ایلدیکم مسائله نیم حالم طبقی سکا
 تقلید سلاح ایدنه بکزرر : تقلید سلاح ایدن سکا یورک یاراته -
 مدینگی کبی بنمده سکا راهبر اولدیغم صنعت بیانده ادمان ومارسه
 ایلر حسن طبیعت حصولنه چالشحق تمامیله سکا راجعدر . «

ادمان ایچون پک چوق یوللر واردر :

۱ نجی — هر نه یازیله جقسه اولا اطرافیه کوزلجه دوشو -

نلدکن صکره افاته وقت ایتمکسزین هان یازملی در ؛

۲ نجی — یازیلان شی تکرار کوزدن کچیریلوب تغیری

ایجاب ایدن یرلری تغیر، حذفی اقتضا ایدن یرلری حذف،

اصلاحی تعین ایدن یرلری اصلاح، مشکل اولان یرلرینی

ایضاح، دقیق اولان معنالرینی بیان، سلامت ذوقه منافی لفظلری

طرح ایدملی در . اعاده نظرله کلامی بویولده تنقیح و اصلاحه

اصطلاح فنده « تهذیب و تأدیب » تسمیه اولنور ؛

۳ نجی — صنعت بیانده صاحب تصرف اولنجیه قدر،
 اثرلری شایان تقلید بولنان اجله ادبانک مسلکترینه اقتدا اولنملی
 و الفاظ و معانیده کی تصرفلری مشق اتخاذا قلنملی در . تقلیده
 اصطلاح اهل بیانده « احتذاء » دینور . انواع و مراتبی بمنه -
 الکریم مجت مخصوصنده ذکر اوله جقدر؛

۴ نجی — کاه تبریکه تشکره مودته تعزیه به وسأر به
 متدار مکتوبلر یازملی ؛ کاه جمال حکمت و قدرتک الواح
 تماشاسی بولنان لطیف بقعدلرک کواکلری آشفته غرام ایدن
 طلوع وغروب لک بهار لک کل و بدلملرک عظمت الهیه بی انسانلره
 افهام ایدن سار آیات ربوبیتک، کاه نشانه ذوق و عرفان اولان
 صنایع نفیسه بشرک اوصافی الحاتی تناسباتی مبین تدریجاً
 ترقی ایده جک صورتده اوافق اوافق مقاله لر قلمی ؛ کاه
 قیسه قیسه سیاحتنامه لر ترجمه حاللر حکایه و قصه لر تحریر
 ایتملی در ؛

۵ نجی — نظمی نثره و بالعکس نثری نظمه چویره رک
 اولکیسنده بر سبک ملاحظ افزا ایکنجیسنده بر شیوه دلربا
 حصولنه غیرت ایدملی در . اولکنه (حل) ایکنجیسنه (عقد)
 دینورکه بونلردخی ایلروده انشالله آریجه ایضاح ایدیله جقدر .

آنار عالیہنک ترجمہ لریلہ اشتغال دخی انشادہ ممارسہ پیدا
ایتدیرن احوال دندر .

مقدمه کتابک منقسم بولندیفی فصول عشره نك اونجیسی
(تعلیم کتابتہ موصل اولان طریقک بیانی حقندہ در) دیدیکی
یرده المثل السائر مؤلفنک بیانی انتباه فکره وامثال استنباط
واقباسنه خادم اوله جغندن بروجہزیر نقلی ایله مقدمه مزه ختام
ویرہلم :

» بوفصل کتابتک کنز و منبعی در؛ بر کیمسه کورمدم که بوبابده
بر شی سوتیلش اولسون . وقتا که فضیلت کتابتک محبتی کولکه
دوشدی، جناب حقدہ بوفضیلتدن بکا حظ او فر احسان ایلدی،
کوردم که تعلیم کتابتہ ایصال ایدن یول اوچ شعبه یه آریلیور .
برنجیسی، کاتب متقدمینک کتابتبی امعان نظرله تأمل و تصفح
ایلدکن و آنلرک الفاظ و معانی بی استعماللرنده کی اوضاع و اطواره
واقف اولدقندن صکره آنلرک اثرینه اتباع ایلدکدر که بنجه بو طبقه
طبقات کتابتک ادناسیدر . ایکنجیسی، کاتب علاوہ سنی استحسان
ایلدیکی کوزل لفظلر ویا کوزل معنالره متقدمینک کتابتبی مزج
ایلدکدر که اولکی طبقه نك فوقندہ متوسط بر طبقه در . اوچنجیسی،
متقدمینک کتابتبی نه تصفح نهدہ هیچ برینه اطلاع پیدا ایتیموب یالکر

قرآن کریمی و بر جوق احادیث نبویہ پی و اشعارندہ پک جوق رنگین الفاظ و متین و دلنشین معانی بولنان فحول شعرانک بر قاج دیواتی از برلمکہ بذل جهد ایلمک، و صکره بو اوچندن اقتباسه باشلایوب تا کندیسنه بر یول آچنجیه قدر دوشه قالقه، خطا و اصابت ایدہ ایدہ بویولده دوام ایتمکدر، تا کہ متقدمیندن هیچ بر فردک ایاق باصمامش اولدینی بر شاهراه جدید کشاده اولسون . بو بر طریق اجتهاددز کہ امام اعظم ابوحنیفه، امام مالک بن انس، امام شافعی، امام احمد بن حنبل رحمهم الله حضراتی کبی اجله فقها فقهده صاحب اجتهاد ائده دن معدود بولندقلری کبی بو طریقک صاحبی ده فن کتابتده امام عد اولنور؛ لیکن پک دشواردز، بوکا آنجق لسان هجّام [۱] و خاطر رقّام [۲] ایله مرزوق اولانلر مقتدر اولورلر . . .

بو طریق ایله مقصدم، کاتب یازہ جنفی موادده قرآن کریمدن احادیث نبویہ دن اشعاردن استخراج ایلدیکی شیلرله مقید بولنسون دیمک دکلدز؛ مقصدم بودر کہ کاتب قرآن کریمی و بر جوق احادیث نبویہ ایله اشعاری از برینه آلهرق بونلرک معانیسنی تعمیق صورتیله مطالعه ایدز و اسرار و مزایاسنی تفتیش و تحری

[۱] پک جری دیمک .

[۲] رنگارنگ نسج ایدن دیمک .

ایلرسه یازه جنی شیلرده کندیسسی ایچون رهنما بولنمش و مجبول اولدینی طبیعتی ایچون محفوظاتندن استعانه ایتمش اولور. کورمز- میسک؟ که مجتهدین فقها معرفت احکامه متعلق آیات کریمه ایله معرفت احکامه متدائر احادیث نبویهبی، کتاب وسنتدن ناسخ و منسوخ، علم عربیهبی، فرائض و حسابی، موارد اجماعی (وجوه قیاسی) ییلکه محتاجدر. بونلر ادوات اجتهاددر که مجتهد آنلره آشنا اولنجه اجتهادینک مؤدی بولنسدینی حکم شرعی بی فکر و رویتله استنباط ایدر، نته کیم ذوات مشارالیه کبی ائمه اجتهاد بویله یا مشلردر. ایشته کاتبده کتابة درجه اجتهاده ترقی و اعتلای آرزو ایلدیکی حالدده صدر کتابة بیان ایلدیکم برچوق شیلره محتاج اولور که اجل ارکانی کتاب الله ایله برچوق احادیث و اشعار از برله مکدر.

تمت المقدمة

اسرار بلاغت مقدمه سنك فهرستی

صحیفه	صحیفه
بلاغت حقنده مطالعه لری .	۳ علم بلاغتک تعریفی .
۱۱ علم بلاغتک لزومی .	» علمک تعریفی .
» اصول بلاغت ایله تمثیل	۴ علومک تصنیف و ترتیبی .
ایدملی در .	۶ منطق اصطلاحنده تجرید
۱۳ عالم ، شاعر ، فیلسوف ،	نیه دیر لر .
مؤرخ ، خطیب ، جمله سی	۷ ادبیات قاج قسمه تقسیم
اصول بلاغتن کندی لرینه	اولنمشدر .
مخصوص احکامی استنباط	» قرض شعر ایله محاضره
ایده بیلور لر .	فنلرینک تعریف لری
۱۴ بین الامم مشترک بولنان	۸ ادب ایکی نوعدر .
احتساساتده افکار و معانیده	» ان من البیان لسحرا
هرملت ادباسنک اقوال	۹ یونان اجله شعر اسندن
جیده ادبیه سیله استشهاد	(اوری - پیدهس) ک
اولنه بیلور .	علم بلاغتی وصف و ستایشی .
۱۵ شعر ای عرب درت طبقه	۱۰ چیچرون ایله فنلون ک علم
اوزرینه در .	

فهرست - اسرار بلاغت	
صحیفه	صحیفه
۳۱ خیال .	۱۷ صنعت دروغ ایله فن بلاغت
۳۵ خیالی سوء استعمال ایلك .	آره‌سنده قطعاً مناسبت
» تخیل ایله تفکر ازه‌سنده	یوقدر .
فرق عظیم واردر .	» فن بلاغت ایله فن انشا برر
۳۷ خیالك حسن استمالی .	فن مستقلدر لر .
» حافظه .	۱۸ ابن اثیر کنیه‌سیله مشهور
۳۸ بو قوتك عقل بشره	اوج برادر لر .
خدمتی .	» اوان، بالاخره لفظلری .
۴۰ حواس ظاهره .	۲۳ علم بلاغتك سبب تدوینی .
» حواس ظاهره‌نك معناسی	۲۴ خاصه بلاغت بر منبعدن
واقسامی .	فیضان ایدر .
۴۲ حسك تعریفی	۲۶ فن بلاغتك ارکانی .
۴۵ لذت ایله الم .	۲۷ قوای عقلیه .
۴۶ ایکی نوع حس واردر .	» عقل .
۴۷ لذت والم ایله سرور و کدر	۲۹ عقل غریزی ایله عقل
اره‌سنده فرق .	مکتسب .
۴۹ انفعالات نفسانیه .	۳۰ علم بلاغته استمداد اولنان
۵۰ انفعالك تعریفی .	قوای عقل .
۵۱ اونبر نوع انفعال واردر .	» ذهن .

ج	فهرست — اسرار بلاغت
حکیمه	حکیمه
۵۵	کافه انفعالات بالکثر بر شیئه
راجعدر .	دککدر .
۵۷	حسک موفقیتی بک چوقدر .
۵۸	دیوان فضولیدن بر نظام
دلسوز .	وقوف .
۶۹	مرثیه .
» ذوق .	» اصول وقوانین علم بیانده
۶۲	بو خاصه نفیسه نك ماهیتی
ایکی مزیتدن مرکبدر .	اوج فائده واردر .
۶۳	خاصه ذوق اوج صورتله
اکمال اولنور .	۶۹ مثال ندر . شاهددر ندر .
۶۵	هوس کلمه سیله (بوالهوس)
تعبیری .	۷۳ شعرا یچون علم لازم اولدیغنه
۶۷	دهاء .
» آتاز حسن طبیعت ایله آتاز	دائر فضولینک حسبجالی .
دهاء ارددسنده فرق .	۷۵ بلغانک سوزلرینی مطالعه .
» بوعطیه جلیله ربانیه قابل	۷۶ هانکی اثر مطالعه ایدی بلورسه
اکتساب دککدر . مع مافیه	طبیعت اوغذا ایله نشوونما
	بولور .
	۷۷ ابن خلدونک بو بونده کی
	مطالعهمسی .
	۸۰ خطبا وشعرانک مطالعه
	آتارینه دائر (المثل السائر)
	دن نقل .

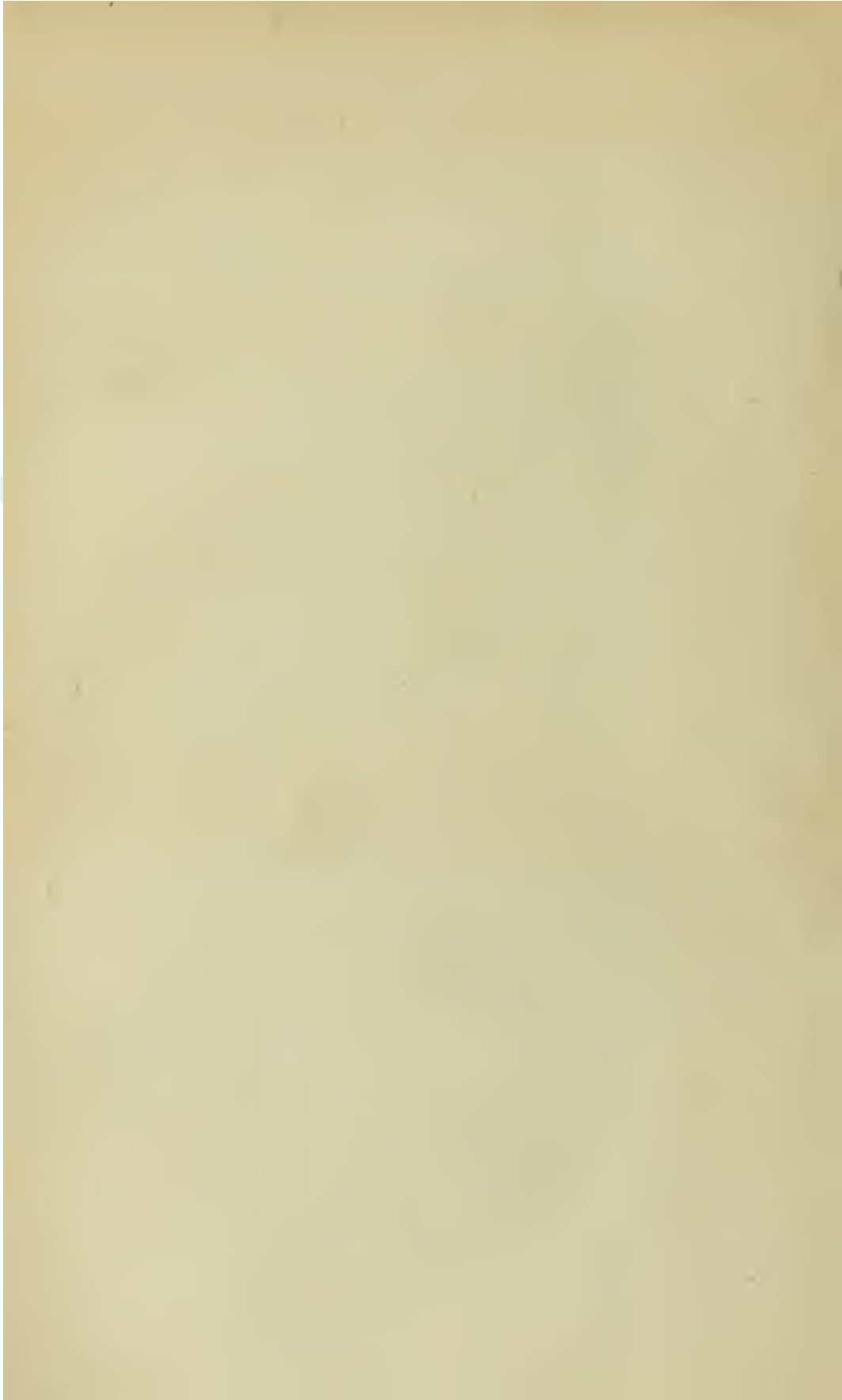
فہرست - اسرار بلاغت

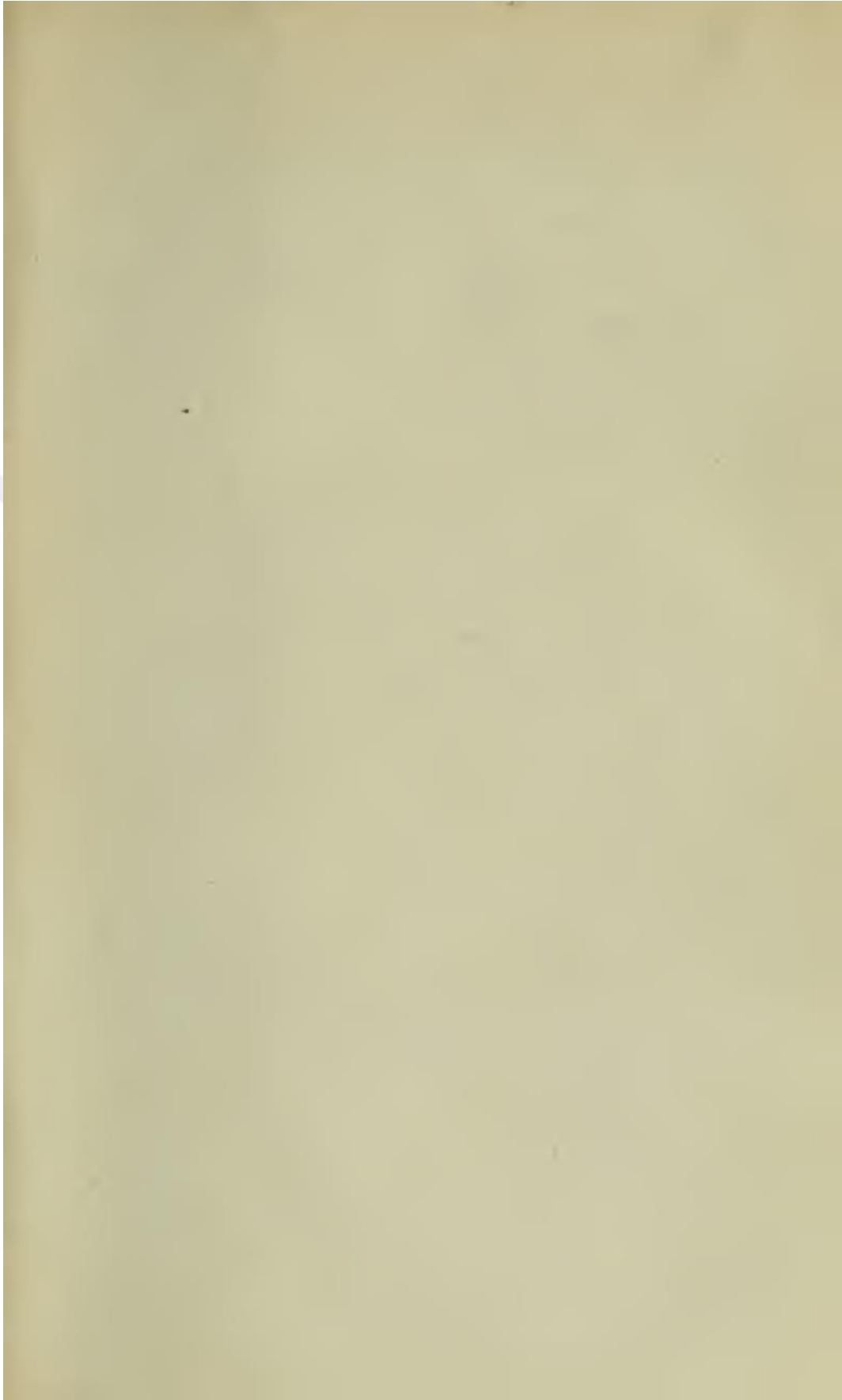
صحیفہ	د
و تدرب ایلہ تمرین و تدریبک معناری .	۸۱ شہاب الدین - حلبی نک تعلیمات ادبیہ سی .
۹۴ (دموستن) ک خطابتہ ادمانی .	۸۲ صنعت (مراجعت) ندی .
۹۵ (ابن اثیر) ک ادمان ایچون توصیہ سی .	۸۳ علم بیانہ (مناقضہ) نہ دیمکدر .
۹۶ ادمان ایچون پک چو یولر واردر .	۸۴ زہیر کلامدہ (معاظلہ) ایتمز .
۹۶ اصطلاح فندہ «تہذیب و تأدیب» نیہ تسمیہ اولنور .	۸۵ (متنبی) السنۃ انامہ ترجمان بیاندر .
۹۷ تقلیدہ اصطلاحدہ نہ دینور .	۸۷ حضرت عمرک (رض) اشعار ایلہ تمثلی .
» (حل) و (عقد) اصطلاح فندہ نہ معنایہ درلر .	۹۱ (کندی) ایلہ ابو العباسک مجاورہ سی .
۹۷ ابن اثیرک تعلم کتابت حقندہ ملاحظہ سی .	۹۲ ادمان . » ممارسہ و مزاولہ و تمرن

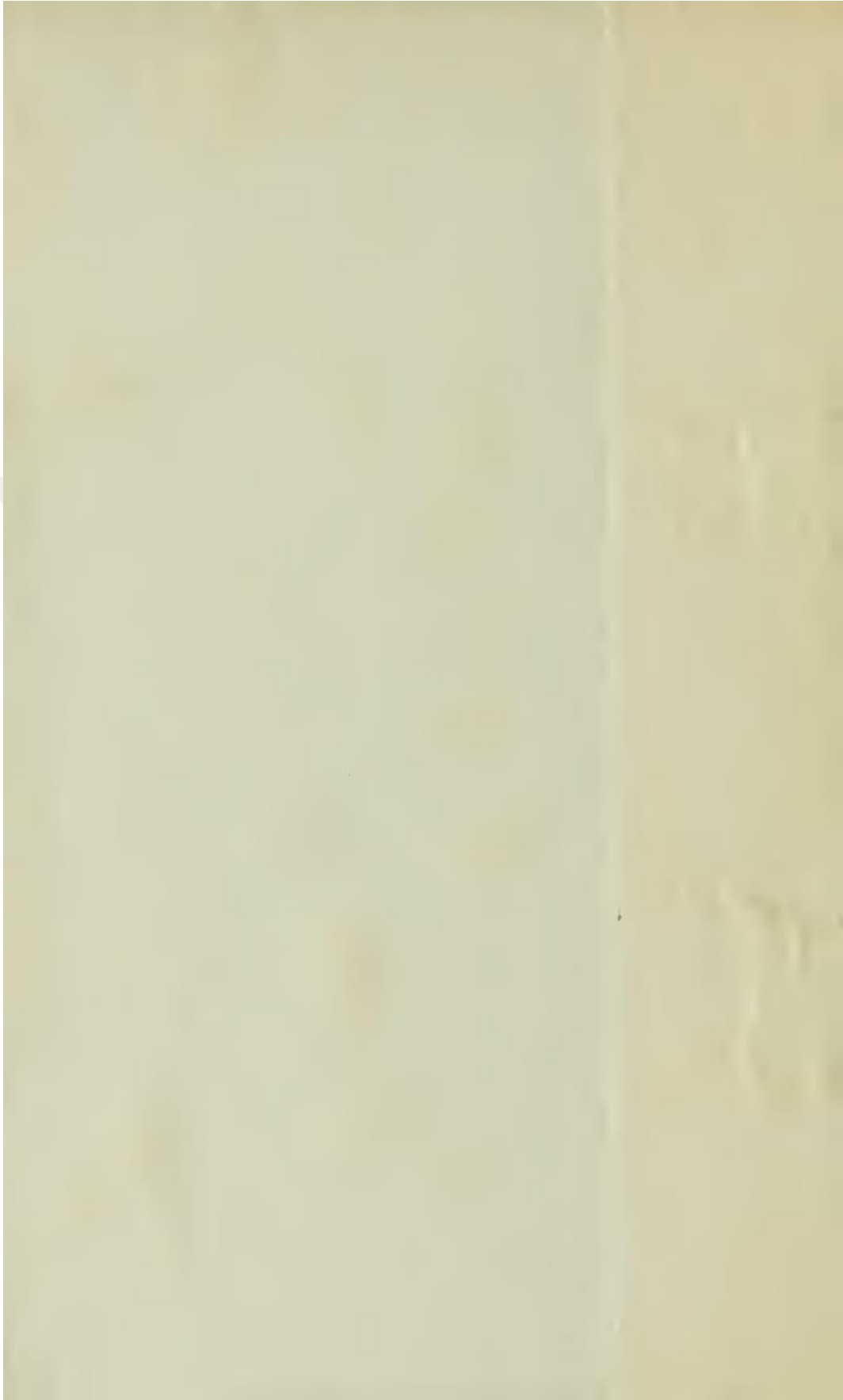
اسرار بلاغت مقدمہ سنک خطا و صواب جدولی

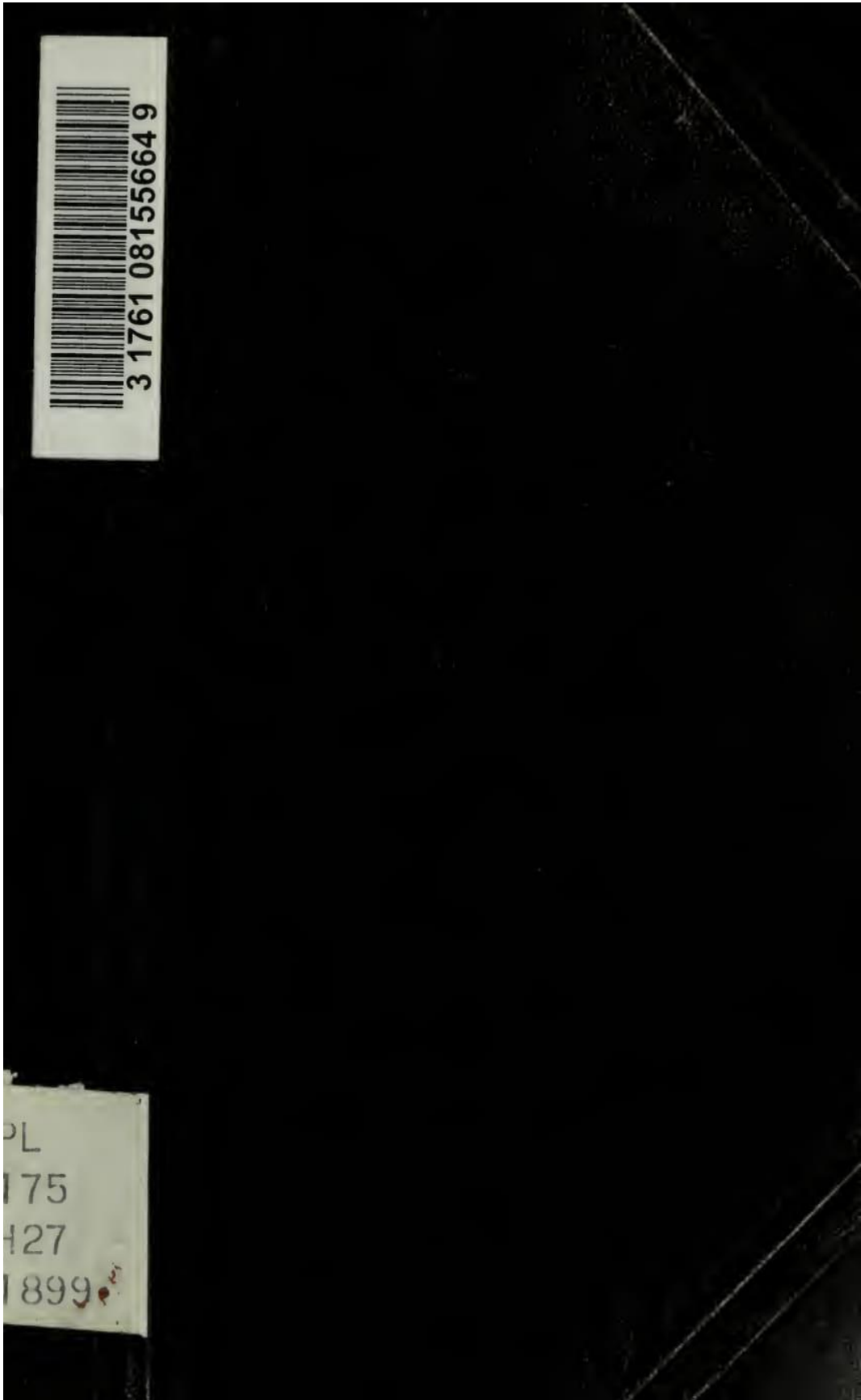
صواب	خطا	صفحہ	طر
تو در بندہ کی	تو بندہ کی	۲۹	۴
وارد در.	وارد در:	۳۴	۷
خلافتہ	خلاقنہ	۶۵	۹
فیضنہ	فیضہ	۷۶	۶
الی صناعتہ الترسل	الی صناعتہ لتوسل	۸۱	۲
ان عبداللہ لقائم	ان عبداللہ قائم	۹۱	۷
مبذول اولور	مبذول	۹۴	۹
معنالی	معنالینی	۹۶	۱۷

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı-Soyadı	Fatma TOROĞLU
Doğum Yeri-Tarihi	KAYSERİ / 1992
Eğitim Durumu	
Lisâns Öğrenimi	Erciyes Üniversitesi/ Fen-Edebiyat Fakültesi/ İbrani Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisâns	Ordu Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Bildiği Yabancı Diller (varsa)	İbranice-İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri (varsa)	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	fatostrgl@gmail.com
Tarih	